ଆଦର୍ଶ ମଣିଷ ଶ୍ରୀଧର ଦାସ

ସଂପାଦନା

ଡକ୍ଟର ବିଭୁତି ପଟ୍ଟନାୟକ

ଆଦର୍ଶ ମଣିଷ ଶ୍ରୀଧର ଦାସ

ସଂପାଦନା

ଡକ୍ଟର ବିଭୁତି ପଟ୍ଟନାୟକ

ପ୍ରାଚୀ ପ୍ରକାଶନ

ନୂଆଦିଲ୍ଲୀ • ଭୁବନେଶ୍ୱର

ଆଦର୍ଶ ମଣିଷ ଶ୍ରୀଧର ଦାସ

ସଂପାଦନା
ଡକ୍ଟର ବିଭୂତି ପଟ୍ଟନାୟକ

ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶନ : ୨୦୦୩

ଚିତ୍ର ଏବଂ ପ୍ରଚ୍ଛଦ
ସୁଧୀର ଲେଙ୍କା

ପ୍ରକାଶକ
ପ୍ରାଚୀ ପ୍ରକାଶନ
୨୨, ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ ମାର୍କେଟ
ଶହୀଦ ନଗର
ଭୁବନେଶ୍ୱର - ୭୫୧ ୦୦୭

ମୁଦ୍ରଣ
ଶ୍ରୀ ଗୁରୁ ଗୌରାଙ୍ଗ ପ୍ରେସ
ନୟାପଲ୍ଲୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱର

ମୂଲ୍ୟ : ଟ ୭୦.୦୦

ISBN 81-85824-34-7

ସଂପାଦକୀୟ

ମୋର ପୂଜ୍ୟପାଦ ଶିକ୍ଷକ ଶ୍ରୀଧର ଦାସ (୧୯୦୧-୧୯୮୮) ଥିଲେ ଏକାଧାରରେ ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ଶିକ୍ଷକ, ଶିକ୍ଷାବିତ୍, ବୟାକରଣିକ, ସାହିତ୍ୟିକ, ଏବଂ ଅନୁବାଦକ; ସର୍ବୋପରି ଜଣେ ଆଦର୍ଶ ମଣିଷ । ତାଙ୍କର ଜୀବନ ଥିଲା ସଂଘର୍ଷମୟ । ପ୍ରତିକୂଳ ପରିବେଶ ସହିତ ଲଢେଇ କରି ଜୀବନରେ ସେ ନିଜକୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରି ପାରିଥିଲେ ।

ନିଜ ସଂଘର୍ଷମୟ ଜୀବନର ଅନ୍ତରଙ୍ଗ କାହାଣୀ ସେ ନିଜର ଅକପଟ ଆତ୍ମକଥା ''ସୁଅ ମୁହଁର ପତର'' ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଲିପିବଦ୍ଧ କରି ଯାଇଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ତାଙ୍କର ସତୀର୍ଥ ଅଧ୍ୟାପକ ଓ ଛାତ୍ରମାନେ ଯାହା ଲେଖିଯାଇଛନ୍ତି, ସେଥିରୁ କେତୋଟି ନିର୍ବାଚିତ ରଚନା ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ ହୋଇଛି । ଏଥିରୁ ଅଧିକାଂଶ ରଚନା ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରଫେସର ଶ୍ରୀନିବାସ ମିଶ୍ରଙ୍କ ସଂପାଦିତ ''ଶ୍ରୀଧର ସ୍ମରଣିକା'' ଏବଂ ଅଧ୍ୟାପକ ହେମନ୍ତ କୁମାର ପରିଡାଙ୍କ ସଂପାଦିତ ''ଶ୍ରୀଧର ସ୍ମରଣେ'' ରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରଫେସର ଖଗେଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ର ଓ ବରିଷ୍ଠ ସାମ୍ବାଦିକ ଗୋପାଳ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଦୁଇଟି ନୂତନ ରଚନା ଏହି ସଂକଳନରେ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରାଯାଇଛି ।

ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଦାସଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ବିଭିନ୍ନ ଦିଗ ଏହି ସଂକଳିତ ରଚନାରେ ପରିସ୍ଫୁଟିତ ହୋଇଛି ବୋଲି ମୋର ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ ।

ବିଭୂତି ପଟ୍ଟନାୟକ
ଭୁବନେଶ୍ୱର

ସୂଚୀପତ୍ର

୧. ଭାଷା ଶିକ୍ଷକ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀଧର ଦାସ ୯
ପ୍ରଫେସର ଖଗେଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ର

୨. ଅର୍ଦ୍ଧ ଶତାବ୍ଦୀର ବିଶିଷ୍ଟ ସାଧକ ୧୪
ପ୍ରଫେସର ଗୌରୀ କୁମାର ବ୍ରହ୍ମା

୩. ବିଦଗ୍ଧ ବସୁନ୍ଧରା ୧୬
ପ୍ରଫେସର କାହ୍ନୁ ଚରଣ ମିଶ୍ର

୪. ଅକଳୁଷ କର୍ମଯୋଗୀ ୨୧
ଡକ୍ଟର ଜାନକୀ ବଲ୍ଲଭ ମହାନ୍ତି

୫. ଅଲିଭା ସ୍ମୃତି ୨୬
ପ୍ରଫେସର ବଂଶୀଧର ମହାନ୍ତି

୬. ନିରଳସ ସାଧକ ୩୧
ପ୍ରଫେସର କୃଷ୍ଣ ଚରଣ ସାହୁ

୭. ସାର୍ ୩୬
ପ୍ରଫେସର ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର

୮. ସ୍ମୃତିରୁ ଖିଏ ୫୭
ଡକ୍ଟର ଦେବେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି

୯. ଶ୍ରୀଧର ଦାସ : ସୁଅ ମୁହଁର ପଥର ୬୬
ପ୍ରଫେସର ଦାଶରଥି ଦାସ

୧୦. ପରପାରିରେ ମୋ ସାର୍ ୭୦
ଭଞ୍ଜକିଶୋର ପଟ୍ଟନାୟକ

୧୧. ସଂଗ୍ରାମ ଓ ସୃଷ୍ଟିର ସମନ୍ୱିତ ପ୍ରତିଭା ୭୬
ଡକ୍ଟର ଅରବିନ୍ଦ ଗିରି

୧୨. କ୍ରାଏଷ୍ଟ କଲେଜର ଭୀଷ୍ମ ପିତାମହ ୮୮
ଗୋପାଳ ମିଶ୍ର

୧୩. ଆଦର୍ଶ ମଣିଷ ୯୧
ଡକ୍ଟର ବିଭୁତି ପଟ୍ଟନାୟକ

୧୪. କର୍ମଯୋଗୀ ଶ୍ରୀଧର ଦାସ ୯୭
ଶ୍ରୀକାନ୍ତ ପଣ୍ଡା

୧୫. ସାରସ୍ୱତ-ସାଧକ ଶ୍ରୀଧର ଦାସ ୧୦୦
ପ୍ରଫେସର ପଠାଣୀ ପଟ୍ଟନାୟକ

୧୬. ଶ୍ରୀଧର ଦାସ : ଏକ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ପରିଚିତି ୧୧୩
ଡକ୍ଟର ରବିନାରାୟଣ ମହାରଣା

ଭାଷା ଶିକ୍ଷକ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀଧର ଦାସ

ପ୍ରଫେସର ଖଗେଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ର

ଭାଷାର ମୂଳପିଣ୍ଡ ଶବ୍ଦସମ୍ଭାର ଏବଂ ଜବାନିକାରେ ଏହି ଶବ୍ଦାବଳୀର ଅର୍ଥପ୍ରଜ୍ଞ ସଂସ୍ଥାନ କରାଏ ବ୍ୟାକରଣ । ଏଣୁ, ଶବ୍ଦକୋଷ ବା ଅଭିଧାନ ଏବଂ ରଚନା-ବିଧି ବା ବ୍ୟାକରଣ ଯେ କୌଣସି ଭାଷାର ସ୍ଥିତି-ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟର ପରିଚାୟକ ।

ଅଧ୍ୟାପକ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀଧର ଦାସ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟର ବିବିଧ ପ୍ରଭାବରେ ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ଚର୍ଚ୍ଚା କରିଛନ୍ତି । ବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ତରରୁ ଛାତ୍ରଟିଏ ଗଢ଼ିବା ପାଇଁ ଯାହା ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକ ଜ୍ଞାନ ଉପଯୋଗୀ, ସେ ତାଙ୍କ ରଚନାବଳୀରେ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । ଭାଷାକୁ ମୁହଁରେ କହିବା ଓ କାଗଜରେ ଲେଖିବା ମଧ୍ୟରେ ସମସ୍ୟା ଅନେକ । ଉପଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦଚୟନ, ସଠିକ, ସଜୀବ ଅର୍ଥ ସଂଚାରଣ, ନିର୍ଭୁଲ ବନାନ ପୟୋଗ ଇତ୍ୟାଦି ସମସ୍ୟାଗୁଡ଼ିକ ପାଇଁ ଅଭିଧାନ ଯେପରି ସହାୟକ, ସେପରି ଶବ୍ଦ ସମୂହର ଅର୍ଥବାହକ ରୀତିରେ ବିନ୍ୟାସ, ଶବ୍ଦ ଶକ୍ତି ନିରୂପଣ, ଶବ୍ଦ ବ୍ୟୁତ୍ପାଦନ କୌଶଳ ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟରେ ବ୍ୟାକରଣ ଉପଯୋଗୀ । ସେଥିପାଇଁ ଭାଷାପ୍ରେମୀ ଓ ଛାତ୍ରବତ୍ସଳ ପଣ୍ଡିତ ଦାସ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ଅଭିଧାନ (ନବ ଅଭିଧାନ, Student's, English-Oriya Dictionary), ଖଣ୍ଡିଏ କୋଷ (ବିବିଧ କୋଷ), ଆଉ ଆଠ ଖଣ୍ଡ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ ଗ୍ରନ୍ଥ (ସର୍ବସାର ବ୍ୟାକରଣ, ସଉକ ବ୍ୟାକରଣ, ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ, ଲଘୁ ବ୍ୟାକରଣ ଇତ୍ୟାଦି) ଏବଂ ତିନିଖଣ୍ଡ ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣ (ସରଳ ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣ, ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣ ପ୍ରବେଶ, ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣ ଓ ରଚନା) ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ । ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ସମୂହ ମଧ୍ୟରେ 'ନବ ଅଭିଧାନ' ଏବଂ 'ସର୍ବସାର ବ୍ୟାକରଣ' ତାଙ୍କର ଶାଶ୍ୱତ କୃତି ।

ସର୍ବସାର ବ୍ୟାକରଣ :

ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ ଗୁଡ଼ିକର ଏକ ଐତିହାସିକ ପରିକ୍ରମା କଲେ ଉପଲବ୍ଧ ହୁଏ ଯେ ଏହି ଭାଷାର ବ୍ୟାକରଣ କ୍ରମାନୁସାରେ କେବଳ କେତେକ ଆରୋପିତ ଢାଞ୍ଚାରେ ବାରମ୍ବାର ପରିକଳ୍ପିତ ହୋଇଛି । ଏହି ବ୍ୟାକରଣ ଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ବୈଧାନିକ ବର୍ଗର, ଯାହାକି କେବଳ ଶିଷ୍ଟ ଭାଷାର ଆଦର୍ଶ ଶିକ୍ଷାଦାନ କରେ; କେତେକ ଐତିହାସିକ ବର୍ଗର ଯାହାକି, ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ଓ ଶବ୍ଦତତ୍ତ୍ୱ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇ ସଂସ୍କୃତ ଓ ପ୍ରାକୃତିକ ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧ ଦର୍ଶାଇବାରେ କେବଳ ସାହାଯ୍ୟ କରେ; କେତେକ ତୁଳନାତ୍ମକ ବର୍ଗର, ଯାହାକି ସମଗୋଷ୍ଠୀୟ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଭାଷାଠାରୁ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ବା ଉତ୍କର୍ଷ କେବଳ ପ୍ରଦାନ କରେ ।

ରେଭରେଣ୍ଡ ଆମସ୍ ସଟ୍ଟନ୍ ଖ୍ରୀ ୧୮୩୫ ରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରଥମ ବ୍ୟାକରଣ ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତାଙ୍କର ଧାରଣା ଥିଲା ଯେ ''ଏହା ବର୍ତ୍ତମାନ ଏକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅମାର୍ଜିତ ସ୍ତରରେ ଅବସ୍ଥିତ ହୋଇଥିବାରୁ ବ୍ୟାପକ ଭାବେ ସଂସ୍କାର ଯୋଗ୍ୟ'' । ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟ ଭାଗରେ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପାଠ୍ୟକ୍ରମରେ ଯେତେବେଳେ ବ୍ୟାକରଣକୁ ଅର୍ନ୍ତଭୁକ୍ତ କରାଗଲା, ସଟ୍ଟନଙ୍କର ବ୍ୟାକରଣ ଏକମାତ୍ର ସୁଲଭ ଗ୍ରନ୍ଥରୂପେ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣେତାମାନଙ୍କର ଆଦର୍ଶ ହୋଇଥିଲା । ଖ୍ରୀ. ୧୮୮୫ରେ ଉଇଲିୟମ୍ ସି. ଲେସି ଲେଖିଲେ, ''ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ ସାର'' । ବହିଟିର ବିଜ୍ଞାପନରେ ଲେଖା ଯାଇଥିଲା - ''ଯଦ୍ୟପି ସ୍ୱୀୟ ଭାଷା ଶୁଦ୍ଧରୂପେ କହିବାକୁ ଆଉ ଲେଖିବାକୁ କାହାରି ଆକାଂକ୍ଷା ଥାଏ, ତେବେ ବ୍ୟାକରଣ ନ ଜାଣିଲେ ତାହାର ସେଇ ଇଷ୍ଟ କଦାପି ସଫଳ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।'' ବସ୍ତୁତଃ, ବ୍ୟାକରଣ ଶିକ୍ଷାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା-ରୀତିର ସଂସ୍କୃତ ବା ଇଂରାଜୀ ଆଦର୍ଶରେ ପରିମାର୍ଜନ ଏବଂ 'ସାଧୁ ଭାଷା' ନାମରେ ଏକ କୃତ୍ରିମ ସାହିତ୍ୟିକ ରୀତିର କ୍ରମ ବିବର୍ତ୍ତନ ।

ଓଡ଼ିଆ ଏକ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟ ଭାଷା । ଏଣୁ ସଂସ୍କୃତ ଓ ପ୍ରାକୃତ ଭାଷାର ବ୍ୟାକରଣିକ ବିଧି-ବିଧାନ ଅନୁରୂପ ଏହାର ଗଠନ ତନ୍ତ୍ର । ରେଭରେଣ୍ଡ ସଟ୍ଟନଙ୍କ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଅଦ୍ୟାବଧି ସମସ୍ତ ବ୍ୟାକରଣକାର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ବ୍ୟାକରଣ ତଦନୁରୂପ ଢାଞ୍ଚାରେ ପ୍ରଣୟନ କରି ଆସୁଛନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ, ଅନେକ ମତ ଦିଅନ୍ତି ଯେ ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣ କବଳରୁ ଓଡ଼ିଆକୁ ମୁକ୍ତ କରିବା କାମ୍ୟ । କିନ୍ତୁ ଏହା

ଯେପରି ପିତା, ପିତାମହଙ୍କୁ ଭୁଲିଯିବାପାଇଁ ଆହ୍ୱାନ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଭିତି ସଂସ୍କୃତ, କିଛି ଲୌକିକ, କିଛି ଅନ୍ୟ ଭାଷାରୁ ଆହୃତ ଉପାଦାନ ଏହାର କ୍ରମବିକଶିତ ନିଜସ୍ୱ ସତ୍ତା ପ୍ରତିପାଦନ କରେ । ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କ ଉକ୍ତି - 'ତରଳ ସାବର୍ଣ୍ଣ୍ୟ ଯାହା ବ୍ୟାକରଣେ କହି' (ଲାବଣ୍ୟବତୀ) ଯେଉଁ ବ୍ୟାକରଣ ପରମ୍ପରାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରେ, ତାହା ସଂସ୍କୃତ ।

ଉପରୋକ୍ତ ଉପୋଦ୍‌ଘାତର ଅଭିଲକ୍ଷ୍ୟ 'ସର୍ବସାର ବ୍ୟାକରଣ'ରେ ଉଭୟ ସଂସ୍କୃତ ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସଂରଚନାତତ୍ତ୍ୱ ସମାନ୍ତରାଳ ଉପସ୍ଥାପନ ଏହାର ବ୍ୟାବହାରିକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ । ଶିଷ୍ଟ ଓଡ଼ିଆ ଯାହା, ସଂସ୍କୃତ ଅନୁଶାସନ ମାନ, ଏବଂ ଚଳନ୍ତି ଓଡ଼ିଆ, ଯାହା ନିଜସ୍ୱ ନିୟାମାଧୀନ ମଧ୍ୟରେ ବିରୋଧ ପରିବର୍ତ୍ତେ ସହାବସ୍ଥାନ ମୂଳକ ସ୍ଥିତି ସମ୍ଭାବ୍ୟ । ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀଧର ଦାସଙ୍କ ବ୍ୟାକରଣର ଢାଞ୍ଚା ସଂସ୍କୃତ, ମାତ୍ର ଏହା ଆର୍ତ୍ତତ୍ରାଣ ଶତପଥୀ କୃତ 'ଅପଭ୍ରଂଶ ବୋଧିନୀ' (୧୮୯୧) କିମ୍ବା ଫକୀର ମୋହନଙ୍କ ଅବଧାନଙ୍କ ଶୁଦ୍ଧ ସାଧୁଭାଷା (ଆତ୍ମଚରିତ) ପ୍ରକରଣ ଠାରୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଆଦର୍ଶର ଅନୁବର୍ତ୍ତୀ । ସେହି ଆଦର୍ଶ ହେଉଛି, ସଂସ୍କୃତ ନିୟମଠାରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସ୍ୱାଭାବିକ ନୀତିନିୟମର ବ୍ୟତିକ୍ରମ ପ୍ରଦର୍ଶନ । ତାଙ୍କର ଅଭୀଷ୍ଟ ପାଠକଗଣ ହେଉଛନ୍ତି ବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ତରର ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀଗଣ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବ୍ୟାକରଣ ଏକ ବିଦ୍ୟା ସ୍ୱରୂପ ଶିକ୍ଷଣୀୟ ।

ସର୍ବସାର ବ୍ୟାକରଣ ୩୫ ଅନୁଛେଦ ବିଶିଷ୍ଟ । ଧ୍ୱନିତତ୍ତ୍ୱ, ଶବ୍ଦତତ୍ତ୍ୱ, ରୂପତତ୍ତ୍ୱ ଓ ବାକ୍ୟତତ୍ତ୍ୱ ଅତିରିକ୍ତ ଛନ୍ଦ ଓ ଅଳଙ୍କାର ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ଆଲୋଚିତ ହୋଇଛି । ବ୍ୟାକରଣର ନିଜସ୍ୱ ପରିଭାଷା ଥାଏ । ସେ ତାହା ସଂସ୍କୃତ ଅନୁକ୍ରମେ ସ୍ୱୀକାର କରିଛନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟାକରଣିକ ସଂବର୍ଗର ପରିଭାଷିକ ନାମ ଦେଇ ବିଷୟ ଆରମ୍ଭରେ ତାହାର ସଂଜ୍ଞା ଓ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଛି । ଧରାଯାଉ, ପରିଭାଷାଟି 'କାରକ' । ତାହାର ସଂଜ୍ଞା ''ବାକ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ କ୍ରିୟା ସହିତ ପାଦର ସମ୍ବନ୍ଧକୁ କାରକ କହନ୍ତି'' ଏବଂ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଦିଆଯାଇଛି - 'ଗୃହସ୍ଥ ରାତ୍ରରେ ଭିକ୍ଷୁକକୁ ଗୃହରୁ ସ୍ୱହସ୍ତରେ ତଣ୍ଡୁଳ 'ଦେଲେ'- ଭଳି ଏକ ବାକ୍ୟରେ 'ଦେଲେ' କ୍ରିୟାପଦ ସହିତ ଅନ୍ୟ ପଦଗୁଡ଼ିକର ସମ୍ବନ୍ଧ କେତୋଟି ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେବା ଛଳରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କାରକ ବୁଝାଇ ଦିଆଯାଇଛି । (ଯଥା: କିଏ ଦେଲେ ? କ'ଣ ଦେଲେ ? କାହାକୁ ଦେଲେ ? ଇତ୍ୟାଦି)

ପଣ୍ଡିତ ଦାସ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଷୟରେ ସଂସ୍କୃତାନୁମୋଦିତ ବିଧି-ବିଧାନ ସହିତ ଓଡ଼ିଆରେ ପ୍ରଚଳିତ ତଥ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଦେଇଛନ୍ତି । ସନ୍ଧି, ସମାସ, କୃଦନ୍ତ, ତଦ୍ଧିତ, ଣତ୍ୱ ବିଧି, ଷତ୍ୱବିଧି ଇତ୍ୟାଦି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଏହା ଲକ୍ଷଣୀୟ । ସେହିପରି ଇଂରାଜୀ ଅନୁସାରେ ବିରାମ ଚିହ୍ନ, ବାକ୍ୟାନ୍ୱୟ, ବାଚ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ, ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷୋକ୍ତି ଓ ପରୋକ୍ଷୋକ୍ତି ଇତ୍ୟାଦି ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି । ବ୍ୟାବହାରିକ ବା ପ୍ରୟୋଗାତ୍ମକ ଭାଷାଜ୍ଞାନ ପରିବର୍ଦ୍ଧନ ଓ ପରିମାର୍ଜନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଶବ୍ଦାର୍ଥ, ସଂକ୍ଷେପଣ ସମୋଚ୍ଚାରିତ ଭିନ୍ନାର୍ଥକ ଶବ୍ଦ ଇତ୍ୟାଦି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି । ବ୍ୟାକରଣ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସମ୍ୟକ ସାଧାରଣ ଜ୍ଞାନ ଏପରି ସ୍ପଷ୍ଟଭାବରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ମିଳୁ ନ ଥିବାରୁ ଏହା ଯଥାର୍ଥରେ 'ସର୍ବସାର' ବ୍ୟାକରଣ ।

ନବ ଅଭିଧାନ :

ଓଡ଼ିଆରେ ୧,୮୪,୦୦୦ ଶବ୍ଦ ବିଶିଷ୍ଟ ବୃହତ୍ତ 'ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୋଷ' ଏବଂ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଭିଧାନ ସଂକଳିତ ହୋଇଛି । ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଗ୍ରନ୍ଥମାଳା ମଧ୍ୟରେ 'ନବ ଅଭିଧାନ' ଖଣ୍ଡିଏ ଉପାଦେୟ ସଂଯୋଜନ ।

ଅଭିଧାନ କୌଣସି ଭାଷାର ଶାବ୍ଦିକ ଉପାଦାନ ଓ ସେଗୁଡ଼ିକର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ କ୍ରମାନୁସାରେ ସୂଚୀବଦ୍ଧ ହୋଇଥିବା ଗ୍ରନ୍ଥ । ଅଭିଧାନ ପ୍ରଣୟନ ଏକାଧାରରେ ବିଜ୍ଞାନ ଓ କଳା, ସଂରଚନା ଓ ଅଭିଲକ୍ଷ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅଭିଧାନର ପ୍ରକାରଭେଦ ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା- ସମଭାଷିକ, ବହୁଭାଷିକ, ତୁଳନାତ୍ମକ, ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିମୂଳକ ଇତ୍ୟାଦି । ନବ ଅଭିଧାନ ଦ୍ୱିଭାଷିକ ଏଥିରେ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଓଡ଼ିଆରେ ଏବଂ ଇଂରାଜୀରେ ଦିଆଯାଇଛି । ଏହା ମଧ୍ୟ ଏକ ବ୍ୟବହାରିକ ଗ୍ରନ୍ଥ । ଯାହାକୁ ହାତ ମୁଠାରେ ରଖି ନିତ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇ ପାରିବ । ବିଶେଷତଃ ବିଦ୍ୟାଳୟ, ଏପରିକି ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ତରର ଶିକ୍ଷକ, ଅଧ୍ୟାପକ ଓ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏହା ଏକ ଉପଯୋଗୀ ଅଭିଧାନ ।

କୌଣସି ଅଭିଧାନରେ କୌଣସି ଭାଷାର ଯାବତ ଶବ୍ଦ କେହି କେବେ ସଂକଳନ କରି ନ ପାରେ । ଅଭୀଷ୍ଟ ବ୍ୟବହାରକାରୀଙ୍କୁ ସମ୍ମୁଖରେ ରଖି ଶବ୍ଦ ଚୟନ କରିବା, ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନିୟମରେ ବର୍ଣ୍ଣାନୁକ୍ରମିକ ଭାବେ ସୂଚୀବଦ୍ଧ କରିବା, ଅଭିଧା ଅର୍ଥ

ସହିତ ଅପରାପର ସଂକେତିତ ଅର୍ଥ ପ୍ରଦାନ କରିବା ଏବଂ ଆବଶ୍ୟକ ସ୍ଥଳେ ତାହାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେବା ଆଦି ଉପଯୋଗୀ ଅଭିଧାନର ଅଭିଲକ୍ଷଣ । ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀଧର ଦାସ ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶ୍ରେଣୀର ବ୍ୟବହାର କର୍ତ୍ତାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଅଭିଧାନ ଖଣ୍ଡକ ସଂକଳନ କରିଛନ୍ତି । ଗ୍ରନ୍ଥଟି ସର୍ବତ୍ର, ବିଶେଷତଃ ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନ ଗୁଡ଼ିକରେ ସମାଦୃତ ହୋଇ ପାରିଛି ।

ଉପସଂହାର :

ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀଧର ଦାସ ଭାଷାବିଜ୍ଞାନୀ ନଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସେ ଥିଲେ ଜଣେ ସାର୍ଥକ ଭାଷାଶିକ୍ଷକ । ଭାଷାଜ୍ଞାନର ମୂଳଦୁଆ ମନରେ ପକାଇ ଦେବାପାଇଁ ସେ କିଶୋର ଓ ତରୁଣ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଆଗରେ ରଖି ବ୍ୟାକରଣ ଓ ଅଭିଧାନ ପ୍ରଣୟନରେ ଆଗ୍ରହ ରଖିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ସର୍ବସାର ବ୍ୟାକରଣ ଏବେବି ଅନତିକ୍ରମ୍ୟ ଏବଂ ନବ ଅଭିଧାନ ଅନ୍ୟତମ ଉପଯୋଗୀ ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥ ଭାବରେ ଅନସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ ।

ଅର୍ଦ୍ଧଶତାବ୍ଦୀର ବରିଷ୍ଠ ସାଧକ

ପ୍ରଫେସର ଗୌରୀ କୁମାର ବ୍ରହ୍ମା

ଦୀର୍ଘ ପଚାଶ ବର୍ଷ ଧରି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ସାଧକ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀଧର ଦାସ ଆଜି ଆଉ ଆମ ଗହଣରେ ନାହାନ୍ତି । ୧୯୪୧ ମସିହା ଶ୍ରୀପଞ୍ଚମୀ ଦିନ ବାଣପୁର ନିବାସୀ, ଉତ୍କଳ ବିଖ୍ୟାତ କବି ଗୋଦାବରୀଶ ମହାପାତ୍ରଙ୍କର ଜାମାତା ହେବାର ସୌଭାଗ୍ୟ ମୁଁ ଲାଭ କରିଥିଲି । ତାହାର ପ୍ରାୟ ଚାରିମାସ ପରେ ମୁଁ ବାଣପୁର ହାଇସ୍କୁଲରେ ଶିକ୍ଷକରୂପେ ଯୋଗଦାନ କଲି । ସେତେବେଳେ ଉଚ୍ଚ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବାଣପୁରର ଗୌରବ ଥିଲା ଅସାଧାରଣ । ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟ କବି, ଜନନାୟକ, ସାହିତ୍ୟ ସ୍ରଷ୍ଟା ଏବଂ ଦେଶ ସେବକ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର ଥିଲେ ସେ ବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରାଣସ୍ୱରୂପ । ମୁଁ ତାଙ୍କରି ଶୁଭଦୃଷ୍ଟି ଲାଭକରି ଶିକ୍ଷକରୂପେ ସେଠାରେ ଯୋଗଦେଲି ଏବଂ ବର୍ଷାଧିକ କାଳ ରହିଲି । ସୁପ୍ରିମ୍‌କୋର୍ଟର ବିଚାରପତି ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରଙ୍ଗନାଥ ମିଶ୍ର ସେତେବେଳେ ସେଠାରେ ଦଶମ ଶ୍ରେଣୀର ଛାତ୍ର । ଓଡ଼ିଶାର ଅନେକ କୃତବିଦ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ବାଣପୁର ବିଦ୍ୟାଳୟର ଶିକ୍ଷକ ଭାବରେ ସୁନାମ ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ । ବିଦ୍ୟାଳୟର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ମନୋରମ ପ୍ରାକୃତିକ ଦୃଶ୍ୟ ଏବଂ ବିଦ୍ୟାଳୟ ମଧ୍ୟରେ ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ଶିକ୍ଷାଦାନ, ଅନୁଷ୍ଠାନଟିକୁ ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଶାରେ ଜନପ୍ରିୟ କରାଇ ଦେଇଥିଲା । ମନେଅଛି, କଟକ ନିବାସୀ କେତେଜଣ ବରିଷ୍ଠ ରାଜକର୍ମଚାରୀଙ୍କ ପୁଅ କଟକରେ ଭଲ ଭାବରେ ପଢୁ ନଥିବାରୁ ପଢିବାପାଇଁ ବାଣପୁରକୁ ପଠାଯାଉଥିଲା ।

ବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରାୟ ଦଶଜଣ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମୋର ବନ୍ଧୁ ଶ୍ରୀଧର ଦାସ ଥିଲେ ଛାତ୍ରପ୍ରିୟ ଏବଂ ଜନପ୍ରିୟ ମଧ୍ୟ । ଗୋଟିଏ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦେଖିଲେ ମୋର ଶ୍ୱଶୁର ଗୋଦାବରୀଶ ମହାପାତ୍ରଙ୍କର ସେ ଥିଲେ ବନ୍ଧୁ । ତେଣୁ ତାଙ୍କପ୍ରତି ମୋର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସମ୍ମାନ ରହିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ଅନ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦେଖିଲେ, ମୁଁ ତାଙ୍କର ତରୁଣ ସହକର୍ମୀ ଥିଲି । ତେଣୁ ଶିକ୍ଷକ ବନ୍ଧୁ ଭାବରେ ବହୁ ବିଷୟରେ ଆଳାପ ଆଲୋଚନା ହେଉଥିଲା ।

ମୋର ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନେକ କଥା ଗତକାଲିର ଘଟଣାପରି ମନେ ଅଛି । ସେ ଥିଲେ ଛାତ୍ର ସମାଜର ପିତୃତୁଲ୍ୟ । ପାଠ ସହିତ ସେ ଶାଠ ମଧ୍ୟ ଜାଣିଥିଲେ । ସେଥିରୁ ଗୋଟିଏ ହେଉଛି, ବିନା ମୂଲ୍ୟରେ ହୋମିଓପାଥିକ୍ ଔଷଧ ବିତରଣ । ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ପୂର୍ବରୁ ନିତ୍ୟକର୍ମ ଶେଷକରି, ସ୍କୁଲ ପାଠ୍ୟ ଉପରେ ଦୃଷ୍ଟିପାତ କରୁଥିଲେ । ସେ ଥିଲେ ଏକାନ୍ତ ନିରଳସ । ସେଭଳି ନିରାଡମ୍ବର ଲୋକ ଆଜିକାଲି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦେଖାଯାନ୍ତି । ଭଗବାନଙ୍କ ଠାରେ ତାଙ୍କର ଥିଲା ଗଭୀର ବିଶ୍ୱାସ । ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କର କୁଣ୍ଠା ନଥିଲା । କିନ୍ତୁ ନୀତି ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଯେଉଁ ମିତବ୍ୟୟିତା କଥା କୁହାଯାଇଛି, ସେ ଥିଲେ ତାହାର ପରମ ଉପାସକ । ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ଭୋଜି ଭାତରେ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ଫିଙ୍ଗାଯାଏ, ବି ନଷ୍ଟ ହୁଏ, ସେ ଥିଲେ ତାହାର ଘୋର ବିରୋଧୀ । ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ସରଳ ଜୀବନ ଯାପନ କରି ଉଚ୍ଚ ଚିନ୍ତା କରିବାପାଇଁ ପରାମର୍ଶ ଦେଉଥିଲେ ।

ଶିକ୍ଷକ ଜୀବନର ମହନୀୟତା ପ୍ରତି ସେ ଥିଲେ ସଚେତନ । ଇଂରାଜୀ ସାହିତ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ଗଭୀର ପ୍ରବେଶ ଥିଲା । ମନେଅଛି, ଅନେକ ଇଂରାଜୀ କବିତା ସେ ଓଡ଼ିଆରେ ଅନୁବାଦ କରିଥିଲେ । ନିଜର ଅନୁବାଦ ଗୁଡ଼ିକୁ ସହଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ପଢ଼ି ଶୁଣାଉଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ମତାମତ ଲୋଡୁଥିଲେ । ଯଦିଓ ବେଳେବେଳେ ପ୍ରତିକୂଳ ମତ ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିଲା, ସେ ଆଦୌ ବିରକ୍ତ ହେଉନଥିଲେ । ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ପ୍ରିୟପାଠ୍ୟ ଥିଲା । ହାତୀମୁଣ୍ଡା ପୋଖରୀ ଚାରିପଟେ ଶିକ୍ଷକ ମାନଙ୍କର ବାସଗୃହ ଥିଲା । ତେଣୁ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ମିଳନ ଏବଂ ଆଳାପ ଥିଲା ଅତି ସାଧାରଣ କଥା । ଦୈନିକ 'ସମାଜ' ପତ୍ରିକା ସେ ବରାବର ପଢୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଜୀବନ ସମୟାନୁବର୍ତ୍ତୀ ଥିବାରୁ ସେ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରୁଗ୍ଣ ନଥିଲେ ।

ସ୍ୱର୍ଗତ ଶ୍ରୀଧର ବାବୁଙ୍କ ପାଇଁ ସ୍ମରଣିକା ପ୍ରକାଶନ ଅବକାଶରେ ଅନେକଙ୍କର ପ୍ରସ୍ତାବ ହେଉଛି, ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ରଚନା ଗୋଟିଏ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ରୂପେ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଉ । ଅନ୍ତତଃ ଦଶହଜାର ଟଙ୍କାର ଗୋଟିଏ 'ସ୍ଥାୟୀଜମା' କୌଣସି ବ୍ୟାଙ୍କରେ କରାଯାଉ । ତହିଁରୁ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଯେଉଁ ସୁଧ ଆସିବ, ବାଣପୁର ହାଇସ୍କୁଲର କୃତୀ ଛାତ୍ରଙ୍କୁ ତାହା ପୁରସ୍କାର ରୂପେ ଦିଆଯାଉ । ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ତୈଳଚିତ୍ର ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜରେ ରଖାଯାଉ ଏବଂ ବାଣପୁର ହାଇସ୍କୁଲରେ ମଧ୍ୟ ଅନୁରୂପ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଉ । ତାଙ୍କର ଶେଷ ଜୀବନ କଟକ ଖ୍ରୀଷ୍ଟକଲେଜରେ ଯାପିତ ହୋଇଥିବାରୁ ସ୍ମୃତିରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ କୌଣସି ପଦକ୍ଷେପ ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ନିଆଯାଉ ।

ବିଦଗ୍ଧ ବସୁନ୍ଧରା

ପ୍ରଫେସର କାହ୍ନୁଚରଣ ମିଶ୍ର

ସାଧନାର ପଥ ଚିରକାଳ ବନ୍ଧୁର । ପୁଣି 'ସିଦ୍ଧି'ର ରାସ୍ତା କସ୍ମିନ୍ କାଳେ 'ସିଧା' ହୁଏ ନାହିଁ । ତେଣୁ ସାଧକକୁ ସିଦ୍ଧିର ଅଧିକାରୀ ହେବାପାଇଁ ବହୁ ଦୁଃଖ, ଯନ୍ତଣା ସହ୍ୟ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ମାନବ ସଭ୍ୟତାର ଆଦିକାଳଠାରୁ ଆରମ୍ଭକରି ଆଜି ଯାଏ, ଜୀବନ ବହୁ ବିଚିତ୍ର ବିବର୍ତ୍ତନ ଓ ରୂପାନ୍ତର ଭିତର ଦେଇ ଗଡ଼ି ଆସିଥିଲେ ମଧ୍ୟ 'ସାଧନା ସିଦ୍ଧି'ର ଏହି ଆତ୍ମଦର୍ଶନ ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷ କୌଣସି ମୌଳିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ପୁରାଣ, ଇତିହାସରେ ଆମେ ଯେତେବେଳେ କୌଣସି ବିଶିଷ୍ଟ ଚରିତ୍ରର ଦୁଃଖ-ଯନ୍ତ୍ରଣା ଅନୁଭବ କରୁ, ସେତେବେଳେ ସଭ୍ୟତାର ଏ ମୌଳିକ ସତ୍ୟଟି ଆମ ଆଗରେ ବେଶ୍ ସ୍ପଷ୍ଟ ଓ ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ହୋଇଯାଏ ।

ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀଧର ଦାସ ଥିଲେ ଏହିପରି ଜଣେ ସାଧକ, ଯାହାଙ୍କର ଜୀବନ ଦୁଃଖ-ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭିତର ଦେଇ ହିଁ ଆଗେଇ ଯାଇଥିଲା ଉତ୍ତରଣ ପଥରେ । ସାଂପ୍ରତିକ କାଳରେ ମଣିଷର ସାମାଜିକ ଜୀବନ-ଦର୍ଶନ ବହୁ ଭାବରେ ବଦଳି ଯାଇଚି । ଶିକ୍ଷା, ଶିକ୍ଷକ ଓ ଶିକ୍ଷାୟତନରେ ଅବକ୍ଷୟର ଯେଉଁ ମହାନାଟକ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା ସ୍ୱାଧୀନତା – ଉତ୍ତର କାଳର ସପ୍ତମ ଦଶକରେ, ଏବେ ତାହା ଶୀର୍ଷ ବିନ୍ଦୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିବାକୁ ଯାଉଛି । ଦେଶର ସବୁଠାରୁ ମୂଲ୍ୟବାନ ସଚେତନତା ହେଉଛି, ସେ ଦେଶର ଶିକ୍ଷା ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ । କିନ୍ତୁ ଆମ ଦେଶରେ ଏ ଦୁଇଟିଯାକ ବିଭାଗ ଉଦାସୀନତା ଓ ଅବହେଳାର ଶିକାର । ଏ ପରିସ୍ଥିତିରେ 'ଶିକ୍ଷକତା'କୁ 'ଅଧମ ଉଦ୍ଧାରଣ ପନ୍ଥା' ଭାବରେ ଚିତ୍ରଣ କରିବା, ସ୍ୱାଭାବିକ ହୋଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ ସଂସ୍କୃତି ସଚେତନ ଜାତି ପକ୍ଷରେ ତାହା କେବେହେଲେ ସମୀଚୀନ ହୋଇନପାରେ ।

କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷକତା ହିଁ ଦିନେ ଥିଲା ମଣିଷର ଏକ ମହତ କର୍ମ । ବିଦ୍ୟାଦାନ ଥିଲା ମହାନ୍ ଦାନ । ସମାଜରେ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ଆଜିପରି 'ଦେଶ ଓ ଜାତିର ମେରୁଦଣ୍ଡ' କହି ସେମାନଙ୍କର ମେରୁହାଡ଼କୁ ଭାଙ୍ଗିବା ପାଇଁ କୁତ୍ସିତ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ହେଉ ନଥିଲା । ଗୁରୁମାନଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ୍ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଓ ଈଶ୍ୱର ରୂପରେ ଗଣ୍ୟ କରା ହେଉଥିଲା । ଗୁରୁମାନେ ମଧ୍ୟ ବିଦ୍ୟାର ଆଲୋକରେ ସମାଜରୁ ଅଜ୍ଞାନ-ଅନ୍ଧକାରକୁ ଦୂରେଇ ରଖିବାକୁ ଯତ୍ନବାନ ହେଉଥିଲେ । ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀଧର ଦାସ ଯେପରି ଥିଲେ ଏକ ମହାନ ପରଂପରାର ସାର୍ଥକ ଉତ୍ତର-ସୂରୀ । ୧୯୨୪ ମସିହା ଜୁଲାଇ ମାସରେ ତାଙ୍କର ଶିକ୍ଷକ ଜୀବନ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ, ଶେଷ ହୋଇଥିଲା ୧୯୬୮ ମସିହା ଜୁନ୍ ମାସରେ । ଚାଳିଶ ବର୍ଷରୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ କାଳ ଧରି ସେ ଯେଉଁ ଜୀବନକୁ ଆପଣାର କରି ନେଇଥିଲେ, ସେ ଜୀବନରେ ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ ହୁଏତ ନଥିଲା, କିନ୍ତୁ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଥିଲା ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାରେ । ସେଥିପାଇଁ ଜୀବନରେ ସେ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଛାତ୍ରଙ୍କୁ ମଣିଷ କରି ଗଢି ପାରିଥିଲେ । ନିଜେ ସେ ଜଣେ ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ମଣିଷ ଥିବାରୁ, ତାଙ୍କ ମଣିଷ ପଣିଆର ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ସ୍ୱାକ୍ଷର ବହୁ ଛାତ୍ରଙ୍କ ଜୀବନକୁ କରି ପାରିଥିଲା ପ୍ରଭାବିତ ଓ ଜ୍ଞାନାଲୋକିତ । ବିନୟୀ, ଭଦ୍ର, ମାର୍ଜିତ ଓ ସରଳ ବିଶ୍ୱାସୀ ମଣିଷ ଶ୍ରୀଧର ବାବୁ ଯଥାର୍ଥରେ ହୋଇ ପାରିଥିଲେ ମଣିଷ ଆତ୍ମାର ଏକ ସଫଳ ବିନ୍ଧାଣୀ ।

ଛାତ୍ର ଜୀବନରେ ଶ୍ରୀଧର ବାବୁ ଥିଲେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମେଧାବୀ । ନିମ୍ନ ପ୍ରାଥମିକ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଆଇ.ଏ. ପାସ କରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ସବୁ ପରୀକ୍ଷାରେ କୃତିତ୍ୱର ସହ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ବୃତ୍ତି ଲାଭ କରିଥିଲେ । ବସ୍ତୁତଃ ଏହି 'ବୃତ୍ତି' ହିଁ ଥିଲା ତାଙ୍କ ଅଧ୍ୟୟନର ଏକମାତ୍ର ସମ୍ବଳ । ତାଙ୍କର ପିତା ମଧ୍ୟ ଥିଲେ ପ୍ରାଇମେରୀ ସ୍କୁଲର ଶିକ୍ଷକ । କିନ୍ତୁ ଏବେ ଯେପରି ପ୍ରାଇମେରୀ ସ୍କୁଲ ଶିକ୍ଷକମାନେ 'ବୃତ୍ତି'ସୀମା ଲଙ୍ଘନ କରି 'ପ୍ରବୃତ୍ତି'ର ଶିକାର ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ତାହା ନଥିଲା । ତେଣୁ ଶ୍ରୀଧର ବାବୁଙ୍କୁ ଆର୍ଥିକ ପୃଷ୍ଠପୋଷକତା ଯୋଗାଇ ମଣିଷ କରିବା ପାଇଁ ପିତାଙ୍କର ପ୍ରଚୁର ଆଗ୍ରହ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଆର୍ଥିକ ପରିସ୍ଥିତି ସେଥିରେ ବହୁ ପ୍ରତିକୂଳ ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କରିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଯିଏ ସାଧନାର ପଥ ବାଛି ନେଇଥାଏ, କାଳେ କାଳେ ତାର ଭାଗ୍ୟରେ ଜୁଟିଥାଏ ପଙ୍କ-ତିଳକ । ଶ୍ରୀଧର ବାବୁଙ୍କ ଜୀବନ ମଧ୍ୟ ଏଇ ପରିଣତିରେ ଗ୍ରଥିତ ହୋଇଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ଛାତ୍ରାବସ୍ଥାରେ କଠିନ ପରିଶ୍ରମ କରି ସେ ବୃତ୍ତିଲାଭ କରି ନଥିଲେ, ହୁଏତ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରିବା ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ

ହୋଇଥାଆନ୍ତା ଆକାଶ-କୁସୁମ । ଖୁବ୍ ପିଲା କାଳରୁ 'ଶିକ୍ଷକ'ଟିଏ ହେବା ଥିଲା ତାଙ୍କ ଜୀବନର ମହାନ୍ ଲକ୍ଷ୍ୟ । ହୁଏତ ଶିକ୍ଷକ-ପିତାଙ୍କର ଆଦର୍ଶର ପ୍ରଭାବ ତାଙ୍କୁ ବିଶେଷ ଭାବରେ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ତାହାହିଁ ବୋଧହୁଏ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ସର୍ବଶେଷ କଳନା ନୁହେଁ । ଶ୍ରୀଧର ବାବୁ ଯେଉଁ ଯୋଗ୍ୟତାର ଅଧିକାରୀ ହୋଇଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ସେପରି ଯୋଗ୍ୟତାର ଅଧିକାରୀ ହେବା ଲୋକଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଥିଲା ଅଙ୍ଗୁଳିମେୟ । ସେ ତେଣୁ ଇଛା କରିଥିଲେ, ପରାଧୀନ ଭାରତ ବର୍ଷରେ ନିହାତି କମ୍‌ରେ ସବ୍-ଡେପୁଟିଟାଏ ହୋଇ ବେଶ୍ ଆରାମରେ ଜୀବନ କଟାଇ ପାରିଥାଆନ୍ତେ ଓ ଉତ୍ତର ପୁରୁଷ ମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଅନେକ କିଛି ରଖି ଯାଇଥାନ୍ତେ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ଜୀବନରେ ସେପରି ଲକ୍ଷ୍ୟ କେବେ ନଥିଲା । ତାଙ୍କ ନିଜ ଭାଷାରେ ତାଙ୍କ ଜୀବନ ଏକ 'ସୁଅ ମୁହଁର ପତର' ହେଲେ ମଧ୍ୟ, ସେ ସ୍ରୋତ ଓ ପତ୍ରର ଲକ୍ଷ୍ୟ କିନ୍ତୁ ଥିଲା ସୁନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ । ସେଥିପାଇଁ ସେ ଜୀବନର ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅକୂଳରେ ନ ଭାସି କୂଳରେ ହିଁ ଲାଗିଥିଲେ । ବୈଦିକ ଚେତନାରେ ସେଇ କୂଳର ଅନ୍ୟ ନାମ ହେଉଛି ଯଥାର୍ଥତଃ 'ଗୁରୁକୁଳ' । ଗୁରୁକୁଳର ଜୀବନ ଦର୍ଶନ ତାଙ୍କ ଜୀବନକୁ ଅନୁପ୍ରାଣୀତ କରିଥିଲା ବୋଲି ସେ କାକଟପୁର ମଧ୍ୟ ଭର୍ଣ୍ଣାକୁଳାର ସ୍କୁଲରେ ଶିକ୍ଷକ ଜୀବନ ଆରମ୍ଭ କରି ଖ୍ରୀଷ୍ଟ କଲେଜର ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗର ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ଭାବରେ ଅବସର ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଇତିହାସରେ, ଉତ୍ତରଣର ଏପରି ଉଦାହରଣ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ଏପରି ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଇତିହାସ ସୃଷ୍ଟି କରି ପାରନ୍ତି । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ସେମାନଙ୍କର ସେ ସୃଷ୍ଟି ଇତିହାସର ଅକ୍ଷରରେ ଜୀବନ୍ୟାସ ପାଇ, ଉତ୍ତରକାଳ ପାଇଁ ହୋଇଯାଏ ଯଥାର୍ଥ ପ୍ରେରଣାର ଉତ୍ସ ।

ଶ୍ରୀଧର ବାବୁ ମଧ୍ୟ ଥିଲେ ଜଣେ ସୁଲେଖକ । ବ୍ୟାକରଣ, ବିଭିନ୍ନ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ, ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ବିଷୟକ ଗ୍ରନ୍ଥ, ଅନୁବାଦ, ଜୀବନୀ ଓ ବିଭିନ୍ନ କାବ୍ୟର ସଂପାଦନା ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ସାରସ୍ୱତ ପ୍ରତିଭା ବିକଶିତ ହୋଇଛି । ସେ ୧୨୦ରୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ପୁସ୍ତକ ରଚନା କରି ଓଡ଼ିଶାର ସବୁ ଶ୍ରେଣୀ ଓ ସବୁ ବୟସର ପାଠକଙ୍କ ହୃଦୟକୁ ଜୟ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଜୀବନ ପରି, ତାଙ୍କ ରଚିତ ପୁସ୍ତକ ସବୁ ଯେପରି ସରଳ, ସେହିପରି ହୃଦୟଗ୍ରାହୀ । ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାଚୀନ କାବ୍ୟ, ବିଶେଷ କରି 'ରୁକ୍ମିଣୀ-ବିଭା', 'ମଥୁରା ମଙ୍ଗଳ', 'ରସକଲ୍ଲୋଳ' ଓ 'ବିଦଗ୍ଧ ଚିନ୍ତାମଣି'ର ସେ ଯେପରି ସୁ-ସଂପାଦନା କରି ଅଛନ୍ତି; ତାହା ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଦର୍ଶ ସ୍ଥାନୀୟ ହୋଇ

ରହିଛି । ବୈଷ୍ଣବ ଦର୍ଶନର ନିଗୂଢ଼ ତତ୍ତ୍ୱରାଜିକୁ ସେ ଯେପରି ସରଳ ଭାବରେ ବୁଝାଇ ଅଛନ୍ତି, ତାହା ତାଙ୍କ ପ୍ରାଣର ସରଳତାର ସୂଚନା ଦେଇଥାଏ । ଇଂରାଜୀ, ହିନ୍ଦୀ, ବଙ୍ଗଳା ଓ ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ଥିଲା ଅଗାଧ ପ୍ରବେଶ । ସେଥିପାଇଁ ସେ ବହୁ ମୂଲ୍ୟବାନ ସଂସ୍କୃତ ତଥା ଇଂରାଜୀ ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ସରଳ ଓଡ଼ିଆରେ ଅନୁବାଦ କରି ଯଶସ୍ୱୀ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ପ୍ରାବନ୍ଧିକ, ଜୀବନୀକାର, ଅନୁବାଦକ, ସଂପାଦକ ଓ ସଂକଳକ ଭାବରେ ତାଙ୍କ ପ୍ରତିଭାକୁ ସ୍ୱୀକୃତି ଦେଇ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡ଼େମୀ ତାଙ୍କୁ ଯେ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧିତ କରିଅଛନ୍ତି, ତାହା ଯଥାର୍ଥ ।

ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀଧର ଦାସଙ୍କର ଜୀବନ ଥିଲା ସାଧାରଣ; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଥିଲା ଅସାଧାରଣ । ତାଙ୍କର ଛାତ୍ରମାନେ, ତାଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ପରଶରେ ଜୀବନରେ ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ପାରିଛନ୍ତି । କୁଡ଼ିଆ ଘରର ଧୂଳି ଶେଯ, ଇଟା ନିର୍ମିତ ପକ୍କା ଘର, ଶୂନ୍ୟ ଦେହରେ ପୁଣି ଦାମିକା ଶାଲ, ଶହ ଶହ ମାଇଲ ପଦ ଯାତ୍ରାରୁ ଏରୋପ୍ଲେନ ଯାତ୍ରା, ଜୀବନର ବିଚିତ୍ର ଉଠାଣି ଗଡ଼ାଣି ମଧ୍ୟ ଦେଇ ତାଙ୍କ ଜୀବନ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇଛି । ପ୍ରଚଳିତ ଅର୍ଥରେ ସେ ସୁଖୀ ମଧ୍ୟ ହୋଇଛନ୍ତି । ତଥାପି ଏ ସବୁ ଭିତରେ, ଜୀବନର କୌଣସି ପରିସ୍ଥିତିରେ ସେ ମୂଲ୍ୟବୋଧକୁ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଇ ନାହାନ୍ତି । ଶ୍ରୀଧର ବାବୁ ଯେଉଁ ପୀଢ଼ିର ମଣିଷ, ସେ ପୀଢ଼ିରେ, ଜୀବନର ମୂଲ୍ୟବୋଧ ଓ ତାର ସଂରକ୍ଷଣ ବେଳେ ବେଳେ ଜୀବନ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକା ମୂଲ୍ୟବାନ ହୋଇଛି । ଏଇ ମୂଲ୍ୟବୋଧର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଓ ସଂରକ୍ଷଣ ତ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଶିକ୍ଷାର ଆଦର୍ଶ ହୋଇ ଆସିଅଛି । ପୁରୁଷକାର ଓ ଈଶ୍ୱର ନିର୍ଭରତା, ଏହି ଦୁଇଟି ଉପାଦାନରେ ଶ୍ରୀଧର ବାବୁଙ୍କ ଜୀବନ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ଦୁଇଟି ଉପାଦାନ ଅଥବା ପ୍ରବୃତ୍ତିର ଯେଉଁଠି ସୁଷମ ସମନ୍ୱୟ ଘଟିଥାଏ, ଜୀବନ ସେଠାରେ ଚମତ୍କାର ଭାବରେ ବଂଚିପାରେ । ସେଠାରେ ଜୀବନର ଛୋଟ ଛୋଟ ଦୁଃଖ, ଯନ୍ତ୍ରଣା, ଅତୃପ୍ତି, ହତାଶା ଅଥବା ହାହାକାର କୌଣସି ଭାବରେ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବିଚଳିତ କରିପାରେ ନାହିଁ । ଶ୍ରୀଧର ବାବୁଙ୍କ ଜୀବନରେ ସେଇ ଅବିଚଳିତ ଆଦର୍ଶ, ଜୀବନର ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଂଚି ରହିଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ସେ ଜୀବନରେ କୌଣସି ପରିସ୍ଥିତିରେ ସୁଦ୍ଧା ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ି ନ ଥିଲେ । ଏ ପୃଥିବୀରେ ଜନ୍ମ ହେଲେ ମୃତ୍ୟୁ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ । ଏପରିକି ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ମଣ୍ଡଳରେ ଦେବତା ସୁଦ୍ଧା ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କଲେ, ତାଙ୍କୁ ମୃତ୍ୟୁବରଣ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଜଣେ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ମରି ସୁଦ୍ଧା ବଞ୍ଚି ରହନ୍ତି । ସେ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାଆନ୍ତି, ସେହି ମହାନ୍ କର୍ମର ପ୍ରତିଟି ପୃଷ୍ଠାରେ ତାଙ୍କର ନାମ

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାକ୍ଷରରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଯାଏ । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳ ପାଏ ସେଥିରୁ ଶାଶ୍ୱତ ପ୍ରେରଣା । ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀଧର ଦାସ ଥିଲେ ସେହିପରି ଏକ ପ୍ରେରଣାର ଉତ୍ସ । ମଣିଷ, ତାର ସାଧନା ଓ ଅଧ୍ୟବସାୟ ବଳରେ ତାର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱକୁ କେଉଁ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ନେଇ ସ୍ଥାପନ କରିପାରେ, ସେ ଦିଗ୍‌ଦର୍ଶନ ଶ୍ରୀଧର ବାବୁଙ୍କ ଜୀବନରୁ ମିଳିଥାଏ ପ୍ରଚୁର । ତାଙ୍କର ମରଶରୀରକୁ ବସୁନ୍ଧରାର ମାଟି ଗ୍ରାସ କରିଅଛି ସତ, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଅଗଣିତ ଛାତ୍ର ତଥା ଅନୁରକ୍ତଙ୍କ ମନରେ ସେ ଚିର ଆୟୁଷ୍ମାନ ।

ଶ୍ରୀଧର ବାବୁ ଥିଲେ ଯେପରି ଏକ ବିଦଗ୍ଧ ବସୁନ୍ଧରା । ସେ ବସୁନ୍ଧରାରୁ ରସ ସଂଗ୍ରହ କରି ବହୁ ବୃକ୍ଷ ଅସାଧାରଣ ମହୀରୁହରେ ପରିଣତ ହୋଇଛନ୍ତି । ତାହାର ପୁଷ୍ପିତ ଛାୟାରେ ଦଣ୍ଡେ ବିଶ୍ରାମ କଲେ, ମନରେ ଯେଉଁ ପୂର୍ଣ୍ଣତା ଓ ପ୍ରଶାନ୍ତି ଆସେ, ଜୀବନର ସବୁ ମିଶାଣ-ଫେଡ଼ାଣ ମଧ୍ୟରେ ତାହାହିଁ ହେଉଛି ପରମ ପ୍ରାପ୍ତି ।

ଅକଳୁଷ କର୍ମଯୋଗୀ

ଡକ୍ଟର ଜାନକୀ ବଲ୍ଲଭ ମହାନ୍ତି (ଭରଦ୍ୱାଜ)

ଦୀର୍ଘ ପଞ୍ଚତିରିଶ ବର୍ଷ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗରେ କର୍ମଜୀବନ ଅତିବାହିତ କରିବା ମଧ୍ୟରେ ମୋତେ ବହୁ ଶିକ୍ଷକ ଓ ସହକର୍ମୀଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ଆସିବାକୁ ପଡ଼ିଛି । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକ ଆଜି ସ୍ମୃତିରେ ମଳିନ ହୋଇ ଆସିଲେଣି । ମାତ୍ର ସ୍ୱର୍ଗତ ଶ୍ରୀଧର ଦାସ ଏବେ ମଧ୍ୟ ମୋ ସ୍ମୃତିରେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ହୋଇ ରହି ଯାଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ପରି କର୍ତ୍ତବ୍ୟପରାୟଣ, ସଫଳ, ସଚ୍ଚୋଟ ଲୋକ ମୁଁ ଖୁବ୍ କମ୍ ଦେଖିଛି । ସେ ମୋ ସହକର୍ମୀ ନଥିଲେ କିମ୍ବା ତାଙ୍କ ସହ ଯେ ମୁଁ ଖୁବ୍ ଘନିଷ୍ଠ ହୋଇପାରିଥିଲି ଏହା ମଧ୍ୟ ଦୃଢତାର ସହିତ କହି ପାରିବି ନାହିଁ । ତଥାପି ତାଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ସଂପର୍କରେ ମୁଁ ଯେତିକି ଜାଣିବାକୁ ପାଇଛି ତାହା ମୋ ମନରେ ଅମଳିନ ରହି ଯାଇଛି ।

ରେଭେନ୍‌ସା କଲେଜରେ ଅଧ୍ୟାପକ ଭାବେ ମୁଁ ଯୋଗ ଦେବା ବେଳକୁ (୧୯୫୫) ସେ ଥିଲେ କ୍ରାଇଷ୍ଟ କଲେଜର ଅଧ୍ୟାପକ । ମୋଠାରୁ ଯଥେଷ୍ଟ ବରିଷ୍ଠ, ବୟସରେ ତଥା ଶିକ୍ଷକ ଭାବରେ । ଏଣୁ ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ମାଧ୍ୟମିକ ଶିକ୍ଷା ବୋର୍ଡର ପରୀକ୍ଷା ସଂକ୍ରାନ୍ତୀୟ ବିଭିନ୍ନ କାମରେ ତାଙ୍କ ସହ କାମ କରିବାର ସୁଯୋଗ ମୋତେ ବହୁବାର ମିଳିଥିଲା । ସମ୍ଭବତଃ ଏହି ଭାବରେ ଆମ ପରିଚୟର ସୂତ୍ରପାତ ହୋଇଥିଲା । ସେତେବେଳକୁ ଶ୍ରୀଧର ବାବୁ ପରିଣତ ବୟସ୍କ, ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟର ଦ୍ୱାର ଦେଶରେ । ମାତ୍ର ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ଯେପରି ତାଙ୍କୁ ଛୁଇଁ ପାରି ନଥିଲା । କୃଷକାୟ, ଦୀର୍ଘ, ସବଳ ଦେହ, ଦେଖିବାକୁ କିଞ୍ଚିତ ରୁକ୍ଷ, ହୁଏତ ଅନାକର୍ଷଣୀୟ । ପୋଷାକ ପରିଚ୍ଛଦରେ ତାଙ୍କର କୌଣସି ବିଶେଷତ୍ୱ ନଥିଲା । ତାହା ଥିଲା ଅତି ସରଳ, କେବଳ ଧୋତି ଓ ପଞ୍ଜାବୀ । ମାତ୍ର ବିଶେଷତ୍ୱ ଥିଲା ତାଙ୍କର ଚଳଣୀରେ । ସେ ଥିଲେ

ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିରଳସ ଓ କର୍ମମୟ । ସବୁବେଳେ ନିଜକୁ ସେ କିଛି ନା କିଛି କାମରେ ନିୟୋଜିତ ରଖୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଜୀବନ ଥିଲା ସଂଯତ, ଶୃଙ୍ଖଳିତ । କଲେଜ ଅଫିସ୍‌ର ଅଧିକାଂଶ ଦାୟିତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ କାମ ସେ ଏକାକୀ ତୁଲାଇ ନେଉଥିଲେ; ଚିଠି ପତ୍ରର ମୂଳ କପି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ଠାରୁ ଟାଇପ୍ କରି ସେ ଗୁଡ଼ିକୁ ପଠାଇବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ।

ସେ ଥିଲେ ଖୁବ୍ ମେଟିକୁଲସ୍, ସବୁ କିଛି ଟିକିନିଖି ଦେଖିବା ଲୋକ । ଯେଉଁ କାମଟି କରୁଥିଲେ ତାକୁ ନିଷ୍ଠାସହ ଭଲ ଭାବରେ କରୁଥିଲେ । ଅଧାପନ୍ତରିଆ, ଉପର ଠାଉରିଆ ବା ଏଣୁ ତେଣୁ ଭାବରେ କରି ଦେଉ ନଥିଲେ । ତେଣୁ ତାଙ୍କ କାମଥିଲା ସୁନ୍ଦର, ତ୍ରୁଟିହୀନ । କେତେଥର ସେ ମୁଖ୍ୟ ପରୀକ୍ଷକ ଓ ମୁଁ ସହକାରୀ ପରୀକ୍ଷକ ଭାବରେ କାମ କରିଛି । କେତେଥର ମଧ୍ୟ ପରୀକ୍ଷା ପ୍ରଶ୍ନର ସମୀକ୍ଷକ ଭାବରେ କାମ କରିଛୁ । ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମୁଁ ତାଙ୍କର ସେହି ଗୁଣର ନିଦର୍ଶନ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଛି । ବହୁ ବରିଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କାମ କରିଥିଲେହେଁ ତାଙ୍କଭଳି ପୁଙ୍ଖାନୁପୁଙ୍ଖ ବିଚାରବନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ମୁଁ ଖୁବ୍ କମ୍ ଦେଖିଛି । ସେ ମଧ୍ୟ ଥିଲେ ଖୁବ୍ ସଚ୍ଚୋଟ, ନୀତିନିଷ୍ଠ ଓ ଆଦର୍ଶବାଦୀ । ନିଜେ ପ୍ରତାରିତ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ କାହାକୁ ଠକାଇ ସେ ଲାଭବାନ ହେବାକୁ ଚାହିଁ ନଥିଲେ । ନିଜ ଉଦ୍ୟମରେ ଆପଣାକୁ ଉନ୍ନତ କରାଇବାକୁ ସେ ଥିଲେ ସତତ ଯତ୍ନଶୀଳ । ଉଦ୍ୟମ କରୁ କରୁ ଯାହା ମିଳିଲା ସେଥିରେ ସେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ରହି ଆସିଛନ୍ତି । ଅନ୍ୟର ସମୃଦ୍ଧି, ସାଫଲ୍ୟ ବା ସଂପଦ ଲାଗି ଈର୍ଷା ବା ହିଂସା ଜର୍ଜରିତ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି ।

ଆପାତତଃ ରୁକ୍ଷ ମନେ ହେଉଥିବା ଏହି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ହୃଦୟ କିପରି କୋମଳ, ସ୍ନେହପ୍ରବଣ ଓ ସରସ ତାହା ତାଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ଆସିବା ପରେହିଁ ଜାଣି ପାରିଥିଲି । ଆହୁରି ଭଲ ଭାବରେ ଜାଣିପାରି ଥିଲି ତାଙ୍କର ଅପ୍ରକାଶିତ ଆତ୍ମଚରିତ 'ସୁଅ ମୁହଁର ପତର' ଗ୍ରନ୍ଥଟି ପଢ଼ିବାକୁ ପାଇ । ଜୀବନରେ ସେ ବହୁ ଘାତ ପ୍ରତିଘାତ ସହିଛନ୍ତି । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁଃସ୍ଥ ଅବସ୍ଥାରୁ ହିଁ କଠୋର ପରିଶ୍ରମ ଓ କଷ୍ଟ ସହିଷ୍ଣୁତା ଫଳରେ ଆପଣାର ଉନ୍ନତି କରି ପାରିଥିଲେ । ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ଥିଲେ କର୍ମଠ । ଅଶିବର୍ଷ ବୟସରେ ସେ ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ହରାଇ କ୍ରମେ ଅକର୍ମଣ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ ।

ମୋର ବିଶ୍ୱାସ, ଶ୍ରୀଧର ବାବୁଙ୍କ ଜୀବନ ସାର୍ଥକ ଓ ସାଫଲ୍ୟ ମଣ୍ଡିତ । ଶୈଶବରୁ ହିଁ ଦୁଃସ୍ଥ ପରିସ୍ଥିତି ତାଙ୍କୁ ଆତ୍ମସ୍ଥ, ଆତ୍ମସଚେତନ ଓ ଆତ୍ମ ପ୍ରତ୍ୟୟଶୀଳ କରାଇ ଦେଇଥିଲା । ଫଳରେ ସେ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ ଖୁବ୍ ହିସାବୀ, ହାତେ ମାପି

ଚାଖଣ୍ଡେ ଚାଲିବାରେ ଧୁରନ୍ଧର । ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ବିରୁଦ୍ଧରେ ସଂଗ୍ରାମ କରି ସେ ଜୟଯୁକ୍ତ ହୋଇ ପାରିଥିଲେ । ମାତ୍ର ଏଥିପାଇଁ ସେ ନୈତିକତା ବା ଆତ୍ମ ସମ୍ମାନକୁ ବଳି ଦେଇ ନାହାନ୍ତି । ଦୃଢ଼ ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସ ଓ କଠୋର ପରିଶ୍ରମ ଫଳରେ ହିଁ ସେ ଜୀବନରେ ସଫଳକାମୀ ହୋଇ ପାରିଥିଲେ । ସଫଳତାର ଅନ୍ତରାଳରେ ତାହାଙ୍କ ସହଧର୍ମିଣୀଙ୍କ ଦାନ ମଧ୍ୟ କେତେକ ପରିମାଣରେ ନିହିତ ଥିବା ଅନୁମେୟ ।

ସୀମିତ ସମ୍ବଳ ସତ୍ତ୍ୱେ ସେ ଆପଣାର ସନ୍ତାନମାନଙ୍କର ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ଉପଯୁକ୍ତ ଭାବେ ମଧ୍ୟ ଗଢ଼ି ଯାଇଛନ୍ତି । ସେମାନେ ଆଜି ବିଭିନ୍ନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ସେମାନଙ୍କ ସାଫଲ୍ୟ ପଛରେ ଶ୍ରୀଧର ବାବୁଙ୍କ 'ସୁକୃତ' ଯେ ନିହିତ ଏହା କହିବା ଅନାବଶ୍ୟକ । ଏ ଦେଶର ପିଲା ମାନଙ୍କ ଲାଗି ମଧ୍ୟ ସେ ବହୁ ଉପାଦେୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ସେ ଗୁଡ଼ିକର ଉପାଦେୟତା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଆଲୋଚନା ସାପେକ୍ଷ ।

ପିତୃପ୍ରତିମ ଶ୍ରୀଧର ବାବୁ କେଜାଣି କାହିଁକି ମୋ ପ୍ରତି ଖୁବ୍ ସ୍ନେହଶୀଳ ଥିଲେ । ବୋଧହୁଏ ସେ ମୋ ଠାରେ ଦେଖିଥିଲେ ତାଙ୍କରି ଭଳି ଏକ ସଂଗ୍ରାମଶୀଳ କ୍ଷତାକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଯିଏ ଆପଣା ଉଦ୍ୟମରେ ହିଁ ଏକ ପ୍ରକାର ନିଜକୁ ଗଢ଼ିଛି । ସେତେବେଳେ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ସବୁ ଜାତୀୟ କରଣ ହୋଇ ନ ଥାଏ । ଦିନେ ସେ ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଲେ- ଜାନକୀ ବାବୁ ! ଆପଣଙ୍କର ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ରଚନାରେ ଅଭିଜ୍ଞତା ଅଛି । ଶିଶୁ ଶ୍ରେଣୀ ପାଇଁ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ମନୋନୟନ ପାଇଁ ବିଜ୍ଞାପନ ବାହାରିଛି । ଆମେ ଗୋଟାଏ ପ୍ରସ୍ତୁତ କଲେ କିପରି ହୁଅନ୍ତା !

ମୁଁ କହିଲି- ଏମ୍.ଏ. ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ ଅନିଶ୍ଚିତ ଭାବେ ପୁରୀରେ କିଛି ଦିନ ରହୁଥିଲାବେଳେ ପୁରୀର ଜଣେ ପ୍ରକାଶକଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ୨ୟ ଓ ୩ୟ ଶ୍ରେଣୀ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ଲେଖି ଦେଇଥିଲି । ସେତେବେଳେ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ, ଗୋଦାବରୀଶ, ରାମକୃଷ୍ଣ ନନ୍ଦଙ୍କ ପୁସ୍ତକ ସହ ମୋ ବହିଟି କେଜାଣି କିପରି ମନୋନୀତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ପ୍ରକାଶକ ମୋତେ ୧୦୦ ଟଙ୍କା ମାତ୍ର ଦେଇଥିଲେ । ତା'ପରେ ମୋର ସରକାରୀ ଚାକିରୀ ହୋଇଗଲା । ପ୍ରକାଶକ ମୋତେ ଆଉ ଟଙ୍କା ଦେଇ ନଥିଲେ । ମୁଁ ମଧ ଆଉ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ଲେଖିବାକୁ କେବେ ଆଗ୍ରହୀ ହୋଇ ନାହିଁ । ଆପଣ ଯଦି ଚାହୁଁଛନ୍ତି ତେବେ ମୁଁ କିଛି ଲେଖିପାରେ ।

ସେ କହିଲେ – ଆପଣ କବିତା ଲେଖନ୍ତି, କବିତା ଅଂଶ ତକ ଆପଣ ଲେଖନ୍ତୁ – ଅବଶିଷ୍ଟ ମୁଁ କରେଇ ନେବି ।

ତା'ପରେ ଆମେ ଦୁହେଁ କିଏ କଣ ଲେଖିବୁ ତା'ର ଏକ ଖସଡ଼ା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଗଲା । କେତେ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଲେଖା ମଧ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ଏଇ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ରଚନାର ଅଧିକାଂଶ କାମ ଶ୍ରୀଧର ବାବୁହିଁ କରିଥିଲେ । ନିଜ ହାତରେ ସେ ତାକୁ ଉତାରି ଛପାଇବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଥିଲେ । ଏହା ହେଉଛି ୧୯୫୯ ମସିହାର କଥା । ବହିଟି କିନ୍ତୁ ମନୋନୀତ ହୋଇ ପାରି ନ ଥିଲା । ଯେତେ ଦୂର ମନେ ପଡୁଛି ବହିଟିର ନାମ ଥିଲା 'କୌତୁକ ପାଠ' ।

ବରିଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାପକ ହେଲେ ହେଁ ଜ୍ଞାନୀ, ଗୁଣୀ ବୋଲି ତାଙ୍କର ଅଭିମାନ ନ ଥିଲା, କିମ୍ବା ଲେଖକ ଭାବରେ ଯଶସ୍ୱୀ ହେବାକୁ ମଧ୍ୟ ସେ କାମନା କରି ନ ଥିଲେ । ତଥାପି ସୁଶିକ୍ଷକ ଓ ବହୁ ଗ୍ରନ୍ଥର ରଚୟିତା ଭାବେ ସେ ଆମର ନମସ୍ୟ ଓ ସ୍ମରଣୀୟ । କେହି କେହି କହନ୍ତି, ଉଇଲିଅମ ସେକ୍‌ସ୍‌ପିଅର ନାମ, ଯଶ ବା ସାହିତ୍ୟ ଉନ୍ନତି ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ନାଟକ ରଚନାରେ ବ୍ରତୀ ହୋଇ ନ ଥିଲେ । ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନ ହିଁ ଥିଲା ତାଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟ । ସେହିପରି କୁଆଡ଼େ ଥିଲେ ବାଲଜାକ୍ । ମୋର ମନେହୁଏ ଶ୍ରୀଧର ବାବୁ ସେହିପରି ଅର୍ଥ ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ହିଁ ବହୁ ଗ୍ରନ୍ଥର ଅନୁବାଦ, ଅଭିଧାନ ସଂକଳନ, ବ୍ୟାକରଣ ଗ୍ରନ୍ଥ ଓ ବହୁ ଶିଶୁ ଉପଯୋଗୀ ସାହିତ୍ୟ ରଚନାରେ ଲାଗି ପଡ଼ିଥିଲେ । ଏଇ ଗ୍ରନ୍ଥ ସମୂହ ଯେ ନିଶ୍ଚିତ ଭାବେ ଉପାଦେୟ ଓ ତାଙ୍କୁ ସ୍ମରଣୀୟ ରଖିବ ଏ ବିଷୟରେ ସନ୍ଦେହର ଅବକାଶ ନାହିଁ । ଦୀର୍ଘ ଜୀବନ କାଳ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରୀଧର ବାବୁ ବହୁ ଅଭିଜ୍ଞତା ଓ ଅନୁଭୂତି ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ । ସେ ସଂପର୍କରେ ସେ ବେଳେ ବେଳେ କିଛି କିଛି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଥାନ୍ତି । ଇଚ୍ଛା କରିଥିଲେ ସେ ଭଲ ଗଳ୍ପ ଉପନ୍ୟାସ ମଧ୍ୟ ଲେଖିପାରିଥାନ୍ତେ । ମାତ୍ର ସେ ଚିତ୍ତବିନୋଦକ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା ପରିବର୍ତ୍ତେ ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନାରେହିଁ ମୁଖ୍ୟତଃ ଆତ୍ମନିୟୋଗ କରିଥିଲେ ।

ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସାଧନା ଓ ଉଦ୍ୟମର ଉପଯୁକ୍ତ ପୁରସ୍କାର ଲାଭ ନିଶ୍ଚିତ ଭାବେ ଗୌରାବାବହ । ଅତୀତରେ ଏହାର ବହୁ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ଅନେକ ସାଧନାରତ ହେଉଥିଲେ । ମାତ୍ର ଏବେ ବୋଧହୁଏ ଅବସ୍ଥା ବଦଳି ଯାଇଛି । ଅନେକ ନିଜର ନିଷ୍ଠା, ସାଧନା ଅପେକ୍ଷା ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପନ୍ଥା ଅନୁସରଣ

କରିଛନ୍ତି ଓ ତଦ୍ୱାରା ମଧ୍ୟ କିଛି ସଫଳତା ଅର୍ଜନ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେଉଛନ୍ତି । ଫଳରେ ନିର୍ମଳ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଓ ସାଧନାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ କମିଯାଉଛି । ବହୁ ଅନିପୁଣ, ଅନୁପଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ସମାଜର ବିଭିନ୍ନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ତଥାକଥିତ ସାଫଲ୍ୟର ଅଧିକାରୀ ହେଉଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ସଫଳତା ପଛରେ ଅନେକ କଳୁଷ କାଳିମାର ବିଷୟ ଶୁଣିବାକୁ ମିଳୁଛି । ମାତ୍ର ମୁଁ ଯେତେଦୂର ଜାଣେ ଶ୍ରୀଧର ବାବୁ ଥିଲେ ଜଣେ ଅକଳୁଷ କର୍ମଯୋଗୀ ।

ଅଲିଭା ସ୍ମୃତି

ପ୍ରଫେସର ବଂଶୀଧର ମହାନ୍ତି

ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀଧର ଦାସଙ୍କୁ ଜଣେ ଆଦର୍ଶ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଆଦର୍ଶ ଅଧ୍ୟାପକ ଭାବରେ ମୁଁ ବହୁତ ଦିନରୁ ଜାଣେ । ମୁଁ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜରେ ପଢ଼ିଲା ବେଳେ ସେ ଥିଲେ ମୋ ଗାଁ ହାଇସ୍କୁଲ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଏକାଡ଼େମୀର ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟର । ସେ ଜଗତ୍‌ସିଂହପୁର ବା ହରିହରପୁରରେ ୧୯୪୩ ରୁ ୧୯୪୮ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହେଡ଼୍‌ମାଷ୍ଟର ଥିବାବେଳେ ତାଙ୍କ ସହିତ ଥରେ ଦୁଇଥର ଦେଖା ହୋଇଥିଲା ଓ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୋଇଥିଲା । ସେଇ ଡେଙ୍ଗା ଚେହେରା, ହସ ହସ ମୁହଁ ଓ ସ୍ନେହ ପୂର୍ଣ୍ଣ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଏବେ ବି ମନେ ପଡୁଛି ।

ମୁଁ କଲେଜ ପଢ଼ା ସାରି ରେଭେନ୍ସା କଲେଜରେ ଅଧ୍ୟାପକ ହେଲି ୧୯୪୯ ମସିହାରେ । ୧୯୪୮ ମସିହାରେ କଟକ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ କଲେଜରେ ଓଡ଼ିଆ ଅଧ୍ୟାପକ ଭାବରେ ଶ୍ରୀଧର ଦାସ ଯୋଗ ଦେଲେ ।

ତାଙ୍କ ସହିତ ମୋର ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ପର୍କ ହେଲା । ବହୁତ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ବାରମ୍ବାର ନିଯୁକ୍ତି ପାଇଥିଲି ସହକାରୀ ପରୀକ୍ଷକ ଭାବରେ । ପ୍ରାୟ ସାତ ଆଠଥର ତାଙ୍କ ସହିତ କାମ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଛି । ଖାତା ପାଇବା ପରେ ଦୁଇ ତିନିଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଅଧ୍ୟାପକ ଦାସଙ୍କ ପାଖରେ ନମୁନା ଖାତା ନପହଞ୍ଚିଲେ ସେ ପୋଷ୍ଟକାର୍ଡରେ କଡ଼ା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଥାନ୍ତି । ରେଭେନ୍ସା କଲେଜରୁ ସାଇକେଲ୍‌ରେ ତୁଳସୀପୁର ଖାତା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଧାଇଁବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ ।

ମୁଁ ଭାବେ ଏଭଳି ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ ନିକଟରେ ପରୀକ୍ଷକ ହେବା ଏକ କଠିନ ଶାସ୍ତି । ନମୁନା ଖାତା ଗୁଡ଼ିକ ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ଦେଖିବେ । ନିକିତି ତଉଲ ଭଳି ନମ୍ବର । ଟିକିଏ ବେଶୀ ହୋଇଥିଲେ କହିବେ "ବଂଶୀ ବାବୁ, ତୁମେ ଭାରି

ତରତରରେ ଖାତା ଦେଖୁଛ । ୟୁନିଭରସିଟି କଥା ଜାଣିଛତ । ଶେଷକୁ ତୁମେ ଯିବ, ମୁଁ ଯିବି ।'' ସେ ବହୁତ ଅନୁରୋଧ କରନ୍ତି ଭଲଭାବରେ ଖାତା ଦେଖିବାକୁ ।

ତା'ପରେ ମୁଁ ଖାତା ଦେଖିସାରି ହାତଟଣା ରିକ୍ସାରେ ଖାତା ବିଡ଼ା ବୋଝେଇ କରି ଯାଏ ଅଧ୍ୟାପକ ଦାସଙ୍କ ଘରକୁ । ଦିନ ଦଶଟା ବେଳକୁ ଗଲେ ମୋତେ ସେଠାରୁ ଫେରିବାକୁ ପଡ଼େ ସନ୍ଧ୍ୟା ବେଳକୁ । ଗୋଟି ଗୋଟି ଖାତାକୁ ସେ ଦେଖିବେ । ମୁଁ ଭୁଲ କାଟିଲା ପରେ ଛାଡ଼ି ଯାଇଥିବା ଭୁଲ୍‌କୁ କାଟି ମୋ ଆଡ଼କୁ ଅନେଇ ହସନ୍ତି । ଘଣ୍ଟା ଘଣ୍ଟା ଧରି ପୁନର୍ବାର ସଂଶୋଧନ । ସେ କହନ୍ତି ''ବଂଶୀ ବାବୁ, ଏ ସବୁ ତ ପିଲାଖେଳ କଥା ନୁହେଁ – ଦେଖିଲ, କେତେ ଭୁଲ୍ ଛାଡ଼ି ଯାଇଛ'' । ଦିନକରେ ସରେ ନାହିଁ –ଖାତା ଦେଇ ସାରିଲା ପରେ ବି ମୋତେ ହପ୍ତାଏ ଖଣ୍ଡେ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ଦଉଡିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ଯେଉଁଦିନ ଡେରି ହୋଇଯାଏ ସେ କହନ୍ତି, ''ବଇଁଶୀ ବାବୁ, ଆମ ଘରେ ଯାହା ଅଛି ଗଣ୍ଡାଏ ଖାଇଦିଅ । ତୁମେ ପଖାଳ ଖାଅଟି ?'' ଅନେକ ଥର ଖରାଦିନେ ତାଙ୍କ ଘରେ ପଖାଳ ଖାଇଛି ।

କେତେ ନିରାଡମ୍ବର ଜୀବନ । ତାଙ୍କର ଜୀବନରେ ସଉକିନିଆ ଜିନିଷ ହେଉଛି ପାନ । ଏଣେ ଖାତା ଦେଖା । ଜଗତ୍‌ସିଂହପୁର ହାଇସ୍କୁଲର ବିଭିନ୍ନ ଅନୁଭୂତି ନେଇ ଗପ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର ସମ୍ବନ୍ଧ । ସ୍କୁଲ କିରାଣୀ ଅନାଦି ବାବୁଙ୍କର ଅଫିସ୍ ପରିଚାଳନାରେ ଦକ୍ଷତା । ତାଙ୍କ ପୂର୍ବରୁ ସ୍କୁଲ ଅବସ୍ଥା କିପରି ଶୋଚନୀୟ ଥିଲା, ଏମିତି ଅନେକ କଥା । ଏ ସବୁ କଥା କହି ସେ ନିଜେ ହସୁଥିଲେ ଓ ହସାଉଥିଲେ । ଖାତା ଦେଖା, ମଝିରେ ମଝିରେ ଗପ । ଗପ ମଝିରେ କହନ୍ତି, ବଇଁଶୀ ବାବୁ, ପାନ ଖାଇବ କି ? ଉଭୟ ଗୁଣ୍ଡିପାନ ଭକ୍ତ । ତେଣୁ ଘଣ୍ଟା ଘଣ୍ଟା ଧରି ଅଖାଡୁଆ ପରୀକ୍ଷା କାମ ନମ୍ବର ଗୁଡ଼ିକର ମିଶାଣ ଜଣା ପଡ଼େ ନାହିଁ ।

ତାଙ୍କ ପିଲାଙ୍କ ଭିତରେ ମୁଁ ଜାଣିଥିଲି ତାଙ୍କର ବଡ଼ପୁଅ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ । ପୁଅଟିର ନାଁ ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦ ଦାସ । ସେ ତାକୁ ଜଗନ ଜଗନ ବୋଲି ଡାକିଥାନ୍ତି । ଝିଅଟିର ନାଁ ବିଷ୍ଣୁ । ସେ ଆଜି ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ନୃତତ୍ତ୍ୱ ବିଭାଗ ପ୍ରଫେସର ଡକ୍ଟର ନବକିଶୋର ବେହୁରାଙ୍କର ପତ୍ନୀ । ପରେ ଡକ୍ଟର ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦ ଦାସ ଆଇ. ଏ. ଏସ୍. ଚାକିରୀ କଲେ । ଏବେ ସେ ଚାକିରୀରୁ ଇସ୍ତଫା ଦେଇ ବିଭିନ୍ନ ସାଂସ୍କୃତିକ କାମରେ ମନୋନିବେଶ କରିଛନ୍ତି ।

ତାଙ୍କ ଘରେ ସେତେବେଳେ 'ଅଭ୍ୟୁଦୟ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ' ଗଠିତ ହୋଇଥିଲା । ମୁଁ ତହିଁରେ ମେମ୍ବର ଥିଲି ଓ ଦେଉଳ ସାହିରେ ଅନେକଥର ସେ ସଭାରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲି ।

ପରୀକ୍ଷା ଖାତା ଏତିକିରେ ସରେ ନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ପ୍ରଧାନ ପରୀକ୍ଷକ ଶ୍ରୀଧର ବାବୁଙ୍କ ନାଁ ଶୁଣିଲେ ମୋତେ ଭାରି ଭୟ ଆସେ । ଖାତା ଦେଖିଲା ପରେ ବି ଏତେ ଭୁଲ ସେ ବାହାର କରନ୍ତି । ମିଶାଣରେ ଭୁଲ୍ ଦେଖି ବାରମ୍ବାର ସତର୍କ କରାଇ କହନ୍ତି, ବଇଁଶୀ ବାବୁ, ମୋର ମନେ ହେଉଛି କେତେବେଳେ ତୁମେ କଟିଯିବ ।

ପ୍ରକୃତରେ ସେଇଆ ହିଁ ଘଟିଲା ଅନେକ ଦିନ ପରେ । ମୁଁ ବଦଳି ହୋଇଗଲି ବାରିପଦା ମହାରାଜା ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର କଲେଜକୁ ୧୯୬୨ ମସିହାରେ । ସେହିବର୍ଷ ପୁଣିଥାଏ ସହକାରୀ ପରୀକ୍ଷକ ତାଙ୍କ ପାଖରେ । ପରୀକ୍ଷା ନମ୍ବର ହିସାବରେ ଭୁଲ୍ ବାହାରିଲା । ଅଧ୍ୟାପକ ଦାସ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ରିପୋର୍ଟ କରିବା ଫଳରେ ମୋର ପରୀକ୍ଷକ ହେବା ନିଷିଦ୍ଧ ହୋଇଗଲା । ସାମାନ୍ୟ ମିଶାଣ ଭୁଲ୍‌ରେ ଏ ପ୍ରକାର ଦଣ୍ଡ ଭୋଗିବାକୁ ପଡ଼େ ବୋଲି ମୁଁ ଜାଣି ନଥିଲି । ପରେ ବାଟରେ ଅଧ୍ୟାପକ ଦାସ ଦେଖାହେଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ପରୀକ୍ଷା ବିଷୟ ପଚାରନ୍ତେ ସେ ହସିଦେଲେ ଓ କହିଲେ କ'ଣ କିରବି, ମୁଁ ରିପୋର୍ଟ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଲି । ତା'ପରେ ଅବଶ୍ୟ ସ୍ୱର୍ଗତ ସୁରଜ ମଲ ସାହାଙ୍କୁ ଜଣାଇଲି । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କୁ ଜଣାଇବାରେ ସେ ଦଣ୍ଡ କୋହଳ କଲେ । ବର୍ଷକ ପାଇଁ ପରୀକ୍ଷକ ପଦରୁ ମୋତେ ବାଦ୍ ଦିଆଗଲା ।

ଅଧ୍ୟାପକ ଦାସ କେତେ ସ୍ନେହୀ ପୁଣି ନିୟମ କାନୁନ୍, ତ୍ରୁଟି ବିଚ୍ୟୁତିରେ ସେ କେଡ଼େ କଠୋର ଭାବିଲେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେବାକୁ ପଡ଼େ । ପରେ ତାଙ୍କ ସହ ବହୁବାର ମିଶିଛି । ଘରୋଇ କଥା ସହିତ ତାଙ୍କ ସହ ଲେଖାଲେଖି ବିଷୟ ବହୁତ ଆଲୋଚନା ହୋଇଥାଏ । ସେ ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ତାଙ୍କର ଅତୀତ ଜୀବନର ଦୁଃଖମୟ କାହାଣୀ କହି ବସନ୍ତି । ସେ କିପରି ନିଜେ କଠୋର ଜୀବନ ସଂଗ୍ରାମ କରି, ପଖାଳ, ପିଆଜ ଓ ଶୁଖୁଆ ପୋଡ଼ା ଖାଇ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସିଛନ୍ତି । ଏହିସବୁ ବିଷୟ ତାଙ୍କର ଆତ୍ମଜୀବନୀ 'ସୁଅ ମୁହଁର ପତର' ବହିରେ ଲେଖି ଯାଇଛନ୍ତି ।

ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀଧର ଦାସଙ୍କୁ ନଜାଣେ କିଏ ? ତାଙ୍କର 'ସର୍ବସାର ବ୍ୟାକରଣ' ତାଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଶାର ପୁରପଲ୍ଲୀର ଘରେ ଘରେ ଛାତ୍ର ଶିକ୍ଷକ ସମାଜରେ ଅମର କରି ରଖିଛି । ଆମର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଖଣ୍ଡେ ଭଲ ବ୍ୟାକରଣ ନଥିଲା । ସେ ଏହି ଅଭାବ ପୂରଣ କରିଥିଲେ । ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କ ବହିଟିକୁ ପରିପୂରଣ କରିବା ପାଇଁ ସେପରି କୌଣସି ଷ୍ଟାଣ୍ଡାର୍ଡ ବ୍ୟାକରଣ ବହି ଲେଖା ଯାଇ ନାହିଁ । ଗତ ୫୦ ବର୍ଷ ଧରି ଓଡ଼ିଶାର ସ୍କୁଲ କଲେଜରେ ତାଙ୍କ ବ୍ୟାକରଣହିଁ ଅଦ୍ୟାବଧି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ୟାକରଣ ଭାବରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଛି ।

ଅଧ୍ୟାପକ ଦାସ ଜଣେ ନିରଳସ ସାହିତ୍ୟ ସାଧକ । ସେ ତାଙ୍କର ଜୀବନକାଳ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାୟ ୧୨୦ ଖଣ୍ଡରୁ ଅଧିକ ପୁସ୍ତକ ରଚନା କରି ଯାଇଛନ୍ତି । ସେ ସର୍ବସାର ବ୍ୟାକରଣ ଅଭିଧାନ ସଂକଳନ କରି ଯାଇଛନ୍ତି । ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ରାଜ୍ୟରେ ସେ ଥିଲେ ଏକ ସମୟରେ ଅଗ୍ରଣୀ । ସେ ଅର୍ଦ୍ଧ ଶତାଧିକ ଅନୁବାଦ ପୁସ୍ତକ ସହିତ ଅଜସ୍ର ଶିଶୁ ସାହିତ୍ୟ ଲେଖି ଯାଇଛନ୍ତି । ପ୍ରାଚ୍ୟ ସମିତି ରୀତିରେ ସେ ଅନେକ ପ୍ରାଚୀନ ଓ ଆଧୁନିକ କାବ୍ୟର ସଂପାଦନା କରିଛନ୍ତି । ନିଜ ଜୀବନୀ ସହିତ ଅନେକ ମହାପୁରୁଷଙ୍କର ଜୀବନୀ ମଧ୍ୟ ରଚନା କରିଛନ୍ତି ।

ସେ ସୁଲେଖକ ଏବଂ ବୈୟାକରଣ ଭାବରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ସୁପରିଚିତ । ତାଙ୍କର ଅନେକ ଗବେଷଣା ମୂଳକ ପ୍ରବନ୍ଧ ସେ କାଳରେ 'ସହକାର', 'ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ' ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । ପରିବାର ପ୍ରତିପୋଷଣ ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ଜୀବନବ୍ୟାପୀ ସାଧନା କରିବାକୁ ପଡ଼ିଛି – ସେତେବେଳେ ଅଧ୍ୟାପକର ଦରମା ଥିଲା ବହୁତ କମ୍ । ସେଥିପାଇଁ ବହିପତ୍ର ଲେଖାଲେଖିରୁ ସେତେବେଳେ ସେ ଯଥେଷ୍ଟ ଆୟ କରିଥିଲେ ଏବଂ ସେଥିରେ ହିଁ ସେ କଟକରେ ଘରଦ୍ୱାର କରିବା ସହିତ ସବୁ ପିଲାଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚତମ ଶିକ୍ଷା ଦେଇ ମଣିଷ କରି ଠିଆ କରାଇଥିଲେ । ସେ ଏ ବିଷୟ ମୋ ଆଗରେ ଅନେକଥର ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ବିଳାସ ବ୍ୟସନ ବୋଲି କିଛି ନଥିଲା । ଯେତେବେଳେ ଦେଖ ସେ କିଛି ନା କିଛି ସାହିତ୍ୟିକ କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଗୃହକର୍ମରେ ବ୍ୟସ୍ତ ରହୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଜୀବନରେ ନଥିଲା ଆରାମ ବା ଫୁରୁସତ । ସେ ଥିଲେ ଜଣେ ଅଭିଜ୍ଞ ଶାସକ ।

ମୋର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ମତ ଯେ ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ସାହିତ୍ୟିକ କୃତି ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଇ "ଶ୍ରୀଧର ରଚନାବଳୀ" ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲେ ତାଙ୍କର ଯଥାର୍ଥ ସ୍ମୃତି

ରକ୍ଷିତ ହୋଇ ପାରନ୍ତା ଓ ଭବିଷ୍ୟତ ଦାୟାଦଙ୍କ ଗବେଷଣା ପାଇଁ ତାହା ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ସମ୍ପଦ ହୋଇ ରହନ୍ତା ।

ଅଧ୍ୟାପକ ଦାସ କେବେ ଦୁଃଖରେ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ି ନାହାନ୍ତି ବା ତାଙ୍କର ଧୈର୍ଯ୍ୟଚ୍ୟୁତି ଘଟି ନାହିଁ । ସେ ଥିଲେ ଆମ ସମୟର ଜଣେ ଆଦର୍ଶ କର୍ମବୀର ଓ ସାହିତ୍ୟ ସାଧକ । ସେ ମଣିଷ ଭାବରେ ଅଯାଚିତ ଭାବରେ ବହୁ ଛାତ୍ରଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିଛନ୍ତି – ଅନେକ ଲୋକଙ୍କୁ ସେ ମଣିଷ କରି ଯାଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟକୁ ମହାନ୍ ଅବଦାନ ପାଇଁ ସେ ଚିର ସ୍ମରଣୀୟ ହୋଇ ରହିବେ । କବିବର ରାଧାନାଥଙ୍କ ଭାଷାରେ –

"ତୁମ୍ଭ ମାଟି ଦେହ ଗ୍ରାସିଛି ଶ୍ମଶାନ
ମାତ୍ର ଯଶୋଦେହେ ତୁମ୍ଭେ ଆୟୁଷ୍ମାନ ।"

ନିରଳସ ସାଧକ

ପ୍ରଫେସର କୃଷ୍ଣ ଚରଣ ସାହୁ

ଶ୍ରମ ଓ ସାଧନାର ପ୍ରତୀକ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀଧର ଦାସଙ୍କ ସହିତ ମୋର ପରିଚୟ ଅତି ସାମାନ୍ୟ । ସେ ଯେତେବେଳେ ୧୯୪୩ ମସିହାରେ ହରିହରପୁର ଏକାଡ଼େମୀ, ଜଗତସିଂହପୁରରେ ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟର ହୋଇ ଯୋଗଦାନ କଲେ ସେହି ସମୟରେ ମୁଁ ହରିହରପୁର ଏକାଡ଼େମୀରୁ ଟି.ସି. ନେଇ ପ୍ୟାରିମୋହନ ଏକାଡ଼େମୀରେ ନାମ ଲେଖାଇବା ପାଇଁ ଚାଲି ଆସିଲି । ବୋଧହୁଏ ଟି.ସି. କାଗଜରେ ଦସ୍ତଖତ କରିବା ପାଇଁ ମୁଁ ଗଲି ତାଙ୍କ ବସାକୁ । ସେତେବେଳେ ସେ କେନାଲ କୂଳରେ ଗୋଟିଏ ବସାଘରରେ ରହୁଥିଲେ । ଜଗତ୍‌ସିଂହପୁରକୁ ଆସିବା ଅଳ୍ପଦିନ ହୋଇଥାଏ । ତେଣୁ ଛାତ୍ର ମହଲରେ ଶ୍ରୀଧର ବାବୁଙ୍କର ନାଁ ବହୁତ ଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ମୋ ମନରେ କ୍ଷଣକ ପାଇଁ ଜଗତ୍‌ସିଂହପୁରରେ ରହିଯିବାର ଇଚ୍ଛା ହେଉଥିଲା । କିନ୍ତୁ ମ୍ୟାଲେରିଆ ଜ୍ୱର ଡରରେ ସେ ଇଚ୍ଛାକୁ ଦମନ କରି ମୁଁ କଟକ ଆସିଲି । କିନ୍ତୁ ସେ ଦିନର ସେହି ଖଦଡ଼ ପିନ୍ଧା ଶ୍ରୀଧର ବାବୁଙ୍କୁ ଯେ ଦେଖିଥିଲି, ପରବର୍ତ୍ତୀ ଜୀବନରେ ବହୁବାର ସେହି ଭାବରେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖିବାର ସୁଯୋଗ ମିଳିଥିଲା ।

ବିହାର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, ରାଞ୍ଚି କଲେଜରେ ଅଧ୍ୟାପକ ଭାବରେ ଯୋଗଦେବା ପରେ ଅଧ୍ୟାପକ ଆର୍ତ୍ତବଲ୍ଲଭ ଓ ଅଧାପକ ଶ୍ରୀଧର ଦାସ କିଛିଦିନ ପାଇଁ ବିହାର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଓଡ଼ିଆ ବୋର୍ଡରେ ମେମ୍ବର ଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ ହୁଏ ପାଟଣାରେ । ତା'ପରେ ରାଞ୍ଚି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ତଥା ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରଶ୍ନକର୍ତ୍ତା ଭାବେ ତାଙ୍କ ସହ ମୋର ବହୁଥର ସାକ୍ଷାତ ହୋଇଛି, ଅଧ୍ୟାପକ ଆର୍ତ୍ତବଲ୍ଲଭଙ୍କ ଘରେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ନିଜ ଘରେ । ସେ ମୋଠାରୁ

ବୟସରେ ବହୁତ ବଡ଼ ଓ ଅଧ୍ୟାପକ ଭାବରେ ବରିଷ୍ଠ ତଥାପି ପ୍ରଶ୍ନ ନିର୍ବାଚନ ବୋର୍ଡରେ ସେ ମୋତେ କୌଣସି ସୁବିଧା ନଦେଇ ନିଜେ ସବୁ କରି ନିଅନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଅମାୟିକ ବ୍ୟବହାର ସବୁବେଳେ ମୋତେ ମୁଗ୍ଧ କରିଥିଲା ଏବଂ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷକ ଭାବେ ସବୁଦିନେ ସମ୍ମାନ ଦେଉଥିଲି ।

ଶ୍ରୀଧର ବାବୁ ତାଙ୍କର ସର୍ବସାର ବ୍ୟାକରଣ ପାଇଁ ଓଡ଼ିଶାର ସମସ୍ତ ସ୍କୁଲ କଲେଜର ଛାତ୍ର ଶିକ୍ଷକ ତଥା ଅଭିଭାବକ ମହଲରେ ସୁପରିଚିତ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ 'ନବ ବିଧାନ' ଓ 'ବିବିଧ କୋଷ' ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ସେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । କିନ୍ତୁ ସେ ଯେ ଛୋଟ ବଡ଼ ୧୨୦ ଟି ଗ୍ରନ୍ଥ ଲେଖିଥିଲେ ଏବଂ ସେସବୁ ସ୍କୁଲଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି କଲେଜ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏପରିକି ସାଧାରଣ ପାଠକଙ୍କ ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଥିଲା ଏକଥା ଜାଣିବା ସହଜ ନଥିଲା । ତାଙ୍କର ଗ୍ରନ୍ଥସବୁକୁ ଅବଲୋକନ କଲେ ତାଙ୍କ ବିଦ୍‌ବତ୍ତାର ପରିଚୟ ମିଳିଥାଏ । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ଭାବରେ ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇଥିବା ରୁକ୍ମଣୀ ବିଭା, ଚିଲିକା, ଦରବାର, ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା, ମଥୁରାମଙ୍ଗଳ, ରସକଲ୍ଲୋଳ ଓ ବିଦଗ୍ଧ ଚିନ୍ତାମଣିକୁ ସଂପାଦନା କରି ସେ ଛାତ୍ର ଓ ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କର ଅଭାବ ପୂରଣ କରିବାରେ ଯେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ ତା' ନୁହେଁ, ତାଙ୍କ ସହକର୍ମୀ ଭାବେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କୁ ଏପରି ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା ପାଇଁ ପ୍ରୋତ୍ସାହନ ଦେଇଥିଲେ । ଫଳରେ ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟରୁ ଗୌରୀକୁମାର ବ୍ରହ୍ମା, ପଠାଣି ପଟ୍ଟନାୟକ, ଦେବେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି ପ୍ରମୁଖ ଅଧ୍ୟାପକ ବିଭିନ୍ନ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକର ସଂପାଦନା ଏବଂ ମୁଖବନ୍ଧ ଲେଖି ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କଲେଜମାନଙ୍କରେ ଏପରି ସାମୂହିକ ପ୍ରଯତ୍ନ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ନାହିଁ । ଅନୁବାଦ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଯଶସ୍ୱୀ ଥିଲେ । ଇଂରାଜୀ ଓ ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗ୍ରନ୍ଥ ସବୁ ଅନୁବାଦ କରି ସେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଅନୁବାଦ ବିଭାଗକୁ ପରିପୁଷ୍ଟ କରିଛନ୍ତି । ସେ ରାମାୟଣ, ମହାଭାରତ, ବୌଦ୍ଧଜାତକ, ମିତ୍ରଲାଭ, ପଞ୍ଚତନ୍ତ୍ର, ମିତ୍ରପ୍ରାପ୍ତି, ମାଳବିକାଗ୍ନି ମିତ୍ର, ବେତାଳ ପଞ୍ଚବିଂଶତି, ଅଭିଜ୍ଞାନ ଶକୁନ୍ତଳମ୍, ମୃଚ୍ଛକଟିକ ଓ ମୁଦ୍ରାରାକ୍ଷସ ପ୍ରଭୃତି ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟର ଲୋକପ୍ରିୟ ଅମର ଗ୍ରନ୍ଥରାଜିକୁ ସରଳ ଭାଷାରେ ଓ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ରୂପରେ ଓଡ଼ିଆ ପାଠକଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରି ଯେପରି ସୁନାମ ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ, ସେହିପରି ଗଲିଭରଙ୍କ ଭ୍ରମଣ କାହାଣୀ, ଅଲିଭର ଟୁଇଷ୍ଟ, ଲିଓ ଟଲଷ୍ଟୟଙ୍କ ଗଳ୍ପମାଳା, ରବିନ୍ ହୁଡ୍, ଗର୍କି, ହୋମର, ଓ ମୋପାଁସାଙ୍କ କାହାଣୀକୁ ଓଡ଼ିଆରେ ପ୍ରକାଶ କରି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଅଭାବ ପୂରଣ

କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଅନୁବାଦ ସାହିତ୍ୟ ଉପରେ ଦୃଷ୍ଟିପାତ କଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ ସେ କାହାଣୀ ଉପରେ ହିଁ ବିଶେଷ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇଥିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଅନୂଦିତ ଗ୍ରନ୍ଥ ସବୁ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ସେଥିପାଇଁ 'କାହାଣୀ' ନାମରେ ନାମିତ ।

ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀଧର ଦାସଙ୍କ ଅନୁବାଦ କରିବାର ସୀମା ଏତିକିରେ ସୀମାବଦ୍ଧ ନଥିଲା । ସାହିତ୍ୟ ବ୍ୟତୀତ ସେ ୟୁ.ଏସ୍.ଏ. – ଇନ୍‌ଫରମେସନ୍ ଆନୁକୂଲ୍ୟରେ ବହୁଗ୍ରନ୍ଥ ଅନୁବାଦ କରିଥିଲେ – ସେଥିରେ ଥିଲା ଇତିହାସ, ଉଦ୍ଭିଦ ବିଜ୍ଞାନ, ପ୍ରାଣୀ ବିଜ୍ଞାନ ଏବଂ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନର ବହୁ ଗ୍ରନ୍ଥ ।

ସ୍କୁଲ ପିଲାଙ୍କ ପାଇଁ ସେ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ରଚନା କରିଥିଲେ । ସମୟ ଥିଲା ସେ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣେତା ଭାବେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଅଗ୍ରଗଣ୍ୟ ଥିଲେ । କେବଳ ସାହିତ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ବ୍ୟତୀତ ଇତିହାସ ଓ ଭୂଗୋଳ ପ୍ରଭୃତି ଗ୍ରନ୍ଥ ମଧ୍ୟ ସେ ଲେଖିଥିଲେ ।

ବ୍ୟାକରଣ ରଚନାରେ ସେ ଥିଲେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଅଦ୍ୱିତୀୟ । ବିଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀର ପାଠ୍ୟ ଭାବରେ ସେ ପ୍ରାୟ ଦଶ ଖଣ୍ଡ ବ୍ୟାକରଣ ଗ୍ରନ୍ଥ ଲେଖିଥିଲେ । ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ସର୍ବସାର ବ୍ୟାକରଣ ଅପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦୀ ଗ୍ରନ୍ଥଭାବରେ ଆଜି ମଧ୍ୟ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।

ସେ କେତେକ ଜୀବନୀ ଲେଖି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକୁ ସମୃଦ୍ଧ କରିଥିଲେ । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେର, ନନ୍ଦକିଶୋର ବଳ, କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ରଥ ଓ ସାଧୁ ସୁନ୍ଦର ଦାସଙ୍କର ଜୀବନୀ ଲେଖି ସେ ଯେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକୁ ଋଦ୍ଧିମନ୍ତ କରିଛନ୍ତି ତାହା ନୁହେଁ । ନିଜର ଜୀବନୀ "ସୁଅ ମୁହଁର ପତର" ଲେଖି ମଧ୍ୟ ସେ ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କରିଛନ୍ତି । ଅଶୀବର୍ଷ ବୟସରେ ସେ ନିଜର ଜୀବନୀ ରଚନା କରିଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଭାଷାର ସରସତା ପ୍ରାୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁନଥିଲେ ହେଁ ଏହା ଯେ ତାଙ୍କର ଘଟଣାବହୁଳ ଜୀବନର ଏକ ମୂଲ୍ୟବାନ ଇତିହାସ ଏକଥା ଅସ୍ୱୀକାର କରି ହେବ ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ଜୀବନରେ ସେ ବହୁ ଲୋକଙ୍କ ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସିଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ଉପକାରୀ ମିତ୍ର, ପୁଣି କେତେକ ଅପକାରୀ ଶତ୍ରୁ । କିନ୍ତୁ ସବୁଠାରୁ ବିଚିତ୍ର ଲୋକ ସେହିମାନେ, ଯେଉଁମାନେ ମିତ୍ରତାର ଦୁହାଇ ଦେଇ ଶ୍ରୀଧର ବାବୁଙ୍କର ସରଳତାର ସୁଯୋଗ ନେଇଛନ୍ତି । ଏପରି ତଥାକଥିତ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ସଂପର୍କରେ

ମନ୍ତବ୍ୟ ଦେଲାବେଳେ ଶ୍ରୀଧର ବାବୁଙ୍କ ଭାବ ପ୍ରକାଶର ଶକ୍ତି ବହୁଗୁଣିତ ହୋଇଥାଏ । ଏହିପରି ଜଣେ ଲୋକ ହେଉଛନ୍ତି ଜଗତ୍‌ସିଂହପୁରର ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତି ଭଗତ ଚରଣ ମହାନ୍ତି । ଜଗତ୍‌ସିଂହପୁରରେ ଥିଲାବେଳେ ସେ ଭଗୁବାବୁଙ୍କଠାରୁ ଜମି ଖଣ୍ଡେ ପାଇଥିଲେ । ସେ ମହନ୍ତଙ୍କଠାରୁ ଦୁଇଶହ ଟଙ୍କା ଦେଇ ଦଶଗୁଣ୍ଠ ଜମି ପଟ୍ଟା କରିଥିଲେ । ସେହି ଜମିକୁ ଶ୍ରୀଧରବାବୁ ଭଗତବାବୁଙ୍କୁ ବିକ୍ରୀ କଲେ । ଦଲିଲ ରେଜିଷ୍ଟ୍ରି ହୋଇଯିବା ପରେ କିନ୍ତୁ ଶ୍ରୀଧର ବାବୁଙ୍କୁ କିଭଳି ଅବସ୍ଥା ଭୋଗ କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା ତାହା ସେ ଆତ୍ମ ଜୀବନୀରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି । ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି, 'ସେ ମୋ ହାତକୁ ବସ୍ ଟିକଟ ଖଣ୍ଡେ ବଢ଼ାଇ ଦେଇ କହିଲେ 'ମୋର ଟିକେ କାମ ଅଛି । ସେ କାମ ସରିଗଲେ କଟକ ଯାଇ ଟଙ୍କା ଦେଇ ଆସିବି । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ସହିତ ଆଉ ଭେଟ ମିଳିଲା ନାହିଁ । ସେ ଏବେ ସ୍ୱର୍ଗପୁରରେ, ଏ ବିଷୟରେ ମନ୍ତବ୍ୟ ଦେଇ ଶ୍ରୀଧର ବାବୁ କହନ୍ତି, ''ସେ ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ଧନୀ ବ୍ୟକ୍ତି । ତାଙ୍କ ଭାଇ ନୃସିଂହ ଚରଣ ମହାନ୍ତି ବାରିଷ୍ଟରି ପାସ୍ କରିଥିଲେ, ତାଙ୍କ ପୁଅ ମୋର ଛାତ୍ର ଥିଲା । ତାର ସ୍ୱଭାବ ମଧ୍ୟ ଅତି ଉତ୍ତମ । ଭଗତ ବାବୁଙ୍କ ସହ ଦୀର୍ଘ ଦିନ ଧରି ମୋର ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ ଥିଲା । ତାଙ୍କୁ ବିଶ୍ୱାସ କରି ମୁଁ ଏହି ବ୍ୟବହାର ପାଇଥିଲି । ଏବେ ଜଣେ କହୁଥିଲେ ସେ ଜମିର ମୂଲ୍ୟ ଲକ୍ଷାଧିକ ଟଙ୍କା ହେବ । ତାଙ୍କର ପୁଅମାନେ କେଉଁଠି ତା' ଉପରେ ପ୍ରକାଣ୍ଡ କୋଠାଘର ତୋଳି ଅଛନ୍ତି ।''

ଶ୍ରୀଧର ବାବୁ କେବଳ ଜଣେ ଭଗତ ମହାନ୍ତିଙ୍କଠାରୁ ନୁହେଁ, ତାଙ୍କ ଜୀବନରେ ବହୁ ଭଗତ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରବଞ୍ଚିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀଧର ବାବୁଙ୍କ ଜୀବନୀ ପାଠ କଲାବେଳେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଠକ ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ ଅନୁଭବ କରିଥିବେ ଯେ ଏହା କେବଳ ଶ୍ରୀଧର ବାବୁଙ୍କର ଜୀବନର କଥା ନୁହେଁ, ଏହା ହେଉଛି ସାର୍ବଜନୀନ ସତ୍ୟ । ସମସ୍ତଙ୍କ ଜୀବନରେ ଏପରି ବହୁ ଲୋକ ମିଳିବେ, ଯେଉଁମାନେ ମୁହଁରେ ମିଠା କହି ପଛରେ ଛୁରୀ ଚଳାନ୍ତି । ଶ୍ରୀଧର ବାବୁ ତାଙ୍କ ପରିବାର ବର୍ଗଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଯାହା ଲେଖିଛନ୍ତି ତାହା ହିଁ ହେଉଛି ଓଡ଼ିଶାର ସାଧାରଣ ଜୀବନ, ଜଣେ ଶିକ୍ଷିତ ହୋଇ ଚାକିରୀ ଖଣ୍ଡେ କଲା ପରେ ପରେ ଲୋକ ଭାବନ୍ତି, ସେ ସ୍ୱର୍ଗରେ ଅଛି । ସେଥିପାଇଁ ସେମାନେ ସବୁବେଳେ ତାକୁ ଲୁଣ୍ଠନ କରିବାରେ ଲାଗି ପଡନ୍ତି ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଆଳ ଦେଖାଇ । କେତେବେଳେ ମା'ର ଶୁଦ୍ଧଘର, ପୁଅର ପାଠପଢ଼ା, ଝିଅର ବାହାଘର ତ କେତେବେଳେ ଏ ବର୍ଷ ଫସଲ ସବୁ

ଅନାବୃଷ୍ଟିରେ ନଷ୍ଟ ହୋଇଗଲା । ଯେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୁମେ ଏହି ସବୁ ଟଙ୍କା ଦେଇ ଚାଲିଥିବ, ସେମାନେ ତୁମକୁ ମିଠା କଥା କହୁଥିବେ । ଟଙ୍କା ଦେବା ବନ୍ଦ କରିଦେଲେ ସେମାନେ ହେବେ ତୁମର ପରମ ଶତ୍ରୁ ।

ଶ୍ରୀଧର ବାବୁଙ୍କ ଜୀବନୀ ଜଣେ ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷକର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାର କାହାଣୀ । ସେ ଜୀବନରେ ଯେତେ ଘାତ ପ୍ରତିଘାତ ସହ୍ୟ କରିଥିଲେ ଏବଂ ସେ ସବୁକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ଶେଷରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ କଲେଜର ଜଣେ ବରେଣ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ଭାବେ ସମ୍ମାନିତ ହୋଇଥିଲେ ଏହି କଥା କହିଲା ବେଳେ ସେ କେବଳ ନିଜ କଥା ନକହି ତାଙ୍କ ସମକାଳୀନ ବହୁ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା କଥା କହିଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାରେ ଥିବା ବିଭିନ୍ନ ହାଇସ୍କୁଲର ବିଭିନ୍ନ ସେକ୍ରେଟାରୀ ଏବଂ ସାଙ୍ଗ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ମନୋଭାବ ଏଥିରେ ଅତି ସ୍ପଷ୍ଟ । ଏଥିରେ ହିଁ ଶ୍ରୀଧର ବାବୁ ବଡ଼ ମଣିଷ ହୋଇଥିଲେ । ପ୍ରଗାଢ଼ ସାଧନାର ପ୍ରତୀକ ଋଷିପ୍ରତିମ ଶ୍ରୀଧର ବାବୁଙ୍କ ଜୀବନୀ ପାଠ କଲାବେଳେ ନିଜ ଜୀବନର ବହୁ ଅକୁହା କଥା ଆପେ ଆପେ କହି ହୋଇଯାଏ, ଏହାହିଁ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ସାର୍ଥକତା ।

ସାର୍

ପ୍ରଫେସର ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର

ତାଙ୍କ କଥା ମନେ ପଡ଼ିଲେ, ସାମନାରେ ତାଙ୍କର ଦୀର୍ଘ ଚେହେରାଟି କେବଳ ଉଙ୍କିମାରେ ନାହିଁ, ଢ଼େର ଢେର ସ୍ମୃତିର ପତଳା ପରଦାର ଅନ୍ତରାଳରୁ କେତେ ଦିନ, କେତେ ମାସ ଏବଂ କେତେ ବର୍ଷର ଚହଲା ଚହଲା ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଗୁଡ଼ିକ ଜୀବନ୍ତ ହୋଇ ଉଠନ୍ତି । ନୂଆ ନୂଆ ରୂପରେ ବିଗତ ଦିନର ଘଟଣା ଗୁଡ଼ିକ ସମୁଦ୍ର ତରଙ୍ଗ ଭଳି ମନର ବେଳାଭୂମିରେ ନାଚି ନାଚି ଆସନ୍ତି । ହେଇତ, ସାର୍ ଥିଲେ, ସେହି ବାଣପୁରର ଶାଳିଆ ନଈ କୂଳ ଭୂମି, ସେହି ଉତ୍ତରାୟଣୀ ଆମ୍ବ ତୋଟା, ସେହି ଆମ୍ବ ତୋଟାରେ ଦୁଇ ଚାରିଟା ନାଗେଶ୍ୱର ଗଛ । ହେଇପରା ଫଗୁଣ ମାସର ପେନ୍ଥା ପେନ୍ଥା ଆମ୍ବ ବଉଳ ପିନ୍ଧି ଗଛଗୁଡ଼ିକ ଗୋଟାଏ ମୁନୀ ଆଶ୍ରମଭଳି ଠିଆ ହୋଇଛନ୍ତି । ଆମ୍ବ ବଉଳର ସେ ବାସ୍ନାରେ ଆତ୍ମା ଯେପରି କେଉଁ ସ୍ୱପ୍ନପୁରୀକୁ କ୍ଷେପୀ ଯାଉଛି । ହୋଇପାରେ ମାତ୍ର ନାଗେଶ୍ୱର ଫୁଲର ଚେପ୍‌ଟା ଚେପ୍‌ଟା ପାଖୁଡ଼ାରୁ ଝରି ପଡୁଥିବା ମତୁଆଲା ବାସ୍ନାରେ ଯୁବକ ଯେପରି ସଂସାରର ଜଂଜାଳରୁ ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଦୂରେଇ ଯାଇ ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ ହୋଇ ଯାଉଛି । ସେହି ଧ୍ୟାନ ଏବଂ ଧାରଣାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେଉଛି ସେ ହେବ ଏତେ ବଡ଼ ଦୁନିଆରେ ଗୋଟାଏ ଭିକ୍ଷୁ । ହୋଇପାରେ ସେ ଚାହିଁବ ଜୀବନରେ ମୁକ୍ତି ଏବଂ ଆଲୋକର ନିର୍ବାଣ ଶିଖା । ତାର ସେହି ଚେତନାରେ ଥିବ ପ୍ରେମ ଏବଂ ପ୍ରଣୟର ନିଷ୍ଠା, ଆଶ୍ରମ ଜୀବନର ଏକନିଷ୍ଠ ଭକ୍ତି ।

ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀଧର ଦାସ ବାଣପୁର ହାଇସ୍କୁଲରେ ମୋର ପରମ ଧ୍ୟେୟ ସାର୍ ଥିଲେ । ଅବଶ୍ୟ କଲେଜରେ ସେ ମୋର ସାର୍ ନଥିଲେ, ମାତ୍ର ସଂକ୍ଷେପରେ ଏହା କହିଲେ ଯଥାର୍ଥ ହେବ ଯେ ସେ ମୋର ଜୀବନର ସାର୍ ଥିଲେ

ଏବଂ ମୋର ପଥ ପ୍ରଦର୍ଶକ ହୋଇ ଥିଲେ । ହାଇସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ିବା ସମୟରେ ସେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପିରିଅଡ୍‌ରେ ମୋର ଇଂରାଜୀ ରଚନା ସଂଶୋଧନ କରୁଥିଲେ, କଲେଜରୁ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେବା ପରେ ସେ ମୋର ଚାକିରୀ ପାଇଁ ଦରଖାସ୍ତ ଡ୍ରାଫ୍‌ଟ କରି ଦେଇଥିଲେ ଏବଂ ଚାକିରୀରେ କେବେ କେମିତି କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କର ଗୋପନ ପତ୍ର ପାଇଲେ ସାର୍ ମୋ ପାଇଁ କୈଫିୟତ ପତ୍ର ଲେଖି ଦେଉଥିଲେ । ସୁବିଧା ଅସୁବିଧା ସମୟରେ ସାର୍ ହିଁ ମୋ ପାଇଁ ଥିଲେ ନିକଟତମ ଶୁଭାକାଂକ୍ଷୀ ଏବଂ ଉପଦେଷ୍ଟା । ମୋ ପାଇଁ ତାଙ୍କର ଯେଉଁ ଅତୁଟ ଶ୍ରଦ୍ଧା, ତାହା ଭୁଲିବାର ନୁହେଁ, କି ତାଙ୍କ ଋଣ ପରିଶୋଧ କରିବା ମଧ୍ୟ ସହଜ ନୁହେଁ ।

ବାଣପୁର ହାଇସ୍କୁଲର ସାଳିଆ ନଦୀ ଏବଂ ଆମ୍ରକୁଞ୍ଜ ବେଷ୍ଟିତ ଘଣ୍ଟଶିଳା ପର୍ବତର ଛାୟା ଘନ ପରିବେଶ ଏବଂ ସ୍କୁଲର ଅନତି ଦୂରରେ ସାର୍ ତାଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଉଦ୍ୟମରେ ନିର୍ମାଣ କରିଥିବା ଚାଳ ଘରଟିର ଅବସ୍ଥିତି ସହିତ ମୋର ସ୍କୁଲ ଛାତ୍ର ଜୀବନ ଯେତିକି ନିବିଡ଼ ଭାବରେ ଜଡ଼ିତ, ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ମୋର କଲେଜ ଛାତ୍ର ଜୀବନ ଏବଂ କଲେଜ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅଧ୍ୟାପକ ଜୀବନ ବହୁ ଭାବରେ ଗୋଟାଏ ଅପୂର୍ବ ପ୍ରେରଣାରେ ସଂପର୍କିତ ହୋଇ ପାରିଥିଲା । ସେହି ସମୟରେ ବାଣପୁର ହାଇସ୍କୁଲର ଆଶ୍ରମ ସୁଲଭ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଏବଂ ସାଳିଆ ଘଣ୍ଟଶିଳାର ମନୋଜ୍ଞ ଦୃଶ୍ୟ ମୋତେ ଯେପରି କାବ୍ୟ ଜଗତକୁ ଆକୃଷ୍ଟ କରିନେଇଥିଲା । ଆଜି ସେଥିପାଇଁ ସାର୍‌ଙ୍କର ସ୍ମୃତି ଚାରଣ କରିବା ଅବସରରେ ବାଣପୁରର ସାଳିଆ ଘଣ୍ଟଶିଳା ବନଭୂମିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶୀଳାଖଣ୍ଡକୁ ପଚାରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହୁଏ, ହେ ହାତୀମୁଣ୍ଡା, ତୁମେ ସାର୍‌ଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଆଜି କିଛି କୁହ । (ହାତୀମୁଣ୍ଡା ଏକ ଜଳାଶୟ) ହେ ଉତ୍ତରାୟଣୀ, ନାଗେଶ୍ୱର, ଆମ୍ର କୁଞ୍ଜ, ତୁମେ ଆଜି ତୁମର ମୌନ ବ୍ରତ ଭଙ୍ଗ କର, ହେ ବାଣପୁର ବନ ବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରାକ୍ତନ ଛାତ୍ର ଛାତ୍ରୀ, ତୁମେମାନେ ଆଜି କୁହ, ଜଣେ ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷକ କିପରି ତାଙ୍କ ଜିଜ୍ଞାସା, ସରଳତା, କର୍ତ୍ତବ୍ୟନିଷ୍ଠା ଫଳରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ନିକଟରେ ବନ୍ଦନୀୟ ହୋଇ ପାରିଥିଲେ । ତୁମେମାନେ ସମସ୍ତେ କୁହ ଅଭାବ ଅନାଟନ ମଧ୍ୟରେ, ଶିକ୍ଷକ ଜୀବନର ସମସ୍ତ ଯନ୍ତ୍ରଣା ମଧ୍ୟରେ ସେଦିନର ଶିକ୍ଷକ ଶ୍ରୀଧର ଦାସଙ୍କର ଜୀବନ କିପରି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଖଣ୍ଡ ପରି ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ହୋଇ ଉଠିଥିଲା । ଅଭାବ ଏବଂ ପରିବାରର ଜଞ୍ଜାଳ ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷକ ସାଧନା ବଳରେ କ୍ରମାଗତ ଭାବରେ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ପରୀକ୍ଷା ପରେ ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ ଚାଲିଥିଲେ ।

କାକଟପୁର ଅଞ୍ଚଳର ନାଉସିରା ଗ୍ରାମରେ ୧୯୦୧ ମସିହା ଅକ୍ଟୋବର ୪ ତାରିଖରେ ତାଙ୍କର ଜନ୍ମ । ପିତା ମଧ୍ୟ ଜଣେ ସେତେବେଳର ଟ୍ରେନିଂ ପ୍ରାପ୍ତ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଶିକ୍ଷକ ଥିଲେ । ୧୮୬୬ ମସିହାରେ ନଅଙ୍କ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ବେଳେ ସାମାନ୍ୟ କେତେ ଗୌଣୀ ଧାନ ଏବଂ ମାଣ୍ଡିଆ ବଦଳରେ ତାଙ୍କର ପୈତୃକ ଭୂ-ସମ୍ପତ୍ତି ବିକ୍ରି ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ୧୯୩୯ ମସିହାରେ ତାଙ୍କର ପିତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ସମୟକୁ କିଛି ମକଦ୍ଦମି ସମେତ ପ୍ରାୟ ବାର ଏକର ଜମି ସେ ନିଜ ଉଦ୍ୟମରେ ଅର୍ଜନ କରି ପାରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପିତାଙ୍କର ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷକ ଜୀବନ ଏବଂ ସେତେବେଳର ଆମ ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ବିଚିତ୍ର ଥିଲା । ନିଜେ ସାର୍ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପଢ଼ିବା ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ଦେଶର ଅବସ୍ଥା ସେମିତି ସ୍ୱଚ୍ଛଳ ନଥିଲା । କମିଜ୍, ଗେଂଜି ପିନ୍ଧିବା ସେତେ ପ୍ରଚଳିତ ନଥିଲା । ୧୯୧୧ ମସିହାରେ ଡିସେମ୍ବର ମାସ ୧୨ ତାରିଖରେ ଭାରତର ଇଂରେଜ ସମ୍ରାଟ ପଞ୍ଚମ ଜର୍ଜଙ୍କର ରାଜ୍ୟାଭିଷେକ ଉତ୍ସବ ପାଳିତ ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଛାତ୍ରମାନେ ପଞ୍ଚମ ଜର୍ଜ ଛବି ଲେଖା ଥିବା ମାଳି ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏ ପିନ୍ଧି ସମ୍ରାଟଙ୍କର ଜୟଗାନ କରିବା ପାଇଁ ଚାଲି ଚାଲି ସଭା ସ୍ଥଳକୁ ଯାଇଥିଲେ । ସଙ୍ଗୀତର ମର୍ମ ଏହିପରି —

"ପଞ୍ଚମ ଜର୍ଜ ସମ୍ରାଟ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର
ହେ ଈଶ୍ୱର ଅତି ଯତ୍ନେ ତାଙ୍କୁ ରକ୍ଷାକର"

ନିମ୍ନ ପ୍ରାଥମିକ ବୃତ୍ତି ପରୀକ୍ଷାରେ ସାର୍ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ମାସିକ ଦୁଇ ଟଙ୍କା ବୃତ୍ତି ଲାଭ କରିଥିଲେ । ସାର୍ କାକଟପୁର ଭର୍ଣ୍ଣାକୁଲାର ସ୍କୁଲରେ ଭର୍ତ୍ତି ହେଲେ । ସେତେବେଳକୁ ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଚୁଟି, ହାତରେ ରୁପା ଖଡ଼ୁ ଏବଂ ବେକରେ ମାଳି । ତାଙ୍କ ହେଡ୍ ପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ ଦିବ୍ୟସିଂହ ମହାନ୍ତି । ସ୍କୁଲର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବୋର୍ଡିଙ୍ଗ ଘର ନଥିଲା । ସ୍କୁଲ ଘରେ ଦିନ ବେଳେ ପାଠ ପଢି ରାତିବେଳେ ବେଞ୍ଚ ଯୋଡ଼ି ଶୋଇବାକୁ ପଡୁଥିଲା । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଏବଂ ଅବ୍ରାହ୍ମଣ ଛାତ୍ରମାନେ ମିଳିମିଶି ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ରୋଷେଇ କରି ଦେଉଥିଲେ । ସେତେବେଳେ କାକଟପୁର ମଙ୍ଗଳାଙ୍କର ସେବା କରିବା ପାଇଁ ସେଠାରେ କେତୋଟି ବେଶ୍ୟା ଘର ଥିଲା । ବେଶ୍ୟାଘର ଝିଅମାନେ ମଙ୍ଗଳାଙ୍କ ମଣ୍ଡପରେ ନୃତ୍ୟଗୀତ ପରିବେଷଣ କରୁଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ସେମାନେ ଜମିବାଡି ଭୋଗ କରୁଥିଲେ । ବେଶ୍ୟା

ଝିଅମାନଙ୍କୁ ପୁଅମାନଙ୍କର ସହିତ ପାଠ ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ନିଷେଧ ଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଦେଶରେ ସାକ୍ଷର ସଂଖ୍ୟା ଖୁବ୍ କମ୍ ଥିଲା । ସମ୍ଭବତଃ ଶତକଡ଼ା ପାଞ୍ଚ ଛଅ ହୋଇଥିବ ।

ଯାହାହେଉ ଶ୍ରୀଧର ବାବୁ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲରେ ଭର୍ଣ୍ଣାକୁଲାର ବୃତ୍ତି ପରୀକ୍ଷା ଦେଲେ । ଏହା ୧୯୧୫ ମସିହାର ଘଟଣା । ଏହି ପରୀକ୍ଷାରେ ତାଙ୍କୁ ବୃତ୍ତି ମିଳିଥିଲା, ବୃତ୍ତିର ପରିମାଣ ମାସିକ ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା । ଏହା ପରେ ବହୁ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ବାପା ତାଙ୍କୁ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲରେ ମାଟ୍ରିକ ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ଭର୍ତ୍ତି କରାଇ ଦେଇଥିଲେ । କଷ୍ଟେ ମଷ୍ଟେ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲରେ ଛଅଟି ବର୍ଷ ଅତିବାହିତ ହେଲା । ୧୯୨୨ ମସିହାରେ ମାଟ୍ରିକ ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ । ସେତେବେଳେ ପାଟନା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଅଧୀନରେ ଓଡ଼ିଶା ଡ଼ିଭିଜନରେ ସେ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀରେ ପ୍ରଥମ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ଦୁଇଗୋଟି ପରୀକ୍ଷା ଦେବାକୁ ପଡୁଥିଲା । ପ୍ରଥମରେ ମାଟ୍ରିକ୍ୟୁଲେସନ ପରୀକ୍ଷା ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟରେ ସ୍କୁଲ ଲିଭିଙ୍ଗ୍ ସାର୍ଟିଫିକେଟ ପରୀକ୍ଷା । ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲରେ ହିଁ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ମୂଳଦୁଆ ପଡ଼ିଥିଲା । ସେହି ସମୟରେ ସେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସ, ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ହରିହର ଦାସ, କବି ପଦ୍ମ ଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ, ଜଗବନ୍ଧୁ ସିଂହ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନାରାୟଣ ସାହୁ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନାରାୟଣ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ସଂସର୍ଗରେ ଆସି ଗଭୀର ଭାବରେ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଥିଲେ । ମାଟ୍ରିକ ପରୀକ୍ଷା ପରେ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରବଳ ଆଗ୍ରହ ନେଇ ସେତେବେଳେ ଚାଉଳିଆଗଞ୍ଜରେ ଗଢ଼ି ଉଠୁଥିବା ରେଭେନ୍ସା କଲେଜରେ ନାମ ଲେଖାଇଥିଲେ । ସେତେବେଳେ କଲେଜ ଶିକ୍ଷାରେ ମାସିକ ପାଞ୍ଚଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ ପଡୁଥିଲା, ତଥାପି ଅଧିକ ବ୍ୟୟ ଆଶଙ୍କାରେ ସେ ମଙ୍ଗଳାବାଗସ୍ଥିତ ଗୋଟିଏ କାଠ ଗୋଲାରେ ରହିଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ଆଜିକାଲିର କଲେଜ ଛକ କେବଳ ବାଲୁକା ପୂର୍ଣ୍ଣ ବାଉଁଶ ଜଙ୍ଗଲ । ଆଉ ରାଣୀହାଟ ଅଞ୍ଚଳ ଥିଲା ସପ୍ତଫେଣୀ ବଣ । ହଠାତ୍ କଲେଜ ଛାଡ଼ି ମାସିକ କୋଡ଼ିଏ ଟଙ୍କା ବୃତ୍ତିକୁ ସମ୍ବଳ କରି ସେ ଇଂଜିନିୟରିଙ୍ଗ୍ ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ପାଟନା ଚାଲିଗଲେ ମାତ୍ର ଇଂଜିନିୟରିଙ୍ଗ୍ ପାଠରେ ତାଙ୍କ ମନ ଲାଗିଲା ନାହିଁ । ତେଣୁ ଅଗତ୍ୟା ସେହି ପାଟନାରେ ଆଇ.ଏ. ଶ୍ରେଣୀରେ ନାମ ଲେଖାଇଲେ । କଲେଜ ବୃତ୍ତି, ଟିଉସନ୍ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ସାମୟିକ ସାହାଯ୍ୟ, ଏହାହିଁ ତାଙ୍କ କଲେଜ ଜୀବନର ଥିଲା ପାଥେୟ । ଆଇ.ଏ. ପଢ଼ିବା ସମୟରେ ଅଧ୍ୟାପକ

ମାନେ ତାଙ୍କର ଅଧ୍ୟବସାୟ ଏବଂ ସରଳତାରେ ବିଶେଷ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଯାଉଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପଡ଼ିଶା ସହପାଠୀମାନେ ପାଟନାରେ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ ଚଳୁଥିଲେ, ମାତ୍ର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଦାସ ନିଜର ଆର୍ଥିକ ଅଭାବ ପ୍ରତି ସର୍ବଦା ସଚେତନ ଥିଲେ । ଥରେ ତାଙ୍କୁ ଜଣେ ବିହାରୀ ସହପାଠୀ ପଚାରିଲେ "ତୁମେ ବାବୁ ପାଟନା ସହରରେ କ'ଣ ଦେଖିଲ ?" ଶ୍ରୀଧର ବାବୁ ଚୁପ୍‌ଚାପ ରହିଥିଲେ । ସହପାଠୀମାନେ ବିଦ୍ରୁପ କରି କହିଲେ "ଆରେ, ତୁମେ 'ମିନିଆଁ' ବଜାର ଦେଖିଲ ନାହିଁ ।" ମିନିଆଁ ବଜାର ସେତେବେଳେ ବେଶ୍ୟା ପଡ଼ାକୁ ବୁଝାଉଥିଲା । ଯାହାହେଉ ୧୯୨୪ ମସିହାରେ ଶ୍ରୀଧର ବାବୁ ଆଇ.ଏ. ପାଶ୍ କରିଥିଲେ । ୧୯୨୮ ମସିହା ବେଳକୁ ପ୍ରାଇଭେଟ ଭାବରେ ବି.ଏ. ପାଶ୍ କରିଥିଲେ । ଆଇ.ଏ. ପଢ଼ିବା ସମୟରେ ପାଟନାସ୍ଥିତ ସଦାକତ୍ ଆଶ୍ରମ କେତେଥର ଶ୍ରୀଧର ବାବୁ ବୁଲି ଯାଇଥିଲେ । ଖଦଡ଼ ଲୁଗାର ମହାତ୍ମ୍ୟ ଏବଂ ଜାତୀୟ ଗୁରୁତ୍ୱ ସେହି ସମୟରେ ସ୍ୱାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନର ପ୍ରତୀକ ଥିଲା । ଏକଦା ସେ ଥରେ ସଦାକତ୍ ଆଶ୍ରମରୁ ଖଣ୍ଡିଏ 'ଖଦୀ' ଲୁଗା କିଣିଥିଲେ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ସେହି ସମୟରେ ଅନେକ ଜାତୀୟ କଂଗ୍ରେସ ନେତାଙ୍କର ପ୍ରଭାବରେ ସେ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ସମ୍ଭବତଃ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ସରଳ ଚଳଣିର ମୂଳ ପ୍ରେରଣା ହେଉଛି ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କର ବହୁ ପ୍ରଚାରିତ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଢାଞ୍ଚାର ଜୀବନ ଧାରା । ଫଳରେ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ସ୍ୱାଧୀନ ମନବୃତ୍ତି ତାଙ୍କ ଚରିତ୍ରକୁ ଏକ ସ୍ୱାବଲମ୍ବୀ ଧାରାରେ ଗଢି ତୋଳିଥିଲା ।

କେତେବେଳେ ବଉଦ ଗଡ଼ଜାତରେ ଚାକିରୀ, ଓଳସିଂହ ହାଇସ୍କୁଲରେ ଶିକ୍ଷକତା, ତତ୍‌ପରେ ବାଣପୁର ହାଇସ୍କୁଲରେ, ଶିକ୍ଷକତା । ବାଣପୁରରେ ଅବସ୍ଥାନ ସମୟରେ ୧୯୪୨ ମସିହାରେ ପ୍ରାଇଭେଟ ଭାବରେ ପାଟନା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଓଡ଼ିଆରେ ଏମ୍ ଏ. ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେବା, ବାଣପୁର ହାଇସ୍କୁଲ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କର ବେଖାତିର ବ୍ୟବହାରରେ ବାଣପୁର ହାଇସ୍କୁଲରୁ ବିଦାୟ, ଖଣ୍ଡାମଉଜା ହାଇସ୍କୁଲରେ ଯୋଗଦାନ ଏବଂ ଜଗତସିଂହପୁର ହାଇସ୍କୁଲରେ ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟର ଭାବେ ଯୋଗଦାନ କରିବା ପରେ ଧାରାବାହିକ ଶିକ୍ଷକତାର ଏକ ଅବିସ୍ମରଣୀୟ କାହାଣୀ । ବାଣପୁର ହାଇସ୍କୁଲରେ ଶିକ୍ଷକତା କରିବା ସମୟରେ ସେଠାରେ ତାଙ୍କର ତିନୋଟି ପୁତ୍ର ଜାତ ହୋଇଥିଲେ (ଜଗନ୍ନାଥ ୧୯୩୬, କୃଷ୍ଣ ୧୯୩୯, ରଘୁନାଥ ୧୯୪୨) । ତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର କନ୍ୟା ବିଷ୍ଣୁପ୍ରିୟାର ଜନ୍ମ (୧୯୩୨) ହୋଇଥିଲା ବଉଦରେ । ଶ୍ରୀଧର ବାବୁ ଯେତେବେଳେ ଯେଉଁ

ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନରେ ଯୋଗ ଦେଉଥିଲେ, ସେହି ଅନୁଷ୍ଠାନର ଉନ୍ନତି ଏବଂ ଅଗ୍ରଗତି କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଜକୁ ଗଭୀର ଭାବରେ ସାମିଲ୍ କରି ଦେଉଥିଲେ । ବାଣପୁରରେ ଜମି ଖଣ୍ଡିଏ କିଣି ଚାରି ପାଞ୍ଚ ବଖରା ଚାଳ ଘର କରିଥିଲେ । ଜଗତସିଂହପୁରରେ ସେ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ପରିସ୍ଥିତି ସହିତ ନିଜକୁ ମିଶେଇ ନେଇ ପାରୁଥିଲେ । ମାତ୍ର ହାଇସ୍କୁଲ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ହାମ୍‌ବଡ଼ା ଶିକ୍ଷକ ଅବମାନନା ନୀତି, ସେହି ନୀତିରେ ଶ୍ରୀଧର ବାବୁ ସାଲିସ୍ କରିପାରୁନଥିଲେ । ତଥାପି ବାଣପୁରରେ ଦୀର୍ଘ ଛଅ ବର୍ଷର ଶିକ୍ଷକତା ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଯେତିକି ସ୍ମୃତି ସଂପଦ, ମୋର ତରୁଣ ଜୀବନ ପାଇଁ ତାଙ୍କର ସହାୟତା ଏବଂ ତାଙ୍କ ପରିବାରର ଆନ୍ତରିକତା, ତାହା ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ସମସ୍ତ ନୈରାଶ୍ୟ ଏବଂ ଦୁଃଖ ମଧ୍ୟରେ ଆଲୋକ ବର୍ତ୍ତିକା ସଦୃଶ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲା । ଶ୍ରୀଧର ବାବୁ ବଉଦରେ ମାସିକ ବେତନ ପାଉଥିଲେ ମାତ୍ର ଟ ୩୦ । ଯେଉଁ ପରିସ୍ଥିତିର ଚାପରେ ଏବଂ ସ୍ୱାଭିମାନର ତାଡ଼ନାରେ ସେ ବାଣପୁର ହାଇସ୍କୁଲ ଚାକିରି ଛାଡ଼ି ଦେଇଥିଲେ, ଠିକ୍ ଅନୁରୂପ ପରିସ୍ଥିତିରେ ସେ ଜଗତସିଂହପୁର ଶିକ୍ଷକତା ପରେ ସେ କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ଟକାରୁଆ ହାଇସ୍କୁଲକୁ ମାତ୍ର କେତେଦିନ ପାଇଁ ଯାଇଥିଲେ ।

ଏକ ନିର୍ମାଖି ନିରଳସ ଶିକ୍ଷକ ଜୀବନର ସ୍ମୃତିକୁ ପଛରେ ପକାଇ ଶ୍ରୀଧର ବାବୁ କଟକ ସ୍ଥିତ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ କଲେଜରେ ୧୯୪୭ ମସିହାରେ ଓଡ଼ିଆ ଅଧ୍ୟାପକ ଭାବରେ ଯୋଗ ଦେଲେ ଏବଂ ଦୀର୍ଘ କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷର ସଫଳତା ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିଃସ୍ୱାର୍ଥପର ଅଧ୍ୟାପନା ପରେ ୧୯୬୮ ମସିହାରେ ସେହି କଲେଜରୁ ଅବସର ନେଇଥିଲେ । ହାଇସ୍କୁଲରେ ଶିକ୍ଷକତା ହେଉ କିମ୍ବା କଲେଜରେ ଅଧ୍ୟାପନା ହେଉ, ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଦାସଙ୍କର ବୃତ୍ତିଗତ ବିବିଧତା ମଧରେ ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଭାବମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ, ତାହା ହେଉଛି ତାଙ୍କର ଜ୍ଞାନ ଆହରଣ ପ୍ରବଣତା ଏବଂ ଶିକ୍ଷାଦାନ କୁଶଳତା । ଜ୍ଞାନ ଆହରଣ ଏବଂ ଶିକ୍ଷାଦାନ ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ ଏକ ସାଂସ୍କୃତିକ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ବଳିଷ୍ଠ ପ୍ରତିବିମ୍ବ । ଏହି ପ୍ରତିବିମ୍ବର ଏକ ମୁକ୍ତ ଆଲୋକ ରେଖା ହେଉଛି ତାଙ୍କର ସାରସ୍ୱତ ସାଧନା ଏବଂ ସାରସ୍ୱତ ଅଭିନିବେଶ । ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀଧର ଦାସ ତାଙ୍କର ଅଗଣିତ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀଙ୍କ ନିକଟରେ ଅବଶ୍ୟ ପୂଜ୍ୟ, ମାତ୍ର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଦାସଙ୍କର ସମଗ୍ର ଭାବମୂର୍ତ୍ତି ମୋ ପାଖରେ ସର୍ବଦା ବନ୍ଦନୀୟ । ସେ ମୋ ପାଖରେ ଏକ ମହାନ୍ କିମ୍ବଦନ୍ତୀର ପୁରୁଷ ଏବଂ ପରମ୍ପରାର ପୌରୁଷ । ପୂର୍ବତନ ଗଡ଼ଜାତ ରଣପୁର ଅନ୍ଧାରି ମୂଳକରୁ ମାଇନର ପାଶ୍ କରିବା ପରେ ମୁଁ

ବାଣପୁର ହାଇସ୍କୁଲରେ ପାଦ ନ ଦେଲା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସାର୍‌ଙ୍କୁ ସ୍ୱ ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖି ନଥିଲି । ହୁଏତ ଶୁଣାଶୁଣିରେ ତାଙ୍କର ଶିକ୍ଷକ- ପୌରୁଷ ମୋ ପାଖରେ ସେତେବେଳେ ଏକ ଉପଦ୍ୱୀପର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ସଦୃଶ ଅବୋଧ୍ୟ ଥିଲା ।

ଏହି ଅବସରରେ ଏଠାରେ ଆଉ ଏକ ଘଟଣା ଉଲ୍ଲେଖ ନକରି ରହିପାରୁ ନାହିଁ, ତାହା ହେଉଛି ମୋର ଅଗ୍ରଜ ପଣ୍ଡିତ ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର ବାଣପୁର ହାଇସ୍କୁଲରେ ସଂସ୍କୃତ ଶିକ୍ଷକ ଭାବରେ ସମ୍ଭବତଃ ୧୯୩୫ ମସିହାରୁ ଯୋଗ ଦେଇ ସାରିଥିଲେ । ତେଣୁ ମୋର ମାଇନର ପାଠ ଶେଷ ହେବା ପରେ ଭାଇନାଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ବାଣପୁର ହାଇସ୍କୁଲରେ ମୋର ପଢିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରଥମତଃ ସାରା ଓଡ଼ିଶାରେ ୧୯୪୦ ମସିହା ବେଳକୁ ବାଣପୁର ହାଇସ୍କୁଲ ସେତେବେଳେ ଦ୍ୱିତୀୟ ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲ ସଦୃଶ ଏକ ଭାବମୂର୍ତ୍ତି ସୃଷ୍ଟି କରିପାରିଥିଲା । ଉତ୍କଳମଣିଙ୍କର ଆଦର୍ଶରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ରଙ୍କର ପରିକଳ୍ପନା, ଭାବପ୍ରବଣତା ଏବଂ ତୀବ୍ର ଜାତୀୟତା ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନର ଥିଲା ପ୍ରେରଣାର ଉତ୍ସ । ତଥାପି ସେହି ଯୁଗରେ ସ୍ଥାପିତ କେଉଁ କେଉଁ ହାଇସ୍କୁଲର ଶିକ୍ଷକମାନେ ମଧ ଛାତ୍ର ଛାତ୍ରୀଙ୍କ ପାଇଁ ଆକର୍ଷଣ ସୃଷ୍ଟି କରି ପାରିଥିଲେ । ବାଣପୁର ହାଇସ୍କୁଲର ଶିକ୍ଷକ ଗୋଷ୍ଠୀ ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ମଧରେ ଜାତୀୟ ପ୍ରେରଣା ସୃଷ୍ଟି କରି ପାରିଥିଲେ ବୋଲି ଜଣାଯାଏ । ଏଥିରେ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ସାମୂହିକ ଉଦ୍ୟମ, ନିଷ୍ଠା ଯେତିକି ସହାୟକ ଥିଲା, ଶ୍ରୀଧର ଦାସ ଏବଂ ପଣ୍ଡିତ ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର, ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପାତ୍ର ଏବଂ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବିଶ୍ୱନାଥ ଶତପଥୀ ଏବଂ ଶ୍ରୀ ବାମନ ଚରଣ ଦାସଙ୍କର ଶିକ୍ଷକ ଏବଂ ଛାତ୍ର ଜୀବନର ନିୟାମକ ଭାବରେ ବେଶ୍ ସୁନାମ ଥିଲା ।

ସ୍କୁଲରେ ଏବଂ ସାଧାରଣ ଜୀବନରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ୍ରୀଧର ଦାସଙ୍କର ଅଧ୍ୟବସାୟ, କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସଚେତନତା ସମ୍ଭବତଃ ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରଶଂସା ଦାବି କରୁଥିଲା । ଶ୍ରେଣୀ ଗୃହରେ ପାଠ ପଢ଼ାଇବାର ଚମତ୍କାରିତା, ଇଂରେଜୀ, ଗଣିତ ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ଦକ୍ଷତା ଉଚ୍ଚକୋଟିର । ଶିକ୍ଷକ ଶ୍ରୀଧର ଦାସ ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଶାରେ ଓଡ଼ିଆ ବୟାକରଣିକ ଭାବରେ ନବଯୁଗର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଭାବରେ ପରିଚିତ ହୋଇଥିଲେ । ଏହାର ଏକମାତ୍ର କାରଣ ହେଉଛି ଉଭୟ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଦାସ ଏବଂ ପଣ୍ଡିତ ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ରଙ୍କର ମଣିକାଞ୍ଚନ ସଂଯୋଗ । ଉଭୟେ ଏକ ପ୍ରାଣ ଏକ ମନରେ ଘଣ୍ଟା ଘଣ୍ଟା ବସି ଗୋଟାଏ ପରେ ଗୋଟାଏ ବ୍ୟାକରଣ

ପାଣ୍ଡୁଲିପି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରୁଥିବାର ଦୃଶ୍ୟ ମୁଁ ନିଜ ଆଖିରେ ଦେଖିଛି । ଉଭୟଙ୍କର ମିଳିତ ଉଦ୍ୟମ ଏବଂ ସାଧନାର ପରିଣତି ହେଲା ଲଘୁ-ବ୍ୟାକରଣ, ମଧ୍ୟ ବ୍ୟାକରଣ ଏବଂ ସର୍ବସାର ବ୍ୟାକରଣ । ଏହି ବ୍ୟାକରଣ ଗୁଡ଼ିକ ବିଭିନ୍ନ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଥିଲା । ଏହିପରି ଶିକ୍ଷକତା ଏବଂ ଅଧ୍ୟାପକତ୍ୱରେହିଁ ଶ୍ରୀଧର ଦାସଙ୍କର ଜୀବନର ସ୍ୱପ୍ନ, ପ୍ରସ୍ତୁତି, ସାଧନା ଏବଂ ସିଦ୍ଧିର ଚୌହଦୀ ।

ଏଇତ କାଲିପରି ଲାଗୁଛି । ୧୯୪୧ ମସିହାରେ ବାଣପୁର ହାଇସ୍କୁଲରୁ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲ କେନ୍ଦ୍ରରେ ବାର୍ଷିକ ମାଟ୍ରିକ ପରୀକ୍ଷା ଦେଇଥିଲି । ମୋର ସହାଧ୍ୟାୟୀ ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗଣେଶ୍ୱର ପ୍ରହରାଜ, ଅନନ୍ତ ରଥ, ରାଧାନାଥ ରଥ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ନାମ ମନେ ପଡ଼ୁଛି । ଆମ ମଧ୍ୟରେ ଅନନ୍ତ ରଥଙ୍କ ଘର ବାଣପୁର ହାଇସ୍କୁଲ ପାଖ ଗ୍ରାମ ଶ୍ରୀନିବାସପୁର । ତାଙ୍କର ଆର୍ଥିକ ଅବସ୍ଥା ଆଦୌ ସ୍ୱଚ୍ଛଳ ନ ଥିଲା । ରାଧାନାଥ ଘର କଟକ ଫୁଲନଖରା ପାଖ ନଛିପୁର ଗ୍ରାମ ଏବଂ ଗଣେଶ୍ୱରଙ୍କ ଘର ବାଣପୁର ବାଲୁଗାଁ ପାଖ ନିମିକ୍ଷତା । ମୋର ମନେ ପଡ଼ୁଛି ସାର୍ ଏହି କେତେ ଜଣ ଛାତ୍ରଙ୍କୁ ବିଶେଷ ଭଲ ପାଉଥିଲେ ଏବଂ ସ୍କୁଲବେଳାକୁ ମିଶାଇ ସକାଳ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ମଧ ମାଟ୍ରିକ ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କୁ ଅତିରିକ୍ତ କୋଚିଙ୍ଗ୍ ଦେଉଥିଲେ । ସାର୍‌ଙ୍କ ହାତରେ ଖଣ୍ଡେ ଟେଷ୍ଟପେପର । ଆମ କେତେ ଜଣଙ୍କୁ ବରାବର ଇଂରେଜୀ, ଗଣିତ, ଓଡ଼ିଆ, ସଂସ୍କୃତ ପାଠରେ ବାନ୍ଧି ଦେଉଥିଲେ । ସାର୍‌ଙ୍କ ଶିକ୍ଷକ ଜୀବନଟା କେମିତି ଏକାଧାରରେ ଶିକ୍ଷା, ଦୀକ୍ଷା, ସାମାଜିକ, ଗ୍ରାମ୍ୟ ଲୋକଙ୍କ ସେବାରେ ଏକ ସ୍ୱୟଂସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବମୂର୍ତ୍ତି ଭାବରେ ଗଢି ଉଠିଥିଲା । ବାଣପୁର ହାଇସ୍କୁଲର ଉଦ୍ଦୀପ୍ତ ଜାତୀୟ ଚେତନାର ପ୍ରସାରଣଶୀଳ ପାଠ୍ୟକ୍ରମରେ ଶ୍ରେଣୀଗୃହର ନିୟମିତ ତର୍କ ସଭାକୁ ଉଚ୍ଚସ୍ଥାନ ଦିଆ ଯାଇଥିଲା । ସାର୍ ଯେତେବେଳେ ଆମ ଶ୍ରେଣୀରେ 'ଡିବେଟିଙ୍ଗ' ସୋସାଇଟିରେ ଠିଆ ହୋଇ ବକ୍ତୃତା ଦେଉଥିଲେ, ସେଥିରେ ଯେତେ ଅମାନିଆ ଚଗଲା ପିଲା ମଧ ତାଙ୍କୁ ଶୁଣିବା ପାଇଁ ବେଞ୍ଚରେ ବସି ପଡୁଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ସ୍କୁଲର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶିକ୍ଷକ ଯଥା ଦୁର୍ଗାଚରଣ ମହାନ୍ତି (ଘର ଡେଲାଙ୍ଗ) ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାନ୍ତି (ଘର ଭଦ୍ରଖ) ବିଶ୍ୱନାଥ ଶତପଥୀ (ଘର ଖୋର୍ଦ୍ଧା-ଟାଙ୍ଗିଆପଡା) ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପାତ୍ର (ଘର କୁମାରଙ୍ଗ) ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସାର୍‌ଙ୍କ ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ଖାତିର ଏବଂ ସମ୍ମାନ ଥିଲା । ସାର୍‌ଙ୍କର ଶୈକ୍ଷିକ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ଏକ ଅସଲ ଦିଗନ୍ତ ହେଉଛି ତାଙ୍କର ଗାନ୍ଧୀଧର୍ମୀ ସରଳତା । ମୋର ମନେ ପଡ଼ୁଛି ସାର୍ ସେତେବେଳେ ଖଦଡ ପିନ୍ଧୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ

ବେଶଭୂଷାର ଏକ ପ୍ରଧାନ ଆକର୍ଷଣ ଯୋଗ୍ୟ ଥିଲା ତାଙ୍କର ଖଣ୍ଡେ କୋଟ୍ । ତାଙ୍କର ଲମ୍ବା ଲମ୍ବା ଚେହେରାକୁ 'କଳାକୋଟ୍' ଟା ଆଚ୍ଛା ମାନୁଥିଲା । ସାର୍‌ଙ୍କର ଛାତ୍ରବତ୍ସଳତା ଏ ଯୁଗରେ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ । ସ୍କୁଲ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗାଁ ଗଣ୍ଡା ଯଥା କୁମାରଙ୍ଗ, ରାଣୀପଡା, ତୁମୁରାପୁଟ, ପୁଞ୍ଜିଆମା, ତୁଳସୀପୁର, ଅଖିରୋଜ ପୁର, ଭୀମପୁର, ଶ୍ରୀନିବାସ ପୁର, ପାଳସାହି ଏବଂ ଖୋଦ ବାଣପୁର ସହରାଞ୍ଚଳରେ ସାର୍ ବେଶ୍ ଲୋକପ୍ରିୟ ଥିଲେ । ଶିକ୍ଷକତା ବ୍ୟତୀତ ତାଙ୍କ ଜୀବନରେ ସାହିତ୍ୟ-ପ୍ରୀତି ତ ତାଙ୍କୁ ଉବେଇ ଟୁବେଇ ବାନ୍ଧି ରଖିଥିଲା ।

ସାର୍‌ଙ୍କର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଉଲ୍ଲେଖ ଯୋଗ୍ୟ କୃତିତ୍ୱ ଥିଲା ତାଙ୍କର 'ହୋମିଓପାଥି' ଚିକିତ୍ସା । ବାଣପୁର ହାଇସ୍କୁଲ ସାମନାରେ ଲମ୍ବି ଯାଇଥିବା ଧୂଳି ଧୂସରିତ ନାଳି ରାସ୍ତାକୁ ଲାଗି ସାର୍‌ଙ୍କର ସେହି ଆଶ୍ରମ ସ୍କୁଲର ଚାଳଘର, ସାର୍ ଘର ବରଣ୍ଡାରେ ବସିଥିବେ, ତାଙ୍କୁ ଘେରି ଛାତ୍ର ଏବଂ ଗାଉଁଲି ଲୋକ କେତେ ଜଣ ଅପେକ୍ଷା କରିଥିବେ । ସମସ୍ତଙ୍କର ହୋମିଓପାଥି ଔଷଧ ଦରକାର । 'ହୋମିଓପାଥି'ର 'ନକ୍ସ', ବେଲାଡନା, ଚାଇନା, ବ୍ରାଓନିଆ, ଏକୋନାଇଟ୍, ପଲ୍‌ସେଟିଲା, ଲାଇକୋପୋଡ଼ିୟମ, ପ୍ରଭୃତି ଔଷଧର ନାମ ସାର୍‌ଙ୍କ ମୁହଁରୁ ହଷ୍ଟେଲ୍ ଛାତ୍ରମାନେ ଶୁଣି ଶୁଣି ମନେ ରଖି ହୋମିଓପାଥି ଚିକିତ୍ସା ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହେଉଥିଲେ । ଯିବା ଆସିବା ରାସ୍ତାରେ ସାର୍‌ଙ୍କୁ କେହି ରୋଗୀ ପଚାରିଲେ, ସେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କୁ ଔଷଧ ବତାଇ ଦେଉଥିଲେ । ସାର୍ କେବେ ଟିଉସନ୍‌ର ପକ୍ଷପାତି ନଥିଲେ । ଅଥଚ 'ଟିଉସନ୍'ର ଯେଉଁ ପରିକ୍ରମା, ଜଞ୍ଜାଳ ଏବଂ ଉତ୍‌ପରତା ତାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ନଥିଲା । କାରଣ ଶ୍ରେଣୀ ବାହାରେ ଶ୍ରେଣୀରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ପାଠ ପଢ଼ା ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନ ମନରେ ସେଥିପାଇଁ ଈର୍ଷା ଉଙ୍କି ମାରୁଥିଲା । ଫଳରେ ବେସରକାରୀ ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନ ମାନଙ୍କରେ ଯାହା ଘଟିବା କଥା, ସେମିତି କେତେ କଥା ଘଟିଥିଲା । ବେସରକାରୀ ଅନୁଷ୍ଠାନର କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ଯେବେ ଚୁଗୁଲି ଶୁଣନ୍ତି, ଏବଂ ଜଣେ ଅଧେ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ତୋଷାମୋଦରେ ଭାସି ଯାଆନ୍ତି ତାହାହେଲେ ଜାଣିବାକୁ ହେବ ଅନୁଷ୍ଠାନ ପକ୍ଷରେ ଏହା ଆଦୌ ମଙ୍ଗଳକର ନୁହେଁ । ସବୁ ଯୁଗରେ ସବୁ କାଳରେ ସବୁ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ଖୋସାମଦିଆ ପ୍ରଶଂସକମାନଙ୍କର ଆତଜାତ ହୁଏ । ବାଣପୁର ହାଇସ୍କୁଲର କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ହୁଏତ ଅନିଚ୍ଛାକୃତ ଭାବରେ ଏମିତି ଘଟଣାକୁ ପ୍ରଶୟ ଦେଇଥିଲେ । ତଥାପି ସାମଗ୍ରିକ ଭାବରେ ଦେଖିଲେ ବାଣପୁର ହାଇସ୍କୁଲର ସେତେବେଳର ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ଜାତୀୟ ମହତ୍ୱବୋଧ ଶିକ୍ଷାନୁରାଗ ଏବଂ ଛାତ୍ର

ବତ୍ସଳତା ଓଡ଼ିଶାର ବହୁ ଦୂରଦୂରାନ୍ତରୁ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଆକୃଷ୍ଟ କରିଥିଲା । ଏପରି ସୁନାମରେ ସାର୍‌ଙ୍କର ଅବଦାନ କମ୍ ନଥିଲା । ମାଟ୍ରିକ କ୍ଲାସରେ ସାର୍‌ଙ୍କ ସହିତ ମୋର ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ସଂପର୍କ ଏହିପରି ଶିକ୍ଷାଲାଭ, ଭାବ ପ୍ରବଣତା, ଅତୁଟ ଭକ୍ତି ଏବଂ ସରଳ ଜୀବନର ସମ୍ମୋହନତା ମଧ୍ୟରେହିଁ ଗଢ଼ି ଉଠିଥିଲା ।

୧୯୪୨ ମସିହାରେ ମେ'ମାସ ବେଳକୁ ପାଟନା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ମାଟ୍ରିକ ପରୀକ୍ଷା ଫଳ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ଆମ ସ୍କୁଲ୍ ପରୀକ୍ଷା ଫଳ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ଆମ ସ୍କୁଲ୍ ପରୀକ୍ଷା ଫଳ ମଧ୍ୟ ଆଶାନୁରୂପ ହୋଇଥିଲା, ଆମ୍ଭେ ଦୁଇଚାରିଜଣ ସେକେଣ୍ଡ ଡିଭିଜନ୍ ପାଇଥିଲୁ । ଏବେ ଓଡ଼ିଶାରେ ସେକେଣ୍ଡାରୀ ବୋର୍ଡ ପରୀକ୍ଷାରେ ଯେତେ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀ ଫାଷ୍ଟ ଡ଼ିଭିଜନ୍‌ରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଉଛନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଶାରେ ପାଟଣା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଅଧୀନରେ ମାଟ୍ରିକ ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଉଥିବା ମୋଟ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ସମ୍ଭବତଃ ତାହାଠାରୁ ଢେର୍ କମ୍‌ଥିଲା । ସୁତରାଂ ସେତେବେଳେ ତୃତୀୟ ଡ଼ିଭିଜନ୍‌ରେ ପାଶ୍ କରିବାରେ ମଧ୍ୟ ଗୌରବ ଥିଲା । ସେକେଣ୍ଡ ଡ଼ିଭିଜନ୍‌ରେ ମୁଁ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେବାର ଖବର ସାର୍ ପାଇବା ମାତ୍ରେ ଜଣାଇ ଥିଲେ ଏବଂ ଏହାପରେ ମୁଁ କେଉଁଠି କେମିତି ଆଉ ଦୁଇବର୍ଷ ପଢ଼ି ପାରିବି, ସେଥିପାଇଁ ମୋ ବଡ଼ଭାଇଙ୍କ ସହିତ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିଥିଲେ । ମୁଁ ସେତେବେଳକୁ ଆମ ଗାଁଆଁରେ ଥାଏ । କାରଣ ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ ସାରିବା ପରେ ସାଧାରଣତଃ ଛାତ୍ରମାନେ ଗାଁକୁ ଚାଲିଯାଇଥାନ୍ତି । ତେବେ ସେତେବେଳକୁ ସାର୍‌ଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ମୋର ଯେଉଁ ଧାରଣା ହୋଇଥିଲା,ଏଇ କାଲି ପରି ଲାଗୁଛି, ସାର୍ ମୋ ପାଇଁ କଟକରେ ଜଣେ ଅଧେ ଭଦ୍ରଲୋକଙ୍କୁ ସୁପାରିଶ ମୂଳକ ପତ୍ର ଲେଖିଦେଲେ । ମୋ ବଡ଼ ଭାଇଙ୍କୁ (ପଣ୍ଡିତ ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର) ବରାବର କହିଲେ ମୋତେ କଟକ ପଠାଇଦେବା ପାଇଁ । କଟକ ରେଭେନ୍‌ସା କଲେଜରେ ନାମ ଲେଖାଇଲି ଆଇ.ଏ. ପଢ଼ିବା ପାଇଁ । ତା' ପରେ ସେଠି ବି.ଏ. ଅନର୍ସ, ଏମ୍.ଏ. ପଢ଼ିଲି । କଟକରେ କେଉଁ ମେସ୍, କେଉଁ ଭଡ଼ାଘର, କେଉଁ ବନ୍ଧୁଘର, କେଉଁ ହଷ୍ଟେଲରେ ମୋର ଛାତ୍ର ଜୀବନ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇଥିଲା, ଏହା ସବୁ ଆଉ ଏକ କାହାଣୀର ସ୍ମୃତି । ତେବେ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ସାର୍ ଏବଂ ତାଙ୍କ ପରିବାର ଏବଂ ତାଙ୍କ ପୁଅ-ଝିଅଙ୍କ ସହିତ ମୋର ସ୍ମୃତି ମଧୁର ସୁଖ ଦୁଃଖର ସଂପର୍କ-ଲତିକାଟି ପଲ୍ଲବିତ ହୋଇ ଉଠିଥିଲା । ସ୍କୁଲର ଛାତ୍ରବସ୍ଥାରେ ମୁଁ

ସାର୍‌ଙ୍କ ଯେତିକି ନିକଟ ହୋଇଥିଲି, କଟକରେ ରହି ରେଭେନ୍‌ସା କଲେଜରେ ପଢ଼ିବା ସମୟରେ ଆହୁରି ନିକଟତର ହେଲି ଏବଂ ୧୯୪୮ ମସିହାରେ ଓଡ଼ିଆରେ ଏମ୍. ଏ. ପାଶ୍ କରିବା ପରେ ନିକଟତମ ହୋଇଥିଲି । ଏହାର ଏକମାତ୍ର କାରଣ ହେଲା, ମୋର ବଡ଼ଭାଇ ବାଣପୁର ହାଇସ୍କୁଲର ସଂସ୍କୃତ ପଣ୍ଡିତ ଥାଆନ୍ତି ଏବଂ ହାତୀମୁଣ୍ଡା ପୋଖରୀ ହୁଡ଼ାରେ ସ୍କୁଲର ଏକ ଚାଳଘରେ ରହୁଥିଲେ । ତେଣୁ କଲେଜରେ ଛୁଟି ସମୟରେ ମୁଁ ଆମ ଗାଆଁକୁ ନଯାଇ ବଡ଼ଭାଇଙ୍କ ପାଖେ ରହୁଥିଲି । ସେଠାରେ ବଡ଼ଭାଇଙ୍କ ପରିବାର ରହୁଥିଲେ । ଭାଉଜ ଏବଂ ଝିଆରୀ ପୁତ୍ରାମାନେ, ବେଳେ ବେଳେ ମୋର ନନା ମଧ୍ୟ ଆମ ପାଖରେ ରହୁଥିଲେ । ମୋର ଏମିତି ଧାରଣା ହୋଇଥିଲା ଯେ ସାର୍ କେବଳ ତାଙ୍କର ସଂସାର ଏବଂ ପରିବାର ନେଇ ବ୍ୟସ୍ତ ନଥିଲେ, ମୋ ପରି ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଏବଂ ଯୁବକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ତାଙ୍କର ଅସୀମ ଦରଦ ଥିଲା, ଆବେଗ ଥିଲା ଏବଂ ଯେ କୌଣସି ଉତ୍ତମ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସେ ନିଜକୁ ସାମିଲ କରିପାରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ନିଜର ଆର୍ଥିକ ଉନ୍ନତି ପାଇଁ କଠୋର ପରିଶ୍ରମ କରୁଥିଲେ, ଶିକ୍ଷକ ଜୀବନର ଅଭାବ ଅନାଟନରେ କେବେ ଭାଙ୍ଗିପଡୁ ନଥିଲେ, ସ୍କୁଲରେ ଶିକ୍ଷକତା କରି ତାଙ୍କର ପୁଅଝିଅଙ୍କର ପଢ଼ାପଢ଼ିର ଯତ୍ନ ନେଇ ପାରୁଥିଲେ । ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଥମେ ସ୍କୁଲ ଏବଂ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ କଲେଜ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବେଶ୍ ଦୌଡ଼ି ପାରୁଥିଲେ । କାହିଁ କେବେ ସାର୍ କ୍ଳାନ୍ତି ବୋଧ କରିବାର ମୁଁ ଜାଣିପାରୁ ନଥିଲି । ଯେଉଁ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ପାଦ ଦେଉଥିଲେ, ତାହାରି ସେବାରେ ସେ ନିଜକୁ ସମର୍ପି ଦେଉଥିଲେ । ବଉଦ, ଓଳସିଂହ, ଜଗତ୍‌ସିଂହପୁର, କୋରୁଆ, କଟକ ଏ ସମସ୍ତ ସ୍ଥାନ ଅପେକ୍ଷା ତାଙ୍କର ବାଣପୁର ରହଣୀ ସର୍ବାପେକ୍ଷା ପରବର୍ତ୍ତୀ ଜୀବନର ଭିତ୍ତିଭୂମିର ସ୍ମୃତିପୂର୍ଣ୍ଣ, ସ୍ୱପ୍ନ ମଧୁର ଏବଂ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ବେଳାଭୂମିରେ ବାଣପୁର ସାଳିଆ-ଘଣ୍ଟଶିଳା ଆଶ୍ରିତ ପ୍ରକୃତିର ନୂପୁର ଧ୍ୱନି ବରାବର ଅନୁରଣିତ ହୋଇଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କର ସ୍ମୃତିଚାରଣ କରିବା ଅବସରରେ ମୋ ମନରେ ବାଣପୁରର ସେହି ଆଶ୍ରମ ସ୍କୁଲର ଶିକ୍ଷାଶ୍ରମ ପାଇଁ ଅନେକ ଆଲୋଡ଼ନ, ଅନେକ ଦରଦ ଏବଂ ବିଶେଷ ଯନ୍ତ୍ରଣା । ସେହି ବାଣପୁର ମାଟି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରଣତି ବାଢ଼ି କହିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହୁଏ, ‘‘ତୁମ ପାଇଁ ମୋର ପ୍ରୀତିଭରା ଶୁଭେଚ୍ଛା, ମୋର ସେହି ତାରୁଣ୍ୟର ଉଷାଲଗ୍ନରେ ମୁଁ ତୁମର ନିଟୋଳ, ହସ ହସ ମୁହଁ, ନରମି ନରମି ଚେହେରା ପାଖରେ ନିଜକୁ ସମର୍ପି ଦେଇଥିଲି ପରା ।’’

ଏହା ଜଣାଶୁଣା କଥା ଯେ ସାର୍ ସେହି ସମୟରେ ଜଣେ ଲୋକପ୍ରିୟ ଶିକ୍ଷକ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଶିକ୍ଷକ ସୁଲଭ ଗୁଣ ଯୋଗ୍ୟତା ଏବଂ ସରଳ ବ୍ୟବହାର ପ୍ରକୃତରେ ତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ । ଶିକ୍ଷକ ଭଳି ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ । ପ୍ରାଚୀନ ଗୁରୁକୁଳର ପରମ୍ପରା ତାଙ୍କର ଶିକ୍ଷକ ଜୀବନରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ଜଗତ୍‌ସିଂହପୁର ହାଇସ୍କୁଲର (ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଏକାଡ଼େମୀ) ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ପୋଲିସ ସାହେବ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମହାପାତ୍ର ତାଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ସ୍କୁଲର ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଭାବରେ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କଲେ । ସାର୍ କିଛିଦିନ ସେଠାରେ ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟର ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ସାର୍ ଥାଆନ୍ତି ଜଗତ୍‌ସିଂହପୁରରେ । ତାଙ୍କ ପରିବାର ଥାଆନ୍ତି ବାଣପୁରରେ । ତାଙ୍କର ବସାଘର ଠିକ୍ ଜଗତ୍‌ସିଂହପୁର ବଜାର ରାସ୍ତା ଉପରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥିଲା । ବସାଘର ପଛପଟେ ମାଛଗାଁ କେନାଲ୍ । ସମଗ୍ର କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ପଲ୍ଲୀ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ଗାଆଁ ଗହଳର ଆମ୍ବତୋଟା ବଉଳ ଭିଜା ମୁକ୍ତ ପବନ, ବର୍ଷକ ବାରମାସ କେନାଲ ପାଣି, ତାଳ ନାରୀକେଳ ଛାୟା ଶୀତଳ ମାଟିର ଆକର୍ଷଣ ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇ ନ ପାରେ । ଜଗତ୍‌ସିଂହପୁର ବଜାର ପାଖ ସେତେବେଳେ ବାଉଁଶ ଜଙ୍ଗଲରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ, ମେଲେରିଆର ପ୍ରକୋପ ସେମିତି ମଧ୍ୟ ଖୁବ୍ ବେଶୀ । ମଝିରେ ମଝିରେ ସାର୍ ମୋତେ ଚିଠି ଲେଖି ମୋର ପଢ଼ାପଢ଼ି କଥା ଏବଂ ଭଲ ମନ୍ଦ ବୁଝୁଥିଲେ । ୧୯୪୪ ମସିହା । ମୋର ଆଇ.ଏ. ପରୀକ୍ଷା ଏପ୍ରିଲ୍ ମାସରେ ସରି ଯାଇଥାଏ । ପରୀକ୍ଷା ପରେ କଟକ ମେସ୍ ଛାଡ଼ି ମୁଁ ବାଣପୁରକୁ ମୋର ବଡ଼ ଭାଇଙ୍କ ପାଖକୁ ଯିବା କଥା । ହଠାତ୍ ସାର୍‌ଙ୍କର ଖଣ୍ଡିଏ ଚିଠି ପାଇଲି । ଗୋପାଳ, ତୁମର ତ ପରୀକ୍ଷା ସରିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ କିଛି ଦିନ ପାଇଁ ଜଗତ୍‌ସିଂହପୁର ହାଇସ୍କୁଲରେ ଆସି କାମ କଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା । ସାର୍‌ଙ୍କର ଚିଠି ଖଣ୍ଡିକ ପାଇ ସେଦିନ ମୋ ମନରେ ଯେଉଁ ଫୁର୍ତ୍ତି ଏବଂ ଉତ୍ସାହ, ତାହା ଏବେ ମନେ ପଡ଼ିଯାଉଛି । ଭାବିଲି, ହାଇସ୍କୁଲର ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଅବକାଶ ହେଉ ହେଉ ଜୁନ୍ ମାସ । ଏଇଲେ ମାସେ ଦେଢ଼ମାସ ଜଗତ୍‌ସିଂହପୁରରେ ମାଷ୍ଟ୍ରି ଚାକିରୀ କରି ପାରିଲେ ଅନ୍ତତଃ ଚାକିରୀ ଅଭିଜ୍ଞତା ସହିତ କେତେଟା ଟଙ୍କା ମିଳନ୍ତା । ଯେବେ ଟଙ୍କା କିଛି ବଂଚି ପାରିବ, ତାହା ହେଲେ ବି.ଏ. କ୍ଲାସରେ ନାମ ଲେଖା ପାଇଁ ସୁବିଧା ହୁଅନ୍ତା । ଆଉ ଆଗ ପଛ କିଛି ନଭାବି ଜଗତ୍‌ସିଂହପୁରରେ ଯାଇ ହାଜର ହେଲି ।

ଆଜିକାଲି କଟକ ଜଗତ୍‌ସିଂହପୁର ରାସ୍ତାରେ ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ କେତେ ବସ୍, ଟ୍ରକ୍, ଟ୍ରାକ୍‌ଟର, ସ୍କୁଟର ଛୁଟି ଚାଲିଛି । ପୁଣି ପାରାଦ୍ୱୀପକୁ ରେଲ୍ ଲାଇନ୍ ପଡ଼ିଲାଣି । ସେତେବେଳେ ସେହି ନାଲିଗୋଡ଼ି, ଅଣଓସାରିଆ ରାସ୍ତା, ଆଉ ଏକମାତ୍ର ଯାନବାହନ କଟକ ମଟର ଆସୋସିସନ ବସ୍ । ଅବଶ୍ୟ ମାଛଗାଁ କେନାଲରେ ଲଞ୍ଚ୍ ଏବଂ ଡଙ୍ଗା ଚାଲୁଥିଲା । ସାର୍ ମୋତେ କହିଲେ, ତୁମେ ମୋ ବସାରେ ରହିବ । ସ୍କୁଲରେ ଅଷ୍ଟମ ନବମ ଶ୍ରେଣୀରେ ଅଙ୍କ ଏବଂ ସାହିତ୍ୟ ପଢ଼ାଇବ । ତୁମକୁ ମାସକୁ ଦରମା ଟ ୫୫ ଙ୍କା ମିଳିବ । ସେତେବେଳେ ପଞ୍ଚାବନ ଟଙ୍କା ମୋ ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ଥିଲା । ପ୍ରଥମେ ମୁଁ ସାର୍‌ଙ୍କ ପାଖରେ ରହିଥିଲି । ସାର୍‌ଙ୍କ ପାଖରେ ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କ ଝିଅ ବିଷ୍ଣୁ ରହୁଥିଲା । ସମ୍ଭବତଃ ସେ ସ୍କୁଲରେ ମାଇନର କ୍ଲାସରେ ପଢୁଥିଲା । ସାର୍‌ଙ୍କ କ୍ୱାଟର ପାଖରେ ବାଣପୁର ଅଚ୍ୟୁତରାଜପୁର ଗ୍ରାମର ଭାଗୀରଥୀ ମିଶ୍ର ମେସ୍ କରି ରହୁଥିଲେ । ଭାଗିରଥୀ ମିଶ୍ରେ ସ୍କୁଲରେ ସଂସ୍କୃତ ପଢ଼ାଉଥିଲେ । ପରେ କିଛିଦିନ ପାଇଁ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ମେସ୍‌ରେ ମଧ୍ୟ ଖାଇଥିଲି । ସେତେବେଳର ମେସ୍ ଖର୍ଚ୍ଚ, ପୁଣି ଜଗତ୍‌ସିଂହପୁର ଭଳିଆ ପନିପରିବା ମାଛ ବହୁଳ ଜାଗାରେ ଖୁବ୍ କମ୍ ପଡୁଥିଲା । ଚାଉଳ, ପୋଟଳ, କଖାରୁ, କଦଳୀ, ମାଛ, ଖୁବ୍ ଶସ୍ତା ଥିଲା । ମୋର ମନେ ପଡୁଛି ମେସ୍‌ରେ ଖାଇବା ଖର୍ଚ୍ଚ ମୁଣ୍ଡ ପିଛା ୨୦ ଟଙ୍କା ଭିତରେ ପଡୁଥିଲା । – କ୍ଲାସରେ ମୋର ପଢ଼ାଇବା ପଦ୍ଧତି ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଭଲ ଲାଗିଲା । ରୁଟିନ୍ କାମ ବ୍ୟତୀତ, ମୁଁ ପିଲାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସଭାସମିତି ତର୍କ ପ୍ରତିଯୋଗିତା ପ୍ରଭୃତି ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାରୁ ସ୍କୁଲର ଶିକ୍ଷକମାନେ ମୋତେ ଭାରି ପସନ୍ଦ କଲେ । ଦିନେ ପୋଲିସ ସାହେବ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମହାପାତ୍ର ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟରଙ୍କ କ୍ୱାଟରରେ ଆସି ପହଂଚି ଗଲେ ଏବଂ ମୋତେ ଦେଖି ସର୍ବ ପ୍ରଥମେ ଜେରା ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ । ବାବୁ, ତୁମେ ଆମ ସ୍କୁଲରେ ରହିବ, ଏଇଲେ ଚାକିରୀ ଛାଡ଼ି ଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । କଅଣ କହୁଛ ?'' ଏତିକିରେ ମୋ ମନରେ ଛାନିଆ ପଶିଲା, ଭାବିଲି, ଇଏ ମୋତେ ଏଇ ସ୍କୁଲରେ ସବୁ ଦିନ ପାଇଁ ଅଟକାଇ ରଖି ଦେବେ କି ?

ଜଗତ୍‌ସିଂହପୁରର ପ୍ରାଚୀନ ନାମ ହରିହରପୁର । ସେତେବେଳେ ଏପ୍ରିଲ୍‌ମାସ ପହିଲାରୁ ସକାଳୁଆ କ୍ଲାସ ହେଉଥିଲା । ଏଗାରଟା ବେଳକୁ ସ୍କୁଲ ଛୁଟି । ଦ୍ୱିପ୍ରହରଟା ବିଲ୍‌କୁଲ୍ ସମୁଦ୍ର କୂଳିଆ ପବନରେ ଅସ୍ଥିର ଲାଗୁଥିଲା । ସଂଧ୍ୟାବେଳକୁ ମଶାମାନଙ୍କର ଉପଦ୍ରବ । ସେତେବେଳର ସ୍କୁଲ ମାଷ୍ଟ୍ରମାନଙ୍କ

ମଧ୍ୟରେ ବେଶ୍ ସଂହତି ଏବଂ ସଖ୍ୟ ଥିଲା । ଜଗତ୍‌ସିଂହପୁରରେ ମାତ୍ର ଅଳ୍ପ ଦିନର ରହଣି ମଧ୍ୟରେ ଆଖ ପାଖ ଗାଁ ମାନଙ୍କ ସହିତ ମୋର ଗୋଟାଏ ସଂପର୍କ ବଢ଼ି ଉଠିଥିଲା । ବିଶେଷତଃ ଚାନ୍ଦୁରା ଗ୍ରାମର ପରମାନନ୍ଦ ବାବୁଙ୍କ ପରିବାର ସହିତ ମୁଁ ବେଶ୍ ପରିଚିତ ହୋଇଥିଲି । ତାଙ୍କର ପୁଅଝିଅଙ୍କୁ ସଂଧ୍ୟାବେଳେ ଟିଉସନ୍ କରିବାକୁ ମୋତେ ପରମାନନ୍ଦ ବାବୁ ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଲେ । ବଡ଼ ଖାନଦାନୀ ଘର, ଗଛ ମାଛ ପୋଖରୀ, ଧାନବିଲ, ତାଙ୍କର ବଡ଼ ଜମିଦାରିଆ ଚଳଣି । ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଛୁଟିରେ ବାଣପୁରକୁ ଆସିଲି ଏବଂ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଛୁଟି ଭିତରେ ମୋର ଇଣ୍ଟରମିଡ଼ିଏଟ୍ ପରୀକ୍ଷା ଫଳ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ସେତେବେଳେ ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଶାରେ ଖୁବ୍ କମ୍ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀ ପରୀକ୍ଷା ଦେଉଥିଲେ । କଲେଜ ସଂଖ୍ୟା ତ ଆଙ୍ଗୁଠିରେ ଗଣି ହେଉଥିଲା । ଆଇ.ଏ.ରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲି । ଅଧିକାଂଶ ତୃତୀୟ ଶ୍ରେଣୀ ପାଇଥିଲେ । ରେଭେନ୍‌ସା କଲେଜ୍‌ରୁ ଆମେ ସାତ ଆଠ ଜଣ ମାତ୍ର ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲୁ । ଫାଷ୍ଟ ଡ଼ିଭିଜନ୍ ସେତେବେଳେ ପ୍ରାୟ କ୍ୱଚିତ୍ ମିଳୁଥିଲା । ମୋର ସହପାଠୀ ଗଣେଶ୍ୱର ପ୍ରହରାଜ ମଧ୍ୟ ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀ ପାଇଥିଲେ ।

ଆଉ ଜଣେ ସହପାଠୀ ଥିଲେ ମନ୍ମଥ ନାଥ ଦାସ । ତାଙ୍କର ପରୀକ୍ଷା ଫଳ ଆଶାନୁରୂପ ହୋଇ ନଥିଲା । ଆର୍ଥିକ ଅଭାବ ଯୋଗୁଁ ମୁଁ ଯାହା ପଢ଼ି ନଥାନ୍ତି ଆଇ.ଏ. ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀ ଅଧିକାର କରିଥିବାରୁ, ବଡ଼ଭାଇଙ୍କର ପ୍ରସ୍ତାବ ହେଲା, ମୁଁ ଯେମିତି ହେଲେ ସେହି ରେଭେନ୍‌ସା କଲେଜ୍‌ରେ ବି ଦୁଇବର୍ଷ ବି.ଏ ଟା ପଢିବି । ବିଶେଷତଃ ସାର୍ ଜିଦ୍ କଲେ ଯେ ମୋତେ ଯେମିତି ହେଲେ ବି.ଏ. ପଢିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଆଇ.ଏ. ପଢ଼ିବା ସମୟରେ ମୋତେ ଜଣେ ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତି ବରାବର ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ସେ କଟକ ବକ୍‌ସି ବଜାର ପାଖ ବେପାରୀ ସାହିରେ ରହୁଥିଲେ । ସେ ସ୍କୁଲ ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟର ଅଫିସ୍‌ରେ ମୁଖ୍ୟ ଅଡ଼ିଟର ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ବାଣପୁଣ ହାଇସ୍କୁଲ ହିସାବପତ୍ର ଅଡ଼ିଟ୍ କରିବାକୁ ଯିବା ସମୟରେ ତାଙ୍କ ସହିତ ମୋର ବଡ଼ ଭାଇ ଏବଂ ସାର୍‌ଙ୍କର ବନ୍ଧୁତା ଗଢ଼ି ଉଠିଥିଲା । ମୁଁ ଆଇ.ଏ. ପାଶ୍ କରିବା ଖବର ପାଇ ସେ ମଧ୍ୟ ସାର୍‌ଙ୍କୁ କହିଥିଲେ ଯେ ମୁଁ ଯେପରି ବି.ଏ. ପଢ଼ିବି । ସେହି ଅଡ଼ିଟର୍‌ଙ୍କ ନାମ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ମିଶ୍ର, ଘର ସମ୍ବଲପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ । କଟକରେ ମେସ୍‌ରେ ରହି ଆଇ.ଏ.ଏବଂ ବି.ଏ ପଢ଼ିବା ସମୟରେ ମୁଁ ଅନେକବାର ତାଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଉଥିଲି । ବେଳେ ବେଳେ ତାଙ୍କ ଘରେ

ଖାଇବା ପାଇଁ ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ମୋତେ ବାଧ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଅନାବିଳ ସ୍ୱେଚ୍ଛାକୃତ ସାହାଯ୍ୟ ଏ ଯୁଗରେ ବିରଳ । ବି.ଏ. ରେ କି କି ସବ୍‌ଜେକ୍ଟ ନେଇ ପଢ଼ିବି ତାହା ମଧ୍ୟ ସାର୍ ସ୍ଥିର କରିଥିଲେ । ତେବେ ଅଭାବଗ୍ରସ୍ତ ଜୀବନରେ ମୁଁ ମୋର ଶକ୍ତି ଏବଂ ସମୟର ବରାବର ସଚେତନ ଥିଲି । ମୋତେ ଟିଉସନ୍ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ, ସେଥିପାଇଁ ପଢ଼ାରେ ବେଶୀ ସମୟ ଦେଇ ପାରିବି ନାହିଁ । ତେଣୁ ମୁଁ ବାଛି ବାଛି ବିଷୟ ନେଇଥିଲି । ଇତିହାସ ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ ଅନର୍ସ । ମଫସଲର ଗରିବ ପିଲାମାନଙ୍କ ପାଇଁ କଟକ ସହରର ଓକିଲ, ଜମିଦାର, ବଡବଡିଆ ଲୋକଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ବିଶେଷତଃ 'ଟିଉସନ' ପ୍ରଥା ଏକ ଐତିହାସିକ ଅଣ ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ବ୍ୟାପାର । ମୋର ଆଇ.ଏ. ଏବଂ ବି.ଏ ପଢ଼ିବା ସମୟରେ ମୁଁ ଏମିତି କେତେକ ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଘରେ ପୁଅଝିଅଙ୍କୁ ଟିଉସନ୍ କରି ନିଜର ଅଭାବ ପୂରଣ କରୁଥିଲି । ହୃଦାନନ୍ଦ ରାୟଙ୍କ ବାପା ମୋତେ ଡାକି ତାଙ୍କ ଘରେ ଟିଉସନ ଖଞ୍ଜିଦେଲେ । ଟିଉସନରୁ ସେତେବେଳେ ଗୋଟାଏ ଘରୁ ଆଠ ଦଶ ଟଙ୍କା ମିଳିଲେ ଯଥେଷ୍ଟ । ରେଭେନ୍‌ସା କଲେଜରେ ମୁଁ ଆଇ.ଏ., ବି.ଏ. ପଢ଼ିବା ସମୟରେ ଡକ୍ଟର ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପରିଜା, ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସତ୍ୟାନନ୍ଦ ରାୟ ଏବଂ ପରେ ମହେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଧାନ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଥିଲେ । ଯାହା ହେଉ ମୁଁ ରେଭେନ୍‌ସା କଲେଜରେ ୧୯୪୪ ମସିହାରେ ଜୁଲାଇ ମାସରେ ନାମ ଲେଖାଇଲି । ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ଭାବରେ ମୋତେ ଗଡ଼ଜାତ ବୃତ୍ତି ମାସିକ ୧୫ ଟଙ୍କା କରି ମିଳିଥିଲା । କଲେଜ ଅଧ୍ୟକ୍ଷଙ୍କର ମୋ ପ୍ରତି କୃପା ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଥିଲା । ଏମିତି ମୁଁ ବି.ଏ. ଶ୍ରେଣୀରେ ନାମ ଲେଖାଇଲି ସିନା, ତେଣେ ଜଗତ୍‌ସିଂହପୁର ହାଇସ୍କୁଲର କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ପୋଲିସ୍ ସାହେବ ମୋ ଉପରେ ଭାରି ଖପା ହୋଇଥିଲେ । ସେତେବେଳକୁ ମୁଁ ସ୍କୁଲ ଛାଡ଼ି ସାରିଥିଲି । ମୋ ପାଇଁ ସାର୍ ପୋଲିସ୍ ସାହେବଙ୍କୁ ସଫେଇ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ଜଗତ୍‌ସିଂହପୁର ହାଇସ୍କୁଲ ସବୁଦିନ ପାଇଁ ମୋ ମନରେ ଦରଦ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା । ବି.ଏ. ପଢ଼ିବା ସମୟରେ ମୁଁ ବରାବର ବାଣପୁର ଯିବା ଆସିବା କରୁଥିଲି । ସାର୍ ଛୁଟିରେ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ଆସୁଥିଲେ ଏବଂ ବରାବର ମୋର ପାଠପଢା ପାଇଁ ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ । ୧୯୪୬ ମସିହାରେ ବି.ଏ. ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲି । ସେତେବେଳକୁ ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ସାରିଥାଏ । ଓଡ଼ିଆରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀ ଅନର୍ସ ପାଇଥିଲି । ଫାଷ୍ଟ କ୍ଲାସ କେହି ପାଇ ନ ଥିଲେ । ବି.ଏ. ପାଶ୍ କରିବା ପରେ ଏମ୍.ଏ. ପଢ଼ିଲି ।

ଏହି ସମୟଟା ମୋ ଜୀବନରେ ଦେଖା ଦେଇଥିଲା ଆଉ ଏକ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଦର୍ଶ ଜଗତ ତଥା ସ୍ୱପ୍ନର ପ୍ରସାରିତ ବେଳାଭୂମି । ଦୁଃଖ ଅଭାବ ପ୍ରପୀଡିତ ଏକ ନିମ୍ନ ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ପରିବାରର ଜଣେ ସଂଗ୍ରାମୀ ଛାତ୍ର ଜୀବନରେ ଦେଖା ଦେଇଥିଲା ଆଉ ଏକ ସଂଗ୍ରାମୀ ଇଲାକା । ତାହା ହେଉଛି ଭାରତୀୟ ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମର ଉଦାର ଭାବମୂର୍ତ୍ତି ଏବଂ ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତ ଗୁଡ଼ିକରେ ଚାଲିଥିବା ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳ ଆନ୍ଦୋଳନ । ସେହି ବାଣପୁର ହାଇସ୍କୁଲ ପାଖ ହାତୀମୁଣ୍ଡ । ପୋଖରୀ ହୁଡାରେ ଚାଳଘରେ ବସିଥାଏ । ଦିନେ ଦ୍ୱିପ୍ରହରର ଘଟଣା । ରଣପୁର ଗଡ଼ରୁ ଜଣେ ବାର୍ତ୍ତାବହ ଏକ ଚିଠି ଧରି ପହଞ୍ଚିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ନାମ ରତ୍ନାକର ପଟ୍ଟନାୟକ । ରଣପୁର ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳ ସଭାପତିଙ୍କର ହୁକୁମନାମା, ମୋତେ ରଣପୁରରେ ଯଥାଶୀଘ୍ର ଉପସ୍ଥିତ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟଟା ବୁଝିବାକୁ ଡେରି ହେଲା ନାହିଁ । ଗଡ଼ଜାତର ସ୍ୱାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନରେ ମୋତେ ସକ୍ରିୟ ଭାବେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଆମ ଘରେ ଭାଇନା, ଭାଉଜ ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବ ଶୁଣି ଏକବାର ଖପା ହୋଇ ଉଠିଲେ । କହିଲେ, ''ଆମେ ଏଥିପାଇଁ ପଇସା ଖର୍ଚ୍ଚ କରି ପାଠ ପଢେଇଥିଲୁ'' । ଆଉ ସାର୍‌ଙ୍କ କାନରେ ଏହି କଥାଟା ଯେମିତି ପଡ଼ିଲା, ସେ ଏକବାର ନାସ୍ତି ବାଣୀ ଶୁଣାଇଲେ । ସେ କହିଥିଲେ ''ଗୋପାଳ ପଢ଼ିବାକୁ ଚାଲିଯାଉ । ପାଖରେ ରହିଲେ ସିନା ସମସ୍ତେ ଏପରି ତାକୁ ଆସି ପ୍ରଭାବିତ କରିବେ !'' ଯାହା ହେଉ ମୋ ନିକଟରେ ସ୍ୱାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନର ମୂଲ୍ୟ ଅଧିକ ବୋଲି ବିଚାର କଲି । ମୁଁ ଲୁଚି କରି ରଣପୁର ଚାଲିଯାଇଥିଲି । ପରେ ପରେ ଭାଇନାଙ୍କର ଚିଠି ଏବଂ ସାର୍‌ଙ୍କର ଧମକ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପତ୍ର ମିଳିଥିଲା । ଅଗତ୍ୟା ମୁଁ ଦ୍ୱନ୍ଦରେ ଛଟପଟ ହେଲି । ଶେଷରେ ଭାବିଲି ସାର୍‌ଙ୍କ ପରାମର୍ଶକୁ ମାନିବି ଏବଂ ସ୍ୱାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନର ଆହ୍ୱାନକୁ ମଧ୍ୟ ଅମାନ୍ୟ କରିବି ନାହିଁ । ତାହାହିଁ ହେଲା । ସାର୍ ତଥାପି ବରାବର ମୋତେ ତାଗିଦ୍ କରୁଥିଲେ । ଏହିପରି ଆଉ ଏକ ଘଟଣା ଘଟିଥିଲା । ଯେତେବେଳେ ମୁଁ ସାର୍‌ଙ୍କ ଉପଦେଶ ପ୍ରତି କର୍ଣ୍ଣପାତ କରି ନଥିଲି । ଏହା ହେଉଛି ୧୯୪୮ ମସିହାର ଘଟଣା । ଗଡ଼ଜାତ ଆନ୍ଦୋଳନର ଜଣେ ନେତା ଛାପ ମୋ ଦେହରେ ବାଜିଯାଇଥିଲା । ଠିକ୍ ଗଡ଼ଜାତ ମିଶ୍ରଣ ପରେ ପରେ ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ମୋତେ ଷଢ଼େଇକଳାର Administrative Officer ଭାବରେ ନିଯୁକ୍ତି ଦେଇଥିଲେ । ମୁଁ ସେତେବେଳକୁ ଏମ୍.ଏ. କ୍ଲାସର ପଢ଼ା ଛାଡ଼ି ଗଡ଼ଜାତ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ସାମିଲ ହୋଇ ସାରିଥିଲି । ବଡ଼ ଭାଇ ସରକାରୀ ଟେଲିଗ୍ରାମଟା ପାଇ ପ୍ରଥମେ ନେଇ

ସାର୍‌ଙ୍କୁ ଦେଖାଇଥିଲେ । ସାର୍‌ଙ୍କର ମନରେ ଆନନ୍ଦ ସେଦିନ କହିଲେ ନ ସରେ । ବଡ଼ଭାଇଙ୍କ ମାରଫତରେ ଟେଲିଗ୍ରାମ ବାଣପୁର ଠିକଣାରେ ଆସିଥାଏ । ସେତେବେଳେ ମୁଁ ରଣପୁରର ମଫସଲରେ ବୁଲୁଥିଲି । ସାର୍‌ଙ୍କର ମୋ ପାଇଁ ଯେଉଁ ଉତ୍କଣ୍ଠା, ତାହା କେବଳ ତାଙ୍କର ଉଦାରତା ଏବଂ ଅନାବିଳ ଶ୍ରଦ୍ଧାର ପ୍ରତୀକ ମାତ୍ର । ଓଡ଼ିଶାର ସେତେବେଳେର ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ ଗଡ଼ଜାତ ଆନ୍ଦୋଳନ ପରିପ୍ରେକ୍ଷିରେ ମୋତେ ଖୁବ୍ ଭଲ ପାଉଥିଲେ । ଅବଶ୍ୟ ସେତେବେଳକୁ ମୁଁ ପତ୍ରପତ୍ରିକାରେ ଧାରାବାହିକ ଲେଖକ ଥିଲି । ମୋର ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ସାର୍ ମୋ ତରଫରୁ ଟେଲିଗ୍ରାମ୍‌ର ଉତ୍ତର ଟେଲିଗ୍ରାମରେ ଦେଇଥିଲେ "Appointment accepted, joining soon" । ବାଣପୁରକୁ ଫେରି ଏହି ସବୁ ଘଟଣା ଜାଣିବା ପରେ ମୁଁ ଆହୁରି ଏକ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱରେ ପଡ଼ିଲି । ଗଡ଼ଜାତ ରାଜନୀତିରେ ରହିବି ନା- ଓଡ଼ିଆରେ ଏମ୍. ଏ. ପରୀକ୍ଷା ଦେବି, ନା- ଷଢ଼େଇକଳାରେ ସରକାରୀ ଚାକିରୀରେ ଯୋଗ ଦେବି ? ଟାଳଟୁଳ କରି ମୁଁ ସେଦିନ ଚାକିରୀରେ ଯୋଗ ଦେଇ ନଥିଲି । ଏହାପରେ ମହତାବ ବାବୁ ଯେଉଁଠାରେ ଯେତେଥର ମୋତେ ଦେଖୁଥିଲେ ହସି ହସି ସମସ୍ତଙ୍କୁ କହୁଥିଲେ ‘‘ଆମର ଜଣେ ଯୁବକଙ୍କୁ ଦେଖ, ତାଙ୍କୁ ଡେପୁଟି ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ଚାକିରୀ ଦିଆଗଲା । ସେ କିନ୍ତୁ ସେ ଚାକିରୀକୁ ଉପେକ୍ଷା କଲେ’’ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ମହତାବ ବାବୁ ଗୋଟିଏ ଚିଠିରେ ମୋତେ ଲେଖିଥିଲେ ‘‘ତୁମେ ଷଢ଼େଇକଳା ଚାକିରିରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ ଏତେବେଳକୁ ସେକ୍ରେଟେରୀ ହୋଇ ସାରନ୍ତଣି’’ ଠିକ୍ ଏହି ମର୍ମରେ ସାର୍ ମୋତେ ବରାବର ମୋର ଚାକିରୀ କଥା ମନେ ପକାଇ ଦେଉଥିଲେ । ଜଣେ କଲେଜ ଶିକ୍ଷକର ନିଅଣ୍ଟିଆ ଏବଂ ନିରାମିଷାଶୀ ଚାକିରୀ ଜୀବନର ଦହନ ଏବଂ ଯନ୍ତ୍ରଣା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଶାସନିକ ଏବଂ ଅଧ୍ୟାପନା ଚାକିରୀର ତୁଳନା ଆପେ ଆପେ ମନକୁ ଚପାଇ ରଖେ ।

ସାର୍ କଟକ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଓଡ଼ିଆ ଅଧ୍ୟାପକ ଭାବରେ ଯୋଗଦାନ କରିବା ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ଘଟଣା । କାରଣ ଏହାପରେ ସାର୍ କଟକ ନଗରୀକୁ ତାଙ୍କର କର୍ମଭୂମି ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ନେଲେ । ଅନେକ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାଣପୁର ଘର ଏବଂ ଜମିବାଡି ବିଷୟ ବୁଝୁଥିଲେ । କଟକରେ ପ୍ରଥମେ ସେ ଷ୍ଟୁଆର୍ଟ ପାଟଣାରେ ଜଣେ ଖ୍ରିଷ୍ଟିୟାନ ମହିଳାଙ୍କ ଘରେ ଭଡ଼ାରେ ରହୁଥିଲେ । ଚାହୁଁ ଚାହୁଁ ସମୟ ବଢ଼ି ଚାଲିଲା । ରେଭେନ୍‌ସା କଲେଜରେ ପ୍ରଥମେ

ଓଡ଼ିଆ ସ୍ନାତକୋତ୍ତର ବିଭାଗ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ୧୯୪୬ ଡିସେମ୍ବର ମାସରେ । ଅଧ୍ୟାପକ ଆର୍ତ୍ତବଲ୍ଲଭ ମହାନ୍ତି, ଅଧ୍ୟାପକ ଡକ୍ଟର କରୁଣାକର କର ଥିଲେ ବିଭାଗର ସର୍ବୋଚ୍ଚ କର୍ତ୍ତା । ଆମେ ତିନିଜଣ ରେଭେନ୍‌ସା କଲେଜରେ ଓଡ଼ିଆ ଏମ୍.ଏ. କ୍ଲାସରେ ପ୍ରଥମେ ନାମ ଲେଖାଇଥିଲୁ । କଳାହାଣ୍ଡିର ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ଯୋଷୀ, ମୁଁ ଏବଂ ଶାନ୍ତି ଦେବୀ । ଏହା ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ କଲିକତା ଯାଇ ଓଡ଼ିଆ ଏମ୍.ଏ. ପଢ଼ିବି ବୋଲି ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଥିଲି । ପଣ୍ଡିତ ବିନାୟକ ମିଶ୍ର ଏ ଦିଗରେ ମୋତେ ଉତ୍ସାହିତ କରିଥିଲେ । ସାର୍ ଏବଂ ପଣ୍ଡିତ ବିନାୟକ ମିଶ୍ର ବାଣପୁରରେ ପଡ଼ୋଶୀ ଥିଲେ ଏବଂ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ସେମାନେ ଘନିଷ୍ଠ ବନ୍ଧୁତା ସୂତ୍ରରେ ଆବଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ । ସେହିପରି ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟର ପଣ୍ଡିତ ବାନାମ୍ବର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ସାର୍‌ଙ୍କର ଖୁବ୍ ଆତ୍ମୀୟ ଥିଲେ । ୧୯୪୬ ମସିହାରେ କଲିକତାରେ ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ ସଂପ୍ରଦାୟିକ ଦଙ୍ଗାର ବିଭୀଷିକା ମଧ୍ୟରେ ରାତି ରାତି ମୋତେ କଲିକତା ଛାଡ଼ିବାକୁ ହୋଇଥିଲା । କଲିକତାରେ ବିନାୟକ ମିଶ୍ରଙ୍କ ବାସସ୍ଥାନ ବେଙ୍ଗଲ ବୋର୍ଡିଙ୍ଗରୁ ହାଓଡା ଷ୍ଟେସନ ଯାଏଁ ପହଞ୍ଚିବା ପାଇଁ ମୋତେ ବହୁ ଆୟାସ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ସାର୍ ଏହାପରେ ମୋତେ ମାସେ ଦୁଇମାସ ପାଇଁ ତିର୍ତ୍ତୋଲ ହାଇସ୍କୁଲକୁ ପଠାଇ ଥିଲେ ।

ସେହି ବର୍ଷ ଡିସେମ୍ବର ମାସରେ ରେଭେନ୍‌ସା କଲେଜରେ ଓଡ଼ିଆ ଏମ୍.ଏ ଶ୍ରେଣୀ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ଏମ୍.ଏ. ପଢ଼ିବା ସମୟରେ ସାର୍ ବହୁ ଭାବରେ ମୋତେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ମୁଁ ସେତେବେଳେ କଲେଜର ପଶ୍ଚିମ ଛାତ୍ରବାସରେ ରହୁଥିଲି । ଗଡ଼ଜାତ ଆନ୍ଦୋଳନ ମିଶ୍ରଣ ପରେ ଧିମେଇ ଆସିଥିଲା, ମାତ୍ର ମୋ ପରି ରାଜଦ୍ରୋହୀଙ୍କ ବିରୋଧରେ ରାଜତନ୍ତ୍ରର ପ୍ରତିଶୋଧ ପାଲା ଲାଗି ରହିଥିଲା । ଲୋକନାଥ ଚୌଧୁରୀ ସେତେବେଳେ ମୋ ରୁମ୍‌ରେ ଆତ୍ମଗୋପନ କରି ରହିଥିଲେ । ଦିନକର ଘଟଣା । ମୁଁ ଏବଂ ଲୋକନାଥ ରୁମ୍ ଭିତରେ ଶୋଇଥିଲୁ । ସମୟ ରାତି ୧୨ ଟା ହେବ । ରୁମ୍ ବାହାରେ କବାଟରେ ଠକ୍ ଠକ୍ ଶବ୍ଦ ଶୁଣାଗଲା । କବାଟ ଖୋଲି ଦେଖି ଚମକି ପଡ଼ିଲି । ହଷ୍ଟେଲ୍ ସୁପରିନ୍‌ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ପ୍ରଫେସର୍ ଦାସଗୁପ୍ତ । ତାଙ୍କର ପ୍ରଶ୍ନ 'ଏକଟା ଓ୍ୱାରେଣ୍ଟ ଆଛେ ।' ଓ୍ୱାରେଣ୍ଟ ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ଲୋକନାଥ ଖଟିଆ ତଳକୁ ଖସି ଯାଇଥିଲେ । ମୁଁ କହିଲି, 'କାଲି ସକାଳେ ଆପଣଙ୍କୁ ଦେଖା କରିବି' । ସତକୁ ସତ ମୋ ନାମରେ ରଣପୁର କୋର୍ଟରୁ ଓ୍ୱାରେଣ୍ଟ ଆସିଥିଲା । ମଙ୍ଗଳାବାଗ ଥାନା ହଷ୍ଟେଲ ସୁପରିନ୍‌ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟଙ୍କୁ ପ୍ରଥମେ

ମୋ ବିଷୟରେ ପଚରା ଉଚରା କରିଥିଲା । ଯାହାହେଉ ପ୍ରଫେସର ଦାସଗୁପ୍ତ ମୋତେ ପୋଲିସ ହାତରେ ଧରାଇ ଦେଲେ ନାହିଁ । ଏହା ପରେ ମୁଁ ସିଧା କୋର୍ଟରେ ହାଜିରା ଦେଲି । ବନ୍ଧୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ରାମ ମୋତେ ଜାମିନିରେ ଆଣିଥିଲେ । ଏମିତି କେତେ ଘଟଣା ସେତେବେଳେ ମୋର ରାଜନୈତିକ ଏବଂ ଛାତ୍ର ଜୀବନକୁ ଅସ୍ତ ବ୍ୟସ୍ତ କରି ଦେଇଥିଲା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଘଟଣାରେ ସାର୍‌ଙ୍କୁ ଖବର ଦେଇ ପରାମର୍ଶ ମାଗୁଥିଲି । ୧୯୪୮ ମସିହାରେ ଏମ୍.ଏ. ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ ପାଶ୍ କଲି । ହଠାତ୍ ଦିନେ ସାର୍‌ଙ୍କ ଦସ୍ତଖତରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ କଲେଜରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଚିଠି ପାଇଲି "You are appointed lecturer in Oriya in this college on a consolidated pay of Rs. 190 only"

ଏହି ସମୟରେ ମହାନଦୀ, ଚିତ୍ରୋପ୍ଳା, ଲୁଣା, କରାଣ୍ଡିଆ ପ୍ରଭୃତି ନଦୀ ଘେରରେ ପାଟକୁରା ଥାନାର କୋରୁଆ ହାଇସ୍କୁଲରେ ତିନିଚାରି ମାସ ପାଇଁ ଅଟକି ଯାଇଥିଲି । ସେତେବେଳେ କଟକ-ପାରାଦ୍ୱୀପ ରାସ୍ତାର ନୂଆପଡ଼ା ଠାରେ ବସରୁ ଓହ୍ଲାଇ, ମହାନଦୀ, ପାଇକା ପାର ହୋଇ ତେଣ୍ଡାକୁଦ଼ା, କଙ୍କଡା, ବିଲହାଟ, ଚୁଡ଼ିଆପଡ଼ା, ନାଗଣପୁର, କୋଶିଦା, ମାହାଙ୍ଗା ଗାଁ ବାଟେ କୋରୁଆରେ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ପଡୁଥିଲା । ଦିନେ ଦିନେ ପ୍ୟାଣ୍ଟ କାଢି, ଲୁଙ୍ଗି ପିନ୍ଧି ନଈ ପାଣିରେ ପଶି ଯିବାକୁ ପଡୁଥିଲା । ମୋର କୋରୁଆ ହାଇସ୍କୁଲରେ ରହଣି ସମୟ ବଡ଼ ରୋମାଣ୍ଟିକ୍ ଏବଂ ଆବେଗପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା । ଚିତ୍ରୋପ୍ଳା ନଦୀର ବନ୍ୟା, କୋରୁଆ ଜମିଦାର ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର କାନୁନ୍‌ଗୋଙ୍କର ସାମନ୍ତବାଦୀ ଚଳଣି । ଆଶ୍ରମ ବାଲିକୁଦାର ବାୟା ବାବାଙ୍କର ନାମ ଯଜ୍ଞ ସାଧନା, ମୋର ଭାବପ୍ରବଣ ଯୁବକ ମନରେ ସ୍ୱପ୍ନର ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ତୋଳିଥିଲା । ଦିନେ ସାର୍ କୋରୁଆ ହାଇସ୍କୁଲରେ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଥିଲେ । ପୁରୁଣା ଫାଇଲ ପତ୍ରରେ ତାଙ୍କର ହସ୍ତାକ୍ଷର ଦେଖିଲେ, ମୋତେ ବଡ଼ ଖୁସି ଲାଗୁଥିଲା । ଜମିଦାର କାନୁନ୍‌ଗୋ, ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟର ବୈଷ୍ଣବ ଚରଣ ମହାନ୍ତି, କିରାଣୀ ଦୟାନିଧି ମହାନ୍ତି, ଶିକ୍ଷକ ରାଜକିଶୋର ନାୟକ, ଭଗବାନ ନାୟକ, ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କୁମାର ମିଶ୍ର, ପିଅନ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି – ସମସ୍ତଙ୍କର ଏକା ଜିଦ୍, ମୁଁ କୋରୁଆରେ ଯେମିତି ରହିବି । ସେହି ସମୟରେ ଷ୍ଟିଓ୍ୟାର୍ଟ ବିଜ୍ଞାନ କଲେଜର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ବାମଫିଲ୍‌ଡ ସାହେବ ତାଙ୍କ କଲେଜରେ ପ୍ରତି ସପ୍ତାହରେ ଗୋଟାଏ ପିରିଅଡ଼ ପଢାଇବା ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତି ପତ୍ର ଦେଲେ । କୋରୁଆରେ ରହି ମାସେ ଦୁଇମାସ ଷ୍ଟିଓ୍ୟାର୍ଟ ବିଜ୍ଞାନ କଲେଜରେ ପଢାଇଥିଲି ମଧ୍ୟ । ମାତ୍ର

ସର୍ବଶେଷରେ ସାର୍‌ଙ୍କର ପ୍ରସ୍ତାବ ହେଲା, ଯେବେ ଚାକିରୀ କରିବା କଥା, ତେବେ କଟକ ସହରର ରହି ଯୋଗାଡ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ରାଜନୀତି ଏବଂ ସମାଜସେବା କଲେ ଶେଷରେ ଅନୁତାପ ପରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ସାର୍‌ଙ୍କର ଯୁକ୍ତି ନିକଟରେ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଁଇଲି । କିଛିଦିନପରେ ସରକାରଙ୍କର ନିଯୁକ୍ତି ପତ୍ର ମିଳିଲା । ମୁଁ ରେଭେନସା କଲେଜରେ ଅକ୍ଟୋବର ମାସ ୧୯୪୯ ମସିହାରେ ଓଡ଼ିଆ ଅଧ୍ୟାପକ ଭାବରେ ଯୋଗଦେଲି । ଛାତ୍ର ଜୀବନର ଯୁବକ ସୁଲଭ ଉନ୍ମାଦନା, ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମର ଭାବ ପ୍ରବଣତା, ବାଣପୁର ଜୀବନର ସ୍ୱପ୍ନ ଓ ପ୍ରଣୟ, ପଛରେ ପଡି ରହିଲା । ସ୍ୱାଧୀନତା ଏବଂ ମୁକ୍ତିର କେତେ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି । ସାର୍‌ଙ୍କର ସରଳ ନିରଳସ ଜୀବନର ଆକର୍ଷଣ । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଚାକିରୀ ସର୍ବସ୍ୱ ଜୀବନର ଯନ୍ତ୍ରଣା ମଧ୍ୟରେ ଯେମିତି ଧୀରେ ଧୀରେ ଶିଥିଳ ହୋଇ ଆସିଥିଲା ।

ମୋ ଜୀବନରେ କର୍ମଭିତ୍ତିକ ଆଦର୍ଶରେ ସାର୍‌ଥିଲେ ଏକ ଅପୂର୍ବ ଭାବମୂର୍ତ୍ତି । ଆଇ.ଏ., ବି.ଏ. ଏବଂ ଏମ୍.ଏ. ପଢିବା ବେଳର ଯଥାକ୍ରମେ ମିନର୍ଭା ମେସ୍, ପ୍ରଗତି ମେସ୍, ବଙ୍ଗାଳି ସାହି ମେସ୍, ଝୋଲା ସାହି ମେସ୍, ଚାଉଳିଆଗଞ୍ଜର ଭାରତୀ ଭବନ ମେସ୍ ଏବଂ ଓଏଷ୍ଟ ହଷ୍ଟେଲରେ ରହିବା ସମୟରେ ସାର୍ ବରାବର ମୋ ନିକଟକୁ ଆସୁଥିଲେ ଏବଂ ମୋର ପଢାପଢି ସୁବିଧା ଅସୁବିଧା ବୁଝୁଥିଲେ । ବିଷ୍ଣୁ ବକ୍‌ଲେ ହାଇସ୍କୁଲରେ ପଢିବା, ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରଭୃତି ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ହାଇସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ିବା ବେଳର ସଂପର୍କ ଗୋଟାଏ ପରିବାରର ବନ୍ଧନ ସ୍ୱରୂପ ଥିଲା । ମିସେସ୍ ଦାସଙ୍କର ମୋ ପ୍ରତି ଯେଉଁ ସ୍ନେହ ମମତା ତାହା ଭୁଲିବାର ନୁହେଁ । ସାର୍ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ କଲେଜରେ ଅଧ୍ୟାପକ ଭାବରେ ବହୁ ବର୍ଷ ସଫଳତା ସହିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । କଲେଜ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ଛାତ୍ର ତଥା ସହକର୍ମୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ଖୁବ୍ ସୁନାମ ଥିଲା । ସାର୍‌ଙ୍କର ଇଂରେଜୀ ଜ୍ଞାନ ଏବଂ ଫାଇଲ କାମ କରିବାର ଦକ୍ଷତା ଉଚ୍ଚ ଧରଣର ଥିଲା । ସଂସ୍କୃତ ଜ୍ଞାନ ମଧ୍ୟ ଉଲ୍ଲେଖ ଯୋଗ୍ୟ ।

ମୁଁ ରେଭେନ୍‌ସା କଲେଜରେ କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ଅଧ୍ୟାପନା କରିବା ପରେ ସମ୍ବଲପୁର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଚାଲିଗଲି । ସାର୍‌ଙ୍କ ସହିତ ଚିଠି ପତ୍ରରେ ସମ୍ପର୍କ ଥିଲା । ଶିକ୍ଷକ ଏବଂ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀଧର ଦାସ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ବିଶେଷତଃ ଶିଶୁ ସାହିତ୍ୟ ଜଗତରେ ଲେଖନୀର ଚୂଡ଼ାନ୍ତ ସିଦ୍ଧି ଏବଂ ସଫଳତା ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ । ଇଂରେଜ କାବ୍ୟ କବିତାର ଅନୁବାଦ ଠାରୁ, ବିଶ୍ୱ ସାହିତ୍ୟର ଲୋକପ୍ରିୟ ଉପନ୍ୟାସ

ଏବଂ କାହାଣୀକୁ ଓଡ଼ିଆ ପାଠକ ମାନଙ୍କ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚାଇବାରେ ସେ ଥିଲେ ଅଗ୍ରଣୀ । ତାଙ୍କର ରାଶି ରାଶି ଶିଶୁ ରଚନା, ଗଳ୍ପ କାହାଣୀରେ ଓଡ଼ିଆ ଶିଶୁ ସାହିତ୍ୟ ସମୃଦ୍ଧ । ତାଙ୍କ ଚରିତ୍ରରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ପ୍ରାଚୀନ ଗୁରୁକୁଳର ଆଦର୍ଶ, ତପୋନିଷ୍ଠା, ଏକାଗ୍ରତା ଏବଂ ଅଧ୍ୟବସାୟ ଅନନ୍ୟ ସାଧାରଣ । ଲୋକ ଦୃଷ୍ଟିର ଅନ୍ତରାଳରେ ଏପରି ଏକ ଦିବ୍ୟ ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତି ଏବଂ ରାଷ୍ଟ୍ର ଜୀବନରେ ଏକ ମହାନ୍ କର୍ମ ପରମ୍ପରା ଏବଂ ଏକ ଭିନ୍ନ ସାହିତ୍ୟିକ ରୁଚି ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ । ପଞ୍ଚତନ୍ତ୍ରର ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦ ତାଙ୍କରି କୃତିତ୍ୱ । ସାର୍‌ଙ୍କ ସହିତ ଏବଂ ତାଙ୍କ ପିଲାମାନଙ୍କ ସହିତ ମୋର ଯେଉଁ ସହୃଦୟତାର ସଂପର୍କ, ତାହା ମୋ ଜୀବନର ବହୁ ପ୍ରେରଣା ଏବଂ ସ୍ମୃତିର ସାମଗ୍ରୀ । ତାଙ୍କର ଅଧ୍ୟାପକ ଜୀବନରେ ତାଙ୍କ ସହିତ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଏବଂ ବୋର୍ଡ କାର୍ଯ୍ୟରେ ମୁଁ ବହୁ ଭାବରେ ସଂପୃକ୍ତ ହୋଇଥିଲି । ସେ ସବୁ ବିବରଣୀର ବର୍ଣ୍ଣନା ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ଲେଖାରେ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର କନ୍ୟା ସରକାରୀ ହାଇସ୍କୁଲରେ ଶିକ୍ଷୟତ୍ରୀ । ତିନି ପୁଅ ଯଥାକ୍ରମେ ଆଇ.ଏ.ଏସ୍.,ରେଲବାଇ ସର୍ଭିସ ଏବଂ ଇଂଜିନିୟର ସର୍ଭିସରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ଜୀବନର ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କର୍ମବୀର ପୌରୁଷ ଭାବରେ ସେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଭାଜନ ହୋଇଥିଲେ । ଶେଷରେ ସାର୍‌ଙ୍କ ସ୍ମୃତି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ 'ହିତୋପଦେଶ'ରୁ ଗୋଟିଏ ଶ୍ଳୋକ ଉଦ୍ଧାର କରୁଛି ।

''ଯସ୍ୟ ମିତ୍ରେଣ ସମ୍ଭାଷୋ ଯସ୍ୟ ମିତ୍ରେଣ ସଂସ୍ଥିତିଃ
ଯସ୍ୟ ମିତ୍ରେଣ ସଂଳାପସ୍ତତୋ ମସ୍ତୀହ ପୁଣ୍ୟବାନ୍ ।''

ଏହାର ଅର୍ଥ ହେଲା ଯିଏ ମିତ୍ର ସହିତ ସମ୍ଭାଷଣ କରେ, ମିତ୍ର ସହିତ ବାସ କରେ, ମିତ୍ର ସହିତ ଆଳାପ କରେ, ତାହାଠାରୁ ପୁଣ୍ୟବାନ୍ ଆଉ କେହି ନାହିଁ ।

ସ୍ମୃତିରୁ ଖିଏ

ଡକ୍‌ଟର ଦେବେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି

ଏବେବି ମନେଅଛି - ସେ ଚିଠିଟି ଏବେ ବି ମୋ ପାଖରେ ଅଛି । ୧୯୫୯ ମସିହା ଅଗଷ୍ଟ ମାସ ୯ ତାରିଖ ସକାଳେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟର ତତ୍କାଳୀନ ଜଣେ କର୍ମଚାରୀ ବାଞ୍ଛାନିଧି୍ ଚୌଧୁରୀ ହଠାତ୍ ମୋର ସୁତାହାଟସ୍ଥିତ ବାସଗୃହରେ ପହଞ୍ଚି ମୋତେ ଖଣ୍ଡିଏ ପତ୍ର ଦେଲେ । ପତ୍ରଟି ଦେଇଥିଲେ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀଧର ଦାସ । ଇଂରେଜୀରେ ଲେଖିଥିଲେ, ମୋର ଚାକିରୀ ପାଇଁ ସେ କାହିଁକି ପତ୍ର ଲେଖୁଥିଲେ, ଏହା ଏକ ସାଧାରଣ ପ୍ରଶ୍ନ ହୋଇପାରେ । ସେଥିପାଇଁ ମୂଳରୁ କହି ରଖୁଛି, ସେତେବେଳେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ କଲେଜ କହିଲେ ବୁଝାଉଥିଲା ଜଣେ ଲୋକର ଉତ୍ସର୍ଗୀକୃତ ଜୀବନର କର୍ମକ୍ଷେତ୍ର । ସେହି ଲୋକଟି ଥିଲେ ଅଧାପକ ଶ୍ରୀଧର ଦାସ । ଅଧାପକଙ୍କଠାରୁ ଆରମ୍ଭକରି ପିଅନଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କର ସେ ଥିଲେ ପରାମର୍ଶଦାତା । କେବଳ ଶିକ୍ଷାଦାନ ନୁହେଁ, କଲେଜରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାଙ୍କର କର୍ମ ପ୍ରବଣତା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ଥିଲା । ଖ୍ରୀଷ୍ଟ କଲେଜରେ କର୍ମରତ ଥିବା ସମୟ ମଧରେ ସେ କଲେଜ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କୁ ବହୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସହାୟତା କରିଥିଲେ କହିଲେ ତାଙ୍କ ପ୍ରଶଂସା ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ତାଙ୍କର ସ୍ୱତଃ ସାହାଯ୍ୟକାରୀ ମନୋବୃତ୍ତିର ପ୍ରତିଦାନରେ ସେ ଯେ ବିଶେଷ କିଛି ପାଇନାହାନ୍ତି, ଏକଥାକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରିବାର ଉପାୟ ନାହିଁ ।

ସେ ଥିଲେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଅଧ୍ୟାପକ । ତାଙ୍କର ଶିକ୍ଷାଦାନ ପ୍ରଣାଳୀ ଅନ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଶିକ୍ଷଣୀୟ ବିଷୟ । ତାଙ୍କ ବିଜ୍ଞତା ନିକଟରେ ଆମେସବୁ ନତମସ୍ତକ ହେଉଥିଲୁ । ପ୍ରାଚୀନ ସାହିତ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ଦକ୍ଷତା ଅକଳନୀୟ । ତଥାପି ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟରେ ତାଙ୍କ ପ୍ରବେଶ ଯଥେଷ୍ଟ ଥିଲା । ତାଙ୍କ

ସହିତ କର୍ମ କରିବାର ସୌଭାଗ୍ୟ ଆମେ କେତେଜଣ ପାଇଥିଲୁ ଏବଂ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଅସୁବିଧା ଦେଖାଦେଲେ ତାଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ପାଇଁ ଅପେକ୍ଷା କରିଥିଲୁ। ଯେତେ ଯାହା ଅସୁବିଧା ହେଉନା କାହିଁକି, ସେସବୁକୁ ସେ ହସି ହସି ଅତ୍ୟନ୍ତ ସହଜ ଭାବରେ ଦୂର କରିବାର ପଥ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରୁଥିଲେ। କେବଳ କଲେଜ ଜୀବନର ସହକର୍ମୀ ଭାବରେ ନୁହେଁ, ଆମେ ସବୁ ଅନୁଭବ କରି ପାରୁଥିଲୁ, ସତେ ଯେପରି ଆମେ ସବୁ ତାଙ୍କ ପରିବାର ଭୁକ୍ତ। ସହକର୍ମୀ ମାନଙ୍କୁ ଏପରି ଆନ୍ତରିକତା ସହିତ ଆପଣାର କରିନେବା ସ୍ୱଭାବ ଓଡ଼ିଶାରେ ଖୁବ୍ କମ୍ ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦେଖାଦିଏ। ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଗୋଟିଏ ଦୁଇଟି ଘଟଣା ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ ନକରି ରହିପାରୁ ନାହିଁ।

ସେତେବେଳେ କଲେଜର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଥିଲେ ରେଭରେଣ୍ଡ ବ୍ରଜାନନ୍ଦ ମହାନ୍ତି। ସେ ଥିଲେ ଜଣେ ସୁଦକ୍ଷ ପ୍ରଶାସକ ଓ ଅଭିଜ୍ଞ ଅଧ୍ୟାପକ। ଇଂରେଜୀ ସାହିତ୍ୟରେ ତାଙ୍କ ଅଧ୍ୟାପନା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉଚ୍ଚକୋଟୀର। ସକାଳୁ ଆସି ସେ ପ୍ରତ୍ୟେକ କ୍ଲାସରେ ବୁଲି ବୁଲି ଅଧ୍ୟାପନା ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରନ୍ତି। ଦିନେ ଆମରି ବିଭାଗର ଜଣେ ଅଧ୍ୟାପକ ଆସି କ୍ଲାସ ନେବାପାଇଁ ଦଶ ମିନିଟ୍ ଡେରି ହୋଇଗଲା। ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ସେହି ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କୁ କୈଫିୟତ୍ ମାଗିବା ପାଇଁ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀଧର ଦାସଙ୍କୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ। ଆମେ ସବୁ ଅଧ୍ୟାପକ ମାନଙ୍କ ବସିବା ଘରେ ବସିଛୁ। ହଠାତ୍ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀଧର ଦାସ ଦୁଇଖଣ୍ଡି ଟାଇପ୍‌କରା କାଗଜ ଆଣି ସମ୍ପୃକ୍ତ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କୁ ଦେଲେ ଓ ଖଣ୍ଡିକରେ ଦସ୍ତଖତ କରି ତାଙ୍କୁ ଫେରାଇ ଦେବାକୁ କହିଲେ। ସଂପୃକ୍ତ ଅଧ୍ୟାପକ ଜଣକ ହୁଏତ କଥାଟାକୁ ଭଲଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କଲେ ନାହିଁ। ସେହି ଦୁଇଖଣ୍ଡି କାଗଜରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଥିଲା କୈଫିୟତ୍ ମାଗିବାର ଚିଠି ଓ ଅନ୍ୟଟି ଥିଲା କୈଫିୟତ୍। କୈଫିୟତ୍‌ରେ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀଧର ଦାସ କାରଣ ଦର୍ଶାଇଥିଲେ ଯେ, ସଂପୃକ୍ତ ଅଧ୍ୟାପକ ସାଇକେଲ୍‌ରେ କଲେଜକୁ ଆସୁଥିବା ସମୟରେ ବାଟରେ ସାଇକେଲ୍ ଚକରୁ ପମ୍ ବାହାରିଯିବା ଫଳରେ ସେ ଠିକ୍ ସମୟରେ ଆସି କଲେଜରେ ପହଞ୍ଚି ପାରିଲେ ନାହିଁ। ଏଠାରେ କେବଳ ଏତିକି କହିବାର କଥା, କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ କେବଳ କୈଫିୟତ୍ ମାଗିବା ପାଇଁ ସିନା ଆଦେଶ ଦେଇଥିଲେ, ମାତ୍ର କୈଫିୟତ୍‌ଟା ତିଆରି କରିଦେବା ପାଇଁ ନୁହେଁ। ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀଧର ଦାସ ତାଙ୍କ ସହକର୍ମୀ ମାନଙ୍କୁ କେତେ ଆପଣାର ଭାବୁଥିଲେ ତାହା ଏହି ପ୍ରକାର ବହୁ ଘଟଣାରୁ ଜଣାପଡ଼େ।

ବୋଧହୁଏ ୧୯୬୧ ମସିହା । ମୁଁ ସେତେବେଳେ ମୋର କେତେଖଣ୍ଡି ବହି ତାଙ୍କୁ ଉପହାର ସ୍ୱରୂପ ଦେଇଥିଲି । ସେ ତାକୁ ପାଇ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇଥିଲେ । କେବଳ ସେତିକି ନୁହେଁ ମୋତେ ଏ ଦିଗରେ ଉତ୍ସାହିତ କରିବା ପାଇଁ ସେ ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଲିଖିତ ଏକ ପୁସ୍ତକରେ ମୋର ବହି ଗୁଡ଼ିକୁ ଉଦାରତାର ସହିତ ସ୍ୱୀକୃତି ଦେଇଥିଲେ । ଏହା ମୋ ପକ୍ଷରେ କମ୍ ଗୌରବର କଥା ନୁହେଁ । ସେହିବର୍ଷ ସେ ଥରେ ମୋ ଘରକୁ ଯାଇଥିଲେ । ମୁଁ ସେତେବେଳେ ବାହାରକୁ ଯାଇଥିଲି । ସେ ମୋ ପଢ଼ା ଟେବୁଲ୍ ପାଖରେ ବସି ବହିପତ୍ର ଦେଖୁଥିଲେ । ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ଆସି ପହଞ୍ଚେ ଦେଖେତ ସେ ଟେବୁଲ୍ ପାଖରେ ବସି ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିବିଷ୍ଟ ଚିତ୍ତରେ କଣ ଗୁଡାଏ ଲେଖୁଛନ୍ତି । ମୋତେ ଦେଖି ତାଙ୍କ ଲେଖା ବନ୍ଦ୍ କଲେ ଏବଂ କହିଲେ ଅଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଯେତିକି ସମ୍ଭବ ହେଲା ସେତିକି ସାହାଯ୍ୟ ସେ ମୋତେ କରିଛନ୍ତି । ଦେଖିଲି, ସେହି ସମୟରେ ରାଧାନାଥ ରାୟଙ୍କର 'ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା' କାବ୍ୟକୁ ସଂପାଦନା କରିବା ନିମନ୍ତେ ବାରଜଣ ଗୋଟାଏ ପାଖରେ ପାଠୋଦ୍ଧାର କରି ପୃଷ୍ଠାର ନିମ୍ନଦେଶରେ ଟୀକା ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନ ଛାଡ଼ିଥିଲି ସେଗୁଡ଼ିକୁ ସେ ଲେଖି ଦେଇଛନ୍ତି । ପ୍ରାୟ କାବ୍ୟର ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶ ସେ ଟୀକା ଲେଖି ଦେଇଥିଲେ । କୃତଜ୍ଞତାରେ ମୋର ମୁଣ୍ଡ ନଇଁ ଯାଇଥିଲା ସେଦିନ । କର୍ମ ପ୍ରବଣତାର ଏହା ଏକ ଅପୂର୍ବ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ।

ସେମିତି, ଆଉ ଦିନକର କଥା । ମୋର ଗୋଟିଏ ବହିର ପ୍ରୁଫ୍ ପ୍ରେସ୍‌ବାଲା ଆଣି ମୋତେ କଲେଜରେ ଦେଇଗଲା । ମୁଁ ତାକୁ ବ୍ୟାଗ୍ ଭିତରେ ରଖିବା ପୂର୍ବରୁ ସେ ତାକୁ ମୋ ହାତରୁ ନେଇଗଲେ । ତା'ପରେ ମୁଁ କ୍ଲାସକୁ ଚାଲିଗଲି । କ୍ଲାସରୁ ଫେରି ଦେଖେତ, ସେ ପ୍ରୁଫ୍‌ଟିକୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ସଂଶୋଧନ କରି ପିଅନ ହାତରେ ଧରାଇ ଦେଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ଅଯାଚିତ ଭାବରେ ଅନ୍ୟକୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ କେତେଜଣ ଏପରି ଭାବରେ ସାହାଯ୍ୟ କରି ପାରନ୍ତି ? ଅଧ୍ୟାପନା ସମୟରେ ବେଳେ ବେଳେ ବାଟବଣା ହେଲେ ନିଃସଙ୍କୋଚ ଭାବରେ ମୁଁ ତାଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟ ଭିକ୍ଷା କରିଛି, ସେ ମଧ୍ୟ ଅକୁଣ୍ଠିତ ଭାବେ ମୋର ଅଭାବ ଦୂର କରିଛନ୍ତି ତାଙ୍କର ଜ୍ଞାନଗର୍ଭ ଉପଦେଶ ଦ୍ୱାରା ।

ତାଙ୍କ ସହିତ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିବା ସମୟରେ ଅଧ୍ୟାପକ ବନ୍ଧୁ ପଠାଣି ପଟ୍ଟନାୟକ ଓ ମୁଁ କେବେହେଲେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଧରାବନ୍ଧା ରୀତି ଅନୁସରଣ

କରିନାହୁଁ । ଆମେ ତାଙ୍କ ସହିତ କଥାବାର୍ତ୍ତା ସମୟରେ ଯଦି କେହି ଶୁଣନ୍ତି ତେବେ ସେ ମନେ କରିବେ ଯେ ଆମେ ତିନିହେଁ ଯେପରି ଘନିଷ୍ଠ ବନ୍ଧୁ । ମାତ୍ର ତାଙ୍କ ଆମ ଭିତରେ ବୟସର ବ୍ୟବଧାନ ବହୁତ ଅଧିକ । ସେ ପିତୃ ତୁଲ୍ୟ, ଆଉ ଆମେ ତାଙ୍କର ସନ୍ତାନୋପମ । ତଥାପି ମମତା ଆମକୁ ତାଙ୍କର ଏତେ ପାଖକୁ ଟାଣି ନେଇଥିଲା । ମମତାର ସେଇ ସ୍ୱାଦ ପାଇବା ପାଇଁ ତାଙ୍କର ଅବସର ପ୍ରାପ୍ତି ପରେ ଆମେ ଦୁହେଁ ବାରମ୍ବାର ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଧାଇଁ ଯାଉଥିଲୁ । କେବେ ଆମର ଯିବାରେ କିଛିଦିନ ବିଳମ୍ବ ହୋଇଗଲେ, ସେ ଖବର ପଠାଉଥିଲେ ଆମକୁ ଯିବାଲାଗି । ଆମେ ଯଦି କୌଣସି ଦିନ ଉପରବେଳା ତାଙ୍କ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚି ଯାଉଥିଲୁ, ତେବେ ସେ ଆମକୁ ବସାଇ ଦେଇ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନିଜେ ରାସ୍ତା ଉପରକୁ ବାହାରି ପଡୁଥିଲେ ଆମ ପାଇଁ ଜଳଖିଆ ଆଣିବାକୁ । ତାଙ୍କର ସ୍ନେହ ଆମ ପ୍ରତି ସବୁବେଳେ ଅସରନ୍ତି ।

ମୋର ଯେତେବେଳେ ବହି ଖଣ୍ଡିଏ ବାହାରେ, ସେତେବେଳେ ମୁଁ ସେ ଖଣ୍ଡିକ ଧରି ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଏ । ବହିଟି ଦେଖି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦିତ ହୁଅନ୍ତି ସେ । ପୁଣି, କେତେ ପ୍ରକାର ଉପଦେଶ ଦିଅନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଉପଦେଶକୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ପାଳନ କରିବା ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବ ହୋଇନାହିଁ । ତଥାପି ମୋର ଚେଷ୍ଟା ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସରିନାହିଁ । ସେ ଯେତେବେଳେ ଜାଣିବାକୁ ପାଇଲେ ଯେ ମୁଁ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ ଲେଖିବାକୁ ଉଦ୍ୟମ କରୁଛି, ସେତେବେଳେ ସେ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଥିବା କେତେକ ଦୁଷ୍ପ୍ରାପ୍ୟ ବହି ମୋତେ ଦେଇଥିଲେ ଓ ସେହି ବହି ବିଷୟରେ କେତେକ ଅଜ୍ଞାତ ତଥ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ସେ ବାରମ୍ବାର ମୋତେ ଆଦେଶ ଦେଇଛନ୍ତି ଖଣ୍ଡିଏ ଓଡ଼ିଆ ଅଭିଧାନ ପ୍ରଣୟନ କରିବାକୁ । ସେ ନିଜେ ନବ ଅଭିଧାନ ପ୍ରଣୟନ କରିଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ସେଥିରେ ତାଙ୍କର ସନ୍ତୋଷ ଆସିନାହିଁ । ତାହା ଅପେକ୍ଷା ଉଚ୍ଚ ମାନର ଏକ ଓଡ଼ିଆ ଅଭିଧାନ ପ୍ରଣୟନ ପାଇଁ ତାଙ୍କର ବାରମ୍ବାର ଉପଦେଶ ମୋତେ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଉତ୍ସାହିତ କରିଅଛି ।

ଜ୍ଞାନ ରାଜ୍ୟର ଯେ କୌଣସି ଇଲାକାରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରବେଶକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିବାର କଥା । ଇଂରେଜୀ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ଦକ୍ଷତା ବିଶେଷ ଭାବରେ ଥିଲା । ଇତିହାସ, ଭୂଗୋଳ, ଗଣିତ, ବିଜ୍ଞାନ, ଅର୍ଥନୀତି, ସମାଜ ନୀତି, ଦର୍ଶନ, ଜ୍ୟୋତିଷ ଯାହା ହେଉନା କାହିଁକି ସବୁ ବିଷୟରେ ତାଙ୍କର ଜ୍ଞାନ ଥିଲା ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ । ସେଥିପାଇଁ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ଦର୍ଜୀ ତାଙ୍କୁ ନାମିତ

କରିଥିଲେ "ଚଳନ୍ତି ଜ୍ଞାନକୋଷ" । ତାଙ୍କର ଏସବୁ ବିଷୟରେ ଜ୍ଞାନ କିପରି ଏତେ ବ୍ୟାପ୍ତ ବୋଲି ଅନେକ ସମୟରେ ଅନେକ ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରଶ୍ନ କରନ୍ତି । ସେଇମାନେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦିଅନ୍ତି ଯେ ସେ ଥିଲେ ଜଣେ ପୁରୁଣାକାଳର ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟର । ସେ ସମୟରେ ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟର କହିଲେ ଯାହା ବୁଝାଉଥିଲା ଆଜି ତାହା ବୁଝାଏ ନାହିଁ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟ କଲେଜରେ ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗରେ ଅଧ୍ୟାପକ ଚାକିରୀ ଗ୍ରହଣ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ସେ ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ଉଚ୍ଚ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଭାବରେ କର୍ମ କରି ଉଚ୍ଚ ପ୍ରଶଂସିତ ହୋଇଥିଲେ । ଶେଷରେ ଯେତେବେଳେ ତାଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଆ ଅଧ୍ୟାପକ ଭାବରେ ରେଭେନ୍‌ସା କଲେଜରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ସୁଯୋଗ ମିଳିଥିଲା, ସେତେବେଳେ ସେ ସେହି ସୁଯୋଗକୁ ଗ୍ରହଣ କରିପାରି ନଥିଲେ, କାରଣ ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଭାବରେ ସେତେବେଳେ ସେ ଯାହା ଦରମା ପାଉଥିଲେ, ତାହା ଅଧ୍ୟାପକ ଭାବରେ ପାଇବାକୁ ଥିବା ଦରମାଠାରୁ ଅଧିକ ଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଆ ଅଧ୍ୟାପକ ପଦକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖାନ କରି ପୁଣି କର୍ମଚକ୍ରର ଆବର୍ତ୍ତନରେ ସେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟର ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗର ଅଧ୍ୟାପକ ପଦ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସାହିତ୍ୟର ଅଧ୍ୟାପକ, ବିଭିନ୍ନ ଜ୍ଞାନର ଅଧିକାରୀ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ମନରେ ଗର୍ବ ବା ଅଭିମାନର ସତ୍ତା କେହି କେବେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିନାହିଁ । ହୋମିଓପାଥି ଚିକିତ୍ସାରେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର କମ୍ ଦକ୍ଷତା ନଥିଲା ।

ସମୟ ସମୟରେ ଆମେ ତାଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ପିଲାବେଳର କଥା, ପାଠପଢ଼ା ବେଳର କଥା, ଭାରତର ସ୍ୱାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନର କଥା ପଚାରୁ । ସେ କଥାର ଖିଅ ଏପରି ଭାବେର ଯୋଡ଼ି ଦିଅନ୍ତି ଯେ ଆମେସବୁ ତହିଁରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଯାଉ । ସ୍ୱାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନ ବିଷୟରେ ବହୁତ କଥା ସେ ଆମକୁ କହିଛନ୍ତି । ସେପରି ଗୋଟିଏ ଦୁଇଟି କଥା ଏଠି ପ୍ରକାଶ ନକରି ରହିପାରୁ ନାହିଁ ।

ଥରେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସ କଟକ ଆସି କାଠଯୋଡ଼ି ବାଲିରେ ସଭା କରୁ ଥାଆନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ଇଂରେଜ ସରକାରରେ ଉତ୍ପାତ କହିଲେ ନସରେ । ଶ୍ରୀଧର ବାବୁ ସେତେବେଳେ ଟ୍ରେନିଂସ୍କୁଲ ହଷ୍ଟେଲରେ ଥାଆନ୍ତି । ଜଣେ ପୋଲିସ୍ ସବ୍‌ଇନ୍‌ସ୍‌ପେକ୍ଟର ହଷ୍ଟେଲକୁ ଆସି ଜଣେ ପିଲାକୁ ସଭା ସ୍ଥଳକୁ ଯିବାପାଇଁ ବାରମ୍ବାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇଲେ । ପିଲାଜଣକ ଗିରଫ ହେବା ଆଶଙ୍କା କରି ତାଙ୍କ କଥାରେ ରାଜି ହେଲା ନାହିଁ । ସେ ତାକୁ ସବୁ ପ୍ରକାର ଆଶ୍ୱାସନା ଦେଇ ସଭାକୁ ଯିବାପାଇଁ

ଏକରକମ ବାଧ୍ୟ କଲେ । ଅନ୍ୟ ପିଲାମାନେ ଏହାର କାରଣ ପଚାରିବାରୁ ଜଣା ପଡ଼ିଲା ଯେ ପୋଲିସ୍ ସବ୍‌ଇନ୍‌ସ୍‌ପେକ୍ଟର ଜଣକ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ସଭା ଦେଖିବାକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଗ୍ରହୀ । ମାତ୍ର ନିଜ ଇଚ୍ଛାରେ ସେ ସେଠାକୁ ଯାଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ପିଲାଟି ସେହି ସଭାକୁ ଗଲେ ତା' ପଛରୁ ଗୋଡାଇ ସେ ସଭାସ୍ଥଳକୁ ଯିବେ ଓ ତାକୁ ଧରିଆଣି ନଈବନ୍ଧ ଉପରେ ଛାଡ଼ିଦେବେ । ଏହି ଉପାୟରେ ସେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ସଭା ଦେଖିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇବେ ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା, ଥରେ ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀ କୌଣସି ଏକ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଯାଇଥିଲେ । ସେହି ଅଞ୍ଚଳରେ ରେଳଷ୍ଟେସନରେ ଗାଡ଼ି ରହିବା ପରେ ପ୍ରବଳ ଜନଗହଳି ହେଲା । ଜନଗହଳିକୁ ଆୟତ୍ତ କରିବା ପୋଲିସ୍ ପକ୍ଷରେ କଷ୍ଟକର ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ଲୋକମାନେ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କୁ ଦେଖିବା ପାଇଁ ଏତେ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ ଯେ ସେମାନଙ୍କ ଠେଲାପେଲାରେ ବହୁଲୋକ ଆହତ ହେଲେ । ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀ ଗାଡ଼ିରୁ ଓହ୍ଲାଇବା ସମୟରେ ତାଙ୍କ ଗଳାରେ ଫୁଲମାଳ ପିନ୍ଧାଇ ଦିଆଯିବା ସମୟରେ ତାହା ଖସି ପଡ଼ିବା ଅବସ୍ଥାରେ ପାଖରେ ଠିଆ ହୋଇଥିବା ଜଣେ ପୋଲିସ୍ ଅଫିସର ତାଙ୍କ ବାଡ଼ିରେ ଫୁଲମାଳଟିକୁ ଅଟକାଇ ଦେଇ ଉପରକୁ ଉଠାଇ ଦେଲେ ଓ ମାଳ ପିନ୍ଧାଇବା ଲୋକ ସହଜରେ ମାଳଟିକୁ ମହାତ୍ମାଙ୍କ ଗଳାରେ ପିନ୍ଧାଇ ଦେଲେ । ଘଟଣାଟି ବେଶ୍ ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇଗଲା । ଉପରିସ୍ଥ ହାକିମଙ୍କଠାରୁ ଉକ୍ତ ପୋଲିସ୍ ଅଫିସରଙ୍କୁ କୈଫିୟତ ତଲବ ହେଲା । ସେ କୈଫିୟତ୍ ଦେଲେ ଯେ ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀ ଗୋଟିଏ ଦେଶର ଜନନେତା । ତାଙ୍କ ଗସ୍ତ କ୍ରମରେ ଶାନ୍ତିରକ୍ଷା ଦାୟିତ୍ୱରେ ଥାଇ ତାଙ୍କ ଫୁଲମାଳଟିକୁ ରକ୍ଷା କରିବା' ଅପରାଧ ହୋଇ ନପାରେ । ସେ ତ ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କୁ ଫୁଲମାଳ ପିନ୍ଧାଇ ନାହାଁନ୍ତି, କେବଳ ମାଳଟି ଭୂମିରେ ପଡ଼ିଯିବା ପୂର୍ବରୁ ତାକୁ ଉଦ୍ଧାର କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର କୈଫିୟତ୍ ସେତେବେଳେ ଉପରିସ୍ଥ ହାକିମଙ୍କ ବିବେଚନାରେ ଅପରାଧ ଭାବରେ ବିବେଚିତ ହୋଇ ନଥିଲା ।

ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ, ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ, ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର, ଗୋଦାବରୀଶ ମହାପାତ୍ର, ଗୋପବନ୍ଧୁ ଚୌଧୁରୀ ପ୍ରମୁଖ ନେତୃବୃନ୍ଦଙ୍କ ବିଷୟରେ ସେ ବହୁତ କଥା କହିଛନ୍ତି । ସେଗୁଡ଼ିକ ଯେପରି ଶିକ୍ଷାପ୍ରଦ ସେହିପରି ଅନୁଭୂତି ସିଦ୍ଧ । ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁ, ମାୟାଧର ମାନସିଂହ, ପଣ୍ଡିତ ବିନାୟକ ମିଶ୍ରଙ୍କ ବିଷୟରେ ତାଙ୍କର ଅନୁଭୂତିର କଥା ଆମକୁ ବିଶେଷ ଭଲ ଲାଗିବାର କଥା ।

ପଣ୍ଡିତ ବିନାୟକ ମିଶ୍ରଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସଂପର୍କ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗଭୀର । କଟକ ଆସିଲେ ସେ ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀଧର ଦାସଙ୍କ ଘରେ ରହନ୍ତି । ତାଙ୍କର ସାହିତ୍ୟ ସାଧନା ସଂପର୍କରେ ଆମେ ବହୁକଥା ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀଧର ଦାସଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିବାକୁ ପାଇଛୁ । କେବଳ ଶୁଣି ନାହୁଁ, ଏ ବିଷୟରେ ମୋର କିଛି ଅନୁଭୂତି ଆଜି ମନେପଡୁଛି । ଥରେ ଗୋଟିଏ ଅଳଙ୍କାର ବିଷୟରେ ମୁଁ ଓ ପଠାଣି ବାବୁ ଶ୍ରୀଧର ବାବୁଙ୍କୁ ପଚାରିଲୁ । ସେ ତା'ର ସଠିକ ଉତ୍ତର କହିପାରିଲେ ନାହିଁ । ସେ ଆମକୁ କହିଲେ ଯେ ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟ ତିନି ଚାରିଦିନ ଭିତରେ ଆସିବେ । ସେ ଆସିଲେ ତାଙ୍କୁ ପଚାରିବା । ତିନି ଚାରିଦିନ ପରେ ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟ କଟକ ଆସିଲେ ଓ ତାଙ୍କ ଘରେ ରହିଲେ । ଆମେ ଖବର ପାଇ ଶ୍ରୀଧର ବାବୁଙ୍କ ଘରେ ଦିନେ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ସେତେବେଳେ ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟ ଶ୍ରୀଧର ବାବୁଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କ ଘର ବାରଣ୍ଡାରେ ବସି ଗପ କରୁଥିଲେ । ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟଙ୍କର ଆକ୍ଷେପୋକ୍ତିର ଶିକାର ହେଲେ ଶ୍ରୀଧର ବାବୁ । ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟ କହିଲେ, ପିଲାମାନେତ ଖୋଜି ଖୋଜି ପାଇଲେ ନାହିଁ, ଆଉ ତୁମେ ନିଜେ କଣ କରୁଥିଲ ? ସେ କହିଲେ, ମୁଁ ମଧ୍ୟ ପାଇଲି ନାହିଁ । ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କ ଉପରେ ତାଙ୍କର ଅସନ୍ତୋଷ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ତା'ପରେ ବହୁତ ସାହସ ବାନ୍ଧି ମୁଁ କହିଲି, ଆଜ୍ଞା, ଆପଣ ରାଗନ୍ତୁ ବା ମାଡ଼ମାରନ୍ତୁ ଆମେ ସହିବୁ । ତା'ପରେ, ଆପଣ କଣ ଖାଲି ଗାଳି ଦେଉଥିବେ ? ଆମର ଦୋଷ କଣ ? ବାପ ବଞ୍ଚିଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ପୁଅ କାହିଁକି ଅଡୁଆରେ ପଡ଼ିବ । ଆପଣତ ବସିଛନ୍ତି, ଆମେ କାହିଁକି ହଇରାଣ ହେବୁ ? କଣ ଭାବିଲେ ସେ କେଜାଣି, ତାଙ୍କ ମୁହଁ ଟିକିଏ ପ୍ରସନ୍ନ ଦେଖାଗଲା । ତା'ପରେ ସେ ଆମ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେଲେ ଏବଂ ସେହି ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଆମେ ତାଙ୍କଠାରୁ ଆଶା କରୁଥିଲୁ ବୋଲି ସେ ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇଥିଲେ । ଶେଷରେ କହିଲେ, ମୁଁ ସିନା ତୁମମାନଙ୍କୁ ଏତେ ଗାଳିଦେଲି, ମାତ୍ର ମୋ ଗାଳିକୁ ତୁମେମାନେ ଯେ ମନରେ ଧରିନାହଁ, ଏଇଟା ତୁମମାନଙ୍କର ଉଦାରତା । କାରଣ, ଏହି ଅଳଙ୍କାର ବିଷୟରେ କୌଣସି ଅଧ୍ୟାପକ ତୁମମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ତର ଦେବା ଅସମ୍ଭବ । ଆମେ ସେଦିନ ଅନୁଭବ କରିଥିଲୁ, ଜ୍ଞାନଲୋକ ପାଇଥିବା ମୁନିଋଷିମାନେ ମୂର୍ଖଙ୍କ ଉପରେ କିପରି କ୍ରୁଦ୍ଧ ହେଉ ନଥିବେ । ଦୁର୍ବାସାଙ୍କର ଶକୁନ୍ତଳାଙ୍କ ଉପରେ କ୍ରୋଧର ରୂପ କିପରି ଉତ୍କଟ ହୋଇଥିବ, ତାହା ଆମେ କେତେକାଂଶରେ ସେଦିନ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଥିଲୁ ।

ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର ଆଚରଣ ବିଶେଷତଃ କ୍ରୋଧଭାବ ବିଷୟରେ ସେ ଅନେକ କଥା କହନ୍ତି । ଥରେ ଭାରତର ତତ୍କାଳୀନ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ସ୍ୱର୍ଗତ ଲାଲବାହାଦୂର ଶାସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ଅଟଳ ଚରିତ୍ର ବିଷୟରେ ସେ କେତେକ ଉଦାହରଣ ଆମକୁ ଦେଇଥିଲେ । ସେ କହିଥିଲେ ଯେ ସଂସ୍କୃତ ପଣ୍ଡିତମାନେ ସ୍ୱଭାବତଃ ଏକଜିଦିଆ । ସେହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଜଣେ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ କଥା ସେ ଆମକୁ କହିଥିଲେ । ଥରେ କୌଣସି ଏକ ଟ୍ରେନିଂ କ୍ୟାମ୍ପକୁ କେତେକ ଶିକ୍ଷକ ଯାଇଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ସଂସ୍କୃତ ପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ । ପଣ୍ଡିତେ ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରତି ବିଶେଷ ଅନୁରକ୍ତ । ତେଣୁ କ୍ୟାମ୍ପରେ ଥିବା ଅନ୍ୟ ଶିକ୍ଷକମାନେ ସୁଯୋଗ ପାଇ ତାଙ୍କୁ ଥଟ୍ଟା କରନ୍ତି । ମାତ୍ର ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟ ପରିହାସ ନବୁଝି ଅତିମାତ୍ରାରେ ରାଗିଯାଆନ୍ତି । ଦିନେ ଜଣେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପରିହାସରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟ ତାଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରରେ ତିରସ୍କାର କରିବା ସମୟରେ ଅନ୍ୟଜଣେ ଶିକ୍ଷକ କ୍ୟାମ୍ପର ରୋଷଶାଳରେ ଭାତ ଗାଳିବା ବେଳେ ଅସାବଧାନତା ହେତୁ ହାଣ୍ଡିଟି ତାଙ୍କ ହାତରୁ ଖସି ପଡ଼ିଲା । ଫଳରେ ତାଙ୍କର ଗୋଡ଼ରେ ଗରମ ପେଜ ପଡ଼ି ପୋଡ଼ିଗଲା । ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ଚିତ୍କାର କଲେ । କ୍ୟାମ୍ପରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିବା ଅନ୍ୟ ଶିକ୍ଷକମାନେ ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଦଉଡିଗଲେ । ଉଚ୍ଚସ୍ୱରରେ ଚିତ୍କାର କରୁଥିବା ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟ ମଧ୍ୟ ସେଠାକୁ ଦଉଡି ଗଲେ । ଅନ୍ୟମାନେ ତାଙ୍କର ଯନ୍ତ୍ରଣା ଦୂର କରିବାର ଉପାୟ ଭାବିବାରେ ଅସ୍ଥିର । ସେତିକିବେଳେ ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଉପଶମ କଥା କିଛି ଚିନ୍ତା ନକରି ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ ଯେ ତାଙ୍କର କି ରାଶି । ରାଶି ଜାଣିଥିଲେ ଘାତ ଚନ୍ଦ୍ରରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ପାଇଁ ଆଗରୁ ସାବଧାନ ହୋଇ ପାରିଥାଆନ୍ତ । ତାଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ଅନ୍ୟମାନେ ହସିଲେ । ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟ ସେମିତି ରାଗି ସେଠାରୁ ଚାଲି ଆସିଲେ ।

ଏହିପରି ବହୁକଥା ତାଙ୍କଠାରୁ ଆମେମାନେ ଶୁଣିଛୁ । ତାଙ୍କଠାରୁ ବହୁ ଉପଦେଶ ପାଇଛୁ । ତାଙ୍କଠାରୁ ବହୁଭାବରେ କର୍ମର ପ୍ରେରଣା ପାଇଛୁ । ଜୀବନରେ କର୍ମ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କିଛି ତାଙ୍କର ଶ୍ରେୟବସ୍ତୁ ନଥିଲା । ନିରଳସ ଭାବରେ ସେ ପଠନ ଓ ଲେଖନରେ ବ୍ୟସ୍ତ ରହୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଦେହାବସାନର କେତେମାସ ପୂର୍ବେ ତାଙ୍କର ରଚିତ ପୁସ୍ତକ ଗୁଡ଼ିକର ଏକ ତାଲିକା ତାଙ୍କୁ ମାଗିଲି । ସେ ନିଜ ହାତରେ ଲେଖିଥିବା ଏକ ତାଲିକା ମୋତେ ଦେଲେ ଓ ସେଥିରେ ଆଉ

କେତେଗୋଟି ନାମ ଲେଖିବାକୁ ଡାକିଦେଲେ । ସେ ଖଣ୍ଡିକ ଅତି ଯତ୍ନର ସହିତ ମୁଁ ସାଇତି ରଖିଛି । ସେ ଖଣ୍ଡିକ ତାଙ୍କର ଏକ ଅମଳିନ ସ୍ମୃତି ।

ହଠାତ୍ ଦିନେ ଖବର ପାଇଲି ଯେ ସେ ହୃଦ୍‌ରୋଗରେ ଆକ୍ରାନ୍ତ । ପଠାଣିବାବୁଙ୍କ ପାଖକୁ ଖବର ପଠାଇଲେ ମୋତେ ନେଇ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଯିବାକୁ । ଆମେ ଦୁହେଁ ଗଲୁ । ତା' ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ ହୃଦ୍‌ରୋଗରେ ଆକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ସାରିଥାଏ । ତାଙ୍କ ରୋଗର ବିବରଣୀ ଜାଣିବା ପରେ ମୋ ତୁଳନାରେ ତାଙ୍କ ରୋଗ କିଛି ନୁହେଁ ବୋଲି ତାଙ୍କୁ ବହୁ ଭାବରେ ଆଶ୍ୱାସନା ଦେଲି । ସେ ବୋଧହୁଏ, ବୟସ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଜୀବନ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଗତିକୁ ଅପରାହ୍ନର ଆକାଶରେ ନିରୀକ୍ଷଣ କରୁଥିଲେ । ତଥାପି ତାଙ୍କ ମୁହଁରେ ନୈରାଶ୍ୟର ଚିହ୍ନ ଜଣା ପଡୁନଥିଲା ।

ପୁଣି ଦିନେ ଖବର ପାଇଗଲି । ସଂଧ୍ୟାର ଛାପିଛାପିକା ଆଲୁଅରେ ସେ ମୋତେ ହଠାତ୍ ଚିହ୍ନିପାରିଲେ ନାହିଁ । ନାମ କହିଲି । ଖଟ ଉପରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ବହି କାଢ଼ିଲେ – 'ସୁଅ ମୁହଁର ପତର' – ତାଙ୍କରି ଆତ୍ମ ଚରିତ । ପ୍ରଥମ ପୃଷ୍ଠାରେ ମୋ ନାମ ଲେଖିଥିଲେ । ଅକ୍ଷରର ପୂର୍ବ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଆଉ ନଥିଲା । ତଥାପି ତାଙ୍କ ହାତର ଲେଖା 'ସୁଅ ମୁହଁର ପତର' ପଢ଼ିଲି – ପୁସ୍ତକର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପୃଷ୍ଠାରେ ତାଙ୍କ ଜୀବନକୁ ତିଳେ ତିଳେ ଅନୁଭବ କଲି । ଆଜି ସେଇ ଅନୁଭୂତି ଭିତରେ ତାଙ୍କୁ ଏଠି ମୋର ସହସ୍ର ପ୍ରଣାମ । ସେଇ ପ୍ରଣାମ କରି ଆଜି ତାଙ୍କ ପାଖରେ ଭିକ୍ଷା କରୁଛି ଆଶିର୍ବାଦ – ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟର ନୁହେଁ, କର୍ମର । ତୁମରି ପରି କର୍ମବୀର ହେବାକୁ ଆମକୁ ବଳ ଦିଅ, ସାହସ ଦିଅ ।

ଶ୍ରୀଧର ଦାସ : ସୁଅ ମୁହଁର ପତର

ପ୍ରଫେସର ଦାଶରଥି ଦାସ

ଶ୍ରୀଧର ଦାସ ଆମ ସମୟରେ ଜଣେ ଗଣ୍ୟମାନ ଅଧ୍ୟାପକ ଥିଲେ । ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗର ଅଧ୍ୟାପକ ମାତ୍ରେ ତାଙ୍କୁ ଜାଣନ୍ତି । ଶ୍ରୀଧର ଦାସ ଓ ଶ୍ରୀ ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଯୁଗଳବଂଦୀ 'ସର୍ବସାର ବ୍ୟାକରଣ' ପୁଣି ନ ପଢ଼ିଛି କିଏ ? ସେହି ସୂତ୍ରରେ ଏହି ଲେଖକ ତାଙ୍କୁ ଜାଣିଥିଲା । ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଅନୂଦିତ ବିଶ୍ୱସାହିତ୍ୟ ବି କିଛି ପଢ଼ିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପରିଚୟ ନଥିଲା । ତାଙ୍କୁ ଏ ଲେଖକ ମାତ୍ର ଦୁଇଥର ଭେଟିଛି; ଯଥା ସମ୍ଭବ ୧୯୮୨ରେ ଲେଖକ କଟକରେ ଯେଉଁ ଗଳିରେ ରହେ ସେହି ଗଳିରେ ତାଙ୍କ ସମ୍ଭୂନ୍ଦିଙ୍କ ଘର । ସେ ବେଳେ ବେଳେ ସମ୍ଭୂନ୍ଦି ଦଇତାରି ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଘରକୁ ଆସନ୍ତି, ବାଟରେ ତାଙ୍କ ସହିତ ଦେଖାହୁଏ । କଥାବାର୍ତ୍ତା ଲେଖାଲେଖି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ହୋଇଥାଏ । ସେତେବେଳକୁ ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଶକ୍ତି କମି ଆସିଥାଏ ଓ ସେ ତାଙ୍କ ଜୀବନୀ ରଚନାରେ ଅସୁବିଧାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଶେଷରେ ଜୀବନୀ ଛପାହେଲା । ବହିଟିରୁ ତାଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ପରିଚୟ ମିଳିଲା । ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ସମବୟସୀ ସେ । ଜନ୍ମ ୧୯୦୧ ରେ । ଜୀବନଟି ଗତିଶୀଳ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରଗତି କି ଅଧୋଗତିରେ ତାଙ୍କର କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ କମ୍ । ଯଦିଓ ସଂଗ୍ରାମଶୀଳତା ତାଙ୍କ ଚରିତ୍ରର ଅବିଚ୍ଛେଦ ଅଙ୍ଗ, ଭାଗ୍ୟ ଓ ପୁରୁଷକାରର ଭୂମିକା ବିଚାରରେ ସେ ଭାଗ୍ୟକୁ ବା ନିୟତିକୁ ଶେଷପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଧିକ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ବୋଲି ସୂଚାଇ ଥିଲେ ହେଁ ଶ୍ରମ, ଉଦ୍ୟମ, ଅଧ୍ୟବସାୟ ଓ ସଂଗ୍ରାମଶୀଳତାକୁ କେଉଁଠି ଅସ୍ୱୀକାର କରିନାହାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ମଣିଷର କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ବା କେତେ ? ନିୟତିକୁ ନିଜ ଇଚ୍ଛାପଥରେ ନେବାର ଶକ୍ତି କାହାର ବା ଅଛି ? ସେ ତେଣୁ ନିଜକୁ ସୁଅ ମୁହଁର ପତରଟିଏ ବୋଲି ଭାବିଛନ୍ତି । ବୁଢ଼ାଦିନେ ବୁଝିହୁଏ, ହୁଏତ ଭାଗ୍ୟ ରୁଚି ଅନୁକୂଳ ହୁଏ ନାହିଁ – ରୁଚି ଓ ଆକାଙ୍କ୍ଷା ଭାଗ୍ୟସ୍ରୋତରେ ଭାସିଯାଏ ।

ଅନେକ କାରଣରୁ ଆତ୍ମଜୀବନୀ ଲେଖା ଯାଇଥାଏ । ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ଅନୁରୋଧ, ପତ୍ର ପତ୍ରିକାର ତାଗିଦ୍, ଅତୀତର ସ୍ମୃତିମନ୍ଥନର ଆନନ୍ଦ ଉଲ୍ଲାସ ଓ ସୁଗଭୀର ଆତ୍ମଜୀବନୀ ରଚନା ପାଇଁ ପ୍ରେରଣା ଆସେ । ଶ୍ରୀଧର ଦାସ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କର ଅନୁରୋଧ ଏଡାଇ ନ ପାରି ଆତ୍ମ-ଜୀବନୀଟି ଲେଖିଛନ୍ତି । ତେଣୁ ଏଥିରେ ଗତିଶୀଳ ଜୀବନର ଗତିଧାରାଟି ଅଛି – ଆତ୍ମକୃତ କର୍ମପ୍ରଶଂସାର ତାଲିକା ଅଛି । ଯାହା ଶ୍ରୀ ଦାସଙ୍କ ଜୀବନରେ ସତକୁ ସତ ଘଟିଛି ତାହାର ଯଥାଯଥ ଅନୁଲେଖ ଅଛି । କିନ୍ତୁ ଗତିର ଧାରାଟି ଭିତରର ସାକ୍ଷ୍ୟ ଅର୍ଥାତ୍ ଭାବପରିଣତିର କୌଣସି ଇତିହାସ ଦ୍ୱାରା ଉନ୍‌ମୋଚିତ ହୋଇନାହିଁ । ତେଣୁ ଜୀବନ ପ୍ରତି ଗଭୀର ଦୃଷ୍ଟି ଆତ୍ମଜୀବନୀ ଅନୁପସ୍ଥିତ । ଶ୍ରୀଧର ଦାସ ଏଥିରେ ୧୯୦୧ ରୁ ୧୯୮୨ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଜ ଜୀବନର ପରିଚୟ ଦେଇଛନ୍ତି । ସେ ସେଦିନ ଏକ ଦରିଦ୍ର ଶିକ୍ଷକ ପରିବାରରେ ଭୂମିଷ୍ଠ ହୋଇ, ୧୯୮୨ ବେଳକୁ ନିଜ ଶ୍ରମ ଓ ସାଧନା ବଳରେ ଆମ ଶିକ୍ଷା ଓ ସଂସ୍କୃତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବ୍ୟକ୍ତି ଭାବରେ ପ୍ରତିପତ୍ତି ଅର୍ଜିଥିଲେ । ୮୦ ବର୍ଷର ଇତିହାସ ତାଙ୍କର ସଂଗ୍ରାମ ଓ ସାଧନାର ଇତିହାସ । ବାପା ଓ ଭାଇଙ୍କ ପ୍ରତି ସେ ଯଥୋଚିତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରିଛନ୍ତି ଆଜୀବନ – କିନ୍ତୁ ପରିବର୍ତ୍ତେ ପାଇ ନାହାନ୍ତି କିଛି । ତାଙ୍କ ଜୀବନୀଟି ପ୍ରକୃତରେ ତାଙ୍କ ଜୀବନ ଦୃଷ୍ଟି । ଭାଗ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ଭସାଇ ନେଇଛି ଅବଶ୍ୟ । କିନ୍ତୁ ଅନୁକୂଳ ନ ହେଲେ ବି ଅପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ନାହିଁ କେବେ । ତେଣୁ ଦୁଃଖ ଦୁର୍ବିପାକ ଅଛି । ଅଛି ବି ସେଥିରୁ ମୁକ୍ତିର ଦ୍ୱାର ସଦା ଉନ୍ମୁକ୍ତ । ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ପୁତ୍ରକନ୍ୟାର ସଂସାର, ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଅଧ୍ୟାପକ ଜୀବନ, ଆତ୍ମ ନିର୍ଭରଶୀଳ ଆର୍ଥିକ ସଂଗତି, ସାରସ୍ୱତ ସାଧନାଲବ୍ଧ ଯଶଖ୍ୟାତି, ଏସବୁ ତାଙ୍କର ନିଜସ୍ୱ ଉପାର୍ଜନ; କାହାର ଦାନ ନୁହେଁ କି ଉତ୍ତରାଧିକାର ସୂତ୍ରରେ ପ୍ରାପ୍ତ ନୁହେଁ । ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ବଡ଼ ଅନମନୀୟ – ଅଥଚ ସରଳ ଓ ପ୍ରତାରଣା ଶୂନ୍ୟ । ତେଣୁ ତାଙ୍କୁ ଅପଦସ୍ତ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଛି । ପ୍ରତାରିତ ହେବାକୁ ହୋଇଛି । କିନ୍ତୁ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ପରାକାଷ୍ଠା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳଦୀପ୍ତ ରହିଛି । ସେ ଜୀବନ ଯୁଦ୍ଧରେ ହାରି ନାହାନ୍ତି । ସ୍ରୋତରେ ଭାସିଯାଇଛନ୍ତି । ତେଣୁ ତାଙ୍କ ଆତ୍ମଜୀବନୀର ସାରସ୍ୱତ ମୂଲ୍ୟ ସ୍ୱଳ୍ପ ହେଲେ ହେଁ ପାଠକ ପାଇଁ ତାହା ସାନ୍ତ୍ୱନା ଓ ଉତ୍ସାହର ଉତ୍ସ ହୋଇ ରହିବ । ଏଇଠି ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଜୀବନୀ କଥା ମନେ ପଡ଼େ । ଜୀବନୀ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତାଙ୍କର ବନ୍ଧୁମାନେ ଏ ମନେ କରନ୍ତି, ''ଘଟଣାବଳୀ ସହିତ ଅନନ୍ତ ଯୁଦ୍ଧ ଚଳାଇ ସେ ଜୀବନ ମାର୍ଗରେ ଗତି କରିଛନ୍ତି ।'' କଥାଟା ଶ୍ରୀଧର ଦାସଙ୍କ ଜୀବନୀରେ

ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ନୁହେଁ । ଏ ଦୁହିଁଙ୍କ ଜୀବନରେ "ବାମନ ହାତ ଓ ଆକାଶର ଚନ୍ଦ୍ର" କଥା ପଢ଼ି ଅନେକ ଅସହାୟ ଅଭୁକ୍ତ ହତଭାଗ୍ୟ ଜୀବନ ସହିତ ଲଢ଼ିବାକୁ ପ୍ରେରଣା ପାଇବେ ନିଶ୍ଚୟ । କୋଟି କୋଟି ବାମନ ପୃଥିବୀକୁ ଆସି ବନର ମାଳତୀପରି ବନରେ ଫୁଟି ଝଡୁଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ କଥା କେହି ଜାଣୁ ନାହାନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଯେ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ହାତବଢ଼ାଇ ଧରି ପାରୁଛି ସେ ବଡ଼ ହେଉଛି ଓ ଉଚ୍ଚତାରେ ଲକ୍ଷଲକ୍ଷ ଡେଙ୍ଗା ଲୋକଙ୍କୁ ଟପିଯାଉଛି । ଶ୍ରୀଧର ଦାସ ତାଙ୍କ ସମସାମୟିକ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲୋକଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚତାରେ ଯେ ଟପିଯାଉଛନ୍ତି, ଏହା ନିଃସନ୍ଦେହ । ଶ୍ରୀଧର ଦାସ ନିଜ କାମର ପରିଚୟରେ ପରିଚିତ ।

ଶ୍ରୀଧର ଦାସଙ୍କ ଶୈଶବ ଓ ଛାତ୍ରଜୀବନ ତତ୍‌କାଳୀନ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରସଙ୍ଗର କୌତୂହଳ ମେଣ୍ଟାଏ । ପ୍ରକୃତରେ ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରାରମ୍ଭରୁ ଶ୍ରୀଧର ଦାସଙ୍କ ଅବସର ଗ୍ରହଣ କାଳ ୧୯୬୮ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଶାର ଶିକ୍ଷାବ୍ୟବସ୍ଥା ବିଷୟରେ ସେ ଯେଉଁ ବିବରଣୀ ଦେଇଛନ୍ତି ତାହା ଅବଶ୍ୟ ବିବରଣୀ ମାତ୍ର । ନାମୋଲ୍ଲେଖ ଅନେକତ୍ର ହିସାବ ଲେଖାପରି । ଅର୍ଥାତ ନାମର ସମାବେଶ ଅଛି, ମଣିଷ ଗୁଡ଼ିକ ଫୁଟି ଉଠି ପାରି ନାହାନ୍ତି । ତଥାପି ଶେଷପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କିଛି ବିବର୍ଣ୍ଣ କି ବିରସ ନୁହେଁ । Reference ଗ୍ରନ୍ଥଭାବରେ ଗ୍ରନ୍ଥଟିର ମୂଲ୍ୟ ଅନସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ ।

ବହିଟିର "ମୋର ଅନୁଭୂତି" ଅଧ୍ୟାୟଟି ସୁଖପାଠ୍ୟ । ଏଠାରେ ଘଟଣାର ଭିଡ଼ ନାହିଁ, ଆତ୍ମପ୍ରସାଦ କି ଆତ୍ମ ବିଜ୍ଞପ୍ତିର ଅତ୍ୟୁତ୍ସାହ ବି ନାହିଁ । ନିଜ ଜୀବନକୁ ଯେପରି ସେ ଜୀବନ ବାହାରେ ଠିଆ ହୋଇ ଦେଖୁଛନ୍ତି । ଭାସି ଚାଲିଛି ଜୀବନ - ବିଚିତ୍ର ଗତିରେ । ଦୁଃଖ, ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଯେପରି ସତ୍ୟ, ସୁଖ, ସୌଭାଗ୍ୟ ଓ ଅର୍ଥ ସଂଗତି ବି ସେମିତି ସତ୍ୟ । ଭାଗବତର ସୁଅ ମୁହଁରେ କୁଟାକାଠି ଭାସି ଯିବାର ଚିତ୍ରକଳ୍ପରୁ 'ସୁଅ ମୁହଁର ପତର' କଥାଟି ଆସିଛି, ପୁଣି ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ଯାଇଛି । ସବୁ ଅନିତ୍ୟ ଶତ ଶତ ପତ୍ର ସହିତ ମିଶିଛି, ପୁଣି ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ଯାଇଛି । ସବୁ ଅନିତ୍ୟ – ବାହ୍ୟ ସଂପର୍କଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ପାରିବାରିକ ସଂପର୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ଜୀବନ ବି ଅନିତ୍ୟ । କେତେ ପତ୍ର ତଳକୁ ବୁଡ଼ି ଗଲେଣି - ଏପତ୍ରଟି ବି ବୁଡ଼ି ଯିବ । ତେବେ କ'ଣ ଏ ଜୀବନର ଉପଲବ୍ଧି ? ସୁଖ ନା ଦୁଃଖ ? ପାପ ନା ପୁଣ୍ୟ ? ସାମର୍ଥ୍ୟ ନା ଅସହାୟତା ? ଶ୍ରୀଧରବାବୁ ଦୂରରୁ ଦେଖୁଛନ୍ତି ନିଜକୁ - ସେ ବଡ଼ ଅସହାୟ । ଅନେକାଂଶରେ ଦୁଃଖୀ ଓ ନିଃସଙ୍ଗ ।

ସେ ପାପ ପୁଣ୍ୟର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସୀମା ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବାକୁ ଚାହିଁ ନାହାନ୍ତି, ଗାନ୍ଧୀ ବିଚାରର ପ୍ରୟୋଜନାତିରିକ୍ତ ସଂପଦକୁ ଚୌର୍ଯ୍ୟ ଅପରାଧ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ନିଜସ୍ୱ ବିଶ୍ୱାସ ଅଛି, ଧାରଣା ଅଛି ଓ ବିଚାର ଅଛି । ସେ ଧର୍ମ ଅର୍ଜନ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକରି ନାହାନ୍ତି ବରଂ ମାନି ଯାଇଛନ୍ତି ଯେ, ଧନ ଅର୍ଜନରେ ତାଙ୍କ ଉସାହ ଥିଲା । ବଡ଼ ସରଳ ଲୋକଟିଏ ଶ୍ରୀଧର ଦାସ । ତେଣୁ ଏ ସ୍ୱୀକାରୋକ୍ତି ପ୍ରାଣକୁ ଛୁଏଁ । ସେ ଜନ୍ମାନ୍ତରରେ ବିଶ୍ୱାସ ନ କଲେ ବି କର୍ମଫଳରେ ବିଶ୍ୱାସ ରଖନ୍ତି । ଜନ୍ମାନ୍ତର ନଥିଲେ କର୍ମଫଳର ମାନେ ବା କ'ଣ ? ସେ ପୁରୁଷକାରର ଉପାସକ, ଅଥଚ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାଗ୍ୟ ଓ ଭଗବାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଆତ୍ମ ସମର୍ପଣ ନ କରି ରହି ପାରିନାହାନ୍ତି । ସେ ସବୁର ଅନିତ୍ୟତା ବୁଝନ୍ତି, ଅଥଚ ନାମ ରଖିଯିବା ଉଦ୍ୟମରୁ ନବର୍ତନ୍ତି ନାହିଁ । ମୃତ୍ୟୁପରେ ଜୀବନ ଅଛି - ଯଦିଓ ପୁନର୍ଜନ୍ମ ଥାଇ ପାରେ, ନ ଥାଇ ପାରେ । ଏ ସବୁଥିରୁ ମନେହୁଏ ତାଙ୍କ ବିଚାର ଓ ଜୀବନ ଉପଲବ୍ଧି ସାଧାରଣ ମଣିଷଟିଏର ଜୀବନୋପଲବ୍ଧି । ଦ୍ୱନ୍ଦ ଅଛି । ଗଭୀର ଦର୍ଶନ ଭିତରକୁ ସେ ଯିବେ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଦର୍ଶନ ବିନା ଜୀବନକୁ ଚିହ୍ନି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କ ଜୀବନୀ ଆତ୍ମ କୈନ୍ଦ୍ରିକତାରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ବହିଟିର ଉପସଂହାର କରିଛନ୍ତି । ତେଣୁ ଶ୍ରୀଧର ଦାସଙ୍କୁ ସାଧାରଣଙ୍କ ଭିତରେ ଜଣେ ଅସାଧାରଣ ବ୍ୟକ୍ତି ବୋଲି ମାନିବାକୁ ହେବ ଓ ତାଙ୍କ ନୈତିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ନିକଟରେ ନତ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ । ପରମୁଖାପେକ୍ଷିତାହୀନ ତାଙ୍କ ସଂଗ୍ରାମଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱକୁ ଶ୍ରଦ୍ଧା କରିବାକୁ ହେବ ।

ପରପାରିରେ ମୋ ସାର୍

ଭଞ୍ଜକିଶୋର ପଟ୍ଟନାୟକ

ମଣିଷ ସଂସାରରେ ପାଦ ଦିଏ । ଶୈଶବରୁ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ଅବସ୍ଥା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ କରିଯାଏ କର୍ମ, ତ୍ୟାଗ ଓ ସାଧନା । ତାପରେ ନିଏ ବିଶ୍ରାମ, ଚିରକାଳ ପାଇଁ । ତାର କର୍ମମୟ ଜୀବନ ଚିରକାଳପାଇଁ ରହିଯାଏ ତାର ସାର୍ଟିଫିକେଟ ହୋଇ । ମଣିଷର ମର ଦେହ ପାଉଁଶ ହୋଇଗଲା ପରେ ମଧ୍ୟ ସେହି ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ଜଳୁଥାଏ ଦାଉ ଦାଉ ହୋଇ । ତାର ମୃତ୍ୟୁ ନାହିଁ ।

ପୂଜ୍ୟଗୁରୁ ଶ୍ରୀଧର ଦାସ ଆଜି ଇହଜଗତରେ ନାହାନ୍ତି ସତ; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ସାଧନା, ତପସ୍ୟା ଓ ଆତ୍ମବଳି ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ଉତ୍ତର ପିଢ଼ିପାଇଁ ପ୍ରେରଣାର ଉତ୍ସ ହୋଇ ରହିଥିବ । କେବଳ ଶିକ୍ଷା ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେ ଥିଲେ ମଣିଷପରି ମଣିଷଟିଏ ।

ସତ୍ୟ, ନିଷ୍ଠା ଓ ବାସ୍ତବତାର ସେ ଥିଲେ ପୂଜାରୀ । ସେ ଈଶ୍ୱର ବିଶ୍ୱାସୀ ଥିଲେ କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଈଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ଭିତରେ ନୁହେଁ, ହୃଦୟ ଓ ମନ ଭିତରେ ଥିଲେ । ପ୍ରତିଟି ମଣିଷର ସେ ଥିଲେ ବନ୍ଧୁ, ସହଯୋଗୀ, ସହକର୍ମୀ ଓ ଉପଦେଷ୍ଟା । ନିରଳସ ସାଧନା ଓ ତ୍ୟାଗ; କର୍ମ ପ୍ରବଣ ଜୀବନ ଯାପନ ହିଁ ଥିଲା ତାଙ୍କର ଈଶ୍ୱର ଆରାଧନା ।

ତାହାଙ୍କର ଛାତ୍ର ହେବାର ପରମ ସୌଭାଗ୍ୟ ମୁଁ ଲାଭ କରିଥିଲି । ବର୍ଷେ ମାସେ ନୁହେଁ, ଦୀର୍ଘ ଚାରିବର୍ଷ । କଟକ ସହରର ଅନ୍ୟତମ ପୁରାତନ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷାର ପ୍ରାଣ କେନ୍ଦ୍ର ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ । କହିବା ବାହୁଲ୍ୟଯେ ସେ ସମୟରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ ରାଜ୍ୟର ଯେକୌଣସି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟର ସମକକ୍ଷ ଥିଲା ।

ପୁଣି ଏହି ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା ବହୁ ଲେଖକ, ସାହିତ୍ୟିକ, ଦାର୍ଶନିକ, ପ୍ରଶାସକ ଓ ଚିନ୍ତାନାୟକଙ୍କୁ ।

ସେ ସମୟରେ ଆମ କଲେଜର ପାଠପଢ଼ା ଥିଲା ଖୁବ୍ ଉନ୍ନତମାନର । ଶିକ୍ଷକ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀ ମଧ୍ୟରେ ବିଶ୍ୱାସ ଓ ସହଯୋଗୀ ମନୋଭାବ ଅତୁଟ ଥିଲା । ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ରେଭେରେଣ୍ଡ ବ୍ରଜାନନ୍ଦ ମହାନ୍ତି ଥିଲେ ଜଣେ ସ୍ୱାଭିମାନୀ କରିତ୍କର୍ମା ପୁରୁଷ । କର୍ମଯୋଗୀ ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସୁସାହିତ୍ୟିକ, କବି ଓ ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ଶ୍ରୀଧର ଦାସଙ୍କ ସହ ପଣ୍ଡିତ ବାନାମ୍ବର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ, ଶାନ୍ତିରଂଜନ ବାନାର୍ଜୀ, ଏମ୍. ଏନ୍. ରାୟ, ଏସ୍.ଆର. ମୁଖାର୍ଜୀ, ଭି. ସୁବ୍ରମନିୟମ ଶିକ୍ଷାଦାନ କରୁଥିଲେ ।

ମୋର ପ୍ରିୟ ସାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଦାସଙ୍କର ପାଠପଢ଼ା ଥିଲା ଅତି ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ଓ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ସେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଛାତ୍ର ନୁହେଁ ପ୍ରିୟତମ ପୁତ୍ର ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖୁଥିଲେ । ଏଣୁ ତାଙ୍କର ପାଠ ପଢ଼ାଇବାରେ ପୂରି ରହିଥିଲା ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଆନ୍ତରିକତା । ବିଶେଷତଃ ତାହାଙ୍କ କବିତା ଶିକ୍ଷାଦାନ ମୋତେ ଖୁବ୍ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥିଲା । ସେ ନିଜସ୍ୱ ଶୈଳୀରେ ଶିକ୍ଷାଦାନ କରୁଥିଲେ । ପ୍ରଥମେ କବିତାଟିକୁ ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ଭାବେ ଉଚ୍ଚ ସ୍ୱରରେ ଏକାଧିକବାର ଆବୃତ୍ତି କଲାପରେ ସେ କ୍ଲିଷ୍ଟ ଶବ୍ଦ ଗୁଡ଼ିକୁ ସରଳ ଓଡ଼ିଆଭାଷାରେ ଅର୍ଥ କରି ଦେଉଥିଲେ । ତାହାପରେ କବିତାଟିର ସାରାଂଶ ସେ ଗଦ୍ୟରେ କହି ଦେଉଥିଲେ । ଆମେ ଯେଉଁମାନେ ମେଧାବୀ ଛାତ୍ର ଥିଲୁ ଅଧ୍ୟାପକ ଦାସ କବିତାର ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିବା ପୂର୍ବରୁ କବିତାଟିକୁ ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ଭାବେ ବୁଝିଯାଉଥିଲୁ । ତାହାଙ୍କର ତୃତୀୟ ସୋପାନ ଆଲୋଚନା ପରେ କୌଣସି ଛାତ୍ରଙ୍କର କିଛି ଅବୋଧ୍ୟ ବୋଧହୁଏ ରହୁନଥିଲା ।

ଶ୍ରେଣୀଗୃହରେ ସାର ପାଠପଢ଼ାଉଥିବା ବେଳେ ମନେ ହେଉଥିଲା ସତେ ଯେପରି ସାହିତ୍ୟ ଏକ ମଧୁର ରସ ଭଳି ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ହୃଦୟକୁ ପ୍ଲାବିତ କରୁଅଛି । କହିବାରେ ଅନର୍ଗଳ, ଅଦ୍ଭୂତ ଭଙ୍ଗୀ ସହିତ ଭାବ ଓ ଭାଷା ଏପରି ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ ସୃଷ୍ଟି କରୁଥିଲା ଯେ ମୋର ମନେ ହେଉଥିଲା ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକର ଆବଶ୍ୟକତା ଆଉ ନାହିଁ । ଯେପରି ଏକ ଚୁମ୍ବକୀୟ ଶକ୍ତିର ଅଧିକାରୀ ଥିଲେ ସେ । ଆମେ ଛାତ୍ରମାନେ ତାଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଦ୍ୱାରା ଆକର୍ଷିତ ହୋଇଯାଉଥିଲୁ ଆପେ ଆପେ । ତାଙ୍କର ମୁଖମଣ୍ଡଳରୁ ଏକ ଉଜ୍ଜଳ ଜ୍ୟୋତି ବିଚ୍ଛୁରିତ ହେଉଥିଲା ।

ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ଯେ ସେତେବେଳେକୁ ମୁଁ ଓଡ଼ିଶାର ପୁରପଲ୍ଲୀରେ ଜଣେ ନାଟ୍ୟକାରଭାବେ ସ୍ୱୀକୃତି ପାଇସାରିଥାଏ । ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ଥିଏଟର 'ଏ' ଗ୍ରୁପ୍ ଓ 'ବି' ଗ୍ରୁପ୍ ଦ୍ୱାରା ମୋର ବହୁନାଟକ ଅତି ସୁନାମର ସହିତ ମାସ ମାସ ଧରି ଅଭିନିତ ହେବା ସଂଗେ ସଂଗେ ମୋତେ ଆଣି ଦେଇଥାଏ ଯଥେଷ୍ଟ ସମ୍ମାନ ଓ ପ୍ରତିଷ୍ଠା । ସେହି ସବୁ ନାଟକ ମଧ୍ୟରେ ଦେବୀ, ବେନାମୀ, ଜହର, ଶିକାରୀ, ଆଲୋକ, ଗରିବ, ତୋଫାନ, ମାଣିକଯୋଡ଼ି ପ୍ରଭୃତି ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ମୋର ନାଟକ 'ଜହର' କଲେଜସ୍ତରରେ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ଭାବେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଥାଏ ।

ମୋ ପୂଜ୍ୟଗୁରୁ ଶ୍ରୀଧର ସାର ମୋର ସାଧନା ପଥର ଥିଲେ ଅନ୍ୟତମ ମାର୍ଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ । ବାରିପଦାରେ ବାଲ୍ୟ ଓ କୈଶୋର ଗୁରୁଜୀଭାବେ ମୁଁ ଆହେ ଦୟାମୟର ରଚୟିତା ରାମକୃଷ୍ଣ ନନ୍ଦ, ପଣ୍ଡିତ ବାସୁଦେବ ମହାପାତ୍ର, ଜଗତ୍ ମୋହନ ସେନ୍ ଓ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ ପ୍ରମୁଖଙ୍କୁ ପାଇଥିଲି । ପରେ କଟକରେ ଯୌବନରେ ଅଧକ୍ଷ ରେଭେରେଣ୍ଡ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ମହାନ୍ତି, ପଣ୍ଡିତ ବାନାମ୍ବର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଅଧାପକ ଶ୍ରୀଧର ଦାସଙ୍କୁ ପାଇଲି ।

ଜୀବନର ପ୍ରତିଟି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ମୁଁ ଅନୁଭବ କରେ ମୋ ପ୍ରତି ସେମାନଙ୍କର ଅବଦାନକୁ । ବିଶେଷତଃ ଶ୍ରୀଧର ସାର୍‌ଙ୍କ ବହୁ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ମୁହୂର୍ତ୍ତକୁ ମୁଁ କଟାଇଛି । କେତେବେଳେ ଛାତ୍ର ଭାବେ, କେତେବେଳେ ଛାତ୍ର ନେତା ଭାବେ ୟୁନିୟନ କାମରେ ଅବା ଆଉ କେତେବେଳେ ଜଣେ ଉଦୀୟମାନ ଲେଖକ ଭାବେ । ପ୍ରତିଟି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ମୁଁ ତାଙ୍କର ସାନ୍ନିଧ ପାଇ ନିଜକୁ ଧନ୍ୟ ମନେକରେ । ମତେ ଦେଖିଲା କ୍ଷଣି ସେ ଆଦରରେ ଘରଭିତରକୁ ଡାକିନେଇ କୁଶଳ ପ୍ରଶ୍ନ ଜିଜ୍ଞାସା କରନ୍ତି । ବେଳେ ବେଳେ ସେ ମୋର ସଫଳ ନାଟ୍ୟ କୃତିରେ ଅଭିଭୂତ ହୋଇପଡ଼ି ଭୂୟସୀ ପ୍ରଶଂସା କରନ୍ତି ଏବଂ ମୋର ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ଉନ୍ନତି କାମନା କରନ୍ତି । ବିଭିନ୍ନ ବିଷୟରେ ଘଣ୍ଟା ଘଣ୍ଟା ତାଙ୍କ ସହ ଆଲୋଚନା କରି ଘରକୁ ଫେରେ । ଫେରିଲାବେଳେ ତାଙ୍କର ପାଦଧୂଳି ନେବାକୁ ଭୁଲେନାହିଁ । ସାର୍ ମଧ କଲ୍ୟାଣର ବର୍ଷା ଢାଳି ଦିଅନ୍ତି ଅବାରିତ ଭାବେ ।

ପୂର୍ବରୁ ତ କହିଚି ଓଡ଼ିଆ ଅଧାପକ ଭାବେ ତାଙ୍କର ଶିକ୍ଷାଦାନ ଥିଲା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓ ଖୁବ୍ ଉଚ୍ଚମାନର । କୌଣସି ବିଷୟରେ ସନ୍ଦେହ ଥିଲେ ସେ ବିଭିନ୍ନ ଦିଗରୁ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରୁଥିଲେ । ଶ୍ରେଣୀରେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରି ଉତ୍ତର ଆଦାୟ

କରୁଥିଲେ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟ କଲେଜର ଭଲ ପରୀକ୍ଷା ଫଳ ମୂଳରେ ମୋର ପୂଜ୍ୟ ଶ୍ରୀଧର ସାର ଓ ଅନ୍ୟ ସାରମାନଙ୍କ ଅବଦାନ ଯେ ଯଥେଷ୍ଟ ଥିଲା, ଏହା ମୁକ୍ତ କଣ୍ଠରେ ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇପାରେ । ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ସୁଖରେ ସୁଖୀ ଓ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ଦୁଃଖରେ ଦୁଃଖି ଏହି ବିଦ୍ୱାନ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କୁ ପାଇ ଖ୍ରୀଷ୍ଟକଲେଜରେ ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗ ଗୌରବାନ୍ୱିତ ହୋଇଥିଲା କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବନାହିଁ । ତାହାଙ୍କ ରଚିତ ଶତାଧିକ ପୁସ୍ତକ ବିଶେଷତଃ ବହୁ ଚର୍ଚ୍ଚିତ ସର୍ବସାର ବ୍ୟାକରଣ, ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ, ଶିଶୁ ସାହିତ୍ୟ, ସଂପାଦିତ ଓ ଅନୂଦିତ କୃତି ଯୁଗଯୁଗ ଧରି ତାଙ୍କର ଯଶଗାନ କରୁଥିବ । କବିବର ରାଧାନାଥଙ୍କ ଭାଷାରେ -

‘ବୃଥା ମାଟି ଦେହ ଗ୍ରାସିଛି ଶ୍ମଶାନ,
ମାତ୍ର ଯଶୋଦେହେ ତୁମ୍ଭେ ଆୟୁଷ୍ମାନ ।’

ମରଣର ବାଲୁକା-ଶଯ୍ୟାରେ ଚାଲି ଚାଲି ମନୁଷ୍ୟ ପରପାରିକୁ ଚାଲିଯାଏ । ଆଉ ଫେରି ଆସେନା । ତା’ର ପଦଚିହ୍ନ ମଧ୍ୟ ଲିଭିଯାଏ । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଏ ମର-ସଂସାରରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କଠୁ ଚିରବିଦାୟ ଘେନି ମଧ ସେହି ମହାଯାତ୍ରା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ନୈତିକ-ଜୀବନ ଉପରେ ଗଭୀର ରେଖାପାତ କରିଥାଏ, ସେଇ ମଧୁର ସ୍ମୃତିକୁ ଆଦୌ ଭୁଲିହୁଏ ନାହିଁ ।

ଏହିଭଳି ଜଣେ ମହାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତି ଥିଲେ, ମୋ କଲେଜ ଜୀବନର ଗୁରୁ ଅଧ୍ୟାପକ ସ୍ୱର୍ଗତ ଶ୍ରୀଧର ଦାସ ।

ଅଧ୍ୟାପକ ଦାସ କେବଳ ଜଣେ ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ଶିକ୍ଷାବିତ୍ କିମ୍ବା ଛାତ୍ରବତ୍ସଳ ଶିକ୍ଷକ ନ ଥିଲେ; ସେ ଥିଲେ ଆମର ପରାମର୍ଶଦାତା ଏବଂ ଜଣେ ହିତୈଷୀ ଅଭିଭାବକ । ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ସୁଖରେ ସୁଖୀ ଓ ଦୁଃଖରେ ସମବେଦନଶୀଳ । ତାଙ୍କୁ ଅଧ୍ୟାପକ ଭାବରେ ପାଇ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ କଲେଜର ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗ ଗୌରବାନ୍ୱିତ ହୋଇଥିଲା କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବନାହିଁ ।

ଖ୍ରୀଷ୍ଟ କଲେଜର ଜଣେ ମେଧାବୀ ଛାତ୍ର ଭାବେ ମୁଁ ଆଇ.ଏ. ଓ ବି.ଏ. (ଡିଷ୍ଟିଂସନ୍ ସହ) ପାଶ୍ କରିଥିଲି । କଲେଜର ତତ୍କାଳୀନ ଅଧକ୍ଷ ରେଭରେଣ୍ଡ ବ୍ରଜାନନ୍ଦ ମହାନ୍ତି ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କର ଆଶିର୍ବାଦ ମୋ ପ୍ରତି ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଭାବରେ ରହିଥିଲା । ସେହି ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ନାଟ୍ୟକାର ଭାବେ ମୁଁ ଯଥେଷ୍ଟ ଖ୍ୟାତି ଲାଭ କରିଥିଲି । ମୋର ସଫଳ ନାଟ୍ୟକୃତିରେ ଅଭିଭୂତ ହୋଇ

ଶ୍ରୀଧର ବାବୁ ଭୂୟସୀ ପ୍ରଶଂସା କରୁଥିଲେ ଏବଂ ମୋର ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ଉନ୍ନତି କାମନା କରୁଥିଲେ ।

ଆଜି ସେ ଆମ ଭିତରେ ନାହାନ୍ତି; ହେଲେ ତାଙ୍କର ସେ ଅପୂର୍ବ କର୍ତ୍ତବ୍ୟନିଷ୍ଠା, ପ୍ରଗାଢ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଓ ମହନୀୟ ଚରିତ୍ରବତ୍ତା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଏକ ବଳିଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ମହତ ଆଦର୍ଶ ଉଜ୍ଜୀବିତ କରି ରଖିଅଛି ।

ଦିନକର କଥା । କଲେଜ ୟୁନିଅନ୍‌ର କୌଣସି ଗୋଟିଏ କାମରେ ମୁଁ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଇଥିଲି । ମତେ ଦେଖିଲାକ୍ଷଣି ସେ ଆଦରରେ ଘର ଭିତରକୁ ଡାକି ନେଲେ ଓ କୁଶଳ ପ୍ରଶ୍ନ ଜିଜ୍ଞାସା କଲେ । ଯେଉଁ କାମରେ ଯାଇଥିଲି, ସେ ଦିଗରେ ମତେ ଉପଯୁକ୍ତ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ । ତା'ପରେ ତାଙ୍କଠୁଁ ବିଦାୟ ନେଇ ଆସିବାକୁ ବାହାରିଛି, ମତେ ପଛରୁ ଡାକି କହିଲେ, ''ଭଞ୍ଜ କିଶୋର, ଟିକିଏ ଅପେକ୍ଷା କର ।'' ମୁଁ ଅପେକ୍ଷା କଲି । ସେ ଘର ଭିତରକୁ ଯାଇ ବିଡ଼ାଏ ଖାତାଧରି ଆସିଲେ, କହିଲେ, ''ଯେ ସବୁ ତୁମରି ଖାତା । M.I.L. ମୁଁ ଦେଖି ସାରିଲିଣି । ତୁମର କେତେ ନମ୍ବର ଅଛି ଜାଣିବାକୁ ଚାହୁଁଚ କି ?''

''ସାର୍, ଯଦି କହିବେ, ଦୟାକରି କେତେ ନମ୍ବର ଅଛି କୁହନ୍ତୁ ।'' ମୁଁ ବିନମ୍ର କଣ୍ଠରେ ଉତ୍ତର ଦେଲି । ଟିକିଏ ହସି ଦେଇ ସେ କହିଲେ, ''ତୁମେତ ଜଣେ ସୁଲେଖକ, ନାଟ୍ୟକାର । ତାଛଡା ଶ୍ରେଣୀର ଜଣେ ମେଧାବୀ ଛାତ୍ର । କେତେ ନମ୍ବର ଥିବ ବୋଲି ଭାବୁଚ ?''

ଟିକିଏ ଇତଃସ୍ତତଃ ହୋଇ କହିଲି, ''ସାର୍, ମୋର ବୋଧହୁଏ ୬୩ କିମ୍ବା ୬୪ ଥିବ ?''

''ତୁମର ଏତେ Confidence ରହିଛି ନିଜ ଉପରେ ?''

''ଧୃଷ୍ଟତା ମାର୍ଜନା କରିବେ ସାର୍ ! M.I.L. ରେ ଭଲ କରିଚି ବୋଲି ମୋର ଧାରଣା ।''

''ହଉ ତେବେ ଦେଖିବା'' କହି ସାର୍ ସବୁ ଖାତା ଭିତରୁ ମୋ ଖାତାଟିକୁ ଖୋଜି ବାହାର କଲେ । M.I.L. ରେ ମୋର ୬୫ ନମ୍ବର ଥିଲା ।

ଖୁସି ହୋଇ ଅଧ୍ୟାପକ ଦାସ ମୋ ପିଠି ଥାପୁଡ଼ାଇ ଦେଲେ । କହିଲେ, ''ତୁମେ ଠିକ୍ କହିଥିଲ । ପ୍ରକୃତରେ ନିଜକୁ Assess କରି ପାରିବା ଉତ୍ତମ ଛାତ୍ର ପକ୍ଷରେହିଁ ସମ୍ଭବ ।''

ତାଙ୍କ ପାଦଧୂଳି ନେଇ ଘରକୁ ଫେରିଲି ।

ଦୀର୍ଘ ଚାରିବର୍ଷ କାଳ ମୁଁ ତାଙ୍କ ଛାତ୍ର ଥିଲି । ଓଡ଼ିଆ ଅଧ୍ୟାପକ ଭାବରେ ତାଙ୍କ ଶିକ୍ଷାଦାନ ପଦ୍ଧତି ଅତି ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ଥିଲା । କୌଣସି ବିଷୟରେ ସନ୍ଦେହ ଥିଲେ, ସେ ଭଲଭାବେ ବୁଝାଇ ଦେଉଥିଲେ ଓ ବିଭିନ୍ନ ଦିଗରୁ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରୁଥିଲେ । ଶ୍ରେଣୀରେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରି ଉତ୍ତର ଆଦାୟ କରୁଥିଲେ ।

ଗୁଣୀ ଲୋକଙ୍କର ଗୁଣ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲେ ସରେନାହିଁ । ବହୁ ସଦ୍‌ଗୁଣରେ ମଣ୍ଡିତ ହୋଇ ସେ ଥିଲେ ଜଣେ ସରଳ, ନିରାଡ଼ମ୍ବର ମନୁଷ୍ୟ । ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଛାତ୍ର ସମାଜ ବହୁ ଦିଗରୁ ଋଣୀ । ଜଣେ ଅନୁରାଗୀ ଛାତ୍ର ହିସାବରେ, ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ମୋର ଏଇ ଅଞ୍ଜଳ ଶ୍ରଦ୍ଧାଞ୍ଜଳି ।

ସଂଗ୍ରାମ ଓ ସୃଷ୍ଟିର ସମନ୍ୱିତ ପ୍ରତିଭା

ଡକ୍ଟର ଅରବିନ୍ଦ ଗିରି

ଶ୍ରୀଧର ଦାସଙ୍କ ନାମ ଶୁଣିଥିଲି ଜଣେ ଛାତ୍ର ବତ୍ସଳ ଅଧ୍ୟାପକ ଭାବରେ । ଅଧ୍ୟାପନାର ନିଷ୍ଠା, ଆଦର୍ଶ ଚରିତ୍ରବତ୍ତା, କଠୋର କାର୍ଯ୍ୟଦକ୍ଷତା, ଏକନିଷ୍ଠ ସାହିତ୍ୟ ସାଧନାହିଁ ତାଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଶାର ଜଣେ ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ହେବାର ଗୌରବ ପ୍ରଦାନ କରିଛି ।

କଲେଜରେ ଫାଷ୍ଟୟିଅର ପଢ଼ିଲାବେଳେ 'ଓଡ଼ିଆ ଅଭିଧାନ' ଟିଏ କିଣିବାର ବିଶେଷ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ଅନୁଭବ କଲି । ବଜାରରେ ମିଳୁଥିବା ଦୁଇ ତିନି ପ୍ରକାର ଅଭିଧାନ ମଧ୍ୟରୁ କାହିଁକି କେଜାଣି ତାଙ୍କର "ନବ ଅଭିଧାନ" ଟିଏ କିଣିବା ପାଇଁ ବିଶେଷ ଆଗ୍ରହ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା । ବହିଟି ଏବେବି ମୋର ଅଧ୍ୟାପନା ଜୀବନର ଏକ ସହାୟକ ପୁସ୍ତକ ଭାବରେ ବହୁ ଉପକାରରେ ଲାଗୁଛି ।

ଘଟଣା କ୍ରମରୁ ହେଉ ବା ବିଧିର ବିଧାନରୁ ହେଉ ତାଙ୍କ ସହିତ ପରେ ମୋର ଏକ ସୁସମ୍ପର୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହୋଇଥିଲା । ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କ ବୟସର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତଗାମୀ ପ୍ରାୟ । ଅଙ୍ଗ ଶିଥିଳତା, ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତିହୀନତା, ଶ୍ରୁତି ଓ ସ୍ମୃତିଶକ୍ତିହୀନତା ହେତୁ ସୃଷ୍ଟି ଚେତନାରେ ସେ ଏକପ୍ରକାର ସ୍ଥବିର ପାଲଟିଥିଲେ । ବହୁ ନିଃସଙ୍ଗତା ଓ ନିଃସହାୟତା ଅନୁଭବ କରୁଥିବାର ଦେଖିଛି । କୌଣସି ଆଗନ୍ତୁକ, ଶୁଭେଚ୍ଛୁ ଆସି କଥାବାର୍ତ୍ତା ଟିକେ କଲେ ସେ ପ୍ରାୟ ତାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିବାକୁ ନାରାଜ ।

ଗବେଷଣା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଥିବାବେଳେ ବିଶିଷ୍ଟ ଗାନ୍ଧିବାଦୀ ସମାଜସେବୀ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶରତ ଚନ୍ଦ୍ର ମହାରଣାଙ୍କ ଠାରୁ ଜାଣିଲି ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀଧର ଦାସ ହେଉଛନ୍ତି ସ୍ୱର୍ଗତ ଚନ୍ଦ୍ରମୋହନ ମହାରଣାଙ୍କ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲର ଛାତ୍ର । ତାଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ୍ କରିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଲି । ସେତେବେଳେ ଚନ୍ଦ୍ରମୋହନଙ୍କ କୌଣସି ପୁରାତନ

ଛାତ୍ରଙ୍କୁ ଭେଟିବାରେ ଖୁବ୍ ଆତ୍ମତୃପ୍ତି ଅନୁଭବ କରୁଥିଲି । ବହୁ କଷ୍ଟରେ 'ଚନ୍ଦ୍ରମୋହନ ପରିକ୍ରମା' ପାଇଁ ତାଙ୍କଠାରୁ ଏକ ପ୍ରବନ୍ଧ ମଧ୍ୟ ଆଣିଥିଲି । ତା'ପରେ ତାଙ୍କ ସହିତ ଏକାଧିକ ପତ୍ର ବିନିମୟ ଘଟିଥିଲା । ଚନ୍ଦ୍ରମୋହନଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରତିଭା, ଆଦର୍ଶ ଶିକ୍ଷକ ଜୀବନ ତଥା ତାଙ୍କ ଛାତ୍ର ଜୀବନର ସ୍ମୃତି ସଙ୍କେତ ସ୍ୱରୂପ କେତେଖଣ୍ଡ ଚିଠି ମଧ୍ୟ ସେ ଦେଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପ୍ରଥମ ଚିଠିଟି ସେ ଲେଖିଥିଲେ :

୧୧/୨/୮୦
ଦେଉଳ ସାହି,
କଟକ-୭୫୩୦୦୮

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ଅରବିନ୍ଦ,

ଚିଠିଟି ପାଇ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦିତ ହେଲି । ମୁଁ ପୁରୀଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲର ଛାତ୍ର ଥିଲା ବେଳେ (୧୯୧୯) ଚନ୍ଦ୍ରମୋହନ ବାବୁ ଆମର ହେଡ୍ ମାଷ୍ଟର ହୋଇ ଆସିଥିଲେ । ମାତ୍ର ୩/୪ ମାସ ପରେ ବାଲେଶ୍ୱରକୁ ବଦଳି ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ । ସେ ଅତି କଠୋର ଥିଲେ ହେଁ ମୋ ପ୍ରତି ସଦୟ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସ୍ମୃତି ମୋର ଜାଗ୍ରତ ରହିଛି । ତାଙ୍କର କଲେଜ ପଢ଼ା ସମୟରେ ଲେଖା କବିତା ବହି 'ଅବକାଶ' ମିଳୁନାହିଁ । ଶରତଙ୍କୁ (ଭୂଦାନ କର୍ମୀ) ପଚାରି ଥିଲି । ତାଙ୍କ ପାଖେ ନାହିଁ ବୋଲି ଶୁଣିଲି । ତାଙ୍କ ଭାଇ ଲୋକନାଥ ରେମୁଣା ହାଇସ୍କୁଲରେ ଶିକ୍ଷକ ଥିଲେ । ଏବେ ସେ କେଉଁଠି ଜାଣେ ନାହିଁ । ଲୋକନାଥ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲରେ ମୋର ସହପାଠୀ ଥିଲେ । ତାଙ୍କଠାରୁ ସନ୍ଧାନ ନେବା ଆବଶ୍ୟକ । 'କଥାବଳୀ' ବହିରେ ତାଙ୍କର ଋତୁ ବର୍ଣ୍ଣନା ମୂଳକ ଛଅଟି କବିତା ଥିଲା । ମୋ ପାଖରେ ଖଣ୍ଡିଏ 'କଥାବଳୀ' ଥିଲା । ତାକୁ ନୟାଗଡ଼ ଦାଶରଥି ପଟ୍ଟନାୟକ ତାଙ୍କ ଉଦୟପୁର ପାଠାଗାରକୁ ନେଇଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ପୁରୁଣା ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟରେ ତାଙ୍କର କେତେକ ଲେଖା ଅଛି । ଗୋଟିଏ ଲେଖା ହେଉଛି – ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ତାଙ୍କ ଅଭିଭାଷଣ; ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ହେଉଛି 'ଫକୀରମୋହନ' ସଂଖ୍ୟାରେ ଲିଖିତ ପ୍ରବନ୍ଧ । ଏ ଦିଓଟି ମୋର ସ୍ପଷ୍ଟ ମନେ ଅଛି । ବୋଧହୁଏ, 'ସାହିତ୍ୟ ଦର୍ପଣକାର' ବିଶ୍ୱନାଥଙ୍କ ବିଷୟରେ ସେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖିଥିଲେ । ତାଙ୍କର 'ବ୍ୟାକରଣ ସୋପାନ' ଦୁଇଭାଗ ସହିତ ଛାତ୍ର ସମାଜ ସୁପରିଚିତ ।

ତାଙ୍କର ସ୍ୱାକ୍ଷର ମୋର ଖଣ୍ଡିଏ ପ୍ରାଇଜ୍ ବହିରେ ଥିଲା । ସେଇଟି ମୁଁ ଲୋକରତ୍ନ କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶଙ୍କୁ ଦେଇଥିଲି ବିଶ୍ୱଭାରତୀରେ ରଖିବାପାଇଁ । ତାଙ୍କର ହାତଲେଖା ମୋ ପାଖରେ କିଛିନାହିଁ ।

ତାଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯାହା କିଛି ସ୍ମରଣ ଅଛି ଲେଖି ପଠାଇ ପାରିବି । ସେଭଳି ଲେଖା କିଛି କାମରେ ଲାଗିବ କି ?

ମୁଁ ୭୯ ବର୍ଷରେ ପାଦ ଦେଲିଣି । ସ୍ମୃତିଶକ୍ତି କ୍ଷୀଣ ହୋଇ ଆସିଲାଣି । କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ବା ଗଭୀର ଚିନ୍ତା କରିବା ସମ୍ଭବ ହେଉନାହିଁ । ତଥାପି ମୋ ଦ୍ୱାରା ଯାହା ସାହାଯ୍ୟ ସମ୍ଭବ ତାହା କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛି ।

ପତ୍ର ସହିତ ଏ Inland Letter ଖଣ୍ଡି ପାଇ ଦୁଃଖିତ ହୋଇଛି । ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ ଚିଠି ଦେଲେ ମୁଁ ସମର୍ଥ ଥିଲେ ନିଶ୍ଚୟ ଉତ୍ତର ଦେବି । କେବେ ଦେଖାହେଲେ ବିଶେଷ ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କରିବି । ପତ୍ର ଆଶାରେ ରହିଲି ।

। ଇତି ।

ତୁମର ଶ୍ରୀଧର

ଉପରୋକ୍ତ ଚିଠିର ଠିକ୍ ୧୫ ଦିନ ପରେ ସେ ଅନ୍ୟଏକ ପତ୍ରରେ ଲେଖିଥିଲେ :

ଦେଉଳ ସାହି, କଟକ

୨୬/୨/୮୦

କଲ୍ୟାଣୀୟ ଅରବିନ୍ଦ,

ଆଜି ଚିଠିଟି ପାଇବା ମାତ୍ରେ ମୁଁ ମୋର ଗୋଟିଏ ଭୁଲ୍‌କୁ ସଂଶୋଧନ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏ ଚିଠିଟି ଲେଖୁଛି । ମୁଁ ଭୁଲ୍‌ରେ 'ଅବକାଶ' ବୋଲି ଯାହା ଲେଖିଥିଲି, ତାହା ଅବକାଶ ନୁହେଁ 'ନବୋଦ୍ୟମ' । ମୁଁ ଭ୍ରମ ବଶତଃ ତୁମକୁ ବୃଥା ହଇରାଣରେ ପକାଇଛି । 'ନବୋଦ୍ୟମ' ମିଳିଥିବା ଆନନ୍ଦର କଥା । 'ଅବକାଶ' ବୋଲି କିଛି ସେ ଲେଖି ନଥିଲେ । ଚନ୍ଦ୍ରମୋହନ ବାବୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଅଭିଧାନ ଆରମ୍ଭ କରିଥିବା କଥା ଆମେ ସେ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ଶୁଣିଥିଲୁ; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ନିଜ ମୁହଁରୁ ଶୁଣିନାହୁଁ । ତେବେ ତାହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ନଥିଲା ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ମନେ ପଡ଼ିଲା ବୋଲି ଲେଖୁଛି । ରାଧାନାଥ ବାବୁଙ୍କ 'ମହାଯାତ୍ରା'ର କେତେକ ଅଂଶ ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ ବିରୋଧୀ ବୋଲି କେହି ସରକାରଙ୍କୁ ଜଣାଇବାରୁ ସେ ତାକୁ ନଷ୍ଟ କରି ଦେଇଥିଲେ । ଆମେ ଶୁଣିଥିଲୁ ଯେ ଚନ୍ଦ୍ରମୋହନ ବାବୁହିଁ ସରକାରଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିକୁ ଏହା ଆଣିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସେ ତାହା କରିନଥିଲେ ବୋଲି କହିଥିଲେ । ସେ ରାଧାନାଥଙ୍କ ଗୁଣଗ୍ରାହୀ ଭକ୍ତ ଥିଲେ । 'ଚିଲିକା'ର ପ୍ରଥମ ଦୁଇଧାଡ଼ି ବୁଝାଇବାରେ ଥରେ ସେ ଘଣ୍ଟାଏ ସମୟ ନେଇଥିଲେ – ଅବଶ୍ୟ ଆମ ଶ୍ରେଣୀରେ ନୁହେଁ, ଆମ ଉପର ଦଶମ ଶ୍ରେଣୀରେ ।

ମୋର ଭ୍ରମ 'ନବୋଦ୍ୟମ' ସ୍ଥଳରେ 'ଅବକାଶ' ଲେଖିବା ତୁମ୍ଭକୁ ଅଯଥା କଷ୍ଟ ଦେଇଥିବ । କ୍ଷମା କରିବ ।

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଷୟରେ ପରେ ଲେଖିବି । ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଶାରୀରିକ ତଥା ମାନସିକ ଶକ୍ତିର ଅଭାବ ଅନୁଭବ କରୁଛି ।

ତୁମର
ଶ୍ରୀଧର ଦାସ

ପ୍ରକାଶିତ 'ଚନ୍ଦ୍ରମୋହନ ପରିକ୍ରମା' ପୁସ୍ତକରେ ସନ୍ନିଷ୍ଟ 'ଗୁରୁଦେବ ଚନ୍ଦ୍ରମୋହନ' ପ୍ରବନ୍ଧରେ ସ୍ୱୀୟ ଛାତ୍ର ଜୀବନର ସ୍ମୃତି ସେ ଚାରଣ କରିଛନ୍ତି । ଏହା ତାଙ୍କ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ଘଟଣା । ଚନ୍ଦ୍ରମୋହନ ଦ୍ୱିତୀୟଥର ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲର ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଦାୟିତ୍ୱ ନେବାର ଅଳ୍ପଦିନ ପରେ ଥରେ ସଂସ୍କୃତ କ୍ଲାସ ପରିଦର୍ଶନ କଲେ । ନବମ କ୍ଲାସରେ ସଂସ୍କୃତ ପଢ଼ାଉଥିଲେ ପଣ୍ଡିତ ଜଗନ୍ନାଥ ରଥ, ଯେ କି କଟକ ଟ୍ରେନିଂ ସ୍କୁଲରେ ଚନ୍ଦ୍ରମୋହନଙ୍କ ଛାତ୍ରଥିଲେ । ଚନ୍ଦ୍ରମୋହନ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ସଂସ୍କୃତ ପାଠ୍ୟ ବିଷୟରୁ କେତୋଟି ବାକ୍ୟ ପଚାରିଲେ । ତା' ସହିତ ବାକ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଏକବଚନ ଅର୍ଥରେ ବହୁବଚନ ପ୍ରୟୋଗର କାରଣ ମଧ୍ୟ ଜିଜ୍ଞାସା କରି କିଛି ଉତ୍ତର ପାଇ ନଥିଲେ । ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଶ୍ରୀଧର ବାବୁ ଲେଖିଛନ୍ତି, ''ପଛ ବେଞ୍ଚରୁ ମୁଁ ଉତ୍ତର କଲି, 'ସାର୍ ମାନ୍ୟାର୍ଥେ ବହୁ ବଚନ' । ତାହାପରେ ଆଦେଶ ହେଲା, 'You come here' ସେ ଗମ୍ଭୀର ନିର୍ଘୋଷରେ ମୋର ହୃତ୍‌କମ୍ପ । ଥରି ଥରି ଟେବୁଲ୍ ପାଖକୁ ଆସିଲି । ଏଣିକି ତାଙ୍କର ପ୍ରଶ୍ନର ଗତି ବଦଳିଲା । ଘର କେଉଁଠି, ଘରେ କିଏ କିଏ ଅଛନ୍ତି, ଆର୍ଥିକ ଅବସ୍ଥା କିପରି, ପୂର୍ବରୁ କେଉଁଠାରେ ପଢିଥିଲ ଇତ୍ୟାଦି । ମୁଁ ଭୀତ ଚକିତ ଭାବରେ ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକର ଉତ୍ତର

ଦେଲି । ତା'ପରେ ମୁଳ ପ୍ରଶ୍ନକୁ ଫେରି ଆସି ପଚାରିଲେ, ତୁମେ ମାନ୍ୟାର୍ଥେ କହିଲ; ଆଛା କି ପଦ ?'' ମୁଁ ଉତ୍ତର ଦେଲି, 'ବିଶେଷଣ' । ପୁଣି ପ୍ରଶ୍ନ ହେଲା 'ମାନ୍ୟର ଅର୍ଥ କ'ଣ ?' ମୋର ଉତ୍ତର, ମାନ ଅର୍ଥ ସମ୍ମାନର ଯୋଗ୍ୟ । ପ୍ରଶ୍ନ, ତେବେ ଅର୍ଥଟା ହେଉଛି ସମ୍ମାନର ଯୋଗ୍ୟ ? ଏତେବେଳକୁ ମୋର ଭୁଲ୍ ବୁଝିପାରିଲି । ମୁଁ କହିଲି ''ସାର୍, ମାନ୍ୟାର୍ଥେ ହେବ ନାହିଁ, ସମ୍ମାନାର୍ଥେ ହେବ ।'' ହଁ ସମ୍ମାନାର୍ଥେ କହିବ, ''ଗୌରବାର୍ଥେ ମଧ୍ୟ କହିପାର ।'' ନିଜ ସ୍ଥାନକୁ ଯିବାର ଆଦେଶ ପାଇଲି । ମନେ କଲି ଗୋଟାଏ ଭୟଙ୍କର ବିପଦରୁ ତ୍ରାହି ମିଳିଲା ।

ଅନ୍ୟ ଏକ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ସେ ଗୁରୁଦେବଙ୍କ ବିଷୟରେ ଲେଖିଛନ୍ତି, ''ଚନ୍ଦ୍ରମୋହନଙ୍କର ପୁରୀରୁ ବିଦାୟ ଆକସ୍ମିକ ଥିଲା । ଏପରିକି ସେ ସ୍କୁଲର ଦାୟିତ୍ୱ ହସ୍ତାନ୍ତର କରିବା ପରେ ଆମେ ସେ କଥା ଶୁଣିଲୁ । ସେ ଦିନ ରାତିରେ ଆମେ ହଷ୍ଟେଲ ଛାତ୍ରମାନେ ଗୋଟିଏ ବିଦାୟ ସଭା କଲୁ । କୁଣ୍ଠିତ ଭାବରେ ସେ ସଭାରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ସ୍ୱିକୃତି ଦେଲେ । ହଷ୍ଟେଲ୍ ସାମନାରେ ଥିବା ଖୋଲା ବାଲି ପଡ଼ିଆରେ ସଭା ହେଲା । କେତେଜଣ ଛାତ୍ର ତାଙ୍କର ଗୁଣ କୀର୍ତ୍ତନ କଲେ । ପରିଶେଷରେ କିଛି ଉପଦେଶ ଦେବା ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରାଗଲା । ସେ ଏତିକି ମାତ୍ର କହିଲେ ''ମୁଁ ଆଶା କରୁଛି, ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ଚରିତ୍ର ଏପରି ହେଉ, ଯେପରି ତୁମ୍ଭର ଶତ୍ରୁ ସୁଦ୍ଧା ସେଥିରେ ଦୋଷ ଖୋଜି ନପାଉ'' ବୋଧହୁଏ ଅନ୍ୟ କେହି ଏତେ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଓ ଏତେ ସାରଗର୍ଭକ ବିଦାୟ ଭାଷଣ ଦେଇ ନଥିବେ ।

ଶ୍ରୀଧର ବାବୁଙ୍କ ଆଚାର, ବ୍ୟବହାର ଓ ଜ୍ଞାନାର୍ଜ୍ଜନରେ ପ୍ରିତ ହୋଇ ଚନ୍ଦ୍ରମୋହନ ତାଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ସ୍ନେହ କରୁଥିଲେ । ସେ ଥିଲେ ପ୍ରକୃତରେ ଗୁରୁଭକ୍ତ ଛାତ୍ର । ଚନ୍ଦ୍ରମୋହନ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାସ୍କୁଲରେ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଥିବା ବେଳେ ଥରେ ପୁରୀ Sanskrit convocation ରେ ଯୋଗ ହେବାକୁ ଆସି ଜଗନ୍ନାଥ ସଂସ୍କୃତ କଲେଜ ହତା ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଚାଳଘରେ ରହିଥିଲେ । ଶ୍ରୀଧର ବାବୁ ଲେଖିଛନ୍ତି, ''ଚନ୍ଦ୍ର ମୋହନ ବାବୁ ମୋତେ ହଷ୍ଟେଲରୁ ଡକାଇ ଆଣି ଦିନଟି ଯାକ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ରଖାଇ ଥିଲେ । ସେହିଠାରେ ମୋର ଖାଇବା ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଥିଲେ । ହରେକୃଷ୍ଣ ବାବୁ ଓ ମୁଁ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମନ୍ଦିରକୁ ଯାଇ ଦେବ ଦେବୀ ଦର୍ଶନ କରିଥିଲୁ ।'' ଏହି ଗୁରୁଦେବଙ୍କ ବିଷୟରେ ସ୍ୱୀୟ ଆତ୍ମ ଜୀବନୀ 'ସୁଅ ମୁହଁର ପତର' ପୁସ୍ତକରେ ଲେଖିଛନ୍ତି, ''ସେ ଯେ କେଉଁ ବିଷୟରେ ପ୍ରବୀଣ

ନଥିଲେ କହି ହେବ ନାହିଁ, ତାଙ୍କ ପ୍ରକୃତି ଥିଲା 'ବଜ୍ରାଦପି କଠୋରାଣି ମୃଦୁନି କୁସୁମା ଦପି'। ତାଙ୍କୁ ବେଶିଦିନ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ର ରୂପେ ପାଇବା ଆମ ଭାଗ୍ୟରେ ଘଟି ନଥିଲା।''

ଶ୍ରୀଧର ବାବୁଙ୍କ ଜୀବନ ଥିଲା ସଂଗ୍ରାମଶୀଳ ଜୀବନ। ଜୀବନରେ ବହୁ ଘାତ ପ୍ରତିଘାତର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇ ସେ ନିଜକୁ ଗଢ଼ିବାର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଛନ୍ତି। ଦୁଃଖରେ ସେ ବ୍ୟଥିତ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି କି ସୁଖରେବି ଆତ୍ମ ବିଭୋର ହୋଇ ନାହାନ୍ତି। ବରଂ ଜୀବନ ସଂଗ୍ରାମକୁ କର୍ମ ମୁଖର କରିବା ଦିଗରେ ଜଣେ ଏକନିଷ୍ଠ ସାଧକର ପରିଚୟ ଦେଇଛନ୍ତି। ଯେ କୌଣସି ପରିସ୍ଥିତିରେ, ଯେକୌଣସି ଅବସ୍ଥାରେ ନିଜ ଜୀବନ ନୌକାକୁ ସମୟର ପ୍ରତିକୂଳ ସ୍ରୋତରେ ବାହିବାର ଅପାର ଆନନ୍ଦାନୁଭୂତି ମଧ୍ୟରେ ସାମିଲ ହୋଇଛନ୍ତି। ଏଥିପାଇଁ ନଥିଲା ତାଙ୍କର କେବେବେଳେ ପ୍ରତିବାଦ କି ପ୍ରତିରୋଧ। ଈଶ୍ୱରବାଦୀ ଜୀବନରେ ସବୁକିଛି ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦ ସଦୃଶ ସେ ଗ୍ରହଣ କରି ନେଇଥିଲେ। ବାସ୍ତବିକ୍ ଜୀବନ ସ୍ରୋତରେ ପତର ଭଳି ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପଥର ସଦୃଶ ସମସ୍ତ ପ୍ରତିକୂଳତାକୁ ମୁଣ୍ଡପାତି ଗ୍ରହଣ କରି ନେଇଥିଲେ। ନିଜ ଅନୁଭୂତି ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜୀବନ ବିଷୟରେ କହିବାକୁ ଯାଇ ସ୍ୱରଚିତ ଆତ୍ମ ଜୀବନୀରେ ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି, 'ମୋ ଜୀବନକୁ ସୁଅ ମୁହଁରେ ଭାସି ଯାଉଥିବା ପତ୍ରଭଳି ମନେକରି ଆସିଅଛି। ଲକ୍ଷହୀନ ଭାବରେ କେତେବେଳେ କେଉଁ ଆଡ଼େ ଭାସି ଯାଉଛି ତାହାର ସ୍ଥିରତା ନାହିଁ ... ଦିନରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ, ରାତ୍ରିରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଦେଖା ଯାଉଥିବା କୁଡ଼ିଆ ଘରେ ଧୂଳି ଶଯ୍ୟାରେ ଶୋଇବାଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଇଷ୍ଟକ ନିର୍ମିତ ପକ୍କା ଘରେ ରହିଅଛି। ଶୂନ୍ୟ ଦେହରେ ପ୍ରବଳ ଶୀତ ସହିବାଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଶତ ଶତ ଟଙ୍କା ମୂଲ୍ୟର ଶାଲ ବ୍ୟବହାର କରିଅଛି। ପାଦ ଯାନରେ ଶତ ଶତ ମାଇଲ ଚାଲିବାଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଘୋଡା ହାତୀ ପ୍ରଭୃତି ବାହନ, ସାଇକେଲ୍, ମୋଟର, ବସ୍, ଏରୋପ୍ଲେନ୍ ପ୍ରଭୃତି ଯାନ ବ୍ୟବହାର କରିଛି। ପୁନଶ୍ଚ ନିଜ ଜୀବନ ବିଷୟରେ 'ଶେଷଆଶା' ପ୍ରସଙ୍ଗରେ କହିଛନ୍ତି, ସମୟ ସ୍ରୋତରେ ମୋର ଜୀବନ ପତ୍ର ଅନେକଦୂର ଭାସି ଆସିଲାଣି। ପଥ ମଧ୍ୟରେ ଶତ ଶତ ପତ୍ର ସହିତ ମିଶିଛି, ପୁଣି ସେମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଅଲଗା ହୋଇଯାଇଛି। କେତେ ପତ୍ର ତଳକୁ ବୁଡ଼ି ଗଲାଣି। ଦିନେ ଏହି ପତ୍ରଟି ମଧ୍ୟ ଟୁବ୍ କରି ତଳକୁ ଦବି ଯିବ, ତାହାର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ରହିବ ନାହିଁ। ସେତେବେଳେ କ'ଣ ହେବ ତାହା କଳ୍ପନା କରି ହେଉ ନାହିଁ। ତଥାପି ସେ ସମୟ ଅତି ନିକଟ ବୋଲି ଭାବୁଛନ୍ତି।''

ଶ୍ରୀଧର ବାବୁଙ୍କ କର୍ମ ଓ ସାଧନା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜୀବନ, ତାଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତି ସମ୍ପର୍କ, ବନ୍ଧୁ ବିଚ୍ଛେଦ, ନିଜେ ସେହି ଅଦୃଶ୍ୟ ପଥର ଯାତ୍ରୀ ହୋଇ ବେଶ୍ ସୁଦୀର୍ଘ ଅନୁଭୂତି, ଅଭିଜ୍ଞତା ଯାହା ସ୍ରୋତୋନ୍ମୁଖୀ ନବୀନପତ୍ର ପାଇଁ ଖୁବ୍ ଉପାଦେୟ, ଖୁବ୍ ଶିକ୍ଷଣୀୟ ଏବଂ ସଂଗ୍ରାମଶୀଳ ହେବାରେ କଠୋର ପ୍ରବୃତ୍ତିକୁ ସୁଦୃଢ଼ କରିଥାଏ ।

ସାହିତ୍ୟ ରଚନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଶ୍ରୀଧର ବାବୁଙ୍କ ପ୍ରତିଭା ଥିଲା ବହୁମୁଖୀ । ପ୍ରାୟ ଶତାଧିକ ପୁସ୍ତକର ସେ ରଚୟିତା । ଜଣେ ଅଭିଧାନ ସଂକଳକ, ବୟାକରଣ, ବିବିଧ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ରଚୟିତା ଓ ଅନୁବାଦକ ଭାବରେ ସେ ଓଡ଼ିଶାରେ ପରିଚିତ । ଏହାଛଡ଼ା ରୁକ୍ମଣୀ ବିଭା, ମଥୁରା ମଙ୍ଗଳ, ରସକଲ୍ଲୋଳ, ବିଦଗ୍ଧ ଚିନ୍ତାମଣି, ଚିଲିକା, ଦରବାର, ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ପ୍ରଭୃତି ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ତଥା ଆଧୁନିକ ଯୁଗର କାବ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକୁ ଟୀକା ଓ ମୁଖବନ୍ଧ ସହିତ ସମ୍ପାଦନା କରି ନିଜ ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରତିଭାର ପରିଚୟ ସେ ଦେଇଛନ୍ତି । ଜଣେ ସଫଳ ଜୀବନୀ ଲେଖକ ଭାବରେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ସୁନାମ ରହିଛି । ଗଙ୍ଗାଧର ମେହର, ନନ୍ଦକିଶୋର ବଳ, କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ, ସାଧୁ ଚରଣ ଦାସ ପ୍ରଭୃତି କବିମାନଙ୍କ ଜୀବନୀ ରଚନା କରିଛନ୍ତି ।

ବିଶେଷ କରି ନବ ଅବିଧାନ (ଓଡ଼ିଆ-ଓଡ଼ିଆ-ଇଂରାଜୀ) Student's English Oriya Dictionary, ସର୍ବସାର ବ୍ୟାକରଣ, ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣ ଓ ରଚନା, ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣ ପ୍ରବେଶ, କଥା କୁସୁମ (୧ମ, ୨ୟ ଭାଗ,) ଯଜ୍ଞ ପ୍ରଦୀପ, ଅଳଙ୍କାର-ମଞ୍ଜରୀ, ଅଳଙ୍କାର-ପ୍ରବେଶ ତଥା ବିବିଧ ପ୍ରାଚ୍ୟ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସାହିତ୍ୟରୁ ଅନୁବାଦ କାହାଣୀ ପାଇଁ ସେ ଓଡ଼ିଆ ପାଠକମାନଙ୍କ ପାଖରେ ଚିର ପରିଚିତ । ପ୍ରାପ୍ତ ବୟସ୍କଙ୍କ ଠାରୁ ସାରା ଓଡ଼ିଶାର ଛାତ୍ର ସମାଜ ବା କିଶୋର ପାଠକ ତାଙ୍କର ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ । ଫଳରେ ଉପରୋକ୍ତ ପୁସ୍ତକ ଲୋକପ୍ରିୟତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏକାଧିକ ମୁଦ୍ରଣ ହୋଇ ପାରିଛି ।

ତାଙ୍କର ବହୁଳ ପ୍ରସାରିତ 'ନବ ଅଭିଧାନ' ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ଭଣ୍ଡାର ତଥା ଭାଷା ସାହିତ୍ୟ ଆଲୋଚନାର ଏକ ଅମୂଲ୍ୟ ସାରସ୍ୱତ ସମ୍ପଦ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସାହିତ୍ୟର ଛାତ୍ର ଛାତ୍ରୀ, ଶିକ୍ଷକ, ଅଧ୍ୟାପକ, ତଥା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସାହିତ୍ୟ ଅନୁରାଗୀ ମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଏହା ଏକ ଅଭିନବ ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥ । ଏହି ପୁସ୍ତକର ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣରେ ଲେଖକ ସୂଚନା ଦେଇ ଲେଖିଛନ୍ତି, ଏଥିରେ ପ୍ରାୟ ୨୦,୦୦୦ ପ୍ରଚଳିତ ଶବ୍ଦର ପଦ ପ୍ରକରଣ ବିଭିନ୍ନ ସରଳାର୍ଥ, ସମ୍ମାନାର୍ଥକ

ଇଂରାଜୀ ପଦ ବା ତାହାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟବୋଧକ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ବିଶ୍ଳେଷଣ ଦିଆଯିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସ୍ଥଳ ବିଶେଷରେ ମୂଳ ଶବ୍ଦର ପ୍ରକୃତି ପ୍ରତ୍ୟୟ, ବିପରୀତାର୍ଥବୋଧକ ପଦ, ବିପରୀତ ଲିଙ୍ଗ ବା ଅନ୍ୟ ପଦରେ ରୂପାନ୍ତର ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଛି । ସୁତରାଂ ଏ ଅଭିଧାନ ଖଣ୍ଡିକ ଓଡ଼ିଆ ଛାତ୍ର ଛାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ ସାଧନା ପଥରେ ଯଥୋପଯୁକ୍ତ ସହାୟକ ହେବ ଏବଂ ଓଡ଼ିଆରୁ ଇଂରାଜୀ ଅନୁବାଦ କାର୍ଯ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ସାହାଯ୍ୟ କରି ପାରିବ ବୋଲି ଆଶା କରୁ । ବିଦେଶରେ ଥିବା ଓଡ଼ିଆ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ବୈଦେଶିକ ମାନେ ମଧ୍ୟ ଖଣ୍ଡିଏ ଉପଯୁକ୍ତ ଅଭିଧାନ ଆବଶ୍ୟକ କରିଥାନ୍ତି । ପ୍ରଦତ୍ତ ଇଂରାଜୀ ଅର୍ଥ ଗୁଡ଼ିକ ସେମାନଙ୍କର ଆବଶ୍ୟକତା ପୂରଣ କରି ପାରିବ । ଉକ୍ତ ଅଭିଧାନ ସଂକଳନ ଅବସରରେ ସେ ଏକାଧିକ ଇଂରାଜୀ ଓ ଓଡ଼ିଆ ଅଭିଧାନ, ଭାଷାକୋଷ, ଶବ୍ଦକୋଷର ସାହାଯ୍ୟ ନେଇଥିଲେ । ଏହି ଅଭିଧାନ ଖଣ୍ଡିକର ଉପାଦେୟତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହା ଅଧିକ ୫୦,୦୦୦ ଶବ୍ଦାର୍ଥ ଓ ଅର୍ଥାନ୍ତର ସହିତ ୧୯୬୭ ମସିହାରେ ପରିମାର୍ଜିତ ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂସ୍କରଣ ହୋଇ ପାରିଲା ।

ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦ ସାହିତ୍ୟକୁ ଶ୍ରୀଧର ବାବୁଙ୍କର ଦାନ ଅତୁଳନୀୟ । ଜଣେ ସଫଳ ଅନୁବାଦକ ଭାବରେ ସେ ସୁପରିଚିତ, ଓଡ଼ିଆ ତଥା ଭାରତୀୟ ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟର ବିବିଧ କାହାଣୀ ସହିତ ବିଶିଷ୍ଟ ଲେଖକ ମାନଙ୍କର ରଚନାକୁ ଓଡ଼ିଆରେ ଅନୁବାଦ କରିବାରେ ସେ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ ଥିଲେ । ଏଥିରୁ ତାଙ୍କର ଇଂରାଜୀ, ସଂସ୍କୃତ, ହିନ୍ଦି ଭାଷାରେ ଦକ୍ଷତା ଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ ।

ପିଲାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଇଂରାଜୀ ସାହିତ୍ୟ ଉପାଦେୟ ଓ ଶିକ୍ଷଣୀୟ, ଏକଥା ଅନୁଭବ କରି ସେ ପ୍ରଥମେ Gulliver's Travels ଓ Oliver Twist ପୁସ୍ତକ ଦୁଇଟି ଅନୁବାଦ କରିଥିଲେ । ଏହା ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ରୂପେ ମଞ୍ଜୁରି ପାଇବା ଫଳରେ ବେଶ୍ କିଛି ଅର୍ଥ ପାଇଲେ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବହୁ ଇଂରାଜୀ ପୁସ୍ତକର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଅନୁବାଦ କରିବା ଦ୍ୱାରା ସେସବୁ ଖୁବ୍ ଆଦୃତ ହୋଇ ପାରିଥିଲା । ଏହା ଛଡା ନିଜ ଆତ୍ମ ଜୀବନୀରେ ଲେଖିଛନ୍ତି "ଗ୍ରନ୍ଥ ମନ୍ଦିର କେତେକ ବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକପ୍ରିୟ ଇଂରାଜୀ ଓ ସଂସ୍କୃତ ବହିର ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦ କରିବାର ଭାର ମୋ ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ କରିଥିଲେ ଓ ସେଥି ନିମନ୍ତେ ପୃଷ୍ଠା ପ୍ରତି କିଛି ପାରିଶ୍ରମିକ ଦେବାର ହୋଇଥିଲା । ପାରିଶ୍ରମିକର ପରିମାଣ ନଗଣ୍ୟ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଏହା ଫଳରେ ମୁଁ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ବହି ଲେଖିପାରିଅଛି । ସେ ଗୁଡ଼ିକ ଇଂରାଜୀ ସଂସ୍କୃତରୁ ଅନୂଦିତ ।

ଏହି ସବୁ ପୁସ୍ତକ ଗୁଡ଼ିକ ହେଉଛି ସେକସ୍‌ପିଅର କାହାଣୀ (୧ମ, ୨ୟ, ୩ୟ ଖଣ୍ଡ), ଟଲଷ୍ଟୟ କାହାଣୀ (୧ମ, ୨ୟ, ୩ୟ ଖଣ୍ଡ), ମୋପାସାଁ କାହାଣୀ (୧ମ, ୨ୟ, ୩ୟ, ୪ର୍ଥ), ଇଶପ୍ କାହାଣୀ, ଗ୍ରୀସ୍ ଦେଶର ଉପକଥା (ଟ୍ରୟ ଯୁଦ୍ଧ ଓ ଓଡ଼ିସିଅସ୍‌ଙ୍କ ସ୍ୱଦେଶ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ), ଗର୍କୀ କାହାଣୀ, ରବିନ୍ ହୁଡ୍, ଋଷିଆ ଦେଶର ଲୋକ କାହାଣୀ, ରତ୍ନଦୀପ, ଡେଭିଡ଼୍ କପର ଫିଲଡ଼୍, ଆଇଭାନ୍ ହୋ ଇତ୍ୟାଦି । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଆମେରିକାର Information Service ଆନୁକୂଲ୍ୟରେ ପୃଥିବୀ ପାଇଁ ଜଳ, ଶାନ୍ତି ପଥର ବୀର ସୈନିକ, ଜର୍ଜ୍ଜ ଓ ଏଷ୍ଟିଙ୍ଗ୍ ହାଉସ୍, ମାର୍କିନ୍ ରାଷ୍ଟ୍ରରେ ଏକ ସଂଖ୍ୟା ଲଘୁ ସଂପ୍ରଦାୟ, ଭିଏତ୍‌ନାମ ଯୁଦ୍ଧ କାହିଁକି ?, ଭିଏତ୍ କିଙ୍ଗ୍ ପ୍ରଭୃତି ତାଙ୍କର କେତୋଟି ପୁସ୍ତକ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । ଏଥିପାଇଁ ସେ ପାରିଶ୍ରମିକ ସ୍ୱରୂପ ସାତ-ଆଠ ହଜାର ଟଙ୍କା ମଧ୍ୟ ପାଇଥିଲେ ।

ଶ୍ରୀଧର ବାବୁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର କାହାଣୀ ଗୁଡ଼ିକୁ ଅନୁବାଦ କରିବା ସହିତ ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତୀୟ ସଂସ୍କୃତ, ପୁରାଣ ସାହିତ୍ୟ : ରାମାୟଣ, ମହାଭାରତ, ବୌଦ୍ଧ ଜାତକ ପ୍ରଭୃତିରେ ଥିବା ନୀତିଶିକ୍ଷା, ଚିରିତ୍ର ଗଠନ, କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନ, ସତ୍ କର୍ମ, ସତ୍ ବାକ୍ୟ ଓ ଧର୍ମ ଶିକ୍ଷା ମୂଳକ କାହାଣୀ ଗୁଡ଼ିକ ଅନୁବାଦ କରିଥିଲେ । ଏହିସବୁ କାହାଣୀ ମଧ୍ୟରୁ ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟରୁ ବେତାଳ ପଞ୍ଚବିଂଶତି, ଶକୁନ୍ତଳା, ମୃଚ୍ଛକଟିକ ଓ ମୁଦ୍ରାରାକ୍ଷସ, ପଞ୍ଚତନ୍ତ୍ରରୁ ମିତ୍ରଲାଭ (୧ମ, ୨ୟାର୍ଦ୍ଧ), ମିତ୍ରଭେଦ (୧ମ, ୨ୟାର୍ଦ୍ଧ), ମିତ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ (୨ୟ ଖଣ୍ଡ), କାକୋଲୁକୀୟ (୩ୟ ଖଣ୍ଡ), ଲବ୍‌ଧ ପ୍ରଣାସ (୪ର୍ଥ ଖଣ୍ଡ), ଅପରୀକ୍ଷିତ କାରକ (୫ମ ଖଣ୍ଡ), ମାଳବିକା ଅଗ୍ନି ମିତ୍ର ଓ ଉର୍ବଶୀ, ହିତୋପଦେଶ (୧ମ, ୨ୟ, ୩ୟ ଖଣ୍ଡ), ପୁରାଣ ସାହିତ୍ୟରୁ ରାମାୟଣ କାହାଣୀ, ମହାଭାରତ କାହାଣୀ, ବୌଦ୍ଧ ଜାତକରୁ ଜାତକ କାହାଣୀ (୧ମ, ୨ୟ, ୩ୟ, ୪ର୍ଥ ଖଣ୍ଡ) ଇତ୍ୟାଦି ଏହି ଅନୁଦିତ ଗ୍ରନ୍ଥ ଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରକାଶକ ମାନେ ଖୁବ୍ ଆଗ୍ରହର ସହିତ ପ୍ରକାଶକରି ବେଶ୍ ଲାଭବାନ ହେଉଥିଲେ । କାରଣ ପୁସ୍ତକର ଉପାଦେୟତା ତଥା ସ୍ୱଳ୍ପ ମୂଲ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଓଡ଼ିଶାର ସମସ୍ତ ମାଇନର ଓ ହାଇସ୍କୁଲ, ଗ୍ରାମ୍ୟ ପାଠାଗାର, ସାଧାରଣ ପୁରସ୍କାର ତଥା ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶେଷଙ୍କ ପରିବାର ପାଇଁ କିଣିବା ଖୁବ୍ ସହଜ ଓ ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରୁଥିଲା । ଶ୍ରୀଧର ବାବୁ ସ୍ୱୀୟ ଆତ୍ମଜୀବନୀରେ ଲେଖିଛନ୍ତି, "ଏପରି କି ବର୍ତ୍ତମାନ 'ଗ୍ରନ୍ଥ ମନ୍ଦିର' ବିଶ୍ୱ ସାହିତ୍ୟ ନାମରେ ଏହି ପ୍ରକାର ଅନୁବାଦ ଗ୍ରନ୍ଥମାଳା ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛନ୍ତି । ସେହିପରି

ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟର 'ହିତୋପଦେଶ' ଓ 'ପଞ୍ଚତନ୍ତ୍ର' ପ୍ରଭୃତି କେତେକ ଗ୍ରନ୍ଥର ଅନୁବାଦ କରିଅଛି ।''

ଶିଶୁର ସର୍ବଦା ଜିଜ୍ଞାସୁ ମନକୁ ଘେନିଲା ଭଳି ବିଷୟ ନିର୍ବାଚନ, ତା'ର ସରଳ ନିଷ୍ପାପ ଶିଶୁ ପ୍ରାଣକୁ ଛୁଇଁଲା ଭଳି କଥନଭଙ୍ଗୀ, ଶିଶୁ ମୁଖର ଭାଷା ତା'ର ଆଚାର ବ୍ୟବହାର, ଆଦର୍ଶ ଚରିତ୍ର ଗଠନ ମୂଳକ ନୀତିଶିକ୍ଷା, ଯାହା ଶିଶୁର ମାନସିକ ଓ ବୌଦ୍ଧିକ ବିକାଶକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ପରିପକ୍ୱ କରିବା ସହିତ ଏକ ସୁସ୍ଥ କର୍ତ୍ତବ୍ୟବାନ୍, ନୀତିବାନ୍, ଚରିତ୍ରବାନ୍ ନାଗରିକ ହେବାର ଅନୁକୂଳତା ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ । ଫଳରେ ଏଥିରେ ଶିଶୁର କଲ୍ୟାଣ ସାଧିତ ହୋଇଥାଏ । ଉପରୋକ୍ତ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଓ ପ୍ରାଚ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର କାହାଣୀ ଗୁଡ଼ିକରେ ଶିଶୁ ଗଠନ ଉପଯୋଗୀ ଉପାଦାନ ଭରପୂର । ପ୍ରାଚ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ପଶୁ ପକ୍ଷୀ, ଆଦର୍ଶ ଚରିତ୍ର ଧର୍ମୀ କାହାଣୀରୁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଆଚାର ବ୍ୟବହାର, ରୀତି ନୀତି ସର୍ବସ୍ୱ କାହାଣୀ ଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ଶିଶୁର ବିକାଶ ଓ ଗଠନ ଉପଯୋଗୀ ।

ଶ୍ରୀଧର ବାବୁ ଓଡ଼ିଆ ଶିଶୁ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରକୃତ ଅଭାବ ଅନୁଭବ କରିବା ସହିତ ଶିଶୁର ଉପଯୁକ୍ତ ବିକାଶକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟରଖି ଶିଶୁପାଠ୍ୟ ଅନୁବାଦ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବ୍ରତୀ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ମର୍ମେ ମର୍ମେ ଅନୁଭବ କରିଥିଲେ ଯେ ଶିଶୁପାଇଁ ଭାରତୀୟ ସଂସ୍କୃତ, ବୌଦ୍ଧ ଜାତକ, ରାମାୟଣ, ମହାଭାରତ ଓ ଉତ୍କଳ କାହାଣୀ ଗୁଡ଼ିକ ଯେତିକି ଉପାଦେୟ, ପାଶ୍ଚାତ୍ୟର ବିବିଧ କାହାଣୀ ଗୁଡ଼ିକ ତଦନୁରୂପ ଶିକ୍ଷଣୀୟ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ରୀତି ନୀତି, ଆଚାର, ବ୍ୟବହାର ଓ ଶିକ୍ଷା ବିଷୟରେ ଶିଶୁ ଅନେକ କିଛି ଜାଣିପାରେ । ଅନୁବାଦ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଶ୍ରୀଧର ବାବୁଙ୍କ ସ୍ୱକୀୟ ମୌଳିକତାର ପରିଚୟ ମିଳେ । ଏହି ଅନୁବାଦ ଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରାଚ୍ୟ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ କଥାବସ୍ତୁର ଆକ୍ଷରିକ ଅନୁବାଦ ନୁହେଁ ବରଂ ମର୍ମାନୁବାଦ ବା ଭାବାନୁବାଦ ।

ଏହା ନିଶ୍ଚିତ ଯେ ଏହିସବୁ ପ୍ରାଚ୍ୟ, ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ କାହାଣୀକୁ ଓଡ଼ିଆରେ ଅନୁବାଦ କରିବା ଦିଗରେ ତାଙ୍କର ଗୁରୁଦେବ ଚନ୍ଦ୍ରମୋହନଙ୍କ ପ୍ରଭାବ ଥିଲା ଯଥେଷ୍ଟ, କାରଣ ସ୍ୱର୍ଗତ ଚନ୍ଦ୍ରମୋହନ ମହାରଣାଙ୍କ 'କଥାବଳୀ' (୧ମ, ୨ୟ ଭାଗ) ପୁସ୍ତକରେ ଅନେକ ଗଳ୍ପ ସଂସ୍କୃତ ପଞ୍ଚତନ୍ତ୍ର, ମିତ୍ରଲାଭ, ଇଶପ୍ କାହାଣୀ, ଭାରତୀୟ ଓ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଇତିହାସରୁ କଥାବସ୍ତୁ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଶିଶୁ ଶିକ୍ଷାର ମାନଦଣ୍ଡକୁ ଗଠନ କଲାଭଳି ଏହି ପୁସ୍ତକ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶାରେ

ବହୁଳ ଭାବରେ ପ୍ରସାର ଲାଭ କରିଥିଲା । ଇଂଲଣ୍ଡର ମ୍ୟାକ୍‌ମିଲାନ୍ କମ୍ପାନୀ କଥାବଳୀ (୧ମ, ୨ୟ ଖଣ୍ଡକୁ) ଏକାଧିକ ଭାଷାରେ ଅନୁବାଦ କରି ସେସବୁ ପ୍ରଦେଶ ମାନଙ୍କର ଶିଶୁପାଠ୍ୟ ରୂପେ ପ୍ରଚଳନ କରି ବହୁ ଲାଭାଂଶ ପାଇଥିଲେ । ଶ୍ରୀଧର ବାବୁ ଚନ୍ଦ୍ରମୋହନଙ୍କ 'କଥାବଳୀ' ନିଶ୍ଚିତ ପଢ଼ିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପାଖରେ ଥିବା 'କଥାବଳୀ' ପୁସ୍ତକ ନୟାଗଡ଼ ଉଦୟପୁର ଦାଶରଥି ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କୁ ଦେଇଥିବା କଥା ମଧ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରିଛନ୍ତି । ସେହିଭଳି ତାଙ୍କ ବ୍ୟାକରଣ ପୁସ୍ତକ ରଚନା ଦିଗରେ ଚନ୍ଦ୍ରମୋହନଙ୍କ ମୌଳିକ 'ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ' (୧ମ, ୨ୟ ଖଣ୍ଡ) ପୁସ୍ତକ ଦୁଇଟି ବହୁ ପ୍ରେରଣା ଯୋଗାଇ ଥିଲା ।

ଯା'ବି ହେଉ; ଶ୍ରୀଧର ବାବୁଙ୍କ କାହାଣୀ ଗୁଡ଼ିକ ଓଡ଼ିଆ ଶିଶୁ ସାହିତ୍ୟ ଓ କିଶୋର ସାହିତ୍ୟର ଏକ ଅମୂଲ୍ୟ ସମ୍ପଦ । ସବୁଠୁ ବଡ଼ କଥା, ଶ୍ରୀଧର ବାବୁ ତାଙ୍କ ସମଗ୍ର ଜୀବନର ଅନୁଭୂତି ଓ ଅଭିଜ୍ଞତାର ପରିପକ୍ୱ ଜ୍ଞାନକୁ ଶିଶୁ ସାହିତ୍ୟ ରଚନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିୟୋଜିତ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ରଚିତ ପୁସ୍ତକ ଗୁଡ଼ିକ ଓଡ଼ିଶାର ବର୍ତ୍ତମାନ ତଥା ଉତ୍ତର ଦାୟାଦ ଶିଶୁ ଶିକ୍ଷାର ମାନଦଣ୍ଡକୁ ଗଠନ କରିବା ଦିଗରେ ବିଶେଷ ସହାୟକ ହେବ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ୱନାମ ଧନ୍ୟ ଜାତୀୟତାବାଦୀ କବି ପଦ୍ମଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ଏକ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପତ୍ରରେ (ପୁରୀ, ତା ୨୪/୯/୧୯୩୧ ମସିହା) ଶ୍ରୀଧର ବାବୁଙ୍କ ପାଖକୁ ଲେଖିଥିଲେ, ''ତୁମ୍ଭର ସ୍ନେହର ଦାନ ''ପିଲାଙ୍କ ସେକ୍‌ସପିଅର୍'' ଗ୍ରହଣ କରି ରଚନାବଳୀରେ ତୁମ୍ଭେ ଯେଉଁ ଦକ୍ଷତା ତୁମ୍ଭର ଛାତ୍ରବସ୍ଥାରେ ଦେଖାଇ ଥିଲ, ଜ୍ଞାନ ଅଭିଜ୍ଞତା ବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାହାର ପରିଣତି ଦେଖି ମୁଁ କେତେଦୂର ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇଅଛି, ତାହା ଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ପତ୍ରରେ ବା କ'ଣ ଜଣାଇବି ? ବହୁ ଖଣ୍ଡରେ ଏହି 'ପିଲାଙ୍କ ସେକ୍‌ସପିଅର' ଗ୍ରନ୍ଥ ଶେଷକରି ପାରିଲେ ତୁମ୍ଭେ ଓଡ଼ିଶାର ବାଳକ-ବାଳିକା ମାନଙ୍କପାଇଁ ଜ୍ଞାନ ଓ ଆନନ୍ଦର ଗୋଟିଏ ଅନନ୍ତ ଉତ୍ସ ଖୋଲି ଦେଇଯିବ । ସେଥି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସ୍ଥାୟୀ କିର୍ତ୍ତୀ ଅର୍ଜ୍ଜନ କରି ପାରିବ । ଏଥିରେ ଆଣୁ ମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭର ରଚନାର ଭଙ୍ଗୀ, ବାକ୍ୟ ବିନ୍ୟାସର କୌଶଳ ମୋତେ ଯଥେଷ୍ଟ ଆନନ୍ଦ ଦେଇଅଛି । ଏଦିଗରେ ତୁମ୍ଭ ଅଧ୍ୟବସାୟ ଅକ୍ଷୁର୍ଣ୍ଣ ରଖିପାରିଲେ ଉତ୍କଳର ଶିଶୁକୂଳ କାଳେ କାଳେ ତୁମ୍ଭ ନିକଟରେ ଋଣୀ ହୋଇ ରହିବେ । ସିଦ୍ଧିଦାତା ଭଗବାନ ତୁମ୍ଭର ସହାୟ ହୁଅନ୍ତୁ ।'' ଉପରୋକ୍ତ ଚିଠିରୁ ତାଙ୍କ ସାର୍ଥକ ଅନୁବାଦକ ଜୀବନର ସ୍ପଷ୍ଟ ପରିଚୟ ମିଳେ ।

କେବଳ ଏତିକି ନୁହେଁ ଏକ ନିଷ୍ଠ ସାରସ୍ୱତ ସାଧନା ପାଇଁ ଓଡ଼ିଶାର ଓ ବାହାରର ବିଭିନ୍ନ ସାହିତ୍ୟ ତଥା ସାଂସ୍କୃତିକ ଅନୁଷ୍ଠାନ ପକ୍ଷରୁ ତାଙ୍କୁ ସମ୍ମାନର ସହିତ ମାନପତ୍ରାଦି ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଥିଲା । ୧୯୭୨ ମସିହା ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜର ହୀରକ ଜୟନ୍ତି ଉତ୍ସବରେ ତାଙ୍କପରି ମହାନ୍ ପ୍ରତିଭାକୁ ସମ୍ମାନ ଜଣାଇ ପ୍ରଶଂସା ପତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଥିଲା । ୧୯୭୪ ମସିହାରେ ଟଲଷ୍ଟୟ କାହାଣୀ (୧ମ, ୨ୟ ଭାଗ), ଗର୍କୀ କାହାଣୀ ଓ ଚେକଭ୍ କାହାଣୀ ପାଇଁ 'ସୋଭିଏତ୍ ଦେଶ ନେହେରୁ ପୁରସ୍କାର' ସ୍ୱରୂପ ମାନପତ୍ର, ବ୍ରୋଞ୍ଜପଦକ ସହିତ ୧୫୦୦ ଟଙ୍କାର ଆର୍ଥିକ ଅନୁଦାନ ପାଇଥିଲେ । ୧୯୭୮ ମସିହାରେ 'ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ' ତାଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରତିଭାକୁ ଯଥାର୍ଥ ସମ୍ମାନ ଦେବାକୁ ଯାଇ ଏକାଧାରରେ ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ପ୍ରାବନ୍ଧିକ, ଅନୁବାଦକ, ଜୀବନୀକାର, ସଂପାଦକ ଏବଂ ସଂକଳକ ଭାବରେ ତାଙ୍କୁ ମାନପତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ୧୯୮୦ ମସିହାରେ ନିଜ ସାହିତ୍ୟିକ ଜୀବନ ଓ ଅଧ୍ୟାପନା ଜୀବନର କର୍ମପୀଠ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟର 'ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ' ପକ୍ଷରୁ ଉଭୟ ଛାତ୍ର ଓ ଶିକ୍ଷକ ତାଙ୍କ କର୍ମଯୋଗର ବନ୍ଦନା କରିଥିଲେ ହୃଦୟର ଭକ୍ତିପୂତ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନୈବେଦ୍ୟ ଦେଇ ।

ସେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲେ ଏହି ସମାଜରେ । ଯେଉଁ ସମାଜରେ ସେ ବହୁ ପ୍ରତିକୂଳତା ମଧ୍ୟରେ ସ୍ରୋତର ଉଜାଣି ମୁଖରେ ଉଠିବାର ପ୍ରୟାସ କରି ନିରାଶ ହୋଇ ନଥିଲେ । ବରଂ ପ୍ରତିକୂଳତା ରୂପକ ପ୍ରତାରଣାକୁ ହୃଦୟର ଗଭୀର ସ୍ନେହ ମମତା ଓ ବିଶ୍ୱାସ ଦେଇ ଆପଣାର, ନଜର କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ନିଜ ଭାଷାରେ "ଏପରି ଜୀବନରେ ମୁଁ ବାରମ୍ବାର ପ୍ରତାରିତ ହୋଇଛି । ତଥାପି ମନୁଷ୍ୟକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରିବାର ଅଭ୍ୟାସ ଛାଡ଼ି ପାରିନାହିଁ ।" ହୁଏତ ସାମାଜିକ, ସାଂସାରିକ ବା ଜାଗତିକ ଦୃଷ୍ଟି କୋଣରୁ ସେ ଅନ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତାରିତ ହୋଇଛନ୍ତି କିନ୍ତୁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ଜ୍ଞାନ, ଧର୍ମ ଓ ମନୁଷ୍ୟୋଚିତ କର୍ମ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ମନୁଷ୍ୟ ଜନ୍ମକୁ ସାର୍ଥକ କରିଛନ୍ତି ଜଣେ ସତ୍ୟନିଷ୍ଠ, କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପରାୟଣ, ଏକନିଷ୍ଠବାଣୀ ସାଧକ ଭାବରେ ।

କ୍ରାଏଷ୍ଟ କଲେଜର ଭୀଷ୍ମ ପିତାମହ

ଗୋପାଳ ମିଶ୍ର

ମାତ୍ର ଦୁଇ ଅଢ଼େଇ ବର୍ଷର ସମ୍ପର୍କ । କିନ୍ତୁ ଏବେ ମଧ୍ୟ ସାର୍‌ଙ୍କ ପ୍ରତିଛବି ମନକୁ ଆସିଲେ ଭକ୍ତିରେ ମୁଣ୍ଡ ନଇଁଯାଏ । ତା'ର ଯେ କାରଣ ନାହିଁ ଏପରି ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ କାରଣ ତୁଳନାରେ ତାଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ଭାବମୂର୍ତ୍ତି ଆପେ ଆପେ ମୁଣ୍ଡ ତଳକୁ କରିଦିଏ । ୧୯୫୨ ସାଲରେ କ୍ରାଏଷ୍ଟ କଲେଜରେ ବି.ଏ. ଶ୍ରେଣୀରେ ନାମ ଲେଖାଇଲା ବେଳକୁ ସାର୍‌ଙ୍କ ବହୁମୁଖୀ ପ୍ରତିଭା ସମ୍ପର୍କରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଜ୍ଞ ନ ଥିଲି । ମୋର ମାମୁ ସମ୍ପର୍କୀୟ ଅଥଚ କନିଷ୍ଠ ବନ୍ଧୁ ସ୍ୱର୍ଗତଃ ହରେକୃଷ୍ଣ ଦାସ ମୋ ପୂର୍ବରୁ କ୍ରାଏଷ୍ଟ କଲେଜରେ ପଢୁଥିଲେ ଏବଂ ସାର୍‌ଙ୍କ ଘନିଷ୍ଠ ସାନିଧ ଲାଭ କରିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଥିଲେ । ତାଙ୍କରିଠାରୁ ସାର୍‌ଙ୍କ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ, ସାହିତ୍ୟ କୃତି ଏବଂ ଛାତ୍ରବତ୍ସଳତା ସମ୍ପର୍କରେ ଅନେକ କଥା ଶୁଣିଥିଲି । ଯୋଗକୁ କ୍ରାଏଷ୍ଟ କଲେଜରେ ପଢ଼ିବା ସମୟରେ ତାଙ୍କ ସହିତ ଏକାଠି ଗୋଟିଏ ମେସ୍‌ରେ ରହିଲି । ତାଙ୍କ ସହିତ ସାର୍‌ଙ୍କ ଡ଼ଗରପଡ଼ା ବସାକୁ ଯିବା ଆସିବା କ୍ରମରେ ମୁଁ ମଧ ସାର୍‌ଙ୍କୁ ନିକଟରୁ ଦେଖିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଲି । ମୋ'ଭଳି ଜଣେ ଦରପାଠୁଆ ପକ୍ଷରେ ସାର୍‌ଙ୍କ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ବା ସାହିତ୍ୟ କୃତି ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରିବା ଧୃଷ୍ଟତା ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କିଛି ନୁହେଁ ।

କିନ୍ତୁ ଅଦ୍ଭୁତ ଥିଲା ସାର୍‌ଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ । ଯେଉଁ ବୟସରେ କଟକ ସହର ଏବଂ କଲେଜର ଚାକଚକ୍ୟ ପରିବେଶ ମଧରେ ଜଣେ ନାନା ପ୍ରକାର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିବାକୁ ଭଲ ପାଇଥାଏ ଏବଂ ଅନାଗତ କୁହୁଡ଼ିରେ ପହଁରି ଆନନ୍ଦ ପାଇଥାଏ, ସେହି ବୟସରେ ଏପରି ଜଣେ ସାଧାରଣ ଧୋତି ପଞ୍ଜାବୀର ନିରାଡ଼ମ୍ବର ବେଶଭୂଷା ସମ୍ପନ୍ନ ନିରଳସ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ, ଅଥଚ ଅଗାଧ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟର ଅଧିକାରୀ

ବ୍ୟତିକ୍ରମ ମନେ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ସେହି ବ୍ୟତିକ୍ରମ ହିଁ ତାଙ୍କୁ ଅନେକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଆସନ ଦେଇଥିଲା । ଖୁବ୍ ନିରୀକ୍ଷଣ କରି ଦେଖିଛି, ସାରଙ୍କ ପାଇଁ ଦିନ ଭିତରେ ଏପରି କୌଣସି ସମୟ ନଥିଲା, ଯେତେବେଳେ ସେ କିଛି ନା କିଛି କରୁ ନଥିଲେ । ଲେଖନ୍ତୁ, ପଢ଼ନ୍ତୁ, ଛାତ୍ର ଓ ଅନ୍ୟ ସହକର୍ମୀମାନଙ୍କ ସହିତ ଆଲୋଚନା କରନ୍ତୁ ବା କ୍ରାଏଷ୍ଟ କଲେଜର ବିଭିନ୍ନ ସମସ୍ୟା ସମ୍ପର୍କରେ ତତ୍ପର ଥାଆନ୍ତୁ, ସବୁବେଳେ ସେ ଥିଲେ କର୍ମମୁଖର । ଆଳସ୍ୟ ବୋଲି ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦ ତାଙ୍କ ଅଭିଧାନରେ ନଥିଲା ।

ପାଠପଢ଼ାରେ ବିଶେଷ କିଛି କୃତି ଅର୍ଜନ କରିବା ଭଳି ଛାତ୍ର ମୁଁ ନଥିଲି ଯଦିଓ ଲେଖାଲେଖି କରିବାରେ କିଛିଟା ଆଗ୍ରହ ଥିଲା । ବୋଧହୁଏ ସାର୍ ତାକୁ ହିଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ମଝିରେ ମଝିରେ ମତେ ଡାକନ୍ତି ଏବଂ ଆଲୋଚନା ଛଳରେ କୌଣସି କୌଣସି ବିଶିଷ୍ଟ ଲେଖକଙ୍କ ଲେଖା ତର୍ଜମା କରି ବୁଝାନ୍ତି । ସେ ମନେ କରୁଥିଲେ ମୋର ଯେଉଁ ଟିକକ ଆଗ୍ରହ ଅଛି, ତାକୁ ସେ ଅଧିକ ଶାଣିତ କରିବେ । ମୁଁ ଯେ ତାଙ୍କର ଏହି ଆଶା ପୂରଣ କରିବାରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅପାରଗ ସେ କଥା ସାର୍ ଜାଣି ନଥିଲେ । ତଥାପି ମନେ ଅଛି କଲେଜ ମାଗାଜିନ୍‌ରେ ମୁଖ୍ୟ ସମ୍ପାଦକ ହିସାବରେ ମ୍ୟାଗାଜିନ୍ ପାଇଁ ଯେଉଁସବୁ ଲେଖା ଆସେ, ଅନେକ ସମୟରେ ମତେ ସେ ପଢ଼ିବାକୁ ଦେଉଥିଲେ । ମୋର ମତାମତ ପଚାରୁଥିଲେ । ଯଦିଓ କେଉଁ ଲେଖାଟି ଛପାହେବ, ନ ହେବ ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ତାଙ୍କର ନିଷ୍ପତ୍ତି ଚୂଡ଼ାନ୍ତ ଥିଲା ।

ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଲେଖା ଛପା ହେବାପାଇଁ ତାହା ଉପଯୁକ୍ତ କି ନୁହେଁ ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ଅନେକ ଥର ମତେ ବୁଝାଇଛନ୍ତି । ସାରଙ୍କ ଅନ୍ୟ ଯେଉଁ ଦିଗଟି ପ୍ରଭାବିତ କରିଥିଲା, ତାହା ହେଉଛି ବେଳେବେଳେ ଏକାନ୍ତରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭଲମନ୍ଦ ବୁଝିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ଓ ଆବଶ୍ୟକ ସ୍ଥଳେ ପରାମର୍ଶ ଦେବା । ସାରଙ୍କ ଘରେ ତାଙ୍କ ବଡ଼ପୁଅ ଯାହାକୁ ସେ ଜଗନ (ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦ ଦାସ) ବୋଲି ଡାକୁଥିଲେ ତାଙ୍କ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ଗଢ଼ିଉଠି ବନ୍ଧୁତାରେ ପରିଣତ ହୋଇଥିଲା । ଏବେ ମଧ୍ୟ ତାହା ଅତୁଟ ରହିଛି । ବନ୍ଧୁ ମହଲରେ ସେ ଜେ.ପି. ଭାବରେ ପରିଚିତ । ସିଭିଲ୍ ସର୍ଭିସ୍‌ର ଆକର୍ଷଣ ଅଧା ବାଟରେ ତ୍ୟାଗକରି ସେ ପୂରା ସମୟ ସାହିତ୍ୟ ସେବାରେ ନିଜକୁ ନିୟୋଜିତ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ଜଣେ ସୃଜନଶୀଳ ବରିଷ୍ଠ ଲେଖକ ଭାବରେ ନିଜକୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିଛନ୍ତି ।

ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସମ୍ପର୍କକୁ ବାଦ ଦେଇ କ୍ରାଏଷ୍ଟ କଲେଜକୁ ଫେରିଗଲେ ସାର୍‌ଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଧ୍ୟାପକ ବନ୍ଧୁ ଓ ଛାତ୍ର ସ୍ୱୀକାର କରିବେ ଯେ, କଲେଜ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଅଙ୍ଗୀକାରବଦ୍ଧତା ଥିଲା ଶତକଡ଼ା ୧୦୦ ଭାଗ ବା ତା'ଠାରୁ ଅଧିକ । କଲେଜର ପ୍ରତ୍ୟେକଟି କାର୍ଯ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ପରାମର୍ଶ ଓ ସାହାଯ୍ୟର ଚିହ୍ନ ବାରି ହୋଇ ପଡୁଥିଲା । କଲେଜର ସାମଗ୍ରିକ ପରିଚାଳନା ପାଇଁ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ତାଙ୍କ ଉପରେ ଯେପରି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆସ୍ଥାର ସହିତ ନିର୍ଭର କରୁଥିଲେ, ସେହିପରି ଅଧ୍ୟାପକମାନେ ତାଙ୍କୁ ଗୁରୁ ସଦୃଶ ସମ୍ମାନ ଦେଉଥିଲେ ଏବଂ ଆବଶ୍ୟକସ୍ଥଳେ ତାଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟ ମିଳିବା ସମ୍ପର୍କରେ ସେମାନେ ନିଶ୍ଚିତ ଥିଲେ । ଦରଜୀ ସାର୍, ମୁଖାର୍ଜୀ ସାର୍, ସେନ୍ ସାର୍, ପ୍ରମୁଖ କିପରି ତାଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ କରୁଥିଲେ ତାହା ନିଜେ ଦେଖିଛି । ଅଧ୍ୟାପକ ନିଯୁକ୍ତିରେ ତାଙ୍କର ମତାମତ ପ୍ରାଥମିକତା ପାଉଥିଲା । ଛାତ୍ର ବା ସହକର୍ମୀ କାହାରି ଉପରେ ସେ କେବେ ରାଗିବାର ଦେଖିନାହିଁ । କିଛି ଅସୁବିଧା ଦେଖାଦେଲେ ଛାତ୍ରମାନେ ନିଃସଙ୍କୋଚରେ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇପାରୁଥିଲେ ।

କ୍ରାଏଷ୍ଟ କଲେଜ, ତା'ର ଅଧ୍ୟାପକ, ଛାତ୍ର ଓ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସାର୍‌ଙ୍କ ଆନ୍ତରିକତା ଓ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ସମସ୍ତଙ୍କର ସମ୍ମାନ ଓ ଶ୍ରଦ୍ଧା ମହାଭାରତର ଭୀଷ୍ମ ପିତାମହଙ୍କ କଥା ସ୍ମରଣ କରାଇଦିଏ । ବାସ୍ତବିକ୍ ସାର୍ ଥିଲେ କ୍ରାଏଷ୍ଟ କଲେଜର ଭୀଷ୍ମ ପିତାମହ ।

ଆଦର୍ଶ ମଣିଷ

ଡକ୍ଟର ବିଭୂତି ପଟ୍ଟନାୟକ

ସାର୍‌ଙ୍କ କଥା ଭାବିଲେ ହଠାତ୍ ''ସର୍ବସାର ବ୍ୟାକରଣ'' କଥା ମନେ ପଡ଼ିଥାଏ ଏବଂ ବ୍ୟାକରଣ ଅଜ୍ଞତା-ଜନିତ ଭୟ ଜ୍ୱରର ଉତ୍ତାପ ଭଳି ମୋର ଚେତନାକୁ ଗ୍ରାସ କରିଥାଏ ।

ସେଥିପାଇଁ ସେ ଦିନ ଗୁଡ଼ିକରେ ଟିଉଟୋରିଆଲ କ୍ଲାସରେ ମୁଁ ଅପେକ୍ଷା କରିଥାଏ ସାର୍ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଖାତା ସଂଶୋଧନ କରୁ କରୁ କିପରି ପିରିୟଡ଼ ଶେଷର ଘଣ୍ଟା ବାଜି ଯିବ ଏବଂ ମୋ ଖାତା ଆଉ ଦେଖାହେବ ନାହିଁ କି ଲେଖାରେ ବ୍ୟାକରଣଗତ ତ୍ରୁଟି ଯୋଗୁଁ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସାମ୍ନାରେ ମତେ ଅପଦସ୍ତ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ ।

ସାର୍, ଅର୍ଥାତ୍ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀଧର ଦାସ, ନିବିଷ୍ଟ ମନରେ ଅନ୍ୟ ମାନଙ୍କ ଟିଉଟୋରିଆଲ୍ ଖାତାରେ ଗାର ଟାଣି ଚାଲିଥାଆନ୍ତି । ମଝିରେ ମଝିରେ ପାନ ବଟାରୁ ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ଖିଲିପାନ ବାହାର କରି କଲରେ ଜାକି ଦେଉଥାନ୍ତି ଏବଂ ଚଷମା କାଚର ଅନ୍ତରାଳରୁ ଦୃଷ୍ଟି ଟେକି ମୋ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ଦେଲେ, ମୋର ରକ୍ତ ଶୁଖି ଯାଉଥାଏ ।

ଖ୍ରୀଷ୍ଟ କଲେଜରେ ଆଇ.ଏ. ପଢ଼ିଲା ବେଳେ ମଧ ମୋର କିଛି କିଛି ଗଳ୍ପ କବିତା 'ଝଙ୍କାର', 'ଡଗର', 'ଆସନ୍ତା କାଲି' ଇତ୍ୟାଦି ପତ୍ର ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ମତେ ଲେଖକୀୟ ସ୍ୱୀକୃତି ଆଣି ଦେଇଥାଏ । ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣ ନୀତି ନିୟମ କଡା କଡ଼ି ଭାବରେ ମାନି ଚଳିଲେ ଆଧୁନିକ ପାଠକର ଚେତନାରେ ଚମକ ସୃଷ୍ଟି କଲାଭଳି ବାକ୍ୟ ଗଠନ ଓ ନୂତନ ଶବ୍ଦ ଚୟନ କରିବା ସମ୍ଭବ ହେବ ନାହିଁ

ବୋଲି ମୋର ସେତେବେଳେ ଏକ ପ୍ରକାର ଧାରଣା ବଦ୍ଧମୂଳ ହୋଇଥାଏ । ତେଣୁ କର୍ତ୍ତା-କର୍ମ-କ୍ରିୟା ମାନଙ୍କୁ ବାକ୍ୟ ମାନଙ୍କର ଯେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ବସାଇବା କିମ୍ବା ବାଦ ଦେବା - ମୋର ପ୍ରାୟ ଏକ ପ୍ରକାର ନିଶା ହୋଇ ଯାଇଥିଲା ।

ସେଥିପାଇଁ ସାର୍‌ଙ୍କ ପାଖରୁ ମତେ ଅନେକ ସମୟରେ ଗାଳି ଶୁଣିବାକୁ ପଡୁଥିଲା ।

ସାର୍ ସେତେବେଳେ ଆମକୁ 'ରସକଲ୍ଲୋଳ' ପଢ଼ାଉ ଥିଲେ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦରେ ଥିବା ଅଳଙ୍କାର, ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦର ଉତ୍ପତ୍ତି ସଂପର୍କରେ ଏତେ ବେଶି ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇଥିଲେ ଯେ କାବ୍ୟରେ ନିୟୋଜିତ ରସଧାରା ପ୍ରାୟ ଶୁଷ୍କ ମନେ ହୋଇଥିଲା ।

କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ପଢ଼ାଇବାର ଢଙ୍ଗ, ବୁଝାଇବାର ଠାଣିରେ ଏପରି ମୌଳିକତା ଥିଲା ଯେ, କ୍ଲାସରେ ଅନ୍ୟମନସ୍କ ହେବା ପ୍ରାୟ ଏକ ପ୍ରକାର ଅସମ୍ଭବ ବ୍ୟାପାର ଥିଲା । ସେ ପ୍ରାୟ କ୍ଲାସର ଅଧିକାଂଶ ଛାତ୍ରଙ୍କୁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ଚିହ୍ନି ରଖିଥିଲେ । ମଝିରେ ମଝିରେ ବୁଝି ପାରୁଛ କି ନାହିଁ ବୋଲି ନାମଧରି ପଚାରି ଦେଲେ ଅନ୍ୟମନସ୍କ ଛାତ୍ରର ଛାତିରୁ ଅତଡ଼ା ଖସି ପଡୁଥିଲା ।

ସେ ସବୁ ଦିନଥିଲା ସେମିତି ।

ଛାତ୍ର ଓ ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ପ୍ରକାର ଘନୀଭୂତ ଆତ୍ମୀୟତା ଥିଲା । ଆଜି ପରି ସେଦିନ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ କଲେଜ ଏଭଳି କୋଳାହଳମୟ ନଥିଲା । ଆମ୍ରକୁଞ୍ଜ ପରିବେଷ୍ଟିତ ସେଇ ଛାୟାଶୀତଳ ପରିବେଶରେ ପଣ୍ଡିତ ବାନାମ୍ବର ଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପାଖରେ 'ବିଦଗ୍ଧ ଚିନ୍ତାମଣି' ଆଉ ସାର୍‌ଙ୍କ ପାଖରେ ''ରସକଲ୍ଲୋଳ'' ପଢ଼ିଲା ବେଳେ ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ଗୌଡ଼ୀୟ ବୈଷ୍ଣବ କାବ୍ୟର ରହସ୍ୟମୟ ଜଗତ ଧୀରେ ଧୀରେ ଆମ ଆଖି ଆଗରେ ବିକଚ ଶତଦଳ ଭଳି ଉନ୍ମୋଚିତ ହୋଇ ଯାଉଥିଲା ।

ସାର୍ କଲେଜରେ ଥିଲେ ମୋର ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଅଧ୍ୟାପକ, ବିଭାଗୀୟ-ମୁଖ୍ୟ । କିନ୍ତୁ ସ୍କୁଲ ଜୀବନରେ ଚାରିବର୍ଷ ଧରି ଥିଲେ ମୋର ହେଡ୍ ମାଷ୍ଟର । ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ।

ସ୍କୁଲର ନାମ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଏକାଡ଼େମୀ । ଜଗତ୍‌ସିଂହପୁର ।

ଚତୁର୍ଥ ଶ୍ରେଣୀରୁ-ସପ୍ତମ ଶ୍ରେଣୀ; ଏଇ ଚାରିବର୍ଷ ମୁଁ ସେଠାରେ ପଢୁଥିଲା ବେଳେ ସେ ଥିଲେ ହେଡ୍ ମାଷ୍ଟର । ତଳ ଶ୍ରେଣୀର ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ସହିତ ହେଡ୍ ମାଷ୍ଟରଙ୍କର କିଛି ସଂପର୍କ ନରହିବାର କଥା ।

କେବଳ ଗୋଟିଏ କଥାରେ ଆମେ ଯାଉଥିଲୁ ସାର୍‌ଙ୍କ ପାଖକୁ ।

ଶ୍ରେଣୀରେ କୌଣସି କାରଣରୁ ଅନୁପସ୍ଥିତ ରହିଲେ ଦିନ ପିଛା ଅଣାଏଁ ଲେଖାଏଁ ହିସାବ କରି ଦରମା ସହିତ ଜୋରିମାନା ଦେବାକୁ ହେଉଥିଲା । ଏଇ ଅନୁପସ୍ଥିତି ଜୋରିମାନା ଆଜି କାଲି ସ୍କୁଲରେ ଆଦାୟ ହେଉଛି କି ନାହିଁ ମତେ ଜଣା ନାହିଁ - କିନ୍ତୁ ଆମବେଳେ ସ୍କୁଲରେ ଛାତ୍ରର ଅନୁପସ୍ଥିତିକୁ ଏକ ସାମାନ୍ୟ ଘଟଣା ବୋଲି ମନେ କରାଯାଉ ନଥିଲା । ସ୍କୁଲରେ ବିଳମ୍ବରେ ପହଞ୍ଚିଲେ ଏଲ୍, ପି, ବା ଲେଟ୍ ପ୍ରେଜେଣ୍ଟ ଜୋରିମାନା ମଧ୍ୟ ଦେବାକୁ ହେଉଥିଲା ।

ଏ ଜୋରିମାନା ମାପ୍ କରିବାର କ୍ଷମତା ଥିଲା କେବଳ ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କର ।

ଅନୁପସ୍ଥିତ ଛୁଟି ମଞ୍ଜୁର କରିବା ପାଇଁ ଦରଖାସ୍ତ ଧରି ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କ ରୁମ୍‌ରେ ପ୍ରବେଶ କରୁଥିବା ବେଳେ ଆମର ଛାତି ଦୁକ୍ ଦୁକ୍ ହେଉଥିଲା ।

ସାର୍ ଖୁବ୍ କାର୍ଯ୍ୟବ୍ୟସ୍ତ ଥିବାବେଳେ ଦରଖାସ୍ତ ନେଇ ଯିବା ପାଇଁ ଆମେ ସୁଯୋଗ ଖୋଜୁଥିଲୁ । କାରଣ ଛୁଟି ନେବାର କାରଣ ଓ ତା'ର ସତ୍ୟାସତ୍ୟ କଥା ନ ପଚାରି ସେ ''Granted'' ବୋଲି ଲେଖି ତଳେ 'S.Das' ଦସ୍ତଖତ କରି ଦେଉଥିଲେ । ଖାଲି ବସିଥିବା କିମ୍ବା ବହି ପଢୁଥିବା ବେଳେ ଗଲେ ନାନା ପ୍ରଶ୍ନର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ପଡୁଥିଲା ।

ଆଜି ମନେ ପଡୁଛି ଥରେ ଜ୍ୱରରେ ପଡ଼ି ସାତଦିନ ସ୍କୁଲ ଯାଇ ନଥିଲି । ଛୁଟି ଦରଖାସ୍ତ ମଂଜୁର କରିବା ପାଇଁ ପହଞ୍ଚିବା ମାତ୍ରେ ସାର୍ ଦସ୍ତଖତ ଉପରେ ଆଖି ବୁଲାଇ ନେଲେ ।

କ୍ଲାସ ଟିଚର ମାଗୁଣି ବାବୁ ଦରଖାସ୍ତ ଉପରେ ''ରେକମେଣ୍ଡେଡ୍'' ବୋଲି ନଲେଖି, 'ଫରୱାର୍ଡ' କରି ଦେଇଥିଲେ । ମୁଁ ଷଷ୍ଠ ଶ୍ରେଣୀର ଛାତ୍ର । 'ରେକମେଣ୍ଡେସନ୍' ଆଉ 'ଫରୱାର୍ଡ' ଶବ୍ଦ ଦୁଇଟି ମଧ୍ୟରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ପାର୍ଥକ୍ୟ ମତେ ଜଣା ନଥିଲା ।

'ଫରୱାର୍ଡ' ବୋଲି ଲେଖା ହୋଇଥିବା ଦେଖି ସାର୍ ପଚାରିଲେ - "ତମକୁ ଯେ ଜ୍ୱର ହୋଇଥିଲା - ଏକଥା ସତ୍ୟ ବୋଲି ମୁଁ ଜାଣିବି କିପରି ?"

ସାର୍‌ଙ୍କୁ କଣ କହି ମୁଁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିପାରିବି, ମତେ ଜଣା ନଥିଲା ।

ହଠାତ୍ ମୋ ପାଟିରୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଥିଲା -

- ସାର୍ ! ମୁଁ ଜଣେ ସ୍କୁଲ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପୁଅ । ମତେ ମିଛ କିପରି କହିବାକୁ ହୁଏ ଜଣା ନାହିଁ । ମୁଁ ସତ କହୁଛି - ମତେ ଜ୍ୱର ହୋଇଥିଲା -

ବାସ୍, ସେଇ ପଦିଏ କଥା । ସାର୍‌ଙ୍କ ମୁହଁରେ ଫୁଟି ଉଠିଥିଲା ପରିତୃପ୍ତିର ହସ ।

ମତେ ଆଉ ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରଶ୍ନ ନପଚାରି ସେ ଛୁଟି ମଂଜୁର କରି ଦେଇଥିଲେ ଏବଂ ବାପାଙ୍କ ବିଷୟରେ ଟିକିନିଖି ଖବର ବୁଝି ବାପାଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ସହିତ ଦେଖା କରିବାକୁ କହିଥିଲେ ।

ବାପା ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟରଙ୍କୁ ଭେଟିଥିଲେ କି ନାହିଁ ମୋର ମନେ ପଡୁ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ମୋର ମନେଅଛି ସେହି ବର୍ଷ ମୋ ଦରମା ଅଧା ଫ୍ରି ହୋଇ ଯାଇଥିଲା ।

କାରଣ ମୁଁ ଜଣେ ସ୍କୁଲ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପୁଅ ! ତା'ପରେ ସେହି ବର୍ଷ କିମ୍ବା ତା' ଆର ବର୍ଷ ସାର୍ ଜଗତ୍‌ସିଂହପୁର ହାଇସ୍କୁଲ ଛାଡ଼ି ଚାଲି ଆସିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ବଦଳରେ ପ୍ରଥମେ ବାସୁଦେବ ମହାନ୍ତି, ନୃସିଂହ ଚରଣ କାନୁନଗୋ ଓ ଶେଷରେ ଭୂଗୋଳ ଶିକ୍ଷକ ଯୋଗେନ୍ଦ୍ର ନାଥ ଦାଶ ଅବଶିଷ୍ଟ କେତେ ବର୍ଷ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଦାୟିତ୍ୱ ବହନ କରିଥିଲା ବେଳେ ମୁଁ ସେ ସ୍କୁଲର ଛାତ୍ର ଥିଲି । କିନ୍ତୁ ମୋ କିଶୋର ମନର ଓଦା ମାଟିରେ ସାର୍‌ଙ୍କ ସରଳ, ନିରଳସ, ସ୍ନେହ ସଜଳ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ଯେଉଁ ଦାଗ ଲାଗିଥିଲା, ଅନ୍ୟ କେହି ସେଭଳି ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କରି ପାରି ନଥିଲେ । ବାସୁବାବୁ ଖୁବ୍ ଅଳ୍ପଦିନ ପାଇଁ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସହିତ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପରିଚୟର ସୁଯୋଗ ନଥିଲା । ନୃସିଂହ ଚରଣ କାନୁନ୍‌ଗୋ ଥିଲେ ଗମ୍ଭୀର ପ୍ରକୃତିର ଲୋକ । କଡା ମିଜାଜ୍‌ର ବଳିଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ । ଛୁଟି ଦରଖାସ୍ତ ନିଜେ ନ ନେଇ ପିଅନ ହାତରେ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ପଠାଉଥିଲୁ । ମନେ ମନେ ତାଙ୍କୁ ଭୟ କରୁଥିବା ହେତୁ ତାଙ୍କ ସହିତ ଆମର ଏକ ପ୍ରକାର ଅନତିକ୍ରମ୍ୟ ଦୂରତ୍ୱ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଯାଇଥିଲା ।

ଯୋଗେନ୍ଦ୍ର ବାବୁ ଆଗରୁ କ୍ଲାସ୍ ଟିଚର ଥିଲେ । ତେଣୁ ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟ୍ର ନିଯୁକ୍ତି ପରେ ମଧ୍ୟ ଆମେ ତାଙ୍କୁ ଭିନ୍ନ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖି ପାରୁ ନଥିଲୁ ।

ଐତିହାସିକ ଫିରିଙ୍ଗିକୁଦ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସେଇ ଉଚ୍ଚ ବିଦ୍ୟାଳୟର ପବିତ୍ର ପରିବେଶରେ, ନିମଫୁଲର ବାସ୍ନା ଯେତେବେଳେ ଭାସି ଆସେ, ହଠାତ୍ ସାର୍‌ଙ୍କ ସ୍ମୃତି ମନକୁ ମହକାଇ ଦିଏ । ଆଦ୍ୟ କୈଶୋର ନିର୍ମୋକ ଛାଡ଼ି ହାପ୍‌ପ୍ୟାଣ୍ଟ ବଦଳରେ ଫୁଲପ୍ୟାଣ୍ଟ ପିନ୍ଧି କଲେଜରେ ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ କଲେଜରେ ନାମ ଲେଖାଇଲି; ପୁଣି ସାର୍‌ଙ୍କୁ ଅଧ୍ୟାପକ ଭାବରେ ଦେଖିବି ବୋଲି କେବେ କଳ୍ପନା ସୁଦ୍ଧା କରି ନଥିଲି ।

ସାର୍ ଭୁଲି ଯାଇଥିଲେ ।

ମୁଁ ଭୁଲି ନଥିଲି ।

ପରିଚୟ ଦେବାମାତ୍ରେ ତାଙ୍କର ରେଖାଙ୍କିତ ମୁହଁରେ କଲେଜ କରିଡରରେ ଯେଉଁ ସ୍ନିଗ୍ଧ ହସର ଆଲୋଡ଼ନ ସେଦିନ ଉଦ୍ଭାସିତ ହୋଇ ଉଠିଥିଲା; ତାହା କୌଣସି ଦିନ ମୁଁ ଭୁଲି ପାରିବି ନାହିଁ ।

ସାର୍‌ଙ୍କ ବୟସ ବଢୁଥିଲା; କିନ୍ତୁ ସାର୍ ବଦଳି ନଥିଲେ । ଧୋତି ଉପରେ ତାଙ୍କର ସେଇ କୋଟ୍, ଆଖିର ଚଷମା ଅନ୍ତରାଳରୁ ତାଙ୍କର ସେହି ସ୍ନେହ-କୋମଳ ଦୃଷ୍ଟି; ସବୁ ସେହିପରି ଅପରିବର୍ତ୍ତିତ ଥିଲା ।

ହାଇସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ିଲା ବେଳେ ସେ ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟ୍ର ଚାକିରୀ ଛାଡ଼ି ଅଧ୍ୟାପକ ହୋଇ ଆସିଥିଲେ । ମୁଁ ବି.ଏ. ପଢୁଥିବା ସମୟରେ ସାର୍ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ କଲେଜରୁ ଅବସର ନେଲେ । କିନ୍ତୁ କଟକ ଅବସ୍ଥାନ କାଳରେ ତାଙ୍କ ସହିତ ବାରମ୍ବାର ଦେଖା ହୋଇଥିଲା ।

ଦିନେ ମୁଁ ଛାତ୍ର ଥିଲି, ଆଉଦିନେ ଲେଖକ ହୋଇଗଲି, କଲେଜରେ ଛାତ୍ର ଥିଲାବେଳେ ଦେଖାହେଲେ ସାର୍ ପଚାରୁ ଥିଲେ, ''କେମିତି ପଢାପଢି କରୁଛ ?'' ଚାକିରୀରୁ ଅବସର ନେଲା ପରେ ରାସ୍ତାରେ କିମ୍ବା ''ଗ୍ରନ୍ଥମନ୍ଦିର'' ବହି ଦୋକାନରେ ଦେଖାହେଲେ ତାଙ୍କର ପ୍ରଶ୍ନ ଥିଲା, ''ଆଉ ନୂଆ କ'ଣ ଲେଖୁଛ ?''

ସେ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ଲେଖା ଲେଖିରେ ମନୋନିବେଶ କରି ଥିଲେ । କିଶୋର ପାଠକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସ୍ମରଣୀୟ ଉପନ୍ୟାସ ମାନଙ୍କ ମୂଳ କାହାଣୀକୁ ନେଇ ନିଜ ଭାଷାରେ ଛୋଟ ଛୋଟ ବହି ଲେଖି ସେ ସୁଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ । ଚାର୍ଲସ ଡ଼ିକେସନ୍‌ସଙ୍କ ''ଡେଭିଡ କପର୍ ଫିଲ୍‌ଡ'', ଜୁଲଭେର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ''ଟୋଣ୍ଟି ଥାଉଜେଣ୍ଡ୍ ଲିଗ୍ ଅଣ୍ଡର ଦି ସି'', ମାର୍କ ଟ୍ୱେନ୍‌ଙ୍କ ''ଆଡଭେଞ୍ଚର ଅଫ୍ ଟମ୍ ସୟର୍'', ଜେନ୍ ଅଷ୍ଟିନ୍‌ଙ୍କ'' ପ୍ରାଇଡ୍ ଏଣ୍ଡ ପ୍ରିଜୁଡ଼ିସ୍'', ଜନ କାରୋଙ୍କ ''ମ୍ୟୁଟିନି ଅନ୍ ଦି ବାଉଣ୍ଟି'' ଓ ଓ୍ୱିଲିକ୍ କଲିନ୍‌ସଙ୍କ'' ''ଦି ମୁନ୍ ଷ୍ଟୋନ୍'' ପ୍ରଭୃତି ସ୍ମରଣୀୟ ବିଦେଶୀ ଉପନ୍ୟାସକୁ ଜିଜ୍ଞାସୁ କିଶୋର ପାଠକ ମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସରଳ, ସାବଲୀଳ ଭାଷାରେ ସେ କେବଳ ସଂକ୍ଷେପରେ ଲେଖି ନଥିଲେ, ଫକୀର ମୋହନ ସେନାପତିଙ୍କ ''ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ'' ଉପନ୍ୟାସକୁ ମଧ ପିଲାମାନେ ବୁଝିପାରିବା ଭଳି ଶୈଳୀରେ ''ପିଲାଙ୍କ ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ'' ନାମରେ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ 'ହୋମର କାହାଣୀ' ଗ୍ରୀସ୍ ଦେଶର ଉପକଥା ଓ ପୁରାଣ କାହାଣୀ, ରାମାୟଣ କାହାଣୀ, ''ଆଲିବାବା'' ଏବଂ ''ଶକୁନ୍ତଳା'' ପ୍ରଭୃତି କିଶୋର- ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସେ ଦେଶବିଦେଶର ସ୍ମରଣୀୟ କାହାଣୀକୁ ଆକର୍ଷଣୀୟ ଶୈଳୀରେ ପରିବେଷଣ କରିଥିଲେ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ କିଶୋର ସାହିତ୍ୟ ଅବହେଳିତ ଅବସ୍ଥାରେ ରହିଥିବା ବେଳେ ତାଙ୍କର ଏ ଆନ୍ତରିକ ଉଦ୍ୟମ କେବଳ ଖାଲି ତାଙ୍କର ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି ନୁହେଁ; କିଶୋର ପାଠକ ମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଜଣେ ଆଦର୍ଶ ଶିକ୍ଷକ ଭାବରେ ତାଙ୍କର ମହାନ୍ କର୍ତ୍ତବ୍ୟବୋଧର ପରିଚୟ ବହନ କରିଛି ।

ସାର୍ ଆଜି ଆଉ ଆମ ଭିତରେ ନାହାନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଜଣେ ଛାତ୍ରବତ୍ସଳ ଶିକ୍ଷକ ଭାବରେ ତାଙ୍କର ଅବଦାନ, ସାରସ୍ୱତ ସାଧନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାଙ୍କର ଅପୂର୍ବ ନିଷ୍ଠା, ମୋ ମନ ଭିତରେ ଅମଳିନ ହୋଇ ରହିଛି, ରହିବ । ଏକା ମୋର ନୁହନ୍ତି; ସେ ଥିଲେ ତାଙ୍କର ଅଗଣିତ ଛାତ୍ର, ସାହିତ୍ୟ ରସିକ ପାଠକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଜଣେ ଅନୁକରଣୀୟ, ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ, ଆଦର୍ଶ ମଣିଷ ।

କର୍ମଯୋଗୀ ଶ୍ରୀଧର ଦାସ

ଶ୍ରୀକାନ୍ତ ପଣ୍ଡା

ଅନେକ ଦିନ ତଳର କଥା । ଏ ଭିତରେ କେତୋଟି ଦଶନ୍ଧି ଯେ କେତେବେଳେ ବିତିଗଲାଣି ଜାଣି ହୋଇନାହିଁ । ଆଜି ପଛକୁ ଚାହିଁଲେ ସେ ସବୁ ବେଳର କଥା ଛାଇ ଛାଇ ପରି ଜଣାପଡୁଛି । କେତେ କଥା ଭୁଲି ଯାଇଛି । କେତେ କଥା ଏପରି ଘନିଷ୍ଠ ଭାବରେ ଜୀବନ ଉପରେ ଛାପ ପକାଇଛି ଯେ ହେଇଟି କାଲିପରି ଘଟିଯାଇଥିବା ପରି ସ୍ପଷ୍ଟ ମନେ ଅଛି ।

୧୯୬୭ ମସିହା ଆରମ୍ଭ କଥା । ମୁଁ ଦେଉଳ ସାହିର ସେଲ୍‌ଟରଛକ ନିକଟରେ ନୂଆ କରି ଘରତୋଳି ବାପା, ମା ଓ ପରିବାର ବର୍ଗଙ୍କ ସହ ଆସି ହାଲି ହାଲି ରହୁଥାଏ । ଅବଶ୍ୟ ଦେଉଳ ସାହି ସହିତ ମୁଁ କଲେଜରେ ପଢ଼ିଲାବେଳୁ ପରିଚିତ । ଏହି ଅଞ୍ଚଳର ବିଶିଷ୍ଟ ସମାଜସେବୀ ସେ ଯୁଗର ଡବଲ ଏମ୍.ଏ. ପାସକରି ମଧ ସେ ଆଣ୍ଠୁ ଉପରକୁ ଲୁଗା ପିନ୍ଧୁ ଥିଲେ ଓ ସମାଜର କଲ୍ୟାଣ ପାଇଁ ନିଜର ସମସ୍ତ ସ୍ୱାର୍ଥକୁ ତ୍ୟାଗକରି କୁସଂସ୍କାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଆଜୀବନ ଲଢ଼େଇ କରିଗଲେ । ସେ ପ୍ରାୟ ମୋ ପିତାଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ୍ କରିବାକୁ ବହୁ ସମୟରେ ଆମ ସରକାରୀ ବସାଘରକୁ ଆସୁଥିଲେ । ମୋ ପିତା ଅନେକ ଛୁଟି ଦିନଗୁଡ଼ିକରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ବାବୁଙ୍କୁ ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରି ଏକାଠି ଭାତ ଡାଲି ଆଦି ଭୋଜନ କରିବାରେ ଆନନ୍ଦ ନେଉଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ଆମେ ସବୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ବାବୁଙ୍କ ପାଖରେ ବସି ବହୁ କଥା ଦେଶ ସମ୍ପର୍କରେ କୌତୁହଳର ସହିତ ଶୁଣୁ ଥିଲୁ । ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଆମର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଭକ୍ତି ଓ ଆଦର ଥିଲା । ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କ ଦେଉଳସାହି ଘରକୁ ଅନେକଥର ଆସିବା ସୁଯୋଗ ମିଳିଥିଲା ।

ଯେତେବେଳେ ସେଲ୍‌ଟର ଛକରେ ଘର କରି ଆସି ରହିଲୁ ସେତେବେଳେ ଏ ଅଞ୍ଚଳ ପ୍ରତି ମୋର ତଥା ଆମ ପରିବାରର ମମତା ବହୁତ ବଢ଼ିଗଲା । ଏ ଅଞ୍ଚଳର ଅନ୍ୟତମ ବିଶିଷ୍ଟ ଶିକ୍ଷାବିତ୍ ପ୍ରବୀଣ ସାହିତ୍ୟିକ ଶ୍ରୀଧର ଦାସଙ୍କ ସହିତ ଦେଖାହେଲା । ମୋ ପିତା ଅବସର ଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତି ସରକାରୀ ଚାକିରୀରୁ । ବେଶି ସମୟ କଟାଉଥିଲେ ସାହିତ୍ୟ ସଭାରେ ତଥା ସାହିତ୍ୟ ଆଲୋଚନା କରିବାରେ । ଶ୍ରୀଧର ବାବୁ ଅନେକ ସମୟରେ ଆମଘରକୁ ଆସୁଥିଲେ । ବାପାଙ୍କ ସହିତ ବସି ସାହିତ୍ୟ ଆଲୋଚନା ହେଉଥିଲା । ଏହି ସମୟରେ ଆସିଲା କଟକ ପୌରସଭା ନିର୍ବାଚନ । ଦେଉଳସାହି, ବୀଡ଼ାନାସୀ ଓ ତୁଳସୀପୁର ଅଞ୍ଚଳକୁ ନେଇ କଟକ ପୌରସଭାର ଥିଲା ଏକ ନମ୍ବର ୱାର୍ଡ । ସହରର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳ ତୁଳନାରେ ଏହି ଏକନମ୍ବର ୱାର୍ଡ ଅଞ୍ଚଳ ଥିଲା ଅନୁନ୍ନତ । ବହୁ ରାସ୍ତା ପିଚୁ ନଥିଲା । ବହୁ ରାସ୍ତାରେ ବିଜୁଳି ଆଲୁଅ ନଥିଲା । ଆବଶ୍ୟକତାକୁ ଚାହିଁ ମାଇନର ସ୍କୁଲ ନଥିଲା । ହାଇସ୍କୁଲ, କଲେଜ କଥା ଉଠୁଛି କେଉଁଠି । ଆମର ଜଣେ ସାଧାରଣ ପ୍ରତିନିଧି ଓ ଜଣେ ହରିଜନ ପ୍ରତିନିଧି ଏହିପରି ଦୁଇଜଣ କାଉନସିଲର ନିର୍ବାଚିତ ପଦ୍ଧତି ଚାଲୁଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଦେଉଳସାହିର ଲୋକପ୍ରିୟ ପ୍ରତିନିଧି ସ୍ୱର୍ଗତ ନବକୁମାର ସେଠୀ ନିର୍ବାଚିତ କାଉନସିଲର ହୋଇଥିଲେ । ଆଉଜଣେ ଏହି ଅଞ୍ଚଳ ବାହାରର ବ୍ୟକ୍ତିହିଁ ଦଳୀୟ ଟିକଟର ପ୍ରଭାବରେ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଆସୁଥିଲା । ଏହି ଅବସ୍ଥାର ସମାପ୍ତି ଘଟିଲା ଯେତେବେଳେ ସ୍ଥାନୀୟ ବାସିନ୍ଦାମାନେ ନିଜ ଇଚ୍ଛାରେ ଦୁଇଜଣ ଯାକ କାଉନସିଲରଙ୍କୁ ହିଁ ନିଜ ଅଞ୍ଚଳର ବାସିନ୍ଦାଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରଥମଥର ପାଇଁ ଦୃଢ଼ତାର ସହିତ ନିର୍ବାଚନ କଲେ । ସେତେବେଳେ ସାଧାରଣ ଶଗଡ଼ ଗାଡ଼ି ଚାଳକ ପାଣୁ ଅଜାଙ୍କ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଶ୍ରମିକ ଜଗାଭାଇ, ଚିନ୍ତାମଣି ପ୍ରମୁଖ ଏକ ସ୍ୱରରେ ନିଜର ଦାବିକୁ ସାବ୍ୟସ୍ତ କଲେ । ଏ ସମସ୍ତଙ୍କ ପଛରେ ବିଶିଷ୍ଟ ଶିକ୍ଷାବିତ୍ ପ୍ରଫେସର ଦାସଙ୍କ ଦୃଢ଼ ସମର୍ଥନ ଓ ନିର୍ଭିକ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ହିଁ ସଫଳ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲା ।

ପରେ ପ୍ରଫେସର ଦାସଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଆଶୀର୍ବାଦରେ ମାଇନର ସ୍କୁଲ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ରଘୁନାଥଜୀଉ ବିଦ୍ୟାପୀଠ, ବିଡ଼ାନାସୀର ମାଇନର ସ୍କୁଲ ପରେ ପରେ ହାଇସ୍କୁଲ ଇତ୍ୟାଦି ଏ ଅଞ୍ଚଳରେ ଗଢ଼ି ଉଠିଲା । ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରସାର ପାଇଁ ଭିତ୍ତିଭୂମି ସ୍ଥାପିତ ହେଲା । ସ୍ୱର୍ଗତ ନବକୁମାର ସେଠୀ ସେତେବେଳେ ଅକୁଣ୍ଠିତ ଚିତ୍ତରେ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ ଦେଇ ରଘୁନାଥଜୀଉ ବିଦ୍ୟାପୀଠର ଜମି ଖରିଦରେ

ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ମୋର ସ୍ୱର୍ଗତ ପିତା ମଧ୍ୟ ଏଥିପାଇଁ ଅର୍ଥ ଦେଇଛନ୍ତି । ମିଳିତ ଉଦ୍ୟମ ସହିତ ସାହିର ଅନ୍ୟ ବାସିନ୍ଦାମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ସହଯୋଗରେ ପ୍ରଥମେ ଏହି ବିଦ୍ୟାଳୟଟି ଏଠାରେ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇପାରିଛି । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ରଘୁନାଥଜୀଉ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଛି । ଶ୍ରୀଧର ବାବୁଙ୍କ ସକ୍ରିୟ ସହଯୋଗ ଓ ଅର୍ଥଦାନ ଆଦି ଏସବୁ ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନକୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେବାରେ ସାହାଯ୍ୟ ସହଯୋଗ କରିପାରିଛି ।

ତାଙ୍କ ସୁପୁତ୍ରମାନଙ୍କ ମହତ୍ତ୍ୱ ଦାନରେ ଜମି ମିଳିଛି ଓ ଦେଉଳସାହିର ଦେବୀଘର ସେଠାରେ ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ସହଯୋଗରେ ତିଆରି ହୋଇଛି ।

ଶ୍ରୀଧର ବାବୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମେଳାପି ଓ ଅତି ସରଳ ଜୀବନ ଯାପନ କରୁଥିଲେ । ଶିକ୍ଷା କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାଙ୍କର ଅବଦାନ ଖାଲି ଏ ଅଞ୍ଚଳର ନୁହେଁ ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ବହୁ ଭାବରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଛି । ବାସ୍ତବିକ୍ ଶ୍ରୀଧର ବାବୁ ଥିଲେ ଜଣେ ନିସ୍ୱାର୍ଥପର କର୍ମଯୋଗୀ । ସମସ୍ତଙ୍କର ପୂଜ୍ୟ ଓ ପରାମର୍ଶଦାତା ।

ସାରସ୍ୱତ-ସାଧକ ଶ୍ରୀଧର ଦାସ

ପ୍ରଫେସର ପଠାଣି ପଟ୍ଟନାୟକ

ଶ୍ରୀଧର ଦାସ ପାଟନା ସହରରେ ବି.ଇଡ଼ି. ଟ୍ରେନିଂ ପଢୁଥାଆନ୍ତି । ସେ ଛାତ୍ର ବସ୍ଥାରେ ''ସହକାର'' ସାହିତ୍ୟ ପତ୍ରିକାର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ଭାରତ ସେବକ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁଙ୍କ ନିକଟ ସଂପର୍କରେ ଆସିଥିଲେ । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସାହୁ ତାଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହିତ କରିଥିଲେ, ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ପାଇଁ କିଛି ଲେଖିବାପାଇଁ । ଏ ହେଉଛି ଚଳିତ ଶତାବ୍ଦୀର ତୃତୀୟ ଦଶକର ଓଡ଼ିଆରେ ଲେଖିବା ପାଇଁ ଶିକ୍ଷିତ ତଥା ଯୁବକମାନଙ୍କୁ ''ସହକାର'' ଉତ୍ସାହିତ କରୁଥାଏ । ଏହି ପତ୍ରିକାରେ ପାଟନା ସହରରେ ଛାତ୍ର ଥିବା ଶ୍ରୀଧର ଦାସ ଲେଖିଥିଲେ ''ନିତ୍ୱସ ଓ ସୃଜନ ବିଦ୍ୟା'' ଶୀର୍ଷକ ଏକ ଚିନ୍ତାତ୍ମକ ପ୍ରବନ୍ଧ । ପ୍ରସଙ୍ଗକ୍ରମେ ଏଥିରେ ଲେଖକ ଗୋଟାଏ ସ୍ଥାନରେ ଲେଖିଥିଲେ - ''କଷ୍ଟ ନ କଲେ କୃଷ୍ଣ ପାଇବା ଅସମ୍ଭବ ।'' ମନୁଷ୍ୟ ଜାତିର ଉନ୍ନତି ବିଧାନ କରିବାକୁ ହେଲେ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ଦରକାର । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକର କେତେକ ବଂଶାନୁଗତ hereditary ଗୁଣ ଥାଏ । ଏହି ଗୁଣ ଗୁଡ଼ିକ ଓ ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକ ଅବସ୍ଥାର ପ୍ରଭାବ ଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟର ରୀତିଗତି ଗଠିତ ହୁଏ । ଏହି ପ୍ରଭାବକୁ ଏପରି ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରିବାକୁ ହେବ, ଯେପରି ମନୁଷ୍ୟ ତାହାର ପୂର୍ବ ବଂଶଧର ଠାରୁ ଉନ୍ନତତର ହେବ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପୂର୍ବ ପୁରୁଷ ଯାହା କରିଥିଲେ, ତାହା କରିବାଦ୍ୱାରା ଜାତି ଉନ୍ନତ ହୋଇନପାରେ, ସର୍ବଦା ଚେଷ୍ଟା କରିବାକୁ ହେବ ଯେପରି କି ଆମ୍ଭେମାନେ ପୂର୍ବପୁରୁଷଙ୍କଠାରୁ ଉଚ୍ଚତର ହେବୁ ।

''କୌଣସି ଜାତିର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ମେଧା, ବିଦ୍ୟା ଓ ବୁଦ୍ଧି, ଚେଷ୍ଟା ବିନା ସାଧିତ ହୋଇ ନପାରେ । ଜଣେ ଲୋକ ଯତ୍ନ ଓ ଅଧ୍ୟବସାୟ ଦ୍ୱାରା, ନିଜର

ବୁଦ୍ଧି ବୃତ୍ତି ଦ୍ୱାରା ନିଜକୁ ଉନ୍ନତ କରିପାରେ । ସେହିପରି ଯତ୍ନ ଓ ଅଧ୍ୟବସାୟ ଦ୍ୱାରା ଅନେକ ପୁରୁଷ (Generation) ର ଫଳ ସ୍ୱରୂପ ଆମ୍ଭେମାନେ ଗୋଟିଏ ଉଚ୍ଚଶ୍ରେଣୀର ମନୁଷ୍ୟ ପାଇ ପାରିବା ।'' (ସହକାର-୩ୟ ଭାଗ-୧୧ଶ ସଂଖ୍ୟା-ପୃ. ୩୩୯)

ଶ୍ରୀଧର ଦାସ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର କାକଟପୁରରେ ୧୯୦୧ ମସିହା ଅକ୍ଟୋବର ଚାରି ତାରିଖରେ ଏକ ଦରିଦ୍ର ପରିବାରରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସେ ଏହି କର୍ମମୟ ସଂସାରରୁ ଚିର ବିଦାୟ ନେଇଥିଲେ ୧୯୮୮ ମସିହା ଏପ୍ରିଲ୍ ୨୪ ତାରିଖରେ । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଦାସ ଥିଲେ ଆବାଲ୍ୟରୁ କର୍ମଯୋଗୀ ଏବଂ ଉଚ୍ଚାଭିଳାଷୀ । ଅନୁନ୍ନତ ପଲ୍ଲୀ ଅଞ୍ଚଳ ଏବଂ ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ତୀବ୍ର କଷାଘାତ ତାଙ୍କୁ ସାଧନା ପଥରୁ ବିଚ୍ୟୁତ କରି ପାରିନଥିଲା । ନିଟଜେଙ୍କ ଜୀବନ ଦର୍ଶନରେ ସେ ଜୀବନସାରା ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇଥିଲେ । ତାଙ୍କପରି କର୍ମଯୋଗୀ ସାଧାରଣ ପରିବାରରେ କ୍ୱଚିତ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିବେ । ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ସାଧନା ଜରିଆରେ ସେ କେବଳ ନିଜର ଭୌତିକ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଲାଭ କରିଥିଲେ । ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ଯେ ସାରସ୍ୱତ ସିଦ୍ଧିର ମଧ୍ୟ ସେ ଅଧିକାରୀ ହୋଇଥିଲେ । କର୍ମହିଁ ଥିଲା ତାଙ୍କର ତପସ୍ୟା । ଆଳସ୍ୟ କଣ ସେ ଜାଣୁ ନଥିଲେ । ସାମାନ୍ୟ ବିଶ୍ରାମ ଗ୍ରହଣ ଥିଲା ଅଗ୍ରସର ହେବାପାଇଁ ଶକ୍ତି ସଞ୍ଚୟର ଏକ ମାଧ୍ୟମ ମାତ୍ର ।

ଯେଉଁକାଳରେ ସହକାର ପୃଷ୍ଠାରେ ଯୁବକ ଶ୍ରୀଧର ଦାସଙ୍କର ଲେଖା ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଥିଲା ସେହି ସମୟରେ ସହକାରର ଅନ୍ୟ ଲେଖକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିଲେ କାଳିନ୍ଦୀ ଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ, ବୈକୁଣ୍ଠ ପଟ୍ଟନାୟକ, ଅନ୍ନଦାଶଙ୍କର ରାୟ, ହରିହର ମହାପାତ୍ର, ଉଦୟନାଥ ଷଡଙ୍ଗୀ,ଭଗବାନ ପତି ଓ ମାୟାଧର ମାନସିଂହ ପ୍ରଭୃତି । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଏହି ଲେଖକମାନେ ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟ ହୋଇଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଦାସ ମଧ୍ୟ ନିଜର ପ୍ରତିକୂଳ ପରିବେଶ ମଧ୍ୟରେ ଲେଖନୀ ଚାଳନା କରି ଚାଲିଥିଲେ । ଇଂରେଜୀ ସାହିତ୍ୟର ଅନ୍ୟତମ ଚିନ୍ତାନାୟକ ଯୋସେଫ୍ ମାଜିନୀଙ୍କ ଲିଖିତ Duties of Man ପୁସ୍ତକର ଅନୁବାଦ ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ ସହକାର ପୃଷ୍ଠାରେ (ଷଷ୍ଠଭାଗ ଷଷ୍ଠ ସଂଖ୍ୟା) । କେବଳ ସେତିକି ନୁହେଁ, ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟରୁ ଅନୁବାଦ କରି ସେ ମାତୃ ସାହିତ୍ୟର ସମୃଦ୍ଧି ପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ କରିଥିବା

ଜଣାଯାଏ । ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟର ବିଖ୍ୟାତ କାବ୍ୟ 'ହଂସଦୂତ'ର ପ୍ରକାଶିତ କିଛି ଅଂଶ ଏହିପରି :

''ପର୍ବତ ପ୍ରାନ୍ତେ ଶୋଭେ ତମାଳ ତରୁ
କୃଷ୍ଣ-ଶ୍ୟାମଳ-ଅଙ୍ଗ ସମ ସେ ଚାରୁ ।
ତା ଦେଖି କରି ଚିତ୍ତେ କୃଷ୍ଣ ସ୍ମରଣ
ତପ୍ତ ଶରୀରେ ଥାନ୍ତି ପୁଳନ୍ଦୀଗଣ ।
କାଳନ୍ଦୀ-ଜଳସିକ୍ତ-ସ୍ନିଗ୍ଧ-ସମୀର
ତବ ପତତ୍ର ବେଗେ ହେବ ସଞ୍ଚାର ।
ପରଶି ତାହା ତାଙ୍କ ତପ୍ତ ଶରୀର
ବେଗେ କରିବ ତାଙ୍କ ତାପ ଅନ୍ତର ।
ତହିଁ ବିରାଜେ କୃଷ୍ଣ କେଳି ସଦନ
ରସିକ ଜନ କାମ୍ୟ ନୀପ ଭବନ ।
ଦେଖି ନୟନେ ତାର ସୁନ୍ଦର ପଣ
ପୁଲକେ ନ ନାଚିବ କାହାର ମନ ।
କରିବ ତଦୁପରି ଉପବେଶନ
ଦିବ୍ୟ ଆନନ୍ଦେ ତୋର ବୁଡ଼ିବ ମନ ।
ନକଲେ ତହିଁ ଏହି ସୁଖ-ସମ୍ଭୋଗ
କ୍ରୀଡ଼ା-ଚାତୁରୀ ତୋର ବ୍ୟର୍ଥ ବିହଗ'' ଇତ୍ୟାଦି

ଲେଖକଙ୍କ ଅନୁବାଦ-କୌଶଳର ସାବଲୀଳତା ମୌଳିକ ସୃଷ୍ଟି-ବିକାଶର ପ୍ରତ୍ୟୟ ଜନ୍ମାଇଥାଏ । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଦାସ ପ୍ରଥମରୁ ଥିଲେ ଜ୍ଞାନତପସ୍ୱୀ । ସଂସ୍କୃତ, ଇଂରାଜୀ, ଓଡ଼ିଆ ଓ ବଙ୍ଗଳା ସାହିତ୍ୟ ଅନୁଶୀଳନ କରିବାରେ ସେ ଥିଲେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଗ୍ରହୀ । ଅନ୍ୟ ସାହିତ୍ୟରୁ ମୂଲ୍ୟବାନ ରତ୍ନ ଆହରଣ କରି ସେ ମଣ୍ଡିତ କରୁଥିଲେ ମାତୃ ସାହିତ୍ୟକୁ । ସହକାରରେ (୮ମ କଳସ/ ୩ୟ ଓ ୪ର୍ଥ ଅଂଜଳି) ପ୍ରକାଶିତ ''ସ୍ୱଦେଶ ପ୍ରେମ'' କବିତାଟି ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇପାରେ । ଏହି କବିତାଟି ସାର୍ ୱାଲ୍ଟର ସ୍କଟଙ୍କ ''Love of Country'' କବିତାର ଅନୁବାଦ ମାତ୍ର ।

''ଅଛି କି ଏମନ୍ତ ଜନ ଏ ଜଗତେ ?
ପାଷାଣେ ପରାଣ ବାନ୍ଧି ଅନୁବ୍ରତେ

ବଚନେ ନ ଭାଷେ ଅମୃତ ବିଶେଷ
ଏ ମୋ ଜନ୍ମଭୂମି ଏହି ମୋ ସ୍ୱଦେଶ ।
ସ୍ୱଦେଶ- ମାଧୁରୀ ନ ଭାବେ ଅନ୍ତରେ
ଅପୂର୍ବ ଆନନ୍ଦ ଚିତ୍ତାଙ୍ଗନେ ତାରେ ।
ଅଛି ଯଦି କେହି ସଂସାରେ ଏସନ
ଧିକ୍ ଶତ ଧିକ୍ ତାହାର ଜୀବନ ।
କବି ପୁଣ୍ୟକଣ୍ଠେ ଉଠେ ନାହିଁ ତାର
ସ୍ୱକୀର୍ତ୍ତି-ସଙ୍ଗୀତ-ମଧୁର-ଝଙ୍କାର ।
ଥାଉ ତାର ନାମ ଥାଉ ଉଚ୍ଚ ପଦ
ଥାଉ ତାର ଶକ୍ତି, ଅତୁଳ ସଂପଦ ।
ସବୁ ଅତି ତୁଚ୍ଛ ସବୁ ବୃଥା ସିନା,
ନ ବାଜିଲେ ହୃଦେ ଦେଶ-ପ୍ରୀତି-ବୀଣା ।''

ଏ ହେଉଛି ୧୯୨୭/୨୮ ମସିହାର କଥା । ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ଭାରତ ବ୍ୟାପି ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନର ଅପୂର୍ବ ଉନ୍ମାଦନା ଖେଳାଇ ଦେଇଥାଏ । ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ ଦପ୍ତରରେ କର୍ମ କରୁଥିବା ଭାରତୀୟମାନେ ମୁକ୍ତମନରେ ସ୍ୱାଧୀନତାର ଜୟଗାନ କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ ହେଉଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ବୋଧହୁଏ ଶ୍ରୀଧର ଦାସଙ୍କର କବିପ୍ରାଣ ମୌଳିକ ସ୍ୱଦେଶୀ ସଂଗୀତ ରଚନା ନ କରି ବିଦେଶୀ ସାହିତ୍ୟର ଏକ ଦେଶପ୍ରୀତିମୂଳକ ଗୀତର ଅନୁବାଦ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ପରୋକ୍ଷ ଭାବରେ ଏହା ପରାଧୀନ ଦେଶର ପାଠକମାନଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ ସ୍ୱଦେଶ-ଭାବନାର ସଂଚାର କରିବ ପରା !!!

ଶ୍ରୀଧର ଦାସଙ୍କ ଜୀବନରେ କବି ହେବା ନୋହିଲା । ସେ ସଂସ୍କୃତ ''ହଂସଦୂତ''ର ଅନୁବାଦ କରିଥିଲେ ପଦ୍ୟରେ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ କବି ସ୍କଟଙ୍କର "Lady of the Lake" ର ଦୁଇଟି ସର୍ଗ ଅନୁବାଦ କରିଥିଲେ । ''ସରସୀ ସୁନ୍ଦରୀ'' ନାମରେ ତାହା ସହକାରରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ମାତ୍ର ଏହି ସମୟରେ ଆଉଜଣେ ଲେଖକ ଶ୍ରୀ ଅଜୟ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥର ଅନୁବାଦ ''ସର ସୁନ୍ଦରୀ'' ନାମରେ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ଶ୍ରୀ ଅଜୟ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଅନୁବାଦ ଅଧିକ ସାର୍ଥକ, ସାବଲୀଳ ଓ ରସାପ୍ଲୁତ ହୋଇ ପାଠକୀୟ ଆଗ୍ରହ ବୃଦ୍ଧି କରିବାରୁ ଶ୍ରୀଧର ଦାସ କବିତା ରଚନାରେ ହାତଯଶଃ ନପାଇ ସବୁଦିନ ପାଇଁ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରୁ ଓହରି ଗଲେ ।

ଏହି କାଳର ସାହିତ୍ୟ ପାଣିପାଗ ବିଷୟରେ ''ସହକାର'' ପତ୍ରିକାର ଏକ ମନ୍ତବ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଣିଧାନ ଯୋଗ୍ୟ । ଗୀତିମୟ ଓଡ଼ିଆ । ସୁତରାଂ ଓଡ଼ିଆରେ ଗଦ୍ୟର ପ୍ରଭାବ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇନାହିଁ । ହେବ ନାହିଁ ପରା ... ଆମ ପାଖକୁ କବିତା ଆସୁଛି ସହସ୍ର, ଗଦ୍ୟ ଆସୁଛି ଦଶ । ସହସ୍ର କବିତାରୁ ଦଶ ମଧ୍ୟମ । ଆଉ ସବୁ ଅଧମ । ଦଶ ଗଦ୍ୟରୁ ଦଶ ଅଧମ । ଏଥିରେ କଅଣ କରିବୁ । ଅନେକ ନିର୍ଧୁମ ବଙ୍ଗଳାକୁ ଉତାରି ଦେଉଛନ୍ତି । (ସହକାର ୪ର୍ଥ ଭାଗ-୫୮୬ ପୃଷ୍ଠା ସଂଖ୍ୟା- ଟିପ୍ପଣୀ) ।

ଏହିପରି ସାହିତ୍ୟିକ ପାଣିପାଗ ଶ୍ରୀଧର ଦାସଙ୍କ ପରି କର୍ମଯୋଗୀଙ୍କୁ ବିଚଳିତ କରିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ଥରେ ଭାରତ ସେବକ ଶ୍ରୀଧରଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ମନ୍ତବ୍ୟକ୍ତ କରିଥିଲେ- "He knows no rest and he will know no rest" । ଶ୍ରୀଧର ବାବୁ ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ବିକାଶ ପାଇଁ ଧ୍ୟାନ ଦେବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ ଏବଂ ଜୀବନସାରା ଲେଖିଚାଲିଲେ । ଅନେକ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ, ଗଦ୍ୟ ଅନୁବାଦ ଓ ମୌଳିକ ଗଦ୍ୟରଚନା । ସେ ଥିଲେ ଜଣେ ପ୍ରବୀଣ ଶିଶୁ ସାହିତ୍ୟ ଲେଖକ । ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସେ ଲେଖିଯାଇଛନ୍ତି ସାହିତ୍ୟ, ଇତିହାସ, ଭୂଗୋଳ ଏବଂ ଅନେକ ବ୍ୟାକରଣ ପୁସ୍ତକ । ସେହିମାନଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସଂକଳନ କରିଛନ୍ତି ଏକାଧିକ ଅଭିଧାନ ।

ଜଣେ ବରିଷ୍ଠ ଅନୁବାଦକ ହିସାବରେ ସେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଚିରସ୍ମରଣୀୟ ହୋଇ ରହିବେ । ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର ଆମେରିକାର ପ୍ରଚାର ବିଭାଗ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେ ଅନୁବାଦ କରିଥିଲେ ''ଶାନ୍ତିପଥର ବୀର ସୈନିକ'', ''ଜର୍ଜ୍ଜ ଓ ଏଷ୍ଟିଙ୍ଗ ହାଉସ୍'', ''ମାର୍କିନ ରାଷ୍ଟ୍ରରେ ଏକ ସଂଖ୍ୟାଲଘୁ ସଂପ୍ରଦାୟ'', ''ଭିଏତନାମ ଯୁଦ୍ଧ କାହିଁକି ?'', ''ଭିଏତଙ୍ଗ ଶିବାନୀ ପଲ୍ଲୀର କଳାଚିତା ବାଘ'' । ଭାରତ ବିଖ୍ୟାତ ନ୍ୟାସନାଲ୍ ବୁକ୍ ଟ୍ରଷ୍ଟ ଅନୁରୋଧରେ ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅନୂଦିତ ହୋଇଥିଲା 'ଆଲିବାବା', 'ଦିବ୍ୟଚକ୍ଷୁ', 'ବୃକ୍ଷଜଗତ' । Indian Council of Historical Research ତରଫରୁ ସେ ଅନୁବାଦ କରିଥିଲେ ''ଭାରତର ଅର୍ଥନୈତିକ ଇତିହାସ'' ।

ଉଭୟ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଓ ପ୍ରାଚ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ବହୁଗ୍ରନ୍ଥ ଅନୁବାଦ, ମର୍ମାନୁବାଦ ଅଥବା ସ୍ୱକୀୟ ଶୈଳୀରେ କଥାରାଗ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଦାସ

ଲେଖିଯାଇଛନ୍ତି ଅନେକ ଗ୍ରନ୍ଥ । ଏହାର ବର୍ଣ୍ଣବୈଚିତ୍ର୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉପଭୋଗ୍ୟ ଓ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ । ସେହି ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସେକ୍ସପିୟର କାହାଣୀ ୩ ଖଣ୍ଡ, ଟଲଷ୍ଟୟ କାହାଣୀ ୩ ଖଣ୍ଡ, ମୋପାସାଁ କାହାଣୀ ୩ ଖଣ୍ଡ, ଜାତକ କାହାଣୀ ୪ ଖଣ୍ଡ, ମିତ୍ରଲାଭ ୨ ଖଣ୍ଡ, ମିତ୍ରଭେଦ ୨ଖଣ୍ଡ, ରବିନ ହୁଡ୍, ଅଲିଭରଟୁଇଷ୍ଟ, ଗଲିଭରର ଭ୍ରମଣ କାହାଣୀ, ମୃଚ୍ଛକଟିକ ଓ ମୁଦ୍ରାରାକ୍ଷସ, ଅଶୀଦିନରେ ପୃଥିବୀ ଭ୍ରମଣ, ବିଚିତ୍ର ତାବିଜ, ସମୁଦ୍ର ଗର୍ଭରେ କୋଡିଏ ହଜାର ଲୀଗ ଭ୍ରମଣ, ଟମ୍‌ସଏର, ଚେକଭ କାହାଣୀ, ଆଇଭାନ ହୋ, ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ ମଣି, ରତ୍ନଦୀପ, ଡେଭିଡ୍ କପର ଫିଲ୍ଡ, ଟମକକାଙ୍କ କୁଟୀର, ହୋମର କାହାଣୀ, ଗର୍କି କାହାଣୀ, ଈଶପ କାହାଣୀ, ହିତ କଥା, ରମାୟଣ କାହାଣୀ, ମହାଭାରତ କାହାଣୀ, ଟାଇମ୍ ମେସିନ୍, ଶ୍ରୀ, ଅହମିକା ଓ ଭ୍ରାନ୍ତି ସହୃଦ ଭେଦ, ବିଗ୍ରହ ଓ ସନ୍ଧି, ପଞ୍ଚତନ୍ତ୍ର, ମିତ୍ରପ୍ରାପ୍ତି, କକୋଲୁକୀୟ, ମାଳବିକା-ଅଗ୍ନିମିତ୍ର ଓ ଉର୍ବଶୀ, ସ୍ୱରାବ ଓ ରୁସ୍ତମ (ପଦ୍ୟାନୁବାଦ), ବେତାଳ ପଞ୍ଚବିଂଶତି, ଶକୁନ୍ତଳା, ବାଉଣ୍ଟି ଜାହାଜରେ ବିଦ୍ରୋହ, ଋଷିଆ ଦେଶର ଲୋକ କାହାଣୀ ପ୍ରଭୃତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ମରଣୀୟ । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି ଅନେକ ଲୋକ କାହାଣୀ ଓ ଜୀବନ ଚରିତ । ଏହି ବର୍ଣ୍ଣିଳ ସାହିତ୍ୟ-ସୃଷ୍ଟି ସଂସାରରେ ବିଚରଣ କଲେ ଜଣେ କିଶୋର ପାଠକ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀର ଚିରନ୍ତନ ସାହିତ୍ୟ-ସମ୍ଭାର ବିଷୟରେ ପରିଚୟ ଲାଭ କରିଥାଏ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଦାସ ଥିଲେ ଆଜୀବନ ଶିକ୍ଷକ । ଦୀର୍ଘ ଚଉରାଳିଶ ବର୍ଷକାଳ ସେ ଶିକ୍ଷକତା କରିଥିଲେ ମାଇନର ସ୍କୁଲ, ହାଇସ୍କୁଲ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ପୂର୍ବତନ ବୌଦ ଗଡ଼ଜାତରେ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ ଅଫିସର ମଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ । ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ତୀବ୍ର କଷାଘାତ ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରତିଭା ଓ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଯେପରି ପରାଭବ ସ୍ୱୀକାର କରିନଥିଲା, ସ୍ୱଚ୍ଛଳତାର ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ସୁଦ୍ଧା ତାହା ତିଳେହେଲେ ମୁହ୍ୟମାନ ହୋଇନଥିଲା । ସେ ଥିଲେ ଜଣେ ପ୍ରେମୀ ମଣିଷ ଓ ଛାତ୍ରବତ୍ସଳ ଅଧ୍ୟାପକ । ଅଧ୍ୟୟନ ଓ ଅନୁଶୀଳନ ଥିଲା ତାଙ୍କର ତପସ୍ୟା । ସହଯୋଗ ଓ ସଦିଚ୍ଛା ଥିଲା ତାଙ୍କର ବ୍ରତ । ସହକର୍ମୀମାନଙ୍କର ବୟସ ନିର୍ବିଶେଷରେ ସେ ଥିଲେ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ବନ୍ଧୁ ଓ ପରାମର୍ଶଦାତା ।

ତାଙ୍କ ନିଜ ଜୀବନର ଅମ୍ଳ-ମଧୁର ଅନୁଭୂତି ପାଠ କଲେ ଆଚମ୍ବିତ ଲାଗେ । ସେ ଲେଖିଥିଲେ – 'ଦିନରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ରାତିରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଦେଖାଯାଉଥିବା

କୁଡ଼ିଆଘରେ ଧୂଳି ଶଯ୍ୟାରେ ଶୋଇବାଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଇଷ୍ଟକ ନିର୍ମିତ ପକ୍କାଘରେ ରହିଅଛି । ଶୂନ୍ୟଦେହରେ ପ୍ରବଳଶୀତ ସହିବାଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଶତଶତ ଟଙ୍କା ମୂଲ୍ୟର ଶାଲ ବ୍ୟବହାର କରିଅଛି । ପାଦଯାନରେ ଶତ ଶତ ମାଇଲ ଚାଲିବାଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଘୋଡା, ହାତୀ ପ୍ରଭୃତି ବାହନ ଓ ସାଇକେଲ୍, ମଟର, ବସ, ଏରୋପ୍ଲେନ ପ୍ରଭୃତି ଯାନ ବ୍ୟବହାର କରିଅଛି ।' ତଥାପି ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଦାସ ମଣିଷଟିଏ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି, ମଣିଷକୁ ଭଲ ପାଇଛନ୍ତି, ମାନବିକ ସ୍ନେହ ପ୍ରୀତି ଓ ସହଯୋଗର ଫୁଲ ଫୁଟାଇଛନ୍ତି । ଅମଣିଷ ପଣିଆକୁ ଘୃଣା କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ଅଂହକାରୀ ଅଭିମାନ ମଣିଷଠାରୁ ଚିରକାଳ ଦୂରେଇ ରହିଛନ୍ତି ।

ତାଙ୍କର ସାରସ୍ୱତ ସାଧନାପାଇଁ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାଚୀନତମ ସାହିତ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ ତାର ହୀରକ ଜୟନ୍ତି ଉତ୍ସବରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଦାସଙ୍କୁ ସମ୍ମାନିତ କରିଥିଲେ ୧୯୭୨ ମସିହା ମେ ମାସ ଆଠ ତାରିଖରେ । ଶ୍ରୀଧର ବାବୁ ୧୯୭୪ ନଭେମ୍ବର ଚଉଦ ତାରିଖରେ ସୋଭିୟେତ ଲ୍ୟାଣ୍ଡ ନେହେରୁ ପୁରସ୍କାର ଲାଭ କରି ଗୌରବାନ୍ୱିତ ହୋଇଥିଲେ । ୧୯୭୮ ମସିହା ମାର୍ଚ୍ଚମାସ ଅଠେଇଶି ତାରିଖ ଦିନ ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡ଼େମୀ ତାଙ୍କୁ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଜଣାଇଥିଲେ । ଏକଦା ଓଡ଼ିଶାର ଘରୋଇ କଲେଜ ଅଧ୍ୟାପକ ମହାସଂଘର ସେ ଥିଲେ ସଭାପତି । ଏଥିରୁ ତାଙ୍କର ସଂଗଠନ କୁଶଳତାର ପରିଚୟ ମିଳିଥାଏ ।

ଆଜୀବନ ଶିକ୍ଷକ ଓ ସାହିତ୍ୟସେବୀ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ୍ରୀଧର ଦାସଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସ୍ତୁତି ଅର୍ଘ୍ୟ ଅର୍ପଣ କଲାବେଳେ ଉତ୍କଳମଣି ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସଙ୍କର ଗୋଟିଏ କଥା ମନେ ପଡ଼େ –

''ମାନବ ଜୀବନ ନୁହଇ କେବଳ ବର୍ଷ ମାସ ଦିନ ଦଣ୍ଡ
କର୍ମେ ଜୀଏଁ ନର, କର୍ମ ଏକା ତାର ଜୀବନର ମାନଦଣ୍ଡ ।''

ସାମ୍ବାଦିକତାରୁ ଅଧ୍ୟାପକ :

ସେ ହେଉଛି ଉଣେଇଶିଶହ ଏକାବନ ମସିହା ଏପ୍ରିଲ ମାସର କଥା । ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଦୁଇଟି ଓଡ଼ିଆ ଅଧ୍ୟାପକ ପଦ ପାଇଁ ଇଣ୍ଟରଭିଉ ହେଉଥାଏ । ଇଚ୍ଛୁକ ପରିକ୍ଷାର୍ଥୀ ମାନଙ୍କୁ କୌଣସି ପ୍ରଶ୍ନ ପଚରା ଯାଉ ନ ଥାଏ । ସେମାନେ କେବଳ ସାଧାରଣ କ୍ଲାସରେ ପାଠ ପଢ଼ାଇବେ । ବିଚାରକ ହେବେ ତତ୍କାଳୀନ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ରେଭରେଣ୍ଡ ବ୍ରଜାନନ୍ଦ ମହାନ୍ତି ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗୀୟ ମୁଖ୍ୟ ଶ୍ରୀଧର ଦାସ । ସାଧାରଣ କ୍ଲାସରେ ଛାତ୍ର ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ଦୁଇଶହ ପାଖାପାଖି ।

ଛାତ୍ରୀ କେହି ନଥିଲେ । ପଞ୍ଚାବନ ମିନିଟର କ୍ଲାସକୁ ଯଦି ଜଣେ ପ୍ରାର୍ଥୀ ସୁଚାରୁରୂପେ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରି ଯଥାର୍ଥ ଶିକ୍ଷାଦାନ କରି ପାରିବ, ସେହି କେବଳ ମନୋନୀତ ହେବ ।

ଏହି ଇଣ୍ଟରଭିଉରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ନାତକ ଏବଂ ଉପାଧ୍ୟୁତ୍ତର ପରୀକ୍ଷାରେ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ନମ୍ବର ରଖି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପଦକ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିବା ଶ୍ରୀନିବାସ ମିଶ୍ର ଓ ଲେଖକ ନିଜେ ମନୋନୀତ ହୋଇଥିଲେ । ଏହି ଶ୍ରୀନିବାସ ମିଶ୍ର ପରେ ବ୍ରହ୍ମପୁର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରଫେସର ହୋଇ ଅବସର ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ମୋ ପରି ଜଣେ ସାଧାରଣ ଛାତ୍ର ନିର୍ବାଚିତ ହେବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ ଥିଲା । ମୋର ଶିକ୍ଷାଦାନ ଏବଂ ବକ୍ତୃତା ଶୈଳୀରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀଧର ଦାସ କହି ପକାଇଲେ - ''ତୁମେ ସିନା ଗୋଟିଏ କ୍ଲାସ ବୋଲି ଏପରି ଚମତ୍କାର କରି ପାରିଲ । ଆମକୁ ଯେ ସପ୍ତାହର ପଚିଶ ଛବିଶ କ୍ଲାସ ନେବାକୁ ପଡ଼େ ।''

ତାଙ୍କରି ଆଶୀର୍ବାଦରୁ ଅଧ୍ୟାପକ ହୋଇ ରହିଗଲି । ସେତେବେଳକୁ 'ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର' ଦୈନିକ ସମ୍ବାଦପତ୍ରରେ ଗୋଟିଏ ବର୍ଷ ସହକାରୀ ସମ୍ପାଦକ ହିସାବରେ କାର୍ଯ୍ୟକରି ସାରିଥାଏ । ଆଉ ସେ ଆଡ଼କୁ ମୁହଁ ଫେରାଇ ନାହିଁ ।

ସ୍ନେହ ଓ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟର ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ ପ୍ରକାଶ :

ବିଭାଗୀୟ ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀଧର ଦାସ କଲେଜରେ ଯୋଗଦେଲା ଦିନ ମୋର ଜନ୍ମ ତାରିଖ ପଚାରିଲେ । ୧୯୨୮ ମସିହା ବୋଲି ଜାଣିଲା ପରେ ପିଠି ଥାପୁଡ଼େଇ କହିଲେ, ''ହେ ତୁମେ ପିଲାଲୋକ । ତୁମ ଜନ୍ମ ବେଳକୁ ମୁଁ ବି.ଏ. ପାସ କରି ଓଲସିଂ ହାଇସ୍କୁଲରେ ଚାକିରୀ କରି ସାରିଲିଣି ।'' ''ଆପଣ''ରୁ ''ତୁମେ'' ହୋଇଗଲି । ସେହିଦିନୁ ପୁତ୍ରର ସ୍ନେହରେ ଅନୁଗୃହୀତ ହୋଇ ରହିଲି ୧୯୬୮ ମସିହା ଜୁନ ୩୦ ତାରିଖ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ଯେଉଁଦିନ ବିଭାଗୀୟ ମୁଖ୍ୟ ଭାବରେ ଅବସର ଗ୍ରହଣ କଲେ ।

ଅଧ୍ୟାପକ ଦାସ କେବେହେଲେ ସହକାରୀ ସହକର୍ମୀମାନଙ୍କ ଉପରେ ବିରକ୍ତ ହେବା ମୁଁ ଜାଣି ନାହିଁ । ସେ ଥିଲେ ଆମ ପାଇଁ ଅମୋଘ ଅସ୍ତ୍ର ସଦୃଶ । ଅଧ୍ୟକ୍ଷଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ବହୁ ସମୟରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମନରେ ଭୀତି ସଂଚାର କରୁଥିଲେହେଁ ବିଭାଗୀୟ ମୁଖ୍ୟ ତାଙ୍କର ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିଶ୍ୱସ୍ତ ଏବଂ ପ୍ରିୟପାତ୍ର ଥିବାରୁ ଆମର କୌଣସି ଆଶଙ୍କା ନଥିଲା । ଶ୍ରୀଧରବାବୁ ଥିଲେ ଜଣେ ସବ୍‌ଜାନ୍ତା ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ । ଶିକ୍ଷାଦାନ, ଅଫିସ୍ ପରିଚାଳନା, ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗୀୟ ଆଇନର ତର୍ଜମା,

ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସଂକ୍ରାନ୍ତୀୟ ବିଧିବ୍ୟବସ୍ଥା ଏବଂ ସର୍ବୋପରି ଇଂରେଜୀ, ବଙ୍ଗଳା, ହିନ୍ଦୀ, ଓଡ଼ିଆ ଓ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ ଅସାଧାରଣ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ପାଇଁ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟରେ ତାଙ୍କର ଉପସ୍ଥିତି ବାରି ହୋଇ ପଡୁଥିଲା । ସେ ଥିଲେ ଏକ ଅନନ୍ୟ ସାଧାରଣ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ । କଠୋର ପରିଶ୍ରମ କରି ସେ କଲେଜର ବହୁ ଦାୟିତ୍ୱ ତୁଲାଇ ପାରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଯୋଗୁ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ମହୋଦୟ ଏକପ୍ରକାର ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ଥିଲେ କହିଲେ ଚଳେ ।

କେବଳ କଲେଜରେ ନୁହେଁ, କଲେଜ ବାହାରେ ସମାଜର ଜଣେ ଶିକ୍ଷାବିତ୍ ଓ ସାହିତ୍ୟିକ ହିସାବରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଓ ସ୍ୱୀକୃତି ଥିଲା ଅପ୍ରତିହତ । ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ଆର୍ତ୍ତବଲ୍ଲଭ ମହାନ୍ତି, ଅଧ୍ୟାପକ ବିନାୟକ ମିଶ୍ର ଏବଂ ଭାରତ ସେବକ ସମିତିର ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁ ତାଙ୍କୁ କିପରି ସ୍ନେହ ଓ ଶ୍ରଦ୍ଧା କରୁଥିଲେ, ତାହା ଅନୁଭବ ବ୍ୟତୀତ ଭାଷାରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।

ତାଙ୍କ ସହିତ କର୍ମ କରିବା ଥିଲା ଏକ ଚମତ୍କାର ସୁଯୋଗ । ଆଲୋଚନା ଛଳରେ ଜୀବନର ବିପୁଳ ଅନୁଭୂତି ସେ ବଖାଣି ବସୁଥିଲେ । ଆଳସ୍ୟ ଥିଲା ତାଙ୍କର ପରମ ଶତ୍ରୁ । ତେଣୁ ତରୁଣ ସହକର୍ମୀ ମାନଙ୍କୁ ଅକୁଣ୍ଠଚିତ୍ତରେ ଅଧ୍ୟୟନ ଅଧାପନା ସହିତ ଅବସର ସମୟରେ ଆଉ କିଛି ଅଧିକ ସାରସ୍ୱତ ସାଧନା ଅଥବା ଗବେଷଣା କରିବା ପାଇଁ ସେ ପ୍ରେରଣା ପ୍ରଦାନ କରୁଥିଲେ । ସେ ଥିଲେ ଏକ ଚଳନ୍ତି ଡ଼ିକ୍‌ସିନାରି । ଯେ କୌଣସି ବିଷୟରେ ଆମ ମନରେ ପ୍ରଶ୍ନ ଓ ସଂଶୟ ଉତ୍‌ଥାପିତ ହେଲେ ସେ ତାର ସଦୁତ୍ତର ଦେଇ ପକାଉଥିଲେ କିମ୍ୱା ଆମକୁ ଲାଇବ୍ରେରୀକୁ ଟାଣିନେଇ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପୁସ୍ତକଟି ପଢ଼ିବାପାଇଁ ସୂଚନା ଦେଉଥିଲେ । ସହକର୍ମୀ ହିସାବରେ ଦୀର୍ଘ ପନ୍ଦରବର୍ଷ ଏବଂ ଅବସର ଗ୍ରହଣ ପରେ ଆଜୀବନ ତାଙ୍କ ସହିତ ଆଳାପ ଆଲୋଚନା କରି ମୁଁ ବହୁ ଭାବରେ ସମୃଦ୍ଧ ହୋଇଛି ।

ନିଷ୍ଠାପର ଓ ନିରଳସ ଶିକ୍ଷକ :

ଆଜୀବନ ସେ ଆଦର୍ଶ ଶିକ୍ଷକ ଭାବରେ ଜୀବନ ବିତାଇ ଆସିଥିଲେ । ମାଇନର, ସେକେଣ୍ଡାରୀ ସ୍କୁଲରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସର୍ବତ୍ର ତାଙ୍କର ଶିକ୍ଷକ ଜୀବନ ସାର୍ଥକ ହୋଇଥିଲା । ବୈୟାକରଣ, ଶିଶୁ ସାହିତ୍ୟର ଲେଖକ, ଅନୁବାଦକ ଏବଂ ଶବ୍ଦକୋଷର ସଂକଳକ ଭାବରେ ତାଙ୍କର ସ୍ଥାନ ଅପୂରଣୀୟ ରହିବ । ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଆଦର୍ଶଥିଲା ନିରଳସ ଜୀବନ ଯାପନ ଓ

ବିଦ୍ୟାନୁରାଗ । କି ପ୍ରାଚୀନ, କି ନୂତନ, ସବୁ ପ୍ରକାର ସାହିତ୍ୟ ସେ ଅନୁଶୀଳନ କରୁଥିଲେ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦରିଦ୍ର ପରିବାରରେ ଲାଳିତପାଳିତ ହୋଇ ନାନା ଆର୍ଥିକ ସଂକଟର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ସେ ଆବାଲ୍ୟରୁ କେବଳ ବୃତ୍ତିପାଇ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଡିଗ୍ରୀ କ୍ଲାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଧ୍ୟୟନ କରି ପାରିଥିଲେ । ଜଣେ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀ ଛାତ୍ରର ଯେଉଁ ଗରିମା ଏବଂ ସ୍ୱାଭିମାନ ତାହା ତାଙ୍କର ଥିଲା । ତେବେ ଉତ୍କଟ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଓ ଅବହେଳାର ଶରବ୍ୟ ହୋଇଥିବା ଯୋଗୁ ସାରାଜୀବନ ସେ କିପରି ଏକ ହୀନମନ୍ୟତାର ଗ୍ଲାନି ମଧ୍ୟରେ କଷ୍ଟ ପାଉଥିଲେ । "ସୁଅ ମୁହଁର ପତର" ହେଉଛି ତାଙ୍କର ଆତ୍ମଜୀବନୀ । ଜଣେ ସାଧକର ଜୀବନକାହାଣୀ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମାର୍ମିକ ଭାବରେ ଏଥିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି ।

ସୁଅ ମୁହଁର ପତର :

ନିଜ ବିଷୟରେ ଆତ୍ମଚରିତର ଉପସଂହାରରେ ଶ୍ରୀଧରବାବୁ ଲେଖିଛନ୍ତି :

ମୋର ଜୀବନ ସୁଅ ମୁହଁରେ ଭାସି ଯାଉଥିବା ଏକ ପତ୍ର ଭଳି ମନେ କରି ଆସିଅଛି । ଲକ୍ଷ୍ୟହୀନ ଭାବରେ କେତେବେଳେ କେଉଁଆଡ଼େ ଭାସି ଯାଉଛି ତାହାର ସ୍ଥିରତା ନାହିଁ । ପ୍ରଥମ ବିଶ୍ୱଯୁଦ୍ଧ କାଳରେ କିରାଣୀ ହୋଇ ମେସୋପଟାମିଆ ଯିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ନାବାଳକ ହେତୁ ବିଫଳ ହୋଇଥିଲି । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ରେଙ୍ଗୁନର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟବସାୟୀ G.S. Behera ମୋତେ କାଚ ଶିଳ୍ପ ଶିଖିବା ପାଇଁ ଜାପାନ ପଠାଇବାକୁ ଆଶା ଦେଇଥିଲେ ହେଁ କୌଣସି କାରଣରୁ ତାହା ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରି ନଥିଲା । ଭାରତ ସେବକ ସମିତିର ସଭ୍ୟ ହେବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲି । ସେତେବେଳକୁ ମୁଁ ଗ୍ରାଜୁଏଟ୍ ହୋଇ ନ ଥିବାରୁ ଅଯୋଗ୍ୟ ବିବେଚିତ ହୋଇଥିଲି । ଏହିପରି କେତେ ଆଡ଼େ ଯେ ବିଫଳ ହୋଇଛି ତାହା କହିହେବ ନାହିଁ । ଶିକ୍ଷକ ହେବା ପାଇଁ ଯୋଗ୍ୟତା ଅର୍ଜନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରଗାଢ଼ ଉଦ୍ୟମ କରି ତାହାହିଁ ହେଲି । ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ମୋତେ ନାନା ସ୍ଥାନକୁ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ପରିଶେଷରେ କଟକରେ ଲାଗି ଯାଇଅଛି । କାହାର ଇଙ୍ଗିତରେ କେଉଁ ଆଡ଼କୁ ମୋର ଜୀବନ ରୂପକ ପତ୍ରଟି ଭାସି ଭାସି ଯାଉଛି, ତାହା ଜାଣି ନାହିଁ । ଜୀବନର ଶେଷ ଅବସ୍ଥାରେ ମୁଁ ନିଜକୁ ଏକାନ୍ତ ଅସହାୟ ମନେ କରୁଅଛି । ସମୟ ସମୟରେ ମୁଁ ମନେ କରେ ମୋ ଠାରୁ ବଳି ଅସହାୟ ଜୀବଜଗତରେ ନାହିଁ । ଦିନରେ

ସୂର୍ଯ୍ୟ, ରାତିରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଦେଖାଯାଉଥିବା କୁଡ଼ିଆ ଘରେ ଧୂଳି ଶଯ୍ୟାରେ ଶୋଇବାଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଇଷ୍ଟକ ନିର୍ମିତ ପକ୍କା ଘରେ ରହିଅଛି । ଶୂନ୍ୟ ଦେହରେ ପ୍ରବଳ ଶୀତ ସହିବାଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଶତ ଶତ ଟଙ୍କା ମୂଲ୍ୟର ଶାଲ୍ ବ୍ୟବହାର କରିଅଛି । ପାଦ ଯାନରେ ଶତ ଶତ ମାଇଲ ଚାଲିବାଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଘୋଡ଼ା ହାତୀ ପ୍ରଭୃତି ବାହନ ଓ ସାଇକେଲ୍, ମୋଟର ବସ, ଏରୋପ୍ଲେନ୍ ପ୍ରଭୃତି ଯାନ ବ୍ୟବହାର କରିଛି । ... ‘‘ମୁଁ ଅନେକ ସମୟରେ ନିଜକୁ ନିତାନ୍ତ ଦୁଃଖୀ ମନେ କରିଅଛି । କିନ୍ତୁ ମୋ ଠାରୁ ଯେ ଦୁଃଖୀ ନଥିବେ ବା ନାହାନ୍ତି, ତାହା କହି ହେବ ନାହିଁ । ବୋଧହୁଏ ଆଲୁଅ ଅନ୍ଧାର ପରି ସୁଖ ଦୁଃଖ ପରସ୍ପରର ପରିପୂରକ ଓ ଏହି ଦୁହିଁଙ୍କର ସହାବସ୍ଥିତି ଅଛି ।’’

ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀଧର ଦାସ ଆଜୀବନ ସାଧନା କରିଛନ୍ତି ସ୍ୱଚ୍ଛଳ ହେବା ପାଇଁ । ଏକ ବୌଦ୍ଧିକ ବାତାବରଣରେ ରହି ଆନ୍ତରିକ ଭାବରେ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କର ଆରାଧନା କରିଥିଲେହେଁ ସେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଦେବୀଙ୍କୁ ପୂଜା କରିବା ପାଇଁ ଆଦୌ ଅବହେଳା କରିନାହାନ୍ତି । ତେଣୁ ଜୀବନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହି ଉଭୟ ଦେବୀଙ୍କର ଅନୁଗ୍ରହ ଲାଭ କରିଛନ୍ତି, ଏହା ନିଃସନ୍ଦେହରେ କୁହାଯାଇ ପାରିବ ।

ସାହିତ୍ୟ ସାଧନା ପାଇଁ ଉତ୍କଳର ପ୍ରାଚୀନତମ ସାରସ୍ୱତ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ, ଏ ଯୁଗର ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡ଼େମୀ ଏବଂ ସୋଭିୟେତ ନେହେରୁ ପୁରସ୍କାର ସଂସ୍ଥା ତାଙ୍କୁ ପୁରସ୍କୃତ ଅଥବା ସମ୍ମାନିତ କରିଅଛନ୍ତି । ତଥାପି ତାଙ୍କପରି ପ୍ରତିଭାଦୀପ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯେପରି ଯଶସ୍ୱୀ ହେବା ଆଶା କରା ଯାଉଥିଲା, ତାହା ସେ ହୋଇପାରି ନାହାନ୍ତି ।

ସାହିତ୍ୟିକ ଜୀବନ :

ପିଲାଟି ଦିନରୁ କବିଟିଏ ହେବେବୋଲି କେତେ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଥିଲେ, ଲେଖନୀ ମଧ୍ୟ ଚଳାଇଥିଲେ । ମାତ୍ର ‘‘କବି ହେବା ନୋହିଲା ।’’ ଆତ୍ମ ଚରିତରେ ଶ୍ରୀଧର ବାବୁ ଲେଖିଛନ୍ତି - ‘‘ହାଇସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ିଲା ବେଳୁ ଜଣେ କବି ହେବାର ଆଶା ଥିଲା । ସରସ୍ୱତୀ ପୂଜା ସମୟରେ କେତେଥର ଗୋଟିଏ ଲେଖାଁଏ କବିତା ରଚନା କରିଥିଲି । ସେ ଗୁଡ଼ିକ ଛପା ଯାଇଥିଲା । ଏପରିକି ଥରେ ସଂସ୍କୃତରେ ଗୋଟିଏ କବିତା ଲେଖି ତାହାକୁ ପଣ୍ଡିତ ଜଗନ୍ନାଥ ରଥଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସଂଶୋଧନ କରାଇଥିଲି ଓ ତାହା ଛପା ଯାଇଥିଲା । ‘ସହକାର’ରେ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ମାସିକ

ପତ୍ରିକାରେ ମୋର କେତେକ କବିତା ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । Scott ଙ୍କ Lady of the Lake କାବ୍ୟକୁ ଓଡ଼ିଆରେ ଅନୁବାଦକରି 'ସହକାର'ର ତତ୍କାଳୀନ ସମ୍ପାଦକ ବାଳକୃଷ୍ଣ କରଙ୍କୁ ଦେଇଥିଲି । ସେ ଦୁଇଟି ତାଙ୍କ ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ପରେ ସେହି କାବ୍ୟର ଅନ୍ୟ ଏକ ପଦ୍ୟାନୁବାଦ ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିବାର ଜାଣି ପରବର୍ତ୍ତୀ ସର୍ଗ ଗୁଡ଼ିକ ସେ ପ୍ରକାଶ କରି ନଥିଲେ । ପରେ ପରେ ଅନୁବାଦଟି 'ସର ସୁନ୍ଦରୀ' ନାମରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ମୋର ଅନୁବାଦର ନାମ ଥିଲା 'ସରସୀ ସୁନ୍ଦରୀ ।' ବାସ୍ତବରେ 'ସର ସୁନ୍ଦରୀ' ଅନୁବାଦଟି ମୋ ଅନୁବାଦ ଅପେକ୍ଷା ଉଚ୍ଚକୋଟିର ଥିଲା । ମୋର ପଦ୍ୟଲେଖା ଗୁଡ଼ିକ ନିମ୍ନସ୍ତରର ବୋଲି ମୁଁ ଅନୁଭବ କରିଥିଲି । ଏହାପରେ କବିତା ଲେଖା ଏକବାରେ ଛାଡ଼ିଦେଲି ।''

ଅବଶ୍ୟ ଏହାପରେ ଅଧ୍ୟାପକ ଦାସ ଗଦ୍ୟ ଲେଖିବାରେ ବିଶେଷ ମନ ଦେଇଥିଲେ । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ପୃଥିବୀ ବିଖ୍ୟାତ ବହୁ ଉଚ୍ଚକୋଟିର ଉପନ୍ୟାସ ଓ ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟର କେତେକ ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟ ଲେଖାକୁ ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସରଳ ଓ ସାବଲୀଳ ଭାବରେ ଅନୁବାଦ କରି ଯଶସ୍ୱୀ ହୋଇଥିଲେ । ଅର୍ଥ ମଧ୍ୟ ରୋଜଗାର କରିଥିଲେ ।

ଶ୍ରୀଧର ବାବୁଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଓ ଆଭିମୁଖ୍ୟ :

ବୟସ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ପରାଜୟ ସ୍ୱୀକାର କରିଥିଲା । ଅତି ପରିଣତ ବୟସରେ ସୁଦ୍ଧା ସେ କଠୋର ପରିଶ୍ରମ କରି ପାରୁଥିଲେ ଏବଂ ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ଲେଖା ପଢ଼ା କରି ଆନନ୍ଦ ପାଉଥିଲେ । ସେ ଥିଲେ ଜଣେ ସାର୍ଥକ ସଂସାରୀ । ପରିବାର ମଧ୍ୟରେ ସନ୍ତାନମାନଙ୍କର ବିକଶିତ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ପାଇଁ ସେ ଯେପରି ଯତ୍ନବାନ ଥିଲେ, ଆର୍ଥିକ ସ୍ୱଚ୍ଛଳତା ଓ ସମୃଦ୍ଧି ପାଇଁ ତାଙ୍କର ସାଧନା ମଧ୍ୟ ଆଜୀବନ ଅତୁଟ ରହିଥିଲା । ସେ ଥିଲେ ନିଜ ହାତଗଢ଼ା ମଣିଷଟିଏ । ସେଥିପାଇଁ କାହାରି ଉପରେ କେବେହେଲେ ନିର୍ଭର କରି ନାହାନ୍ତି । ଆତ୍ମଚରିତରେ ଲେଖି ଯାଇଛନ୍ତି ଏଇ ଅନୁଭୂତିର କଥାଟି - ''ଆତ୍ମନିର୍ଭରଶୀଳତା ମୋର ପ୍ରଧାନ ଗୁଣ ବା ଦୋଷ । ପୁତ୍ରମାନେ ଉଚ୍ଚ ବେତନ ଭୋଗୀ ହେଲେ ହେଁ ସେମାନଙ୍କୁ କେବେ ସାହାଯ୍ୟ ମାଗି ନାହିଁ ।''

ଏହି କାରଣରୁ ବୋଧହୁଏ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅମାୟିକ ଏବଂ ସ୍ନେହଶୀଳ ହେଲେହେଁ ଶ୍ରୀଧର ବାବୁ କେତେକ ପରିମାଣରେ ଅସାମାଜିକ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । ନିଜ

ପୁରୁଷକାର ଉପରେ ଅତ୍ୟଧିକ ଆସ୍ଥା ପୋଷଣ ହେତୁ ସଂସାର ଦୃଷ୍ଟିରେ ସେ ଜଣେ ଅଧ୍ୟାତ୍ମବାଦୀ ଥିଲେ ବୋଲି କହି ହେବ ନାହିଁ । କାରଣ ସେ କେବେ କୌଣସି ମନ୍ଦିରକୁ ଯାଇ ପ୍ରାର୍ଥନ କରିବା କେହି ଦେଖି ନାହିଁ । ଧ୍ୟାନ, ଧାରଣା, ତୀର୍ଥ ବ୍ରତରେ ସେ ବିଶ୍ୱାସୀ ନଥିଲେ । ତାଙ୍କରି ଭାଷାରେ - ''ଆହାର, ନିଦ୍ରା, ଭୟ, ମୈଥୁନ – ଏହି ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଜୀବନ ଅତିବାହିତ କରି ମୁଁ ସମୟ କଟାଇ ଦେଇଛି । ତେଣୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନମାନଙ୍କ ପରି ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ନିକଟରେ କ୍ଷମା ଓ ଦୟାର ପ୍ରାର୍ଥୀ ହେବା ଛଡ଼ା ମୋ ପକ୍ଷରେ ଅନ୍ୟ କି ପନ୍ଥା ଅଛି ?'' ପୁନଶ୍ଚ ଧର୍ମାଚାରଣ ବିଷୟରେ ତାଙ୍କର ମତ ହେଲା - ''ଧର୍ମ ଅର୍ଜନ ପାଇଁ ମୁଁ କେବେ ଚେଷ୍ଟା କରି ନାହିଁ ଏବଂ ଧର୍ମ ଅର୍ଜନ କରିବାର ପନ୍ଥା କ'ଣ ତାହା ଜାଣେ ନାହିଁ । ଅନେକ ଲୋକ ତଥାକଥିତ ଧର୍ମାଚାରଣ କରିଥାନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ସେ ପ୍ରକାର ଧର୍ମାଚରଣରେ ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ । ମୁଁ କେବଳ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛି ଏବଂ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ସଫଳ ହୁଏ ବା ବିଫଳ ହୁଏ, ତାହା ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ବୋଲି ଧରି ନେଇଛି । ଏକ ସମୟରେ ମୁଁ ପୁରୁଷାକାରକୁ ବଡ଼ ବୋଲି ମନେ କରିଥିଲି । କିନ୍ତୁ ଏବେ ଈଶ୍ୱର ନିର୍ଭରଶୀଳ ହୋଇଅଛି ।

''ତ୍ୱୟା ହୃଷୀକେଶ ହୃଦିସ୍ଥିତେନ ଯଥା ନିଯୁକ୍ତୋଽସ୍ମି ତଥା କରୋମି ।''

ବୋଧହୁଏ ଏହି ଈଶ୍ୱର ନିର୍ଭରଶୀଳତା ଜୀବନରେ ଅକ୍ଷମତା ହେତୁ ସନ୍ଧିଗ୍ଧଚିତ୍ତ ଥିଲେ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହର ଅବକାଶ ନାହିଁ । ଈଶ୍ୱର ବିଶ୍ୱାସ ଯେ ଦୁର୍ବଳ ଚିତ୍ତବୃତ୍ତିର ପରିପ୍ରକାଶ, ଏପରି ଏକ ଭାବନା ତାଙ୍କର ଅଭିମାନୀ ମନକୁ ଆଚ୍ଛନ୍ନ କରି ଦେଲା ପରେ ସାମାଜିକ ଜୀବନରେ ଅନେକ ସମୟରେ ସଂଘର୍ଷ ଓ ସଂଘାତକୁ ସାଲିସ କରି ନ ପାରି ସେ ଯେ ଦୁଃଖୀ ହୋଇ ପଡ଼ିବେ, ଏପରି ଅନୁମାନ କରିବାର ଅନେକ କାରଣ ରହିଛି ।

କିନ୍ତୁ ଏ ସବୁ ସତ୍ତ୍ୱେ ତାଙ୍କର କର୍ମଯୋଗୀ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଏବଂ ଆଜୀବନ ସାଧନା ତାଙ୍କ ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସିଥିବା ଲୋକେ ସବୁଦିନ ପାଇଁ ସ୍ମରଣ କରୁଥିବେ ।

ଶ୍ରୀଧର ଦାସ : ଏକ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ପରିଚିତି

(ସମୟାନୁକ୍ରମିକ ତଥ୍ୟ ପରିବେଷଣ)

ଡକ୍ଟର ରବିନାରାୟଣ ମହାରଣା

ନାମ ଶ୍ରୀଧର ଦାସ

ପିତାଙ୍କ ନାମ ଶ୍ୟାମା ଚରଣ ଦାସ

ଜନ୍ମ ସମୟ ୧୯୦୧ ମସିହା ଅକ୍ଟୋବର 'ମାସ ୪ ତାରିଖ (ଜାତକ ଅନୁସାରେ)
୧୯୦୨ ମସିହା ଅକ୍ଟୋବର ମାସ ୧ ତାରିଖ (ସ୍କୁଲ ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ଅନୁସାରେ)

ଜନ୍ମ ସ୍ଥାନ କାକଟପୁର ଅଞ୍ଚଳର ନାଉସିରା ଗ୍ରାମ

ଜମିଜମା :

ପିତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁବେଳକୁ (୧୯୩୯) ମୋଟ ବାର ଏକର ଜମିଥିଲା, ଯାହାକି ଏବେ ତାଙ୍କର ଭାଇ ଗଂଗାଧର ଭୋଗ କରୁଛନ୍ତି । ପଟ୍ଟା, କାଗଜ-ପତ୍ର ଇତ୍ୟାଦିରେ ଶ୍ରୀଧର ଦାସଙ୍କ ନାମ ନାହିଁ । ଷଡଯନ୍ତ୍ରର ଶିକାର ହୋଇ ସେ ସବୁ ଭାଇଙ୍କୁ ଦାନପତ୍ରରେ ଦେଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ କଟକ ସ୍ଥିତ ଦେଉଳସାହିରେ ଥିବା ଖଣ୍ଡିକ ତାଙ୍କ ସ୍ୱଅର୍ଜିତ ସମ୍ପତ୍ତି ।

ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଶିକ୍ଷାଗତ ଯୋଗ୍ୟତା ଏମ୍.ଏ. (ଓଡ଼ିଆ)

ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା :

ପର୍ଯ୍ୟାୟକ୍ରମେ (୧) ନିମ୍ନ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ, କାକଟପୁର । (୨) କାକଟପୁର ଭର୍ଣ୍ଣାକୁଲାର୍ ସ୍କୁଲ, କାକଟପୁର (୩) ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲ, ପୁରୀ (୧୯୧୬-୨୧)ରେ

ଶିକ୍ଷା ଗ୍ରହଣ କରି ସ୍କୁଲ ଲିଭିଙ୍ଗ୍ ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ପରୀକ୍ଷାରେ ୨ୟ ସ୍ଥାନ ରଖି ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ । ଗଣିତ, ଭର୍ଣ୍ଣାକୁଲାର୍ ଓ ସଂସ୍କୃତରେ ଡିଷ୍ଟିଙ୍କସନ୍ ମଧ୍ୟ ପାଇଥିଲେ । ମାଟ୍ରିକ୍ୟୁଲେସନ୍ ପରୀକ୍ଷାରେ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଅବିଭକ୍ତ ବିହାର ଓ ଓଡ଼ିଶାରେ ୨ୟ ସ୍ଥାନ ରଖି ମାସିକ ୧୫ ଟଙ୍କା ଲେଖାଏଁ ବୃତ୍ତି ମଧ୍ୟ ପାଇଥିଲେ । ଏଇ ସ୍କୁଲ ଲିଭିଙ୍ଗ୍ ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ପରୀକ୍ଷା ଓ ମାଟ୍ରିକ୍ୟୁଲେସନ୍ ପରୀକ୍ଷା ଉଭୟେ ୧୯୨୨ ମସିହାରେ ହୋଇଥିଲା ।

କଲେଜ ଶିକ୍ଷା :

୧୯୨୨ ମସିହାରେ ବିହାର ଇଞ୍ଜିନିୟରିଂ ସ୍କୁଲରେ ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ । ମାତ୍ର ଇଞ୍ଜିନିୟରିଂ ପାଠରେ ମନ ନଲାଗିବାରୁ ବିହାର ନ୍ୟାସନାଲ୍ କଲେଜ୍, ବାଙ୍କିପୁର (ବିହାର) ରେ ଆଇ. ଏ. ଶ୍ରେଣୀରେ ନାମ ଲେଖାଇ କଲେଜ୍ ପାଠପଢ଼ା ଆରମ୍ଭ । ଏହି ସମୟରେ ଶ୍ରୀଧର ଦାସଙ୍କ ସହପାଠି ଥିଲେ ପ୍ରମଥ ନାଥ ବାନାର୍ଜୀ । ଉପର ଶ୍ରେଣୀରେ ଯେଉଁମାନେ ପଢୁଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନ୍ନଦା ଶଙ୍କର ରାୟ (ବି.ଏ. ଶ୍ରେଣୀର ଛାତ୍ର), ଶରତ ଚନ୍ଦ୍ର ମୁଖାର୍ଜୀ (ବି.ଏ. ଶ୍ରେଣୀର ଛାତ୍ର), କରୁଣାକର କର (ସଂସ୍କୃତରେ ଏମ୍.ଏ. କରୁଥିବା ଛାତ୍ର) ପ୍ରମୁଖଙ୍କ ସହିତ ଶ୍ରୀଧର ଦାସଙ୍କ ଆତ୍ମୀୟତା ଥିଲା ।

ପ୍ରଥମ ବାର୍ଷିକ ପରୀକ୍ଷା ଶେଷକରି ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଛୁଟିରେ ସେ ଘରକୁ (ପୁରୀ) ଆସନ୍ତି । ଏଇଠାରେ ଦୁଇଜଣ ଆମେରିକାନ୍ ମହିଳାଙ୍କୁ ଦୁଇମାସ ପାଇଁ ଓଡ଼ିଆ ଟ୍ୟୁସନ କରନ୍ତି । ପ୍ରଥମ ୧୦ ଦିନର ପଢ଼ା ବାବଦକୁ ସେ ସେତେବେଳେ ପାଇଥିଲେ ଟ ୪୦ ଯାହାକି ଗୋଟିଏ ସବ୍‌ଡେପୁଟିର ଦରମା ସଙ୍ଗେ ସମାନ ଥିଲା । ୧୯୨୪ ମସିହାରେ ଶ୍ରୀଧର ଦାସ ଆଇ.ଏ. ପରୀକ୍ଷାରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍ଥାନରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୁଅନ୍ତି ।

ବିବାହ ବନ୍ଧନ :

ଆଇ.ଏ. ପାସ୍ କରିବା ପରେ ପରେ ବିବାହ ବନ୍ଧନରେ ସେ ଛନ୍ଦି ହୋଇ ଯାଆନ୍ତି । ପତ୍ନୀଙ୍କ ନାମ ଇନ୍ଦୁମଣି ଦେବୀ । ଶ୍ୱଶୁର ଘର ସେହି ପୁରୀ ପାଖାପାଖି ଥିଲା । ସମୟ ୧୯୨୪ ମସିହା ।

କର୍ମମୟ ଜୀବନର ଶୁଭାରମ୍ଭ :

ଆର୍ଥିକ ଅନଟନ ଯୋଗୁଁ ସେ ଚାକିରୀ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି ।

୧ମ ପର୍ବ :

୧) ବୀର ନରସିଂହପୁର ବିଶ୍ୱନାଥ ମି.ଇ. ସ୍କୁଲରେ ୯ମାସ ପାଇଁ ଖାଲି ଥିବା ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଚାକିରୀରେ ନିଯୁକ୍ତି ପାଆନ୍ତି । ଏହି ବିଦ୍ୟାଳୟଟି ଆଠଗଡ଼ର ରାଜା ବିଶ୍ୱନାଥ ଦେବ ବର୍ମାଙ୍କ ବଦାନ୍ୟତାରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା । ଏଠାରେ ଶ୍ରୀଧର ଦାସଙ୍କ ଦରମା ଥିଲା ମାସିକ ଚାଳିଶ ଟଙ୍କା ।

୨) ଏହାପରେ କାକଟପୁର ମାଇନର ସ୍କୁଲରେ ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟର ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି । ୧୯୨୭ ମସିହାରେ ସେ ଏଲ.ଟି. ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ଦରଖାସ୍ତ କରନ୍ତି । ଏହି ପାଠ ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ନ୍ୟୁନତମ ଯୋଗ୍ୟତା ଥିଲା ଆଇ.ଏ.ପାଶ । ମାତ୍ର ସେତେବେଳେ ବି.ଏ. ବା ଏମ୍.ଏ. ପିଲାମାନେ ମଧ୍ୟ ଏହି ପାଠ ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ଆବେଦନ କରିଥିବାରୁ ଶ୍ରୀଧର ବାବୁ ଏହି ବର୍ଷ ସେ ଏଲ.ଟି. ପାଠ ପଢ଼ିବାରୁ ବଞ୍ଚିତ ହେଲେ । ପରବର୍ଷକୁ ଏଲ.ଟି. ଉଠିଗଲା । ତା'ସ୍ଥାନରେ ନୂଆ ପାଠ ରହିଲା ଡ଼ି.ଇଡ଼ି. । ଏହି ପାଠ ପାଇଁ ନିମ୍ନତମ ଯୋଗ୍ୟତା ଥିଲା ବି.ଏ. ପାଶ୍ ।

ଶିକ୍ଷା :

ଇତି ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରୀଧର ଦାସ ମାର୍ଚ୍ଚ, ୧୯୨୭ ଓ ସେପ୍ଟେମ୍ବର, ୧୯୨୮ ମସିହାରେ Half Yearly Teacher's Certificate Examination ଦେଇ ସଫଳତାର ସହିତ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ । ତା ୨-୫-୧୯୨୮ ଠାରୁ ତା ୧୧-୫-୧୯୨୮ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍କାଉଟ୍ ଟ୍ରେନିଂ ନେଇଥିଲେ ।

ସପ୍ଲିମେଣ୍ଟାରୀ :

୧୯୨୮ ମସିହାରେ ବି.ଏ. ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ ପାସ୍ କରନ୍ତି । ବି.ଏ. ପାସ ପରେ ଆଉ ମାଇନର ସ୍କୁଲରେ ରହିବାକୁ ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ହେଲା ନାହିଁ । ଅନ୍ୟପକ୍ଷରେ ସେ ସେତେବେଳେ କେତେକଙ୍କ ସହିତ ଅପ୍ରିୟ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ତେଣୁ କାକଟପୁର ଏମ.ଇ. ସ୍କୁଲ ଛାଡ଼ି ଦେଲେ ।

କର୍ମମୟ ଜୀବନର ୨ୟ ପର୍ବ :

୧୯୨୮ ମସିହାରେ ସ୍ଥାନୀୟ ଜମିଦାର ଦଶରଥ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ପୃଷ୍ଠପୋଷକତାରେ ନୂଆହୋଇ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହାଇସ୍କୁଲରେ ସହକାରୀ ଶିକ୍ଷକ ଭାବେ ନିଯୁକ୍ତି । ଦରମା ମାସିକ ଟ ୭୦ କିନ୍ତୁ ସ୍ୱାକ୍ଷର କରାଯାଉଥିଲା ମାସିକ ୯୦ ଟଙ୍କା ।

ଶିକ୍ଷା :

୧୯୨୯ ମସିହାରେ ୯ ମାସ ପାଇଁ ଡି.ଇଡ଼ି. ଟ୍ରେନିଂ ପାଇଁ କଟକ ଟ୍ରେନିଂ କଲେଜ୍ (ବର୍ତ୍ତମାନର ରାଧାନାଥ ଆଇ.ଏ.ଏସ୍.ଇ., କଟକ) ରେ ଅଧ୍ୟୟନ । ଅଧ୍ୟୟନ କାଳରେ ପୁଣିଥରେ ସ୍କାଉଟ ଟ୍ରେନିଂ (Re-Examination Training) । ୧୯୩୦ ମସିହା, ଅପ୍ରେଲ ମାସରେ ଡି.ଇଡ଼ି. ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ।

ଶିକ୍ଷାର ପରିସମାପ୍ତି ପରେ ପୁନଶ୍ଚ ୧୯୩୦ ମସିହାରେ ଓଳସିଂହ ହାଇସ୍କୁଲରେ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟର ରୂପେ ନିଯୁକ୍ତି । ଏତେବେଳକୁ ସ୍କୁଲରେ ଏକରକମ ଅଶାନ୍ତରୁ ଶାନ୍ତ ପରିବେଶକୁ ଯିବାପାଇଁ ତାଙ୍କ ଭିତରେ ଥିବା ଅଦମ୍ୟ ଲାଳସା ଏଇଠି ତାଙ୍କ ଜୀବନରେ ପୁଣି ଗୋଟିଏ ମୋଡ଼ ସୃଷ୍ଟି କଲା ।

କର୍ମମୟ ଜୀବନର ୩ୟ ପର୍ବ :

୧୯୩୦ ମସିହାରେ ବଉଦଠାରେ ଥିବା 'କିଙ୍ଗ ଏଡ଼ଵାର୍ଡ ସପ୍ତମ' ସ୍କୁଲରେ ଟ୍ରେନିଂ ପ୍ରାପ୍ତ ଗ୍ରାଜୁଏଟ୍ ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟର ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟଭାର ଗ୍ରହଣ । ମାସିକ ବେତନ ଟ. ୮୦-୮-୧୨୦ । ରହିବା ପାଇଁ ଘର ଇତ୍ୟାଦି ମାଗଣା । ରାଜାଙ୍କ ଇଚ୍ଛାକୁ ପୂରଣ କରିବାପାଇଁ ଏଇଠି ଶ୍ରୀଧର ଦାସ ନିଜ ସ୍କୁଲଟିକୁ ହାଇସ୍କୁଲରେ ପରିଣତ କରିବାପାଇଁ ଅକ୍ଲାନ୍ତ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି । ସଫଳ ହୁଅନ୍ତି ମଧ୍ୟ । ଫଳରେ ବଉଦରେ ସେହି ସ୍କୁଲଟି King Edward VII High School ନାମରେ ପରିଣତ ହେଲା । ଏବେ ଏହାର ନାମ ଯୋଗୀନ୍ଦ୍ର ଦେବ ହାଇସ୍କୁଲ ହୋଇଅଛି ।

ରାଜା ଷ୍ଟେଟରେ ଶିକ୍ଷାର ବିସ୍ତାର ପାଇଁ ଶ୍ରୀଧର ଦାସଙ୍କୁ Education Officer ଭାବରେ ନିଯୁକ୍ତି ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତି । ମାସିକ ବେତନ ଟ. ୧୦୦-୨୦୦, ଗସ୍ତ ଖର୍ଚ୍ଚ ମାସିକ ଟ. ୨୦ । ଏଇ ସମୟରେ ଶ୍ରୀଧର ଦାସ ରାଜ ବାଟିରେ ରାଜାସାହେବ ପିତା ଯୋଗୀନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କ ନାମାନୁସାରେ ଏକ ଲାଇବ୍ରେରୀ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଇଥିଲେ ।

ସନ୍ତାନ ଲାଭ :

ଏହି ବଉଦ ରହଣି କାଳରେ ଅର୍ଥାତ୍ ୧୯୩୧ରେ ପ୍ରଥମ ଝିଅ ଜନ୍ମ ନେଇଥିଲା ଏବଂ ୧୯୩୩ ରେ ଗୋଟିଏ ପୁଅ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲା । ପୁଅର ନାମ ଥିଲା ରାଧାକୃଷ୍ଣ, ଝିଅର ନାମ ବିଷ୍ଣୁପ୍ରିୟା । ଏହି ସମୟରେ ଶ୍ରୀଧର ଦାସ

ଏମ୍.ଇ.ଡ଼ି. ପଢ଼ିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି । ରାଜ କର୍ମଚାରୀ ଓ ରାଜା ସାହେବଙ୍କ ସହ ଏହି ସଂକ୍ରାନ୍ତରୁ ଯେଉଁ ମନୋମାଳିନ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ, ତାହା କ୍ରମଶଃ ବିଭିନ୍ନ ଆନୁସଙ୍ଗିକ ଘଟଣାକୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଭାବିତ କରେ । ଫଳରେ ଷ୍ଟେଟ୍‌ର ଏଜୁକେଶନ ଅଫିସର ପଦବୀରୁ ସେ ଇସ୍ତଫା ଦିଅନ୍ତି ।

କର୍ମମୟ ଜୀବନର ଚତୁର୍ଥ ପର୍ବ :

ଏହି ସମୟରେ ଶ୍ରୀଧର ଦାସ ନିଜ ଜୀବନର ଭୁଲ ସ୍ୱୀକାର କରିଛନ୍ତି । କିଛି ଅନୁତାପ ମଧ୍ୟ କରିଛନ୍ତି । କାରଣ ବଉଦ ଷ୍ଟେଟ୍‌ର ଏଜୁକେଶନ ଅଫିସର ପଦବୀରୁ ଇସ୍ତଫା ଦେଇ ସେ ପୁଣି ଓଳସିଂହ ଦାଶରଥି ହାଇସ୍କୁଲରେ ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟ୍ର ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟଭାର ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ମାସିକ ଦରମା ଟ. ୧୨୦ । ଏଠାରେ ୧ ବର୍ଷ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ସେ ଚାକିରୀ ଛାଡ଼ିଲେ ।

କର୍ମମୟ ଜୀବନର ୫ମ ପର୍ବ :

୧୯୩୫ ମସିହାରେ ବାଣପୁର ହାଇସ୍କୁଲରେ ଶିକ୍ଷକତା ମାସିକ ଦରମା ୭୦ ଟଙ୍କା ।

ସନ୍ତାନ ହାନି :

ଏହି ବାଣପୁରର ରହଣି କାଳରେ ପ୍ରଥମ ପୁତ୍ର ରାଧାକୃଷ୍ଣର ପ୍ରାଣହାନି ଘଟେ । ସହ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ସହ କିଛି ମନାନ୍ତର । ଆତ୍ମସମ୍ମାନର ଖାତିରରେ ବାଣପୁର ସ୍କୁଲ ତ୍ୟାଗ । ବାଣପୁରରେ ଚାକିରୀ କାଳ ଥିଲା ୬ ବର୍ଷ । ସେ ବାଣପୁର ହାଇସ୍କୁଲ ତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ ୧୯୪୨ ମସିହାରେ ।

ସନ୍ତାନ ଲାଭ :

୧୯୩୬ ରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁତ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦ, ୧୯୩୯ ରେ ୩ୟ ପୁତ୍ର କୃଷ୍ଣ ପ୍ରସାଦ ଏବଂ ୧୯୪୨ ରେ ୪ର୍ଥ ପୁତ୍ର ରଘୁନାଥ ପ୍ରସାଦର ଜନ୍ମ ।

ସ୍ୱଅର୍ଜିତ ସଂପତ୍ତି :

ଏହି ସମୟକୁ ପ୍ରାୟ ୮/୧୦ ମାଣ ଜମି ସେ କ୍ରୟ କରିଥିଲେ ।

ଶିକ୍ଷା :

୧୯୪୨ ମସିହାରେ ଅବସର କାଳରେ ଘରେ ପଢ଼ି ଓଡ଼ିଆରେ ଏମ.ଏ.ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ ୨ୟ ଶ୍ରେଣୀରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୁଅନ୍ତି ।

କର୍ମମୟ ଜୀବନର ୬ଷ୍ଠ ପର୍ବ :

୧୯୪୨ ମସିହାରେ ବାଣପୁର ତ୍ୟାଗ ପରେ ବିଭିନ୍ନ ସ୍କୁଲରେ ଶିକ୍ଷକତା

୧) ଖଣ୍ଡମଉଜା ହାଇସ୍କୁଲ
୨) ବହଡ଼ାଗୋଡ଼ା ହାଇସ୍କୁଲ
୩) ହରିହରପୁର ଏକାଡେମୀ
୪) କୋରୁଆ ହାଇସ୍କୁଲ
୫) ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଏକାଡ଼େମୀ

ସ୍ୱଅର୍ଜିତ ସଂପତ୍ତି :

୧୯୪୩ ରୁ ୧୯୪୮ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜଗତସିଂହପୁରରେ ରହଣି କାଳରେ କିଛି ସଂପତ୍ତି ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ ।

କର୍ମମୟ ଜୀବନର ୭ମ ପର୍ବ :

୧୯୪୮ ମସିହାରେ P.S.C. ତରଫରୁ ମନୋନୀତ ହୋଇ ସେ ରେଭେନ୍‌ସା ମହାବିଦ୍ୟାଳୟରେ ନିଯୁକ୍ତି ପାଆନ୍ତି । ମାତ୍ର ସରକାରୀ ଚାକିରୀ ଲୋଭକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖାନ କରି ସେ ସେତେବେଳେ ଉତ୍କଳ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍ କଲେଜ୍ (ବର୍ତ୍ତମାନର ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ) ରେ ଓଡ଼ିଆ ଅଧ୍ୟାପକ ରୂପେ ଯୋଗ ଦିଅନ୍ତି । ୧୯୪୮ ମସିହାରେ ପ୍ରଥମ କରି ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଅନର୍ସ କ୍ଲାସ ଖୋଲା ହୋଇଥିଲା । ଉତ୍କଳ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍ କଲେଜ୍‌ରେ ତାଙ୍କର ଚାକିରୀ କାଳ ୧୯୪୮ ମସିହାରୁ ୧୯୬୮ ମସିହା, ୨୦ ବର୍ଷ ।

ଅବସରକାଳୀନ ଜୀବନ :

୧୯୭୮ ମସିହା ବେଳକୁ କ୍ରମଶଃ ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି କ୍ଷୀଣ ହୋଇ ଆସେ, ୧୯୮୦ ବେଳକୁ ଦୃଷ୍ଟି ଶକ୍ତି ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ ।

ମୃତ୍ୟୁ ୧୯୮୮ ମସିହା ଅପ୍ରେଲ ମାସ ୨୪ ତାରିଖ ।

ବେଶଭୂଷା ଅତ୍ୟନ୍ତ ସାଧାରଣ, ଧଳା ପଞ୍ଜାବୀ ଓ ଧୋତି, ଆଖିରେ ଚଷମା ।

ପ୍ରିୟ ପୁସ୍ତକ :

୧) ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାସ୍କୁଲରେ ପାଠ ପଢୁଥିବା ବେଳେ ପୁରସ୍କାର ସ୍ୱରୂପ ପାଇଥିବା ବହି ଯେପରି ରାଧାନାଥ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ, ମଧୁସୂଦନ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ, ଗଙ୍ଗାଧରଙ୍କ 'ପଣୟ ବଲ୍ଲରୀ', 'ତପସ୍ୱିନୀ', 'ଉତ୍କଳ ଲକ୍ଷ୍ମୀ', ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତିଙ୍କ 'ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ' ପ୍ରଭୃତି ଓଡ଼ିଆ ବହି ।

୨) ଇଂରାଜୀ ପୁସ୍ତକ ଭାବରେ Lamb's Tales from Shakespeare; Miss Milford ଙ୍କର Our Village, ଲାଲ୍ ବିହାରୀ ଦେ'ଙ୍କର Bengal Peasant Life ଓ Folk tales of Bengal.

୩) ଲାଇବ୍ରେରୀରେ ଥିବା ବହିରୁ Burke's Speeches on the Impeachment of Warren Hastings, R. Hagard ଙ୍କର 'She', 'Confession of a Thug', 'Tales from Indian Chivalry', 'Smile's 'Character' ପ୍ରଭୃତି ।

ଜୀବନର ଅନ୍ୟତମ ଦିଗ :

ହୋମିଓ ପାଥି ଚିକିତ୍ସା ପଦ୍ଧତିରେ ଗଭୀର ଜ୍ଞାନ ଓ ଆସ୍ଥା ।

ଜୀବନର ମଧୁମୟ ସ୍ମୃତି :

୧୯୨୧ ବେଳକୁ ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧି ଆସିଥାନ୍ତି ଓଡ଼ିଶାକୁ । ସାକ୍ଷୀଗୋପାଳରେ ସଭା ହେବ । ମହାତ୍ମାଙ୍କୁ ଦେଖିବା ପାଇଁ ସେ ଦୀର୍ଘ ୩୫ ମାଇଲ୍ ବାଟ ଚାଲିଚାଲି ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲେ ଏବଂ ସେଠାରେ ମହାତ୍ମାଙ୍କୁ ଦେଖିଥିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ଭାଷଣ ଶୁଣିଥିଲେ ।

ଜୀବନର ଅତୃପ୍ତ ଇଚ୍ଛା :

୧) ଇଂଜିନିୟରିଂ ପାଠରେ ନାମ ଲେଖାଇ ପାଠ ଛାଡ଼ିଥିଲେ ବୋଲି ଅବଶୋଷ ।

୨) ବହୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ମଧ କବିଟିଏ ହୋଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ ।

(ବୋଧହୁଏ ତାଙ୍କର ଏହି ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ଇଚ୍ଛା) ତାଙ୍କର ଯୋଗ୍ୟତମ ପୁତ୍ର ମାନଙ୍କଠାରେ ପୁଣି ଅଙ୍କୁରିତ ହେଲା । ପୁତ୍ରମାନେ ତାଙ୍କ ସ୍ୱପ୍ନକୁ ନିଜ ଭିତରେ ଚରିତାର୍ଥ କଲେ । ଆଜି ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ସ୍ତରରେ ଜଣେ ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟ କବି ଓ ରଘୁନାଥ ପ୍ରସାଦ ଜଣେ ସୁଦକ୍ଷ ତଥା ସଫଳ ଇଂଜିନିୟର ।

ଜୀବନର ଦୁଃଖ :

ସମସ୍ତଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ କାମନା କରୁକରୁ ବି ଅନେକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତାରିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ଏପରିକି ନିଜ ରକ୍ତର ଭାଇ ଗଙ୍ଗାଧର ମଧ୍ୟ ଜାଲ୍ କରି ସମସ୍ତ ପୈତୃକ ସଂପତ୍ତିକୁ ନିଜ ନାମରେ କରାଇ ନେଇଥିଲେ । ପଟା-ପାଉତି-କାଗଜ ପତ୍ର ସବୁଥିରୁ ତାଙ୍କ ନାମ ଜାଲ୍‌ରେ ଉଠାଇ ନିଆଯାଇଥିଲା ।

ଜୀବନର ଭଲଗୁଣ :

ସ୍ନେହୀ ମଣିଷ । ସହଜରେ ଅନ୍ୟକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରିଥାନ୍ତି । ସତ୍ୟ ପ୍ରିୟ, ନିର୍ଭୀକ, ପରୋପକାରୀ, ଛାତ୍ର ବତ୍ସଳ । ଏପରିକି ନିଜେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଡାକି ଚାକିରୀ ଦେଇଛନ୍ତି । ଏହି ଭଳି ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବନମାଳୀ ମିଶ୍ର, ଦେବେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟତମ ।

ଜୀବନର ମନ୍ଦ ଗୁଣ :

ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ଷୀଣ କୋପୀ ଓ ବଦ୍‌ରାଗୀ । କ୍ଷଣିକ ଉତ୍ତେଜନାର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ଆଗ-ପଛ ନ ବିଚାରି ହଠାତ୍ କିଛି କରିପକାଇବା ତାଙ୍କର ଏକ ଅଭ୍ୟାସ ଥିଲା ।

ଜୀବନରେ ଆସିଥିବା ଅନୁତପ୍ତ ସମୟ :

ଦ୍ୱିତୀୟ ଥର ପାଇଁ ଓଳସିଂହ ଦାଶରଥି ହାଇସ୍କୁଲରେ ଯୋଗଦାନ । ସେ ତାଙ୍କ ଜୀବନୀରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି - ''ମୁଁ ଟିକିଏ ଅତିମାତ୍ରାରେ ଭାବ ପ୍ରବଣ । ସାମାନ୍ୟ ଘଟଣାରେ ବିଚଳିତ ହୋଇ ଯାହା କିଛି ଗୋଟାଏ କରି ପକାଏ । ପରିଣାମରେ କଷ୍ଟ ଭୋଗ କରିଥାଏ । ଅନେକ ଘଟଣାରେ କଚଡା ଖାଇ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ମୋର ସେହି ପ୍ରକୃତି ଛାଡ଼ି ପାରି ନାହିଁ । ଏବେ ଏହି ବୃଦ୍ଧ ବୟସରେ ସୁଦ୍ଧା ମୁଁ ସେହି ପ୍ରକୃତିର ଫଳ ଭୋଗ କରୁଅଛି ।'' ('ଭୁଲ୍ ଉପରେ ଭୁଲ'; 'ସୁଅମୁହଁର ପତର' ପୃଷ୍ଠା ୧୮୦) ।

ପ୍ରିୟ ଶିକ୍ଷକ : ଚନ୍ଦ୍ରମୋହନ ମହାରଣା ।

ଜୀବନରେ ଲାଭ କରିଥିବା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱଙ୍କ ସଂସର୍ଗ :

(୧) ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସ (୨) ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର (୩) ରାଜେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସାଦ (ପରବର୍ତ୍ତୀକାଳରେ ସିଏ ଭାରତର ପ୍ରଥମ ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ହେଲେ । ତାଙ୍କ ସହିତ

ସଦାକତ୍ ଆଶ୍ରମରେ ସାକ୍ଷାତ, ଆଳାପ ଓ ଖଦୀ କିଣା) (୪) ଠକ୍କର ବାପା (ଅମୃତଲାଲ୍ ଭିଠଲ୍ ଦାସ ଠକ୍କର) ୧୯୧୮-୧୯ (୫) ଆନି ବେସାନ୍ତଙ୍କ ଭାଷଣ ଶୁଣିଛନ୍ତି (୬) ସାର୍ ଆଶୁତୋଷ ମୁଖାର୍ଜୀ (Tiger of Bengal) (୭) ଲାଲା ଲଜ୍‌ପତ୍ ରାୟ (Lion of the Punjab) ୧୯୨୫-୨୬ ।

ଜୀବନରେ ପାଇଥିବା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସମ୍ମାନ ଓ ପୁରସ୍କାର :

୧୯୭୨ ମସିହାରେ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ ତରଫରୁ ସମ୍ମାନ, ୧୯୭୪ ମସିହାରେ ସୋଭିଏତ୍ ଲ୍ୟାଣ୍ଡ୍ ନେହେରୁ ପୁରସ୍କାର ।

ଛାତ୍ରମହଲରେ ତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ଏକ ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ବ୍ୟଞ୍ଜନା : ଚଳନ୍ତି ଜ୍ଞାନକୋଷ ।

କଟକ ଦେଉଳ ସାହି ପାଇଁ ଅବଦାନ :

୧) ରଘୁନାଥଜୀଉ ବିଦ୍ୟାପୀଠ ନିର୍ମାଣ । ୧୯୭୮ ରୁ ୧୯୮୮ ମସିହା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ଥିଲେ ବିଦ୍ୟାପୀଠର ସଭାପତି ।

୨) ରଘୁନାଥଜୀଉ ବିଦ୍ୟାପୀଠ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥିବା ସମ୍ବିଧାନର ସେ ଥିଲେ ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରଣେତା ।

୩) ସ୍ୱଅର୍ଜିତ ସଂପତ୍ତିରୁ କିଛି ଯୁଟି ପାଇଁ ସାହିକୁ ଦାନ କରିଥିଲେ, ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଆଜି ଦୁର୍ଗାମଣ୍ଡପଟିଏ ଠିଆ ହୋଇଛି ।

ସାହିତ୍ୟ କୃତି :

ସ୍ୱରଚିତ ବିଭିନ୍ନ ରଚନାବଳୀ । ଶ୍ରୀଧର ଦାସ ସାହିତ୍ୟର ବିଭିନ୍ନ ବିଭାଗରେ ସ୍ୱଲେଖନୀ ଚାଳନା କରି ଯାଇଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ବାଣୀ ଭଣ୍ଡାରକୁ ସମୃଦ୍ଧ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ରଚନାବଳୀର ଏକ ପୂର୍ଣ୍ଣ ତାଲିକା ନିମ୍ନରେ ଦିଆଗଲା ।

ଅଭିଧାନ :

୧) ନବ ଅଭିଧାନ (ଓଡ଼ିଆ-ଓଡ଼ିଆ-ଇଂରାଜୀ) (୨ୟ ସଂ.) ୧୯୭୬, ପ୍ରକାଶକ- ଗ୍ରନ୍ଥ ମନ୍ଦିର, କଟକ -୨

୨) Student's English Oriya Dictionary

୩) ବିବିଧ କୋଷ (ଅନ୍ୟ ଲେଖକଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ) ପ୍ରକାଶକ - ଗ୍ରନ୍ଥ ମନ୍ଦିର, କଟକ-୨

ବ୍ୟାକରଣ :

୧) ଲଘୁ ବ୍ୟାକରଣ
୨) ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣ ପ୍ରବେଶ (ଅନ୍ୟ ଲେଖକଙ୍କ ସହାୟତାରେ)
୩) ମଧ୍ୟ ବ୍ୟାକରଣ (ଅନ୍ୟ ଲେଖକଙ୍କ ସହାୟତାରେ)
୪) ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣ ଓ ରଚନା (ଅନ୍ୟ ଲେଖକଙ୍କ ସହାୟତାରେ)
୫) ସର୍ବସାର ବ୍ୟାକରଣ (୧ମ ସଂ.) ୧୯୪୩
୬) ସରଳ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ ଓ ରଚନା (ଅନ୍ୟ ଜଣଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ)
୭) ମୌଳିକ ଲଘୁ ବ୍ୟାକରଣ ଓ ରଚନା (ଅନ୍ୟ ଜଣଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ)
୮) ମୌଳିକ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟାକରଣ ଓ ରଚନା (ଅନ୍ୟ ଜଣଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ)
୯) ସରଳ ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣ
୧୦) ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ - ୧ମ ଭାଗ ଓ ୨ୟ ଭାଗ

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ :

୧) ମନୋହର ପାଠ – ୧ମ ଭାଗ ଓ ୨ୟ ଭାଗ (ମଞ୍ଜୁରୀପ୍ରାପ୍ତ)
୨) ପାଠ୍ୟ ପ୍ରଦୀପ – ୩ୟ ଓ ୪ର୍ଥ ଭାଗ (ମଞ୍ଜୁର ହୋଇନଥିଲା)
୩) କଥାମାଳା (ଅନ୍ୟ ଦୁଇଜଣଙ୍କ ସହାୟତାରେ)
୪) କଥା ସୁମନ (୧ମ ଭାଗ, ମଞ୍ଜୁରୀପ୍ରାପ୍ତ)
୫) କଥା ସୁମନ (୨ୟ ଭାଗ, ମଞ୍ଜୁରୀପ୍ରାପ୍ତ)
୬) ଆମ ଦେଶର ଇତିହାସ ଗପ (୧ମ ଓ ୨ୟ ଭାଗ । ଅନ୍ୟ ଦୁଇଜଣଙ୍କ ସହାୟତାରେ)
୭) ମଞ୍ଜୁଷା, ୮ମ ଶ୍ରେଣୀ ପାଇଁ (ମଞ୍ଜୁରୀପ୍ରାପ୍ତ)
୮) ଜୀବନୀ ବର୍ତ୍ତିକା, ୮ମ ଶ୍ରେଣୀ ପାଇଁ (ଅନ୍ୟ ଲେଖକଙ୍କ ସହାୟତାରେ/ ମଞ୍ଜୁରୀ ପ୍ରାପ୍ତ)
୯) ପଞ୍ଚପ୍ରଦୀପ (ମଞ୍ଜୁରୀପ୍ରାପ୍ତ)
୧୦) ଅଳଂକାର ମଂଜରୀ (ଅଳଙ୍କାର)

ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ବିଷୟକ :

୧) ସାହିତ୍ୟ ମୁକୁର (୧ମ ଭାଗ ଓ ୨ ଭାଗ)
୨) ପାଠ କଳିକା (୧ମ ଓ ୨ୟ ଭାଗ) (ଅନ୍ୟ ଲେଖକଙ୍କ ସହାୟତାରେ)

୩) ପାଠ କୁସୁମ (ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହାୟତାରେ)
୪) ନୂତନ ସାହିତ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ (୮ମ ଶ୍ରେଣୀ ପାଇଁ ମଞ୍ଜୁରୀପ୍ରାପ୍ତ, ଅନ୍ୟଲେଖକଙ୍କ ସହାୟତାରେ)
୫) Tales of Utkal
୬) ନବ ଇତିହାସ (୧ମ ଓ ୨ୟ ଭାଗ)
୭) ନବ ଭୂଗୋଳ (୧ମ ଓ ୨ୟ ଭାଗ)

ଅନୁବାଦ :

୧) ପୃଥିବୀ ପାଇଁ ଜଳ (U.S.A. Information Service ଆନୁକୂଲ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶିତ)
୨) ଶାନ୍ତିପଥର ବୀର ସୈନିକ (U.S.A. Information Service ଆନୁକୂଲ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶିତ)
୩) ଜର୍ଜ ଓ ଏଷ୍ଟିଙ୍ଗ୍ ହାଉସ୍ (U.S.A. Information Service ଆନୁକୂଲ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶିତ)
୪) ମାର୍କିନ୍ ରାଷ୍ଟ୍ରରେ ଏକ ସଂଖ୍ୟାଲଘୁ ସଂପ୍ରଦାୟ (U.S.A. Information Service ଆନୁକୂଲ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶିତ)
୫) ଭିଏତ୍‌ନାମ୍ ଯୁଦ୍ଧ କାହିଁକି ? (U.S.A. Information Service ଆନୁକୂଲ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶିତ)
୬) ଭିଏତ୍ କଙ୍ଗ୍ (U.S.A. Information Service ଆନୁକୂଲ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶିତ)
୭) ଶିବାନୀ ପଲ୍ଲୀର କଳା ଚିତାବାଘ
୮) ବୃକ୍ଷ ଜଗତ (N.B.T. ଆନୁକୂଲ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶିତ)
୯) ଆଲିବାବା
୧୦) ଦିବ୍ୟଚକ୍ଷୁ (N.B.T. ଆନୁକୂଲ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶିତ)
୧୧) ଭାରତର ଅର୍ଥନୈତିକ ଇତିହାସ (Indian Council of Historical Research ଆନୁକୂଲ୍ୟରେ)
୧୨) ରବିନ୍ ହୁଡ୍
୧୩) ବିଚିତ୍ର କାହାଣୀ

୧୪) ଲିଓ ଟଲଷ୍ଟୟଙ୍କ ଗଳ୍ପମାଳା
୧୫) ଅଲିଭର ଟୁଇଷ୍ଟ (ଚାର୍ଲସ୍ ଡିକେନ୍ସ) - ୧୯୭୨
୧୬) ଗଲିଭରର ଭ୍ରମଣ କାହାଣୀ (ଏଚ.ଜି.ଓ୍ୱେଲସଙ୍କ Gauliver's Travels)
୧୭) ମୃଚ୍ଛକଟିକ ଓ ମୁଦ୍ରାରାକ୍ଷସ (ନୂତନ ସଂସ୍କରଣ)- ୧୯୮୦
୧୮) ଅଶିଦିନରେ ପୃଥିବୀ ପରିକ୍ରମଣ (ଜୁଲ୍ସ ଭର୍ଣ୍ଣେଙ୍କର Around the World in Eighty Days)
୧୯) ବିଚିତ୍ର ତାବିଜ (ସାର୍ ଓ୍ୱାଲଟର୍ ସ୍କଟଙ୍କର The Talisman) - ୧୯୭୦
୨୦) ଶେକ୍ସପିଅର୍ କାହାଣୀ-୧ମ ଭାଗ - ୧୯୭୦
୨୧) ଶେକ୍ସପିଅର୍ କାହାଣୀ-୨ୟ ଭାଗ - ୧୯୭୦
୨୨) ଶେକ୍ସପିଅର୍ କାହାଣୀ-୩ୟ ଭାଗ
୨୩) ଗ୍ରୀସ୍‌ଦେଶର ଉପକଥା
୨୪) ସମୁଦ୍ର ଗର୍ଭରେ କୋଡିଏ ହଜାର ଲିଗ୍ ଭ୍ରମଣ (ଜୁଲସ୍ ଭର୍ଣ୍ଣେଙ୍କର Twenty Thousand League) ମେ' ୧୯୭୭
୨୫) ଟମ୍ ସଏର (ମାର୍କ ଟୁଇନ୍‌ଙ୍କର Tom Sawyer)
୨୬) ଟଲଷ୍ଟୟ କାହାଣୀ-୧ମ ଭାଗ - ୧୯୭୧
୨୭) ଟଲଷ୍ଟୟ କାହାଣୀ-୨ୟ ଭାଗ
୨୮) ଟଲଷ୍ଟୟ କାହାଣୀ-୩ୟ ଭାଗ - ୧୯୮୨
୨୯) ରିପ୍‌ଭ୍ୟାନ୍ ଉଇଙ୍କିଲ୍- (ଓ୍ୱାସିଙ୍ଗ୍‌ଟନ୍‌ଇରଭିଙ୍ଗ୍‌ଙ୍କର Ripvan Winkle)- ୧୯୭୮
୩୦) ଗ୍ରୀସ୍ ଦେଶର ପୁରାଣ କାହାଣୀ - ୧୯୭୫
୩୧) ଓଏକ୍ ଫିଲଡର ଭାଇକାର (ଏଲିଭର ଗୋଲ୍‌ଡସ୍ମିଥଙ୍କର Vicar of Wakefield) ପୁର୍ନମୁଦ୍ରଣ - ୧୯୮୦
୩୨) ଗୃହୀ ଓ ସନ୍ୟାସୀ - (ଚାର୍ଲସ୍‌ରିଡଙ୍କର The Claister and the Health)- ୧୯୭୫
୩୩) ଚେକଭ୍ କାହାଣୀ - ୧୯୭୧
୩୪) ଆଇ ଭାନ୍ ହୋ - (ଓ୍ୱାଲଟର ସ୍କଟ)

୩୫) ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ ମଣି
୩୬) ରତ୍ନଦୀପ (ଆର୍.ଏଲ୍.ଷ୍ଟିଭେନ୍‌ସନ୍‌ଙ୍କର Treasure Island) - ୧୯୭୧
୩୭) ଡେଭିଡ୍ କପର୍ ଫିଲ୍ଡ
୩୮) ଟମକକାଙ୍କ କେବିନ୍ Uncle Tom's Cabin) - ୧୯୭୨
୩୯) ହୋମର୍ କାହାଣୀ (ପୁର୍ନମୁଦ୍ରଣ) - ୧୯୭୭
୪୦) ଗର୍କି କାହାଣୀ - ୧ମ ଭାଗ - ୧୯୭୨
୪୧) ଗର୍କି କାହାଣୀ - ୨ୟ ଭାଗ - ୧୯୮୧
୪୨) ମୋପାସାଁ କାହାଣୀ - ୧ମ ଭାଗ - ୧୯୭୭
୪୩) ମୋପାସାଁ କାହାଣୀ - ୨ୟ ଭାଗ
୪୫) ମୋପାସାଁ କାହାଣୀ - ୩ୟ ଭାଗ
୪୬) ଇଶପ୍ କାହାଣୀ
୪୭) ହିତ କଥା
୪୮) ରାମାୟଣ କାହାଣୀ (ପୁର୍ନମୁଦ୍ରଣ) ୧୯୭୭
୪୯) ମହାଭାରତ କାହାଣୀ - ୧୯୭୪
୫୦) ଟାଇମ୍ ମେସିନ୍ (ଏଚ୍.ଜି.ୱେଲ୍) ୧୯୭୨
୫୧) ଶ୍ରୀ (ସାର୍ ଏଚ୍. ରାଇଡର ହଗାର୍ଡଙ୍କର She) - ୧୯୭୩ ?
୫୨) ଅହମିକା ଓ ଭ୍ରାନ୍ତି (ଜନ୍ ଅଷ୍ଟିନଙ୍କର Pride and Prejudice) ସେପ୍ଟେମ୍ବର - ୧୯୭୩
୫୩) ଜାତକ କାହାଣୀ - ୧ମ, ୨ୟ ଓ ୩ୟ ଭାଗ
୫୪) ଜାତକ କାହାଣୀ - ୪ର୍ଥ ଭାଗ - ୧୯୮୩
୫୬) ମିତ୍ରଲାଭ - ୧ ମାର୍ଦ୍ଧ - ୨ ୟାର୍ଦ୍ଧ
୫୭) ସହୃଦ ଭେଦ - ୨ୟାର୍ଦ୍ଧ
୫୮) ମିତ୍ର ଭେଦ - ୧ମ ଓ ୨ୟାର୍ଦ୍ଧ - ୧୯୭୨
୫୯) ମିତ୍ର ପ୍ରାପ୍ତି
୬୦) କାକୋଲୂକୀୟ
୬୧) ଲବ୍ଧ ପ୍ରଣୟ
୬୨) ମାଳବିକା-ଅଗ୍ନିମିତ୍ର ଓ ଉର୍ବଶୀ - ୧୯୮୦

୬୩) ବେତାଳ ପଞ୍ଚବିଂଶତି
୬୪) ବାଉଣ୍ଟି ଜାହାଜରେ ବିଦ୍ରୋହ (ଜନ୍ ବାରେଙ୍କର Mutiny on the Bounty) ନଭେମ୍ବର, ୧୯୭୨
୬୫) ରୁଷିଆ ଦେଶର ଲୋକ କାହାଣୀ
୬୬) ଆମ ଓଡ଼ିଶା କଥା
୬୭) ଅଳଙ୍କାର ପ୍ରବେଶ
୬୮) ସୁରାବ୍ ଓ ରୁସ୍ତମ (ପଦ୍ୟାନୁବାଦ)
୬୯) ଅପରୀକ୍ଷିତ କାରକ
୭୦) ପଞ୍ଚତନ୍ତ୍ର (ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଗ୍ରନ୍ଥ)
୭୧) ହିତୋପଦେଶ (ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଗ୍ରନ୍ଥ)
୭୨) ବିଗ୍ରହ ଓ ସନ୍ଧି
୭୩) ଶକୁନ୍ତଳା (କାଳିଦାସ) ୧୯୭୩

ଟ୍ରାନ୍ସଲେସନ୍ :

୧) M.E. Translation and Composition

ସଂପାଦନା :

୧) ରୁକ୍ମଣୀ ବିଭା
୨) ଚିଲିକା
୩) ଦରବାର
୪) ମଥୁରା ମଂଗଳ
୫) ରସ କଲ୍ଲୋଳ
୬) ବିଦଗ୍ଧ ଚିନ୍ତାମଣି
୭) ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା

ଜୀବନୀ :

୧) ଗଂଗାଧର ମେହେର
୨) ନନ୍ଦ କିଶୋର ବଳ
୩) କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ରଥ
୪) ସାଧୁସୁନ୍ଦର ଦାସ

ଆତ୍ମ ଜୀବନୀ :

ସୁଅ ମୁହଁର ପତର - ୧୯୮୨, (ଅଭିଧାନ - ୩ ଖଣ୍ଡ, ବ୍ୟାକରଣ ୧୧ ଖଣ୍ଡ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ - ୧୩ ଖଣ୍ଡ, ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ବିଷୟକ- ୧୧ ଖଣ୍ଡ, ଅନୁବାଦ - ୭୬ ଖଣ୍ଡ, ଟ୍ରାନ୍ସଲେସନ୍ -୧ ଖଣ୍ଡ, ସଂପାଦନା-୭ ଖଣ୍ଡ, ଜୀବନୀ - ୪ ଖଣ୍ଡ ଓ ଆତ୍ମଜୀବନୀ-୧ ଖଣ୍ଡ, ମୋଟ ୧୨୭ ଖଣ୍ଡ) ହେଡ଼ିଙ୍ଗ ଶ୍ରୀଧର ଦାସଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ଅଦ୍ୟାବଧି ରଚିତ ହୋଇଥିବା ଆଲୋଚନା ପୁସ୍ତକ :

୧) ଶ୍ରୀଧର ସ୍ମରଣିକା (ପ୍ରକାଶକ : ଶ୍ରୀଧର ସ୍ମୃତି ସଂସଦ, ୧୧୧- ସହିଦ ନଗର, ଭୁବନେଶ୍ୱର-୭

୨) ଶ୍ରୀଧର ସ୍ମରଣେ (ପ୍ରକାଶକ : ରଘୁନାଥ ଜୀଉ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ, ଦେଉଳ ସାହି, କଟକ-୮)

ଅନୁବାଦ ବିଭାଗର କ୍ରମିକ ସଂଖ୍ୟା ୧୨ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି କ୍ରମିକ ସଂଖ୍ୟା ୬୯ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଲ୍ଲେଖ ଥିବା ମୋଟ ୫୬ ଖଣ୍ଡ ପୁସ୍ତକ 'ବିଶ୍ୱ ସାହିତ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥମାଳା' ଶୀର୍ଷକ ଶୃଙ୍ଖଳାକ୍ରମରେ ଗ୍ରନ୍ଥମନ୍ଦିର, କଟକ-୨ ଆନୁକୂଲ୍ୟରୁ ପ୍ରକାଶିତ । ଯଥା ସମ୍ଭବ ଏହାକୁ ବିଜ୍ଞାନ ଭିତ୍ତିକ କରିବା ପାଇଁ ଏହାର ପୂର୍ବ ପ୍ରକାଶ କାଳ ଓ କେତେକ ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶ କାଳକୁ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଛି । ବିଶ୍ୱ ସାହିତ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥମାଳାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ଗୁଡ଼ିକ, ଯେଉଁଥିରେ ପ୍ରକାଶ କାଳ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇ ନାହିଁ, ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହାର ନୂତନ ସଂସ୍କରଣ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି । ଏତଦ୍ ବ୍ୟତୀତ 'ନବ ଅଭିଧାନ' ଓ 'ବିବିଧ କୋଷ' ପ୍ରଭୃତି କେତେକ ପୁସ୍ତକ ମଧ୍ୟ ନୂତନ ସଂସ୍କରଣ ଭାବରେ ଏବେ ପ୍ରକାଶ ପାଇ ସାରିଛି ।

୧୯୩୨

୧ ୯୩୨

୧୯୫୧
ଅଭ୍ୟୁଦୟ ସାହିତ୍ୟ ସମିତି

ଆଗରେ ବସିଛନ୍ତି : ବାନାମ୍ବର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ, ଶ୍ରୀନିବାସ ମିଶ୍ର, ପଠାଣି ପଟ୍ଟନାୟକ, ଶ୍ରୀଧର ଦାସ
(ପଛରେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦ ଦାସ)

୧୯୪୭

ଖ୍ରୀଷ୍ଟ କଲେଜର ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କ ସହ

୧୯୬୦

ପଣ୍ଡିତ ବିନାୟକ ମିଶ୍ରଙ୍କ ସହ

୧୯୬୨

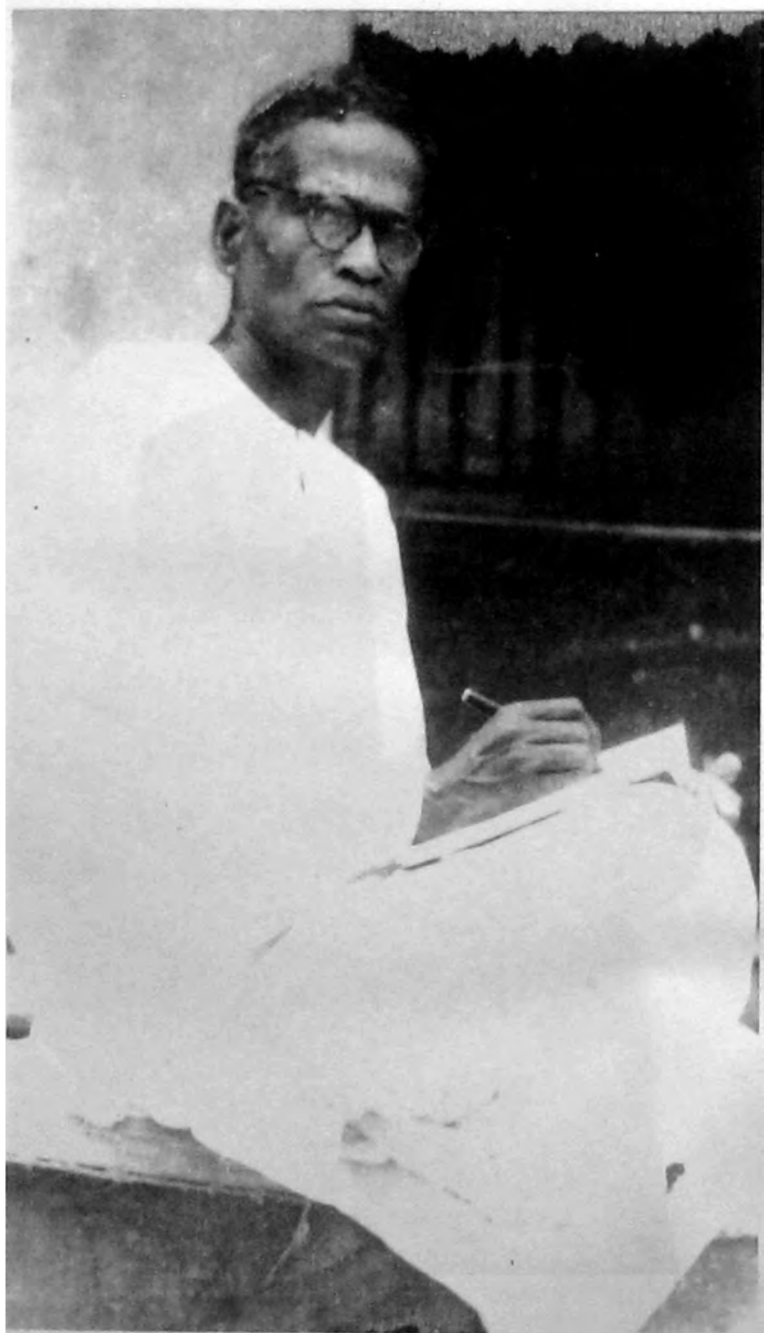
ଶ୍ରୀଧର ଦାସ ଓ ପତ୍ନୀ ଇନ୍ଦୁ ଦେବୀ

୧୯୬୩

ପୁତ୍ର କନ୍ୟା ପରିବାର ସହ

୧୯୨୪

ପୁତ୍ର କନ୍ୟା ପରିବାର ସହ

Shridhar Das
March, 1968